


6
33 K
41


S.3.
L. V.



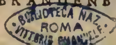
COMMEN
TARIA GERMANIAE IN P. Cornelij Taciti Equitis Rom. libellum de situ, moribus, & populis GERMANORVM, ad magnanimos Principes D. GEORGIVM & D. ALBRECHTVM iuniorem Marchiones Brandenburgeñ. &c.

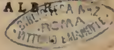
ANDREAE ALTHAMERI diligentia, pro suo erga Germaniam amore, elucubrata.

ANNO M. D. XXXVI.



GEORG. BRANDENBVRGEN. ALBR.



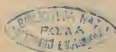


ILLVSTRISSIMIS
ATQVE AMPLISSIMIS PRINCIPIBVS D. GEORGIO ET D. ALBRECHTO

ex fratre eius nepoti, Marchionibus Brandenburgeñ. Stetineñ. Pomeraniæ, Caſſuborum, Sclauorum, atq; Sileſiæ Ducibus, Burggrauijs Norimbergeñ. & Principibus Rugorũ &c. dominis ſuis clementiſſimis S.



VERISSIMVM eſſe re ipſa experior Ornatiſſimi Principes, quod eminentiſſimi Poetæ prodiderunt ſua quenq; trahi uoluptate: Mille hominũ ſpecies & rerum diſcolorem uſum, uelle ſuũ cuiq; eſſe, nec uno uoto uiui: Et naturam licet furca expellas, tamen uſq; recurrere. Siue enim hoc natura accidat, ſiue aliqua conſuetudine, quæ altera natura cenſetur, uidemus quenq; ſuo duci ſtudio, nec idẽ omnibus arridere, nec iiſdẽ omnes ex æquo delectari. Hic em̃ mulieres deperit, ille diuitias amat, alter honores ſectatur: hic equos, ille literas diligit. Et inter literarũ alumnos alius aliud diſciplinæ genus amplectitur, ac præ cæteris probat fouetq;. Nõ unus eſt in omnibus affectus: diuerſa ſunt hominum ingenia, uaria iudicia. Hic ſacroſanctam Theologiam, cuius ſtudium omnibus Chriſtianis cõmune debet eſſe, Muſicam ille, Philoſophiam alter, aut Mathematicam, Medicinam, Iuriſperitiam, uel Poeticam: alij alia probant: quiſq; ſu- *Varietas ſtudiorum.*



tum priuatum habet studium, cui est addictior, & à teneris consueuit. Ego autem à primis annis historias maxime patrias Germaniæ nostræ semper amaui, ac reuerenter colui, & aliquoties optaui Germaniæ Encomiasten, qui maiorum nostrorum cunabula, ritus, heroica facta, sedium transmutationes, totamq; Germaniam iusto uolumine celebraret. Nec hodie possum easdem historias dulcissimum studium odisse, aut repudiare. adeo difficulter homo patitur sibi excutere quicquid impensius adamauerit, & quibus à teneris assueuerit. Nam quoties per occasionem licet, ad intermissa atq; adamata studia recurro, in his me oblecto, multasq; pernitiosas molestias, aut, ut Physici dicunt, melancholias expello. Dum itaq; alij per florida tempe recreãdi animi gratia, expatiantur, uel in hortis, agris, saltibus, lucis, uallibus solatium, aut dulce amicorum colloquium quærunt, ego fatigatus lectione rerum theologicarum, recreare paulisper animum cupiens, ad historiarum, annalium, chronicorum, & chorographorum lectionem digredior, ac rursum hunc Cornelij Taciti libellum in manus recipio (nullus nãq; ueterum scriptorum, quorũ libri extent, disertius Germanorum res est prosecutus) inuestigans nostræ gentis aborigenes, qui ueterum cultorum sedes nunc noui habitatores occupent, ubi quædam priscorum uocabulorum uestigia remanserint, quibus locis præclara facinora ædita sint, nouaq; adtexo Commẽtaria, ut tantum d..n ueteri & insito meo erga Germaniam amori satisfaciam, ipsamq; patriam nostram, quæ unicuiq; charissima,

Cor. Tacitus diserte Germanos celebrat.

ſima, & pro cuius gloria nihil non audere debet, pro in genioli mei mediocritate illuſtrarem. Adeo adamata nunquam uel difficulter relinquuntur, & diu aſſueta & uſurpata ægre deſeruntur. Poſtremò ut alios quoq; ad idē ſtudium, quod perpaucorū eſt hominum, meo exemplo excitarē. Dum uero diligenter circumſpicio quibus potiſſimum noſtra hæc commentaria dedica-rem, nemini iuſtius offerenda uiſum eſt, quàm his ſub quorum ditione ac patrocinio iſthæc elucubrauerim, quorum liberalitate atq; beneficio alar, & quos meum munus beneuolenti animo accepturos non ambigā. In gratus enim dici poſſem, ſi uobis præteritis hanc fœturam conſecraſſem alijs. Debetis igitur Optimi Princi-pes eo beneuolentiores ſuſcipere, quo libētius ego uos ueſtramq; familiam lucubrationibus meis orno: nam non pœnitenda eſt in his familiæ ueſtræ commenda-tio, auorum, fratrum, patruorum ac propinquorum: nec huius libri uos pœnitere debet, non enim fabuloſa Germanorum primordia, nec aniles nugas, excogita-tas hiſtorias, q̄s ſomnia & fabellas potius dixero, quæ cum moleſtiam adferant, tum dedecus inurant, obtru do: Sed Germaniæ noſtræ communis patriæ & dulciſ ſimæ altricis deſcriptionem, ſitum, limites, fertilitatē, populos, urbes, uicos, nemora, fluuios, montes: priſco-rum cultorum originē, uocabula, mores, ſtudia, religio nem: mutatos deinde colonos, nouoſq; habitatores. In quibus amœnum erit nonnunquam uerſari & oblecta-re animum. Germani eſtis, & Principes Germaniæ, Germanicas res nouiſſe addecet, quarum hic compen-

Hiſtoriarū Germaniæ ſtudium eſt perpaucorum.

Brandenburgēn. familiæ commendatio in his Commentarijs.

Argumentū libri.

dium exhibemus. Et non tam nostræ recentioris Germaniæ noticiam habere cõuenit, sed & uetustioris: quibus maioribus orti sint Teuthones, quanta uirtute, potentia, laude & dignitate semper enituerint Germani: qua fortitudine hostes, maxime Romanos rerum dominos gentemq́ togatam, presserint, suos limites tutati, posterius promouerint, regnumq́ stabilierint. Nulla unquam gens Germanos fide & fortitudine præcelluit: nulla unquam tam inuicta permansit, nulla suos fines tam late ampliauit, fortissimorumq́ populorum ceruicem tanta fortitudine fregit. Hæc ignorasse propemodum piaculum est. Præterea quæ fuit unquam gens, quæ suæ patriæ affectu ac amore nõ rapiatur? Romani suarum rerum tam studiosi fuerunt, ut nemo maiorẽ impensam ac operã illustrandæ patriæ contulerit. Nec Græci suas historias neglexerunt, multo minus Hebræi. Et quid nos Germani adeo habemus præter peregrinas historias? Iniquum est nos foris in alienis historijs uidere, domi in Germanicis rebus cæcutire: Latiales historias nouisse, patrias ignorasse. Pudor est nos negligere res Germanorum, & tacẽdo pati easdem intercidere, quas facili opera possemus conseruare. Maiores & temporis iniquitatem accusamus, quòd nulla sufficientia anteactæ uitæ monumenta reliquerint: Sed cum nos in tam fœlicia secula inciderimus, multo plus culpabit nos posteritas, quòd sinamus oscitantia ne dicam socordia nostra, patrias res interire, quæ diligenti inquisitione ac opera possemus conseruare. Quæ malũ ingratudo nos manet? Itaq́ ego ab hac posterorum accusatio-

Germanorum laus.

Germani habemus tãtum peregrinas historias.

cuſatione abeſſe cupiens, patriæq́ gratus eſſe, cui bonam uitæ noſtræ partem, iuxta Philoſophorum ſententiam, debemus, hæc denuo conſcripſi Commentaria, & id feci quod potui: Si tantundem alij præſtiterint, non poterit nos negligentiæ nec ingratitudinis culpare poſteritas. Ipſa deniq́ raritas ſtudij huius, commendare debet meam diligentiam. Precor igitur amplitudinem ueſtram magnanimi Principes GEORGI & ALBRECHTE hæc mea Commentaria Germaniæ læto uultu amplecti, & ſi quando uacat legere dignemini, nihil morantes quorundam iniquas cauillationes, hæc mea ſtudia amarulenta dicacitate non modo extenuantes, ſed penitus damnantes, quaſi nulli Theologo, nulli Chriſtiano liceat prophanas tractare literas. Seruilis autem ingenij eſt tantũ carpere ac ridere aliena ſtudia: uel ut Dei filius inquit, in alieno oculo cernere feſtucã, in ſuo nec trabem obſeruare. Hoc tamen uitij ineſt admodum multis hominibus, & maior eſt turba Momorum, Suffenorum, Meuiorum, Zoilorum, maſtygarũ, & ſimilium ſycophantarum: pauci autem ſunt Ioues & candidi alienorũ operũ iudices. Suũ cuiq́ placet. Vos ampliſſimi Principes q̄bus candor placet, Sycophantis illis neglectis, hæc noſtra quæ in patriæ amorẽ & gratiã cõgeſſimus, beneuole ſuſcipite & legite: meq́ deinceps pro ueſtra manſuetudine q̄q́ cõmendatũ habete: quos ego ſup̄mo patri cõmẽdo. Valete fœliciſſime. Onoltzbachij Menſe Decembri ſub natalibus Chriſti.

Raritas cõmendet ſtudium.

Veſtræ clementiæ
deditiſſimus

Andreas Althamer.

QVi noua Teutonidos famæ studiose requiris,
Hic ueteris patriæ iam noua facta uides.
Cur noua, mille retro Tacitus quæ scripsit ab annis?
Quod splendore nouo scripta uetusta nitent.
Hic patriæ agnosces mutata uocabula linguæ,
Mores, ingenium, res, loca, regna, situs.
Althamere tibi debet Germania quicquid
De prisco Taciti tempore lucis habet.
Perlege Germanæ noua facta Encomia famæ,
Quæ sua tam fructus, quàm bona floris habent.

VINCENTIVS OPSOPOEVS
ad eundem.

PLures sollicitat qua creuit origine Rhoma,
Vnde sui uires auxerit imperij.
Num sint Rhomani profugo de sanguine reges,
Aut geminos aluit num lupa lacte suo.
Regibus eiectis quo primo Consule fasces
Cepit: quis primus Prætor in urbe fuit.
Tempore Quæstores quo lecti, quoq́ue Tribuni,
Quis Dictatorum cœperit esse prior.
Quis primum meruit uicta de gente triumphum,
Quæ fera sint quouis prælia gesta duce.
Est qui prisca suæ quærens cunabula gentis
Fictis â proauis stemmata longa trahit.

Hinc miseras chartas miseris centonibus opplet,
Afferat ut patriæ nomina prisca suæ.
Vtq; suam gentem Troiano Antenore ductam,
Aut Veneris nato comprobet esse satum;
Sic adeo nullus populus modo clarus habetur,
Si non semiuiro de Phryge natus erit.
Hoc studium plures generis monumenta uetusti
Fingendi mira sedulitate tenet.
His quanto melius facit & consultius ille,
Qui nihil ex istis fontibus haurit aquæ:
Nec patriæ laudem mendax conuertit inanem,
Plura nec attribuit quàm tribuisse decet:
Noster ut hic Taciti facit illustrator & index
Althamerus acri præditus ingenio.
Ergo quo uiguit quondam Germania cultu
Cerne, patet tenui Teutonis ora libro.
Qui fuerit probitatis amor, quæ præmia factis
Fortibus, & quantus simplicitatis honos,
Quo precio nostris atauis stetit inclyta uirtus,
Quo uitium, quæ sit pœna sequuta malos.
Temporibus confer præsentia tempora priscis,
Dic utram patriam lector habere uelis.

INDEX GEMINVS

LATINVS ET GERMANICVS, EORVM quæ hiſce commentarijs tractantur, ordine alphabetico digeſtus.

GE

ALTER INDEX VOCVM QVARVNDAM Germanicarum, quæ his Commentarijs explicantur.

Errata quæ in hoc libro passim depræhenduntur.

Pagina 9. Linea 30. pro Prantiana, lege Prentiana. Pag. 10. li. 17. pro parte, l. partem. Et ibidem li. 31. pro Monasum, l. Montasun. & ibidem in margine pro Rheticæ montes, l. Rheticæ alpes. Pag. 11. li. 13 pro Ocriæ l. Ocræ. Pag. 13. li. 33. pro Miechoro l. Miechou. Pag. 14. li. 9. pro Hamapobij l. Hamaxobij. & li. 24. pro Zæmigethusa l. Zarmigethusa. Pag. 24. li. 7. pro Arialbinium. l. Artalbimium. Pag. 25. li. 3. pro Habspurgi l. Habspurgius. & li. 9. p Valerius l. Velleius. & li. 10. p test. Argu. l. hist. Augu. Pa. 26. li. 21. pro una l. uina, & eadē li. pro bibat. l. sumet. Et li. 22. pro stimulaneur l. stimulāt. Pa. 27. li. 18. p Archiepiscopus l. Archiepiscopū. Et li. 21. p Naustrij l. Neustrij. Et li. 22. pro adest. l. id est. Et li. 34 pro urbiorū l. ubiorū. Pa. 28. li. 4. pro lib. hist. l. lib. 20. hist. Et li. 7. pro Nonesiū l. Nouesiū, bis. Et li. 31. pro Vellada l. Velleda. Et li. 22. p Rheni l. Rheno. Et li. 33. pro procul Husseno l. pcul è Husseno. Pa. 32 l. 2. pro Teuriā l. Tauriā. Et li. 11. pro Que l. Qua. Pag. 33. li. 20. pro Alrimœnim le. Alāmœnim. Pag. 34. li. 1. pro Olphingē l. Opphingen. Et li. 9. pro D. H. H. l. H. D. D. pag. 35. li. 29. pro effuderit l. effuderat. Pa. 36. li 5. pro fluentē l. fluentū. Pa. 39. li. 2. p

recta.l.uolūina in iecta. Et li.13.pro Seochrauia l.Stocherauia.& ibidē pro resta.l.reste. Et li.24.pro Rynfeldia.l.Rynfeldiā.Pag.40.li.17.pro Budē l.Budā.Et li.29.pro Salauchemenū le.Salanchemenū.Et li.32.pro Tazyges.l.Iazyges.Et similiter pag.41.li.10.Pag.42.li.10.pro Parchiscus l.Parthiscus.Pag.43.pro pbatur l.prodatur.Pag.44.li.3.p precori l priori.Pag.46.li.15.pro Demegorgonis l Demogorgonis.Et li.32.pro urbis l.uerbis.Pa.47.p cētauimus l.tētauimus.Pag.55.li.26.pro Burgnadiões l.Burgūdiões.Pag.66.li.22.pro cū l.cui,& li.29 p Vuitlādiā l.Voitlandiā.Pag.63.l.6 p ortu l.ortus.Et li.9 pro ectu l.capax.Et li.10 pro Tuconiā l.Turoniā.Pag.64.l.8.pro Miechono l.Miechou. Pag.65.li.10.p nomē Vādali l.nomē,repetit,Vādali &c.Pag.68.li.8.pro gens l.genus.Pag.73.li.5.p Heraulis l.Heraulc.Pa.83.li.17.pro cosectas l.cōfectas.Et li.22.pro thuir l.thur.Et l.24.pro ὑπέρτύριον. l.ὑπέρθύριον.Pag.84.li.28 pro cōgressu l.cōgressi.Pag.86.li.16.pro perfrrendam l.perferenda.Pa.87.li.29.pro autore l.Rhenus autore &c.Et li.30.pro probe l.ppe.Pag.93.li.19.pro uita l.uitæ.Pag.97.li.10.pro cupro l.cuproq;.Pag.103.li.19.pro uia l.Sueuia.Pag.113.li.9.pro Tibilenus l.Tibilenū.Pag.123.li.20.pro mediopumus l.medioxumus.Et li.23.pro posterus l.præposterus.Pag.125.li.20.pro à noctibus l.ut à noctibus.Pag.126.l 32.pro q l.qs.Pag.135.l.28 pro laboris l labori.Pag.140.li.15.pro fontes l.fomites.Et li.16.pro effectiores l.effectriœs.Pag.44.li.13.pro Vuylenforst l.Vaylenforst. Et li.26.pro reiu l.rein.Pag 146.li.13.p Salingio l.Salingis.Et li.17.pro Enide l.Emide.Et li.25.pro Goldberda l.Goldberga.Et li.32.pro indiciū l.iudiciū.Pag.150.li.14.pro pestes l.uestes.Pag.157.li.14.pro Mātel.l.Mētel.Pag.172.li.17.pro zitam l.zitum.Pag.176.li.23.p alia l.alea.Et li.28.pro aratri l.aratori.Pag,178.l.27.pro q̄ l.qa.Pag.180.li.18.pro ut l.at.Et ibi.pro uerteris l.uorteris.Pag.183.li.27.pro Tectosagis l.Tectosages.Pag.187.li.13.pro Feuchtilatus l.Feuchtilacus.Et li.28.pro Abnobias l.Abnobios.Pag.190.l.10.pro quo l.quos.Pag.196.li.22.pro Noecbenbergū l.Mocchenbergū.Pag.197.li.16.pro quæ l.qua.Et li.19.pro Vuinidos l.Vuinidas.Pag.205.li.22.p quos l.quo.Et ibi.pro socij l.socijs.Et li.20.pro Vbi l.Vbij.Pag.206.li.32.p sunt l.sicut.Pa.217.li.6.pro Iunamum l.Iuuauum.Pag.225.li.4.expeditatū.Et li 5.pro cū repit l.repit.Pa.226.li.5.pro Hala l.Hasa.Et li.19.pro primus le.prius Pag.228.li.5.pro certe,l.cere.Pag.239.l.15.pro Valer.l.Valen.Pag.232.li.26.pro Oceano l.Oceanus.Pag.239.li.29 pro Chærusœs l.Cherusicos.Pag.257.30.pro Et l.ea.Pag.262.li.6 pro Ruticij l.Ruticlij.Pag.269 li.32.pro Schedorphij.l.Schedorphij.Pag.270.li.14.pro Maroduum l.Maroboduum.Pag.275 li.19.pro gero.l.geu.Pag.280.li.1.pro amo l.anno.Pag 290 li.14.pro Melingum l.Melnigū Et li.27.pro prophetiā l.philosophiā.Pag.295.li.12.pro Noyman l.Noymani.Pag.296.li 19 pro Pœnines l.Pœninas.Pag.297.li.26 pro imperium l.imperio.Pag.299.li.19.pro Marobodus l.Maroboduo.Pag.305.li.23.pro uectibus l.uectigalibus.Pag.306.li.14.p binominis l.binominus Pag.311 li.13.pro Ellandas l.Ellendas.Pag.315.li.26.pro Gothorum l.in Gothorū.Pag.316.li.28.p cludi l.claudi.Pag.318.li.20.pro animū l.amniū.Et li.25.pro Hinc.l.Hic.Pag.319 li.18.pro mox l.nox.Et li.19.pro Hyle Thyle.Pag.320.li.3 pro Adegit l.Adogit.Pa.321.li.16.pro Drollos.l.Drolli. Et li 26.pro dis l.his.Pag.323.li.12.pro ucnit le.uomit.Pag.328.li.9 pro ad lege &c.

EST qui puniceos Auroræ accessit ad ortus,
Magno labore scilicet.
Est qui fulgentem stagna in Tartesia currum,
Mersisse Phœbum uiderit.
Quin aliјs licuit cognoscere regna Leonis,
Vbi cuncta squalent ignibus.
Denique sunt qui se gelidam penetrasse sub Arcton
Haud illibenter uenditent.
Hæc, ceu rara, quidem pulchrum est cognoscere, si sit
Animus honesti conscius.
Verum hodie uix est multis è milibus unus
Germanicos inter uiros,
Cognita maiorum cui sit satis inclyta uirtus,
Rerumque prisca nomina,
Qualia multa queas isthoc legisse libello,
Nemora, Lacus, Commercia.
Quamuis exemplo prodit se patria uirtus
Multo magis quàm literis.



COMMENTARIA GERMANIAE IN P. CORNELII TACITI EQVITIS ROM. LIBELlum de situ, moribus & populis Germanorum, ab Andrea Althamero Br. conscripta.


ERMANIA omnis à Gallis Rhætijsq; & Pannonijs, Rheno & Danubio fluminibus: à Sarmatis Dacisq; mutuo metu aut montibus separatur. Cætera Oceanus ambit, latos sinus & insularum immensa spacia complectens, nuper cognitis quibusdam gentibus, ac regibus, quos bellum aperuit.


Rincipio explicandũ puto, quomodo Corn. Tacito Germania nota fuerit, ut absolutam germanamq; eius descriptionem tradere potuerit, quum non Germanus, sed homo Romanus fuerit. E ueterum monumentis constat, Romanos rerum dominos, omnium regionum populorumq; situm & chorographiam per legatos suos descripsisse, easq; tabulas Romæ conseruasse: unde docti cognoscere potuerunt, quo terraȝ spacio quælibet gens habitaret, quibus contermina, & quo cõpendio ad illas sit perueniendũ. Qualem Germaniæ chorographiam haud dubie uiderunt Plinius Secundus, Suetonius Tranquillus, Titus Liuius, Pomponius Mela, Lucius Florus: & è Græcis Strabo, Cl. Ptolemæus, Stephanus, Arrianus Nicomediensis, ac reliqui Geographi: ijsq; tabulis usi, sua composuerunt commentaria

Quõ Tac. absolutam Ger. descriptionẽ dare potuerit

taria

Tacitus fuit in Germania.

taria. His quoq; Tacitum usum & adiutum fuisse, quis dubitat? Venit tamen in euidentiorem Germaniæ cognitionem, cū Belgicam Galliam, quæ posterius maiori ex parte Germaniæ accessit, curaret: & postmodū sub Fl. Vespasiano in ipsa Germania militaret, bonam eius partem perlustrando, non tantum auritus, sed & oculatus testis factus. Ipse nāq; hoc libello testatur se uidisse sub diuo Vespasiano Velledam uirginē, diu apud plerosq; numinis loco habitam, quæ Bructera fuit, & ad Luppiā amnem, in secunda Germania habitarat. Et uidetur de se quoq; dicere cum scribit, Ipsum quinetiam Oceanum illa tentauimus, de Frisijs loquens. & paulo infra, Hactenus in occidentē Germaniam cognouimus. Quia igitur Germaniā uidit, eiusq; bonam partem perlustrauit, mores cognouit (quod audacis experientiæ, & raræ admodum fortitudinis, summæ laudis & admirationis erat) uoluit eandem nondum ab ullo celebratam, describere: considerans id laboris sibi laudi futurum, populo Romano decori, qui fortissimam gentem ausus fuisset Marte experiri, ipsis postremo Germanis perpetuo ornamento, quorū scilicet uirtutes Romani suarum laudum præcones, non potuissent tacere, ut uirtus celari non potest. Exactissima uero hæc est Germaniæ descriptio, quam orditur, à situ, ueteres ipsius limites præmittens: proderit enim ad antiquæ historiæ cognitionem retinendā, priscos Germaniæ terminos obseruasse, tum ut cognoscamus quantum terrarum posterioribus seculis Germaniæ accesserit, q̄ ampla lataq; à maiorib9 nostris sit reddita promotis ueteribus limitibus. ¶ Germania, inquit, omnis à Gallis Rhætijsq; & Pānonijs Rheno & Danubio fluminibus, à Sarmatis Dacisq; mutuo metu aut mōtibus separatur. Id est uniuersa uetus Germania intra hos terminos continebat̄. Rhenus limes est occidentalis, Gallos à Germanis diuidens: Danubius meridionalis, Rhetos Pannonesq; excludens: Sarmatæ & Daci orientem tenent, quos Vistula amnis & Carpatus mons terminant. Oceanus ad Aquilonem horret. Tacito subscribunt reliqui geographi, Pomp. Mela lib. 3. Germania, inquit, hinc ri

Terminos ueteris Germa. nouisse præstat.

Veteris germaniæ limites.

pis Rheni usq; ad Alpes, à meridie ipsis Alpibus, ab oriente Sarmaticarũ confinio gentium: qua Septentrionẽ spectat, Oceanico littore obducta est. Strabo in 7. Primæ huius regionis partes sunt Rheno proximæ &c. Iulius Solinus Polyhistor cap. 32 Extenditur inter Hercynium saltum & rupes Sarmatarũ. Vbi incipit Danubio, ubi desinit Rheno perfunditur. Cl. Ptolemæus lib. 2. cap. 11. Germaniæ latus occidẽtale Rhenus fluuius terminat, Septentrionale Germanicus Oceanus, Meridianũ uero à parte occidentali Danubius fluuius. Orientale uero latus terminat distantia, quæ fit à flexu Danubij ad Sarmatarum montes. Isti uetustissimi Germaniæ limites fuere, continentibus se Germanis adhuc intra fines suos: nam quòd infra Trebocos, Vangiones, Nemetes, Vbios, Batauosq; cisrhenanos, id est in Gallica Rheni ripa positos, Germanorũ populos appellat, ad recentiorem Germaniã & posterius occupatam, respicit: ij enim populi pridem transrhenani, in Belgicam ripam concessere, ut suo loco aperiemus. Quis enim nescit, quanta sit posterioribus seculis Germaniæ facta accessio? bona Galliæ parte, tota Rhæthia, tota Vindelicia, Scythia, Sarmatia, Pannonia, subactis & occupatis. Id quod perspicue explicauit Aeneas Syluius Senensis Romanus aliquando Pontifex, Pius secundus cognominatus, ad Martinum Mayr Maguncíacensem capite 32. Comparemus, inquiens, cum ueteri nouam, & primum de amplitudine dicamus. Danubius ac Rhenus qui quondam Germaniæ limites clausere, nunc per medios Germanorũ dilabuntur agros. Belgica regio, quæ Galliæ prius portio tertia fuit, nunc maiori ex parte Germaniæ cessit lingua & moribus. Heluetij quoq;, gens antea Gallica, in Germanos transiuere. Rhætia tota, & ipsum Noricum, & quicquid Vindelici nominis inter Alpes Italas ac Danubium fuit, ad Germanos defecit. Ita ut etiã Alpes ipsas cœlo uicinas, & perpetua niue rigentes, nomen Germanicũ penetrans, in Italia quoq; sedes posuerit, Brixione, Merane, Buranoq; in ualle Athesis occupato. Austria, quæ apud priscos Pannonici iuris fuit, & Norici portio, in Germanicum nomen

Germaniæ amplitudo posterius facta.

Danubius & Rhenus termini Germaniæ.

Austria.

Styria. conuersa est. Styria, quam ueteres Valeriam uocauere, Theuto
Valeria. nicum morem atq; imperium subijt. Carni quoq;, quos modo
Carni. Carinthianos, Carniolosq; nominant, idem fecere. Ita ut fontes Draui Sauiq; nominatorum fluminum, Theutonici iuris exi-
Drauus. stant. Neq; Alpes ullæ inter Italiam atq; Germaniam sunt, quo
Sauus. rum summa cacumina non possideant Theutonici: qui ad orientem non modo Albim, sed Oderam ac Viscellam transmisserunt. Et in ipsa quidem occidentali Sarmatia, Vlmigerorum, & Gepidarum agros inuasere. Nam & Austria trãs Danubiũ & Morauia, & quicquid Slesitæ ultra Oderam possident, Sarmatici quondã fuit soli. Quin & in Oceano & Baltheo sinu, medias insulas, sui iuris fecere Theutones. Adeoq; uestra natio geminauit, ut nomen uestrum uerius à germinando tractum pur temus, quàm Straboni consentiamus, qui Germanos quasi Gallorum fratres dictos arbitratur. Hactenus Aeneas. Quæ igitur pridẽ minor angustiorq; fuerat, regnãtibus uictoribusq; Germanis, reddita est amplissima. Hanc rem nuper diligentissime indicauit Beatus Rhenanus Selestadiensis in primo libro rerum Germanicarum. Porrò non temere scripsit noster Corn. Germania
Germania prima & secunda. omnis. Est enim superior, quæ & prima: & inferior, quæ etiã secunda ab authoribus dicitur: utriusq; hic noster meminit. In historia Augusta, aut si mauis Annales dicere, lib. 3. Visellius Varro inferioris Germaniæ legatus appellatur. Lib. 12. Iisdem temporibus in superiore Germania trepidatum. Libro 17. Inferioris Germaniæ legiones diutius sine consulari fuere. & in eodẽ libro. Superioris Germaniæ legiones rupta sacramẽti reuerentia, imperatorem alium flagitare. Claudius Ptolemæus Alexandrinus lib. 2. cap. 9. in amborum mentione utrasq; describit. Il-
Germania inferior. la autem, inquiens, regio, quæ iuxta Rhenũ est, à mari usq; ad Obrincam fluuium, uocatur Germania inferior: in qua sunt urbes ab occasu Rheni fluuij. Batauorum quidem mediterraneæ Batauodurum. Supra quã Vetera. In qua Legio trigesima Vlpia, postea Agrippinensis, deinde Bonna, deinde Traiana Legio, deinde Mocontiacum. Illa autem regio ab Obrinca fluuio ad me

ad meridiem, uocatur Germania superior: in qua sunt urbes ab Obrinca flumine incipiendo, Nemetum quidē Neomagus, Ruphiana. Vangionum autem Borbetomagus, Argentoratum, Legio octaua Augusta. Triboccorum autem Breucomagus, Elcebus, Rauricorum Augusta Argentuaria. Ammianus Marcellin9, qui sub Imperatore Cæsare F. Claudio Iuliano Augusto militauit, diu'q; in Gallia atq; Germania fuit: circa dominicæ incarnatiōis annū CCCLXVI. libro 15. scribit. Secunda Germania ab occidētali exordiens cardine, Agrippina & Tungris munita ciuitatibus, amplis & copiosis. Deinde prima Germania, ubi præter alia municipia Magunciacus & Vangiones & Nemetes, & Argentoracus, barbaricis cladibus nota. Ptolemæus lib. 2. cap. 11. etiā magnæ Germaniæ reminiscitur. Inter primā & secundā Germaniā Treuiri mediā ditionē tenuerunt ad Rhenum: ideoq; Mosella amnis, quē Obrincam uocat Ptolemæus, utriusq; est discriminator. Est præterea & Transrhenana & Cisrhenana Germania, cum apud Tacitum, tum etiā Ammianum in lib. 15. utriusq; Germaniæ appellationes ad nostra tempora manserunt: nam prima etiamnum superior & alta dicitur: Das hoch Teutsch landt: cuius bonā partē Alemanni tenent. Secunda, inferioris nomenclaturā retinet: Das nider Teutschland, uel Das Niderland, semidocti Bassam uocant. Superior Germania hoc seculo habet à Mœno flumine ascendendo, Franciæ orientalis portionem, Palatinatum superiorem, Boioariam, Austriam, Styriam, Athesinam prouinciā, Carinthiam, Rhætiam, Heluetiam, Sueuiam, Elsatiam, Tribocos, Vangiones, Nemetes, Palatinatum inferiorem, & Maguncíacum usq;.

Germania superior.

Germania magna.

Obrinca terminꝰ superioris & inferioris Germaniæ

Germaniæ primæ nationes.

Inferior Germania ab Obrinca, id est Mosella descendendo cōprehendit partem orientalis Franciæ, Lotharingiā, Brabantiam, Flandriam, Selandiam, Hollandiam, Gelriam, Frisiam, Vuestualiam, Hassiam, Saxoniam, Marchiam, Daniam, Pomeraniam, Prussiam, Liuoniam, Silesiam, Morauiam, Bohemiam, Voitlandiam, Misniam, Doringiam, ac reliquas adiacentes regiunculas. Nostræ uero recentioris & posterius occupatæ Ger-

Germ secūdæ natiōes

Germaniæ recentioris fines. maniæ limites,sunt:ab oriente Hungaria atq; Polonia:ab occidente Francia occidentalis,quæ est Gallia: ab meridie Italia: à Septentrione mare Baltheum magnusq; Oceanus. Terminos Germaniæ hoc tetrasticho cõplexus est Chonradus Celtis li. 1.amorum, elegia 3.

Turgidus Eois quam claudit Vistula ab oris,
Sed latus Austrinum maximus Hister habet.
Rhenus ab occiduis limes sed dicitur oris,
Et Boreæ partem gens Codonea tenet.

Galli. A Gallis. GALLI Europæ populi potentissimo amplissimoq; regno nunc passim cogniti:ultra Rhenum ad occidentẽ Germaniæ habitant:à Francis Germaniæ subacti,Franci occidentales cœpere dici:ipsaq; prouincia Francia,Franckreych,id est Francorũ regnum. *Franciá Germaniá & Galliá.* Franci Germani illorũ patres Mœnum accolunt,ut fortissima gens,ita passim nota. Galliam Iulius Cæsar in prouinciæ formam redegit,sicut Suetonius in eius uita scribit. Omnẽ,inquiens,Galliam,quæ à saltu Pyreneo Alpibusq;, & monte Gebenna:fluminibus Rheno & Rhodano continet: patetq; circuitu ad bis & tricies centum milia passuũ:præter socias ac benemeritas ciuitates,in prouinciæ formã redegit: eiq; in singulos annos stipendij nomen imposuit. *Galliæ diuisio & descriptio.* Qua de re extant ipsius Cæsaris cõmentaria. Hæc trifariam diuisa,in Tonsam,siue Togatam,quæ & Cisalpina dicitur. Comatam,qua appellatione cognominatur omnis Transalpina Gallia. Braccatam, quæ etiã Narbonensis dicitur. *Togata gallia.* Togata est illa Italiæ ora,quæ intra Padum,Rubiconem, & Appẽninum est: ubi etiam hodie uulgo Lombardia,Forum Iulij, & Romandiola prouinciæ: in quibus Aquileia,Mediolanum,Padua,Placentia,Bononia,Rauenna,Mirandula,flos ac robur Italiæ,sita sunt. Itaq; Togatã eandem & Cisalpinam,à toga cum Latio cõmuni,Romani dixere. *Cisalpina. Comata. Transalpina Gallia.* Comata,quo nomine omnis Transalpina Gallia est nuncupata,ab intonsis crinibus. Veteres nanq; Galli perinde atq; Germani nutriendæ comæ studio tenebantur:quo uocabulo illa Germanorũ gens Rheno proxima,utranq; illius ripam attingens

gens, à ueterib. est appellata: Rauraci, Triboci, Nemetes, Vangiones, Maganciaci, Treuiri, Mediomatrices, Cōfluentis Rheni & Mosæ populi, Ripuarij, Vbij, Menapij, Eburones, Tungri, Bellicasij, Neruij, Belgij, Bellouaci, Leuci, Morini, Attrebates, Ambiani, Romandui, unà cum reliquis Belgarum populis: id est Picardia, Flandria, Brabantia, Hanonia, Campania, & Burgundia. Sed cum Gallos & Germanos uno uocabulo ueteres Græci, CELTAS nuncuparint: hinc est ꝙ Cæsar lib. 1. de bello Gallico in sua Gallica diuisione, Celtas nō minorem totius Galliæ partē tenere scripserit, quā huic quoqꝫ Comatæ adijcie mus. Quum horꝫ in primis maxima pars populorꝫ Germanorꝫ & Belgarum instar, comas nutriat. Cæsar siquidē Galliā oēm in Celtas, Aquitanos & Belgas diuidens: Celtas Belgis proximos, hæc uoluit obtinere loca, ubi Augustus Cæsar quartam Galliæ diuisionē Lugdunensem locauit: quæ in se habet populos ueteribus uocitatos, Valesios, Burgūdiones, Sequanos, Heduos, Lingones, Lugdunos Niuernos, Cenomānos, Redones, Senones, Andes, Turones, Carnutes, Britones, Parisios, Veromanduos: hodie Heluetij, Vesontij, aliàs Bisanti, Verdunenses, Diuionēses, Belnēses, Augustuduni, Bibractæ, Matisconēses, Cabillonenses, Aurelianenses, Lutecij, pluraq; alia loca ad Ararim, Ligerim, Sequanā & Matronā flumina sita, q̄ longū esset enumerare. hæc nunc Normandia, Francia, Burbonia & Auernia dicitur. Braccata, quæ Narbonensis dicta: à braccis, id est fœmoralibus prolixis, quibus utebantur: qui præter hæc sagis tecti, Strabone teste lib. 4. geographiæ, & uestibus breuibus quibus uix nates tegere poterant, uestiebantur: hæc etiam Celtis mixta, hos habet populos priscis memoratos, Allobroges, prouinciam Romanorꝫ, Tolosatios, Narbonenses, Ruscinos, Tectosages, & populos inter Isaram & Rhodanum, qui ciuitates habent nobilissimas Gebennam, Massiliam, Niceam, Tolosam, Narbonam, Perpennianam, Arelatensem, Carcassonam, Auinionum, Viennam, Valentiam, Biterras, Agathopolim, & plures alias, quas nimis prolixum esset recensere. Hæc Narbonensis

Celtæ.

Lugdunensis Gallia.

Braccata Gallia. Narbonēs

nenſis & Braccata Gallia,nunc Sabaudia, Delphinatus, Prouincia, & Longedoc appellatur. Aquitania quoq; in hoc tractu ſequitur,nõ ignobilis pars Galliæ ad Garumnam fluuium, quæ corporibus hominũ & lingua à cæteris Gallis differt. Ciuitates & populos habet à ueteribus enumeratos, Pictones, Taruiſatios, Tarbelos, Bigerones, Garumnos, Cocoſates, Sigubates Auxitanos, Vaſſarios, Fluſſatos, Bituriges (hoṛ oppidũ Auaricum, cuius Cæſar li. 7. belli Gallici meminit) Burdegalam inter Garumnam & Auſcios Auſonij patriam, Andeuagiam, Turoniam, Ruthenos, Leuomicos & Auernos. Liger potiſſimũ in ea regione fluuius eſt, qui prouinciam eã à cætera Gallia diducit. Nomina etiã quædã habet recentia, puta Claremontenſes, Sancti Flori, Tutelenſes, Mimotenſes, Albienſes, Caſtrenſes, Amicienſes, Vabrenſes, & plura huiuſmodi, quæ breuitatis cauſſa hic obmittuntur. Habes lector breuem Galliæ deſcriptionem, quam nobis Halæ in Saxonibus cõmunicauit Ambroſius Leymbachus, uir humaniſſimus & nullis nõ doctrinis deditus, qui ĩ Gallia uerſatus, ſingula oculis ſuis cõſpexit. Galliæ amnes Sidonius Apollinaris in panegyri ad Maioranum perſtrinxit. Rhenus, Arar, Rhodanus, Moſa, Matrona, Sequana, Ledus, Clitis, Claris, Atax, Vacalis, Ligerimq; bipenni. Exciſum per fruſta &c. Sunt etiã Garumna, Iſara & Druentia, lacus Lemanus. Montes, Vogeſus & Iuraſſus. Promontoria, Curianum & Gobeum. A Gallia Rheno adiacente, bona pars poſterioribus ſeculis adnumerata eſt Germaniæ, uelut Heluetia, Elſatia, Lotharingia, Lucelburgium, Burgundia, Brabantia, Hollandia, Selandia, Vueſtria ſeu Vueſtrycha, imperitis Neuſtria dicta. Et quãuis Heluetios, Nantuates, Tribocos, Mediomatricos, Vangiones, Nemetes, Vbios, Tungros, Batauos, & reliq̃s Rheni accolas ad ripam Gallicam, quidã attribuerint Gallis; forſan q̃ ultra Rhenum in ipſa ripa Gallica Galliæ cõfinia accoluerint; Rhenum enim Galliæ Germaniæq; diſcriminatorẽ fecerunt: aut quòd Francoṛ reges, qui tamen Germani fuerũt, illis aliquando imperauerint ſub Pippinis, Charolis, & Ludouicis

Aquitania

Liger.

Amnes Galliæ.

Galliæ ps ad Germaniã tranſiuit.

uicis &c.tamen Germanos fuisse,infra fuse demonstrabimus.
¶Rhætijsq́ꝫ.RHAETIA antiquitus in primã & secundam, ri- penſem & mediterraneam diuisa fuit: & ab ipsa Germania Da nubio flumine separata,cum qua præter Istrum nihil habuit cõ mune.Prima Rhætia quæ & superior,complexa est Alpes, sed & trãs Rhenũ & Prigantinum lacũ uersus occidentẽ & Rhoda num flumen suam habet portionem : insuper bonã eius prouin ciæ partem cõpræhendit,quam Athesinam ab Athesi amne uo cant. In Velinam præterea uallem & Lariũ lacum excurrit, ubi Rhæticum generosum hercle uinum,generat:quo in primis de lectatus est Augustus Cæsar,uelut de illo Strabo lib.4.& Sueto nius Tranq. prodiderunt. Ipsum quinetiam Virgilius Geor.2. & Plinius lib. 14.cap.6.hist.mundi celebrauerũt.Alemãni Velt lyner & Passauner, Traminium & Vernaciolũ quoq́ꝫ uocãt. In hac supiori Rhætia sunt ciuitates Matreio,Brixia,Churia epi- scopalis urbs,Feldchirachiũ,Arbor fœlix,hoc est Arbona, Pri gantia,Lindauiũ,Rauaspurgum,Taxagetiũ, id est Rotuuyla, Campodunum,Kempten,Campi Cauini,Kaufpeiren, Abusia cum,hoc est Fiessen, Oenipons, Augusta Rhætiæ,id est, Aug- spurgum.Hi Rhæti nunc uernaculo Germanorũ sermone Gry sones Graupundter, Engedini, Churienses, Athesini die Aetsch lender,Tirolenses,Vualgauij, Hegouij, Algauij nuncupantur.

Rhætiæ diuisio & descriptio.

Rhætia prima.

Rhæticum uinum.

Rhætiæ superioris ciuitates.

Rhætia secunda siue inferior ab Lyco amne,qui primã à secũ da disterminat,incipit:& ad Oenum amnẽ usq́ꝫ porrigitur, qui Rhætiæ,Noricíq́ꝫ terminus est.Hæc compræhendit Vindelici am,Boioarij ipsam hodie incolũt.Reginoburgiũ atq́ꝫ Patauiũ urbes in Danubij ripa sitæ,ad hanc spectare uidentur.Ripensis Rhætia,mihi patria,est ea portio prouinciæ,quæ Danubij ripã attingit:in qua sunt Vlma,Guntia,id est Guntzburgum,mõs Ostberg, Giengena,Vallis Prantiana , Comitatus Burgoui- ensis,Laugingiacũ,Vuerdea cis & ultra Danubium:Risa, das Rhies Sueuiæ portiũcula,in qua Nördlingiacum,Boppfingen, Comitatus Oetigensis , ueteris Rhætiæ nomenclaturã retinet. Mediterranea Rhetia est tractus qui interiacet, per quem Iler,

Rhætia inferior.

Rhætia ripensis.

Rhætia mediterranea.

Guntia, Camilachus, Mindula, Zusum & Smuter fluuij labūt, ubi Memmingiacum & Mindelheimiū uisunt, & Reischna uia quæ inter Zusum & Smuterū interposita est. Rhætiam in prouinciæ formam redegit Augustus Cæsar, per Tiberium & Drusum, Velleio Paterculo, Suetonio & Horatio autoribus. Solinus ca. 34. Rhæticum agrū bonum frugibus, opimū & feracem Brigantino lacu nobilem refert. Brigantinus autem lacus Constantiensis hodie appellatur, sicut mox in Rheni descriptione dicetur. Claudianus ad Stiliconem scribit Rhætiam emittere Danubium ac Rhenum, ijs uerbis.

Rhætia in prouinciā.

Sublimis in arcton

Prominet Hercyniæ confinis Rhætia syluæ,

Quæ se Danubij iactat, Rhenicp parentem.

Rhætia Danubij Rheniq; parēs.

Vniuersa Rhætia sub ipsam uenit Germaniā, ad quam pridem non pertinebat, moribus, lingua & flumine Danubio discreta: nunc intra Germaniam cōnumeratur, germanicum idioma recepit, præter Alpestris Rhætiæ parte, quæ adhuc Romana lingua utit. Sueui Alemāni nunc Rhætiā tenent. Et tradit ipse Tacitus lib. 1. annaliū sub ipso Cæsare Tiberio Sueuos Rhætiæ imminuisse. Et postea Ammianus Marcel. lib. 16. Sueuos Constātio imperāte Rhætias incursasse narrat. Et in hæc usq; tempora Sueui qui primitus ad Albim consederant, Rhætiam occupauerunt: quæ mutato nomine à nouis cultoribus Sueuiæ appellationē sumpsit. At RHETICO mons apud Pomp. Melam lib. tertio, est iugū illud Rhætiæ primæ, inter fines Churiensium & Vallesianorū, Heluetijs imminens: cuius adhærēs uallis uetusti nois reliqas seruat: uulgo enī Brætigau (uicū habēs Ienatium) id est Rhætorū ager, pagus aut uallis, pro Rheticone appellat. Puto insuper Pomponiū Brætigaou ad Romanæ linguæ figuram in Rheticonem deflexisse. Dicitur præterea uallis Montasunn à Comitib9 de Sōnebergo, quib9 paret. RHAETICAE autem ALPES, quæ Rhenum effundūt, late porriguntur: & ab Churia Rhætiæ ciuitate, supra quam occidentē uersus oriunt, per Heluetios Tridentum usq; contra orientem uagantur: uariaq;

Rhætia nūc Sueuia est.

Rhetico mons.

Brætigouia

Rhæticæ montes.

riaq́ adſciſcunt nomina. Vbi incipiūt Gryſones, Graubūdter, Engedini, & Heluetica montana, das Schueitzer gebirg, zun Einſideln, id eſt ad Anachoritas, montes S. Bernhardi, S. Gothardi, der Gothart. Sprulius, S. Nicolai: ubi deſinūt Tridentinæ alpes, das Triendiſch gepirg, nuncupantur: ac iuxta accolarum diuerſitatem, diuerſa inuenerunt uocabula. De his ſcripſit etiā And. Alciatus Mediolanenſis in annotatiunculis ſuis, quas in Tacitū dedit. Sunt inquit, & Rhæticæ alpes, quibus in Rhætos uadimus, quos uulgo Chriſones uocant, incipiūt ab Adya mō-te (Straboni corrupte legitur nunc Adula, nunc Aduela) id eſt inacceſſo, uernacula ſimplicitas montem Bralium nuncupat in Volturena, ſeu ut imperiti, in ualle Telina, & in Venetiam protendunt donec Ocriæ ſubeant. ¶ Et Pannonijs. PANNONIA ab oriente habet Mœſiam, quæ Seruia & Bulgaria dicit hodie: ab occidente Noricum: Septentrionē eius Germania & Danubius: auſtrū Liburnia Illyriciq́ montes excipiunt. C. Solinus cap. 34. de mundi memorabilibus, Florus lib. 4. cap. 12. Appianus Pannoniā Sauo, Drauo & Danubio fluminibus inclytis, & duobus ſaltibus incluſerunt. Pannoniam à Lentulo proconſule debellatam: ab Auguſto in prouinciā per Vibium redactam, Florus, Suetonius in Auguſto cap. 21. atq́ Eutropius libro 7. memoriæ prodiderūt. Tiberius Pannonico bello Breucos (Brennos alij uocāt) inferioris Pānoniæ populos & Dalmatas ſubegit, eodem Suetonio in Tiberij uita referēte. A Pannone rege, cuius apud Methodium eſt mentio, nomen ſumpſiſſe fertur. Huius cultores Pannones, Pannonij & Pæones ab hyſtoricis appellantur, Ap. Alexandrino teſte, qui in libro qui Illyricus inſcribitur. Pæones inquit, natio ingens, circa Iſtrum per lōgum incolens, ab Iapodum populis ſupra Dardanos protenditur. Hij Pæones à Græcis, à Romanis Pānonij appellant, & ab illis (Romanis) ut præmiſimus inter Illyrios annumerati ſunt. Idem in eodē libro. Nemoroſa Pæonum regio eſt, & in longum ab Iapodum populis uſq́ ad Dardanos protenditur. Pæones nullas urbes habent, agros duntaxat & uillas per cognationes

Adula mōs *Bralius.* *Pannonia.* *Breuā.* *Pæones.* *Pannonij.*

possident,& plura alia ibidem. Porrò ipsa Pannonia duplex est. Superior et inferior: quare Tacitus Pannonijs pluratiuo nu-

Pannonia prima. mero usurpauit. SVPERIOR PANNONIA quæ & prima ab occasu Noricum, à septentrione Germaniam & Istrum, ab oriente Pannoniam inferiorem, à meridie Illyrim habet. Ipsa ad

Austria. montem Cæcium Norico, ut dixi, cõiungitur. Hodie Austria et Styria, Oesterreich und Steyrmarck appellatur. Tota hæc Pannonia Germaniæ addita, etiam Teuthonico sermone utitur. In

Vienna Austriæ. hac præt alias VIENNA præclarissima ciuitas sita est, gymnasio celeberrima, & nup nobilior reddita obsidione Turcæ hostis Christiani nominis crudelissimi, quẽ ad sua redire & obsidionẽ soluere coegit. Apud Ptol. lib. 2. ca. 14. putãt hanc Iuliobonam

Iuliobona. uocari, alij uero Flexum. Inter Danubiũ & Drauum Pannoniæ

Flexum pars est Valeria, Croatiam Crabaten uocãt hodie: quæ & ipsa

Valeria. frequenter Turcarum irruptioni patet. Hæc ora feracissima est

Croatia. uini, gignit & crocum & zinziber, quod in mõte iuxta Hamburgum oppidum in medio Austriæ Pannoniæq; nascitur. IN-

Pannonia secunda. FERIOR PANNONIA etiam secunda uocitata, à septentrione ueterẽ Germaniam Danubiumq;, ab occasu Pannoniã superiorem, à meridie Liburniam siue Illyrim, nunc Sclauoniã, Vuendenland dictam, ab ortu uero Iazygas Metanastas, idest

Hungaria. Septemcastrenses prospicit. Hæc hodie sub Hungaria propemodũ est, q̃uis latius in Scythiam usq; protendatur Hungaria.

Sauia. Huius inferioris Pãnoniæ pars Sauo flumini imminens, Sauia & Sauiensis regio dicta est Romanis. Vtraq; Pannonia misere afflicta ẽ ætate nostra ab Turcarũ tyranno immanissimo, cum fuerint fœcundissimæ Cerere & Bacho. Veteres Pannonij cum Germanis nihil commune habuerunt, q̃ Danubium flumen. Nunc Pannoniam primã Germani tenent, & bonã quoq; partem secundæ. Superior Pannonia ducibus Austriacis audit: dũ hæc scriberem erat Ferdinandus Cæsar, Charoli Augusti Imperatoris nostri frater. De inferioris Pannoniæ imperio ab Ludouici Hungariæ regis interitu, certãt diuus Ferdinandus Cæsar Ludouici gener, Ioannes Comes de Zyps, quem à præfectura

Vuay

Vuayuodam appellant:et alij quidam reguli. Nec Turca ab Hũ garico regno abstinet. Gothi primum Hungariam incoluisse fe runtur, inde Vuandali; postremo Hunni qui & Auares: qui ut regionem obtinuerunt, etiam nomen suũ indiderunt. Ab Hunnis enim est Hungaria. De qua si plura nosse uelis, lege Franciscum Philelphum epistolarum libro 34. epist. 21. Extat etiam Hungariæ Chronicon fabulosius forsan ꝙ ut lectu dignũ sit.

¶ A Sarmatis. SARMATIAM pariformiter bifariam diuiserũt chorographi: altera Asiatica est, Europæa altera. Sarmatia Asiatica terminatur à septentrione terra incognita Ptol. li. 3. ca. 5. ab occasu: Sarmatia Europea, Tanai fluuio, Mæotide palude ac Cimmerio Bosphoro: ab ortu Scythia intra Imaum montem & mari Caspio: à meridie Euxino mari, Colchide, Iberia ac Albania. In hac sunt Amazones, montes Hyperborei, & Caucasus, Mithridatis regia, Alexandri columnæ. Hæc Sarmatia hodie Tartaria dicitur, nõ agnoscit Christianã religionem, sed suis æthnicis superstitionibus adhuc dedita est. Imperator Tartarorũ nomine passim notus est. SARMATIA uero EVROPAEA secundũ Ptol. lib. 3. ca. 5. terminatur à septentrione Oceano Sarmatico: ab occasu Vistula amne: à meridie Iazygibus Metanastis, Dacia ac Mysia inferiore: ab ortu Sarmatiæ Asiæ, Tanai flumine, Meotideq; palude. In hac est Borysthenes maximus fluuius. Hæc regio nostra ætate in multas separata ẽ dynastias, Poloniam, quæ habet regiam & amplissimam ciuitatem Cracouiam academia insignem, Russiam, Prussiam, Liuoniam, Lituaniam, Moscouiam, Podoliam, Albã Russiam, Vandaliamq;. Harũ populi Sarmatæ, à Græcis Sauromatæ dicunt aliqui hos Scythas quoq; dixerunt. hinc Plinius Secundus lib. 4 nat. hist. ca. 12. Scytharum nomen usq; quaq; in Sarmatas & Germanos transiuisse testatur. Authores oẽs septẽtrionis populos passim Scythas nominant. Vnde Scythicũ & Sarmaticũ mare, est septentrionale. De utraq; Sarmatia extat libellus Matthiæ de Miechoro Cracouiensis. ¶ Dacisq;. DACIA autore Ptolemæo capite octauo libri tertij, à septentriõe prospicit Sar

Sarmatia. *Sarmatia Asiatica.* *Sarmatia Europea.* *Cracouia.* *Sarmatæ Sauromatæ.* *Scythæ.* *Dacia.*

matiam Europæ, ab occasu Iaziges Metanastas, à meridie Moesiam superiorem & Istrum fluuiũ, ab oriente inferiorem Mœsiã Danubiumq́ʒ. Eam Sueui Carpati montis accolæ occupauerũt aliquando, uicini tum Daciæ, quemadmdum è Plinio colligit, qui de Danubio loquens lib. 4. cap. 12. nat. hist. in hunc modum scribit: Ab eo in plenum quidem omnes Scytharum sunt gẽtes, uariæ tamẽ littori appositæ, tenuere. Aliàs Getæ, Daci à Romanis dicti: aliàs Sarmatæ à Græcis Sauromatæ, eorumq́ʒ Hamaxobij. Superiora autem inter Danubium & Hyrciniũ saltũ usqʒ ad Pãnonica hyberna Carnunti, Germanorumq́ʒ ibi confiniũ Campos & plana Iaziges, Sarmatæ uero montes & saltus, pulsi ab his Daci ad Pathissum amnẽ Amorois siue Duria est, à Sueuis regnoq́ʒ Vanniano dirimens eos. Refert etiã Cornelius Tacitus lib. 2. hist. Aug. Sueuos, Marcomannos & Gothones sub Tiberio Cæsare inter flumina Marum & Cusum locatos, dato rege Vannio gentis Quadorũ. Marus & Cusus amnes sunt Daciæ. Marũ Plinius Amoroim, Strabo lib. 7. Marisum, Transsyluani Morossum, uulgo Merisch appellant. Cusus hodie Chrysa aut Keres dicitur, Tibisco infundũtur. Daciam nunc partim Germani, partim Hungari, Vualachi, atqʒ Turcæ tenent. Germani qui Daciã incolunt Transsyluani & Septemcastrenses Sibenburger à montanis quibus insident appellantur. Tibiscus fines ipsorum alluit, Alutas præterfluit. Vrbes in Transsyluania quoqʒ Ptolemæus li. 3. meminit, sint Zæmigethusa quæ nunc Corona, & Zeugma id est, Clausenburgum. Et præter illas claræ sunt, Cibinium quæ est Hermanstadiũ, Sabesus Millenbach, Bistricia Nosen, Alba Iulia Vueyssenburgũ. Sermo gentis teuthonicus, qui è Germania illuc profectos arguit. Carolus Magnus traditur illuc in Transsyluaniã traduxisse colonos è Saxonia. Et longe alia est hæc Dacia ab ea quæ ad Cymbricã Chersonesum & aquilonem Germaniæ posita est, inter Suetiam & Saxoniam peninsula maris Germanici, quæ Dania seu Danomarchia, id est, Denmarck, non Dacia est appellanda. Nostra enim hæc de qua Cornelius, ad Danubium iacet: quod uel unus Vir-

gilij

Sueui Daciam occupauerunt. *Marus fluuius.* *Cusus.* *Trãsiluani Septẽcastrẽses.* *Transsyluaniæ urbes.* *Cymbrica Chersonesus.* *Dania, Danomarchia* *Dacia ad Danubium*

gilij lib.2. Geor. docet uersiculus.

Et coniurato descendens Dacus ab Istro.

Augustus Cæsar primo Daciam subegit: cuius meminit idem Virgilius in fine octaui Aeneidos. Indomitiq; Daci. Florus tamen lib.4.cap.12. Daciam tum non uictam, sed submotã & dilatã ab Augusto refert. Flauius Domicianus iuxta Suetonium de Dacis Catisq; duplicem egit triumphum. Eam Vlpius Traianus uicto Decibalo rursus subegit, urbes in ea condidit, coloniasq; deduxit: ut scribit Eutropius lib.7. Gallieno imperante Dacia prouincia amissa est, occupãtibus illam Gothorum nationibus è Scandia & insulis Germanici maris egressis, postmodũ à Gepidis. Imperator Aurelianus duas Dacias constituit in Mœsiæ regiõib9, Ripensem & mediterraneã, Vualachiæ uocãt.

Dacia uicta & amissa.

Gothi in Daciam.

Gepidæ.

¶ Mutuo metu. Pom. Mela lib.3. de Germania. Qui habitant immanes sunt animis atq; corporibus, & ad insitam feritatẽ uaste utraq; exercent bellando animos, corpora ad cõsuetudinem laborum. Et ipse Tacitus Germaniam informem terris, asperã cœlo, tristem cultu & aspectu uocat. Præterea terram in uniuersum aut syluis horridam aut paludibus fœdam. Sunt rursus Sarmatæ ac Daci Horat. testãte li.1. car. oda 25. sæui atq; truces. Quo fit, ut mutuus horror, asperitas locorum, metusq; interuenerit, quo minus alterutrum terras popularent. Accedit ad hunc metum & montium interiacentium inaccessa altitudo horrorq;: syluarum deniq; asperitas, quæ prohibent uicinorum hostium subitã irruptionẽ. Velut itaq; Germania Rheno à Gallis, Danubio à Pannonijs separatur: ita mutuus metus, rupes excelsæ, & dẽsa nemora Germanos à Sarmatis Dacisq; distermi nant. Montes intellige quos Ptolemæus nominat Asciburgiũ, Carpatumq;, Cremnitz & Semnitz, qui Hungariam, Poloniã, ac Germaniam disiungunt. Ipsa quoq; Dacia in coronæ speciẽ montibus est cincta. Florus lib.4.cap.12. Daci mõtibus inhærent. Solinus Polyhistor cap.32. Extenditur Germania inter Hercinium saltum, & rupes Sarmatarũ. Sub nemoribus uero Hercynium iugum. Nam sylua Hercynia oritur ab Heluetiorũ

Germania syluis mõtibusq; horrida.

Sarmatæ ac Daci truces.

Montes inter Germaniã & Daciam.

Dacia mõtibus cincta.

&

& Venetum & Tauracorum finibus, rectaq; fluminis Danubij regione pertinet ad fines Dacorum, & Anartiũ: uelut C. Iulius Cæsar li. 6. belli gallici scriptũ reliquit, & nos infra narrabimus in descriptiõe Hercyniæ. ¶ Cætera Oceanus ambit. Cætera uidelicet loca Germaniæ aquilonaria: Oceanus mare septentrionale, quod & ipsum Germaniæ uocabulum sibi asciuit. Germanicum enim mare nuncupatur; idem & Balticum mare à Baltia insula, cuius Pli. li. 4. nat. hist. cap. 13. meminit. Vandalicũ à Vandalis, Sueuicũ à Sueuis, Sarmaticum à Sarmatis, Scythicũ à Scythis quos alluit, et nunc ab Pomeranis Pomeranicum appellat. hic Oceanus ambit, cingit & circumfluit sinus atq; insulas Germanorum, uelut Pom. Mela lib. 3. quoq; retulit. Sinus uocant flexuosi littorum anfractus, excauati maris in terram recessus, terra spaciose in fretum excurrẽs, curua littora mare quasi brachijs amplectentia. Saxones sua lingua sinum excurrentis fluminis, stagni aut maris Vuick appellant; unde Vuigeuones dicti maritimi & littorales, qui sinus inhabitant; unde etiam crebræ illæ locorum appellationes ad sinus Oceani, stagnorũ aut fluminum: uelut Slesuuig, Osteruuig, Bardeuuick, Harderuuick, Brũsuyg, & similes. Maximus est sinus prope Lubicam maritimam Saxoniæ ciuitatem, quem Cimbri & Chauci accoluerũt. Hunc putant à Plinio lib. 4. ca. 13. & Pom. Mela li. 3. Codanum dici. Alius est ad Prussiæ & Liuoniæ littora, Clylipenus Plinio, Venedicus à Ptolo. lib. 3. ca. 5. appellatus; quem Balteum quoq; uocari tradũt. Ex ijs sinubus Saxones ac Francos prodijsse memorãt. Porrò insulæ sunt in mari loca undis undiq; circumflua, discretæ à continenti; dictæ ab eo ꝙ in salo sunt, ut refert Martianus; nostrate lingua Vuerd & Au uocantur. De insulis uero Oceani nostri Pli. lib. 14. ca. 13. hist. mũdi ita scriptum reliquit. Xenophon Lampsacenus à littore Scytharum tridui nauigatione, insulam esse immensæ magnitudinis, Balthiam tradit. Eandem Pythias Basiliam nominat. Feruntur & Oonæ, in quibus ouis auium & auenis incolæ uiuant. Aliæ in quibus equinis pedibus homines nascantur, Hippopodes appellati. Fanesiorum aliæ

Margin notes: Oceanus — Mare Germanicum. — Sinus Oceani. — Vuigeuones. — Insulæ. — De insulis germanici maris.

aliæ,in quibus nuda alioquin corpora,prægrandes ipsorum au
res tota integant.Incipit inde clariore aperiri fama ab gente In
gevonum,quæ est prima. Inde Germania, Mons Sevo,ibi im-
mensus,nec Riphæis iugis minor,immanem ad Cimbrorū usq;
promontorium efficit sinum,qui Codanus vocatur,refertus in-
sulis;quarum clarissima Scandinavia est,incompertæ magnitu-
dinis;portione tantū eius,q̃d sit notum,Hilleuionū gente quin
gentis incolente pagis,quæ alterū orbem terrarum eam appel-
lat.Nec est minor opinione Eningia. Quidam hæc habitari ad
Vistulam usq; fluuium à Sarmatis,Venedis,Scyris,Hyrris tra
dūt.Sinum Clylipenum uocari,& in ostio eius insulam Latrin.
Mox alterum sinum Lagnum,conterminum Cimbris. Promō
torium Cimbrorum excurrens in maria longe peninsulā efficit,
quæ Haustisus appellatur,uiginti tria millia passuū. Inde Insu-
læ Romanis armis cognitæ.Earum nobilissimæ Byrchana,Fa-
baria à nostris dicta, à frugis similitudine sponte provenientis.
Item Glessaria à succino militiæ appellata,à barbaris Austrania
præterq; Actania. Toto autem hoc mari ad Scaldin usq; fluuiū
Germaniæ,accolunt gentes haud explicabili mensura. Idem ca
pite 15.eiusdem libri; In Rheno autē ipso,prope centum milia
passuū in longitudinem,nobilissima Batauorum insula,& Ca-
ninefatum,& aliæ Frisiorum,Caucorum,Frisiabonū, Sturiorū.
Morsatiorum,quæ sternuntur inter Helinum ac Fleuum,ita ap pellantur ostia,in quæ effusus Rhenus ab septentrione in lacus, *Insulæ Rheni.*
ab occidente in amnem Mosam se spargit,medio inter hæc ore
modicum nomini suo custodiens alueū. Ptolemæus quoq; li-
bro 2.ca.11. Insulæ Germaniæ adiacent iuxta Albis fluuij ostia
tres,Saxonum appellatæ.Supra aūt Cimbricam Chersonesum
aliæ tres Alociæ dictæ. Ab orientali parte Chersonesi quatuor
Scandiæ nūcupatæ, tres quidem paruæ,una uero quæ maxima
earum est,& maxime orientalis iuxta Vistulæ fluuij ostia.Voca
tur autem & hæc proprie Scandia,& tenent ipsius occidentalia
Chædini:orientalia uero Phauone & Phiræsi:meridionalia Gu
tæ & Daucione;media aūt tenent Levoni. Albertus Crantius

in Vādalica sua historia sparsim meminit insularum maris Germanici,& has ab eo nominatas obseruaui. Saxonū insulā quam inquit,nostri sacram uocant terram,Daniam,Succiā, Noruegiam,Sialandiam, Fioniam,Zelandiam, Vuagriam,Phinniam, Ottoniam,Falstriam,Lalandiam,Fimbriam, Pole, Buze, Cristoam,Rugiam, Oldam, Monam, Samsam, Hithim, Strelam, Gorgesuuerder,Bernholm,& Paruualck. Post hunc etiam Iacobus Ziegler Landauus quasdam celebrauit Oceani nostri insulas, ab Scandia sumpto exordio,quæ Cymbricæ Chersoneso aduersa est,tria complectēs regia imperia. Norduegiam,id est septentrionalem uiam.Nord enim germanica lingua septentrionem significat,Vueg uiam. Hæc mittit in Europam piscē ex genere asellorū,frigore induratum & extentum in fustem,unde ipsum Germani Stockfisch uocāt,Barbari Strumulū, aliqui Salpā. Alterū regnum est Suecia siue Suedia,Sueden,diues argenti, æris,plumbi et ferri,frugū, pecoris, & puentu immenso pisciū ex fluminibus,lacubus & mari,uenationibus quoq; ferarū. Tertium regnum Gothia,id est bona;hæc triplex est, Orientalis,occidentalis & meridionalis.Noti sunt huius populi Gothi.Continet quoq; Scandia,hoc est, Schōlandia & Selandia dynastias triginta septē,quæ regibus parent. Sunt præter has aliæ in Oceano insulæ regionesq;:uidelicet Gronlādia, id est uirens terra, sic ob insignem prouentum pabuli dicta:Islandia,hoc est glacialis terra,inter Daniam & Norduegiam : ueteres hanc Tylen dixere.Hetlandia Orchadum insula maxima. Farensis insula, Laponia seu Pilappenlandia terra extrema Scandiæ, quæ syluestres alit homines, Lapones quasi ineptos parumq; idoneos,appellatos. Angermannia ducatus Sueciæ. Finlandia,id est pulchra terra,uel fina terra;quomodo finum aurum & argentū uulgo dicimus;quæ Finnonico sinui,qui & Venedicus,nomen dedit.Gotlandia insula.Eningia id est singularis, q; sit eximiæ fertilitatis. Has insulas circumluit Oceanus Germanicus,de quo sub finem libelli plura annotata sunt. Hic Oceanus & aquilonaris Germaniæ regio,mire populorum fœcunda parēs fuit, quæ innu

Scandia. Norduegia. Sueda. Gothia. Sandiæ dynastiæ triginta septem. Gronlādia. Islandia. Tyle. Hetlandia. Laponia. Angermannia. Finlandia. Gotlandia. Eningia.

innumeras gentes in alienas terras extrusit, ut maximorum au thorũ consensus affirmat. Ex Scandia enim & finitimis insulis sinubusq́ prodiere Cymbri, Langobardi, Burgundiones, Vandali, Gothi, Scoti, Gepidæ, Heruli, Scyri, Turcilingi, Rugi, Vesi Alites, Chuni, Neuri, Nortmanni, Dani, Saxones, Frãci, Toringi, Misnij, Slesij, Prussij, Liuonij, Chaibi, Suedi, Taiphali, & multi alij. ¶ Nuper cognitis quibusdã gentibus. Plinius Secundus lib. 4. cap. 13. insularum Romanis armis cognitarum meminit cuius uerba paulo ante retulimus: Et mox ca. 14. na. hist. scribit Germaniam multis annis nec totã percognitam fuisse. Deinde Strabo lib. 7. Hæc natio propter suscepta cõtra Romanos bella, nobilitatem adepta est. Et paulo post. Illa plaga quæ trãs Albim Oceanum spectat, nobis prorsus est incognita. Nullum eñ priorum, ad orientem usq́ ad Caspij maris ostium, hanc peregisse nauigationem accepimus. Neq́ Romani Albim ipsum trãscenderũt, nec ulli similiter iter pedestre suscepere. Quibus Ouidius ad Liuiã de Druso Germanico scribens, ꝑ quẽ Germania, in qua occubuit, celebrior facta est, subscribit.

E Scandia & septẽtrionali plaga q populi uenerint.

Germania serius cognita.

Fluminaq́ & montes & nomina magna locorum,
Et si quid miri uidit in orbe nouo.
Idem paulo inferius:
Et modo Germani Romanis cognitus orbis.
Et iterum.
Consul & ignoti uictor Germanicus orbis,
Qui fuit heu mortis publica causa, legor.

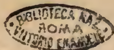
Occidentalis meridionalisq́ Germaniæ plagæ, primum ob uicinitatem Romanis sunt cognitæ: at aquilonaris & orientalis partes, quia remotiores, serius: ultra Albim enim imperiũ promouisse Romanos, non proditum est historijs: uerum incrudescentibus bellis, tota Germania patefacta est; quorum plurima inferius narrabuntur. Et recitat Suetonius Tranquillus Augustũ Germanos ultra Albim summouisse, & ideo Tacitus scribit infra Albim inclytũ & notũ olim fuisse, nunc audiri tantum.

Rhenus Rhæticarum alpium inacceſſo ac præcipiti uertice ortus, modico flexu in occidentẽ uerſus, ſeptẽtrionali Oceano miſcetur.

Rhenus & Danubius flumina uaſtiſſima. Quando Rhenus atq; Danubius maxima & præcipua ſint Germaniæ flumina, & quæ fermè cunctos eiuſdẽ regionis amnes excipiant: paucis demptis, qui in Germanicum mare excurrunt: uelut Amiſia, Vidrus, Viſurgis, Albis, Sueuus, Viadrus, Gutalus qui Odera, Viſtula, ut eſt apud Plinium lib. 4. hiſt. mũdi capite 14. utrumq; à fontibus ad oſtia uſq; dabo, pluribus quã Tacitus, aut quiſquã alius. *Rhenus Danubio clarior.* Rhenus claritatis quadam prærogatiua pollet, Nam fortiſſimarum gentiũ (Germanorum ſcilicet & Gallorum, Belgarum, Rhætorũ, Heluetiorum, Sequanorũ, *Rheni accolæ.* Rauracorum, Triboccorum, Mediomatricum, Nemetum, Vãgionum, Treuirorum, Vbiorum, Batauorum, quas infra numerat Tacitus, & quas nec Plinius tacet li. 4. ca. 17. his uerbis: Rhenum accolentes Germaniæ gentiũ in eadem, Galliæ, prouincia Nemetes, Tribochi, Vangiones: hinc Vbij colonia Agrippinẽſis, Guberni, Bataui, & quos in inſulis diximus Rheni) cenſetur terminus: & maximis notiſſimisq; oppidis frequens eſt: nec Germaniam egreditur, ſicut Danubius, ſed in Borealem, id eſt Oceanum Germanicum tribus tantum oſtijs effunditur. *Danubius Rheno longior curſu.* Danubius aũt undarum ui curſusq; longitudine Rhenum ſuperat, & Germaniam egreſſus per Noricos, Pannones, Iaziges Metanaſtas, Dacos & Mœſios in Euxinum pontum ſeptem oſtijs fertũ.

Rheni origo ubi. RHENVS itaq; uaſtiſſimũ Germaniæ flumen in alpibus Rhæticis oritur, de quibus abunde ſatis in Rhætiæ deſcriptiõe, quas Heluetij noſtra ætate incolunt: & uallis Bretiggeu uetuſti nominis reliquias ſeruat. Iulius Cæſar Cõmentariorum belli Gal. *Lepontij.* lib 4. Rhenum ex Lepontijs qui Alpes incolunt, oriri tradit. Lepontiós uernaculús Germanorũ ſermo die Graupundter appel*Adula.* lat, Strabo libro 4. ex Adula monte, quem accolarũ uulgus nũc *Sprulius mons.* Etzel uocat. Reuera è monte fluit Gothardi, quod in eius uertice ædes

ædes diuo Gothardo sacræ conspiciatur, itinere dici supra Chu
riam ciuitatem. Supra ipsas rupes, unde labitur amnis, feruntur
antiqua ruinarum uestigia & rudera supereße, quæ coniecturā
dederunt phanum nymphis dicatum eo loci extitiße: ꝙ antiqui
tus nymphis fontes consecrarit gentilitia superstitio: aut castrū
seu aliud ædificiolum: quod nec affirmare nec refellere ausim.
Ipse Rhenus primū auido meatu per conualles & abrupta mon-
tium in septentrionem elabitur, Churiensemq; percurrit agrū:
in quo ad Rheni fluenta sita est. Churia superioris Rhætiæ urbs *Churia*
uetusta & episcopalis, sedes aliquando magistratus prouinciæ, *urbs.*
unde illi datum nomen, ꝙ caussæ illic cognoscerent. Infra quā
ad dextram Rheni ripam iacet oppidulū Magna uilla olim di- *Magna uil*
ctum, nunc uoce detorta Mayenfelda: mox Gutenbergum, & *la.*
deīde paululū à ripa eiusdem Rhætiæ urbs Velcircum seu Feld
chirachiū, quam Illus amnis allabit, qui se mox in Rhenū effun- *Illus amnis*
dit. Rhæti qui adhabitant uulgo Vualgauij & Engedini appel- *Vualgauij.*
lant. Strabo in 4. Aetuatios ad Rheni fontē statuit, Solinus Po *Engedini.*
lihystor capi. 32. Cæretos: sub his Cæsar in quarto Nantuates. *Actuatij.*
In ea ora Rhætiæ Rhenus duos efficit lacus, Acromū & Vene- *Cæreti.*
tum. Acromus superior est: ipsum Solinus cap. 32. Plinius in 9. *Nantuates.*
cap. 17. Antoninus in suo itinerario Prigantinū uocāt: haud du *Acromus*
bie à Pregantia uetusto oppido, quod ad Rheni ostium & Acro *lacus.*
mi initium meridiē uersus, est situm: nostrates Constantiensem *Prigātinus*
ꝙ Constantia magni nominis ciuitas ab Constantio Imperato *Pregantia.*
re Magni Constantini patre appellata, & celebrato illic conci *Constantia*
lio nota, ad eum & effluentem ex lacu Rhenum & Veneto sese
immergentem, sita sit. Alemāni Podamicum seu Podmicō (den *Podamicus*
Poden See) appellitant, quem gemino alueo intrat. Hunc qui- *lacus.*
dam perperam Lemānum dixere. Is enim lacus ad Allobroges *Lemānus.*
Galliæ Narbonensis populos, nunc Sabaudienses pertinet, in *Rhodanus.*
quem Rhodanus ingreditur ac rursum egredit, teste Cæsare in *Losana.*
primo bel. Gal. & Plutarcho in uita Annibalis, nunc Losanensis *Genua.*
& Genuensis dicitur ab adiacentibus Lausana & Genua: aut Ge *Gebenna.*
bennæ lacus, propter Gebennā ciuitatem. Hic lacus Acromus



Acromi lacus amoenitas. Vrbes ad Rhenū sitæ

oīm est amœnissimus, multaq́; castella, oppida & uicos habet. Longus est circiter uiginti quatuor millium passuū: latus uero duodecim millium passuum. Vrbes Pregantia, iuxta Lindauiū in insula situm, Longonargum, Tetanum, Buchorna, Mersburgum antistitis Constantiensis sedes, Iburinga seu Vberlingum Altero littore trans Rhenum, Heluetiā uersus ad occasum, Arbor fœlix, quæ Arbona dicitur, Steynum, Cōstātia, & uiculus Romershorn in lacum excurrens, referens Acromi nomenclaturam. Aqua est nitida fundo perspicuo: & uix credendæ profunditatis, pisces fert uarios. Ora circumiacens uini triticiq́; ferax, & arboribus domesticis egregie consita. Alter lacus Venetus à marino colore, qui ceruleus est, nominatus, seu ut quibusdam uisum est, a Venedico sinu, quem Sueui aliquando accoluerunt: seu quod magis putem, ab accolis antiquioribus. Plinius enim libro 3. ca. 20. hist. mundi, & Strabo li. 4. hic Venetes siue Venonetes collocant. Nostri inferiorem & Cellensem, ab Cella oppido appellant: minor est superiore, aliàs non minori prædītus in se & per gyrum uoluptate. Hic lacus insula nobilis est, & cœnobio Benedictinorum antiquissimo, Latini Augiam maiorē, Germani Diuitem augiam, Reychenou dicūt: In qua Tiberius Cæsar aliquando Castra habuit cum Vindelicis bella gerens: quemadmodum Strabo lib. 7. author est. Ad hunc lacum Steckbornium, Oringiacum, & Cella adiacent. Egressus lacum modico flexu, ut inquit Cornelius in occidentem transit, & iuxta Rauracos iterum ad septentrionem sese flectit: ibi agrum Heluetium à Germanis diuidit, sicut Cæsar libro 1. refert. Ager à sinistra ripa Alemannis Turgauia, qui à dextra iacet Hegouia dicitur. Vrbes ripenses Schaniū, à rupe nomen habens, Diesenhofen, Scheffhusium à casis nauiculatorum dicta: Fuit enim illic traiectus priusq́; pons fieret. Seu à frequenti nauium statione: quicquid nanq́; mercium ex lacu Constantiensi per Rhenum defertur, eo loci exportandum est, nam ultra nauigio non potest pergi ad mille quingētos penè passus, ꝓpter montiū fauces & cataractas per quas se Rhenus magno fragore præcipitat: quas

Venetus lacus. Venedicus sinus. Venetes. Cella. Augia maior.

Rhenꝰ Heluetios à Germ. diuidit. Turgauia. Hegouia. Schefhusiū

Henri

Henricus Glareanus in hunc modum descripsit. *Cataracte Rheni istra Schefhusiū*

Subticeam ne tuos ô Scaphesiane labores?
Conspicuum Heluetiæ sydus, bene digna camœnis
Gloria Teuthonicæ germano in littore terræ:
Vtilis & bello, uincendoq; utilis hoste,
Quam propius liquidi facies nitidissima Rheni
Alluit, hic rapidus refluente in gurgite uortex
Cernitur, Euripum referens, Scyllæq; uoracis
Latratus, hic unda alti de uertice montis
Lapsa ruit præceps, sterilemq; eructat arenam
In circum, sursumq; uolans portendere nubem,
Aut nebulæ speciem, & cœlum pulsasse uidetur.

Heluetij ad sinistram Rheni ripam habitant. Hic Rhenus adeo propinquus fit Abnobæ, unde prosilit Danubius, ut inter eius ripam & caput Danubij uix duorum milliariū latitudo interiaceat. Post Scheffhusium Rhenus allabitur Rhenaugiam urbem, Rhinou, quam penè insulam facit, unde etiā illi appellatio: ibi Heluetícum amnem Turum, qui Turgauiæ dedit nomen, suscipit; inde ad Eghlsouiam, Tribunal Cæsaris, quondam Forum Tiberij uocitatum, Zurtzacum Ptolemæo Gaunodurū, ut est coniectura, appellatum. Ad dexteram ripam prope est Hercinius saltus, quem Martianum nemus Ammianus, nostri Nigram syluam dicunt. Ad ripam Vualdesuta sequitur, supra quam Arula quidam Ararim uocāt per Argouiam seu Herogeam à se dictā, lapsus, sociatis sibi Limmaha, qui è lacu Turegiēsi profluit, & Ruza amnibus, in Rhenum uoluitur, unde non longe absuit Vindonissa, in cuius loco habemus Habspurgum arcem. Infra adiacet Louffenbergum urbs, quæ à cataractis seruat nomē, ibi enī Rhenus iterū per angustas rupium fauces ex alto præceps ac stridulus decidit, & fines Sequanorum ingreditur, iuxta Cæsarem in 4, id est Basiliensem diœcesim, & Sungauiā. Nec mihi dubium est Seccingam urbem in insula positam, quam ueteres uidētur apellare Sanctionem, à Sequanis inhabitatam nuncupatāq; uulgus nanq; uocem nō intellectam semper torquet ad id quod

Heluetij sinistrā Rheni ripā accolūt. Rhenaugia. Turus fluuius. Forū Tiberij. Ganodurū Martianū nemus. Arula. Hergouia, Limmoha Ruza. Louffenburgum. Cataracta Rheni. Sequani, Seccinga. Sungauia, Sanction,

sibi

Raurad. sibi aliquid significet, hinc est Reinfeldia. Post Sequanos Rau-
Augusta Rauracorũ raci ripam Rheni tenent, quorum fuit Augusta Rauracorum: ampla quondam ciuitas, nunc in tenuem uicum redacta: Augst
Basilea. uocat Rauracus accola. Hodie Basileam habent, haud pridem imperij urbem, nunc Heluetijs confœderatam: episcopalem & gymnasio celebrem: quam mediam interlabitur Rhenus, & bi-
Cambetis maior & minor. na separat oppida. Prope est Arialbinium & Cambetis, quorũ meminit Itinerariũ Antonini, posterius Cemps appellatur uulgo maior & minor. Illa cisrhenana, hæc transrhenana. Ibi cãpi
Raurici cãpi. Raurici incipiunt, & ad montem Brisiacum porriguntur, à Sũgauis Raurico tantum nemore dirempti, qui ab Alemãnis propter sterilitatem & glebæ duriciam die Hart uocantur. Rauri-
Vricgauia. corum nomen refert Vricgauia, cui finitima est Sungauia, ibi à
Vissus. dextro latere accedit amnis Vuissus, infra quem Nouoburgum,
Brisiacus mons. & mons Brisiacus quondam Rheno circumfluus, sic illum Antoninus Augustus uocat, nos Brisacum oppidum, quod adiacẽ
Brisigauia. ti agro nomen indidit Brisigauiæ: in ea ora Elza fluuius Rhe-
Elza. no miscetur. Mox alluit Tribochos & Mediomatricos, iuxta eũ
Tribochi. dem Cæsarem, qui modo Argentoratenses & Elsatæ dicuntur:
Mediomatrici. quorum est Argentoratum amplissima ac potentissima ciuitas, apud quam Iulianus Imperator pugnam habuit cum Alemãnis
Argẽtoratum. quos etiam uicit. Mediomatrices paululum ab Elsatia recesserunt, nũc diœcesim Metensem occupãt, & magna ex parte Vue
Alsa fluuius. Ell9. sterichi appellantur. Ad Argentoratum utrinq; amnes Rhenũ onerant. Alsa, qui mediam interfluit Elsatiam, olim Ellus, nũc
Brusca. etiam Illa dictus, qui prouinciæ nomen indidit: similiter Brusca
Cuntzaha per urbem manans, sinistram ripam inundant. Cuntzaha uero
Sorna. dextrã: paulo inferius Sorna Rhenum auget, adiacet etiã Offen
Matra. dorfium oppidum, infra quod Matra fluuius Rhenum ditat:
Rencius Liechnouia sequit̃, & amnis Renchius: cui subest Saletio urbs,
Saletio. Germani ab amne Selzam uocant, Lutariburgũ ab fluuio Lu-
Selza. taro, qui in Rhenũ descendit, nomenclaturam gerens. Nouobur
Lutarus. gum aliud à priore. Tabernæ Rhenenses, uulgus corrupto uo-
Tabernæ Rhenenses cabulo Rhynzabern uocat, ubi duo simulacra Mercurij uisunt̃,

Hic

Hic puto Nemetum fines, quos Rhenus percurrit, incipere: & Linckenheymiũ, Germerscheymium, ubi Rudolphus Habspurgi, Roman. Rex naturæ concessit. Vdenheymium in Nemetibus sita: metropolis est Spira, quondã Neomagus appellata: inde Suetzingium, alta ripa, Mannum, ubi Nicer fluuius, à nostratibus Necharus nuncupatus, Rheno cõiungitur. Illis cohærent Vangiones, hoc est, Vuormacienses, Pfedersheymium bono uino celebratum, Gernsheymium, Altzheymium. Sit uero Aliso, cuius meminit Valerius lib. 2. dubium: nam & eius nominis castellum in ripa Lupiæ fuit, Tacito in. 2. test. Argu. Oppenheymium Rufiniana, aut potius Bouconia quondam dicta. Maguncia cũm nobilis urbs ab inuentione artis typographicæ: ad quam Mœnus in Rhenum ruit, hic paululum à ripa Thermæ sunt salubres Vuisbaden: dextra ripa alluit Rhingaugiam amœniss. orã, quæ generosũm gignit uinum Rhingauiense, passim per Germaniam commendatum. Ipsa cœnobium habet Erpachium, cuius ideo mentionem facio, quòd ibi sit cadus stupẽdæ magnitudinis inter miracula quoq; referendus: capit enim Rhenanæ mensuræ octuaginta duo plaustra uini (plaustrum nostrates uocant mensuram duodecim urnas continentem) Longus est uiginti octo pedum, altus nouem: quatuordecim tantũ circulis ligatus, quem me admonente perspicacissimi ingenij uir & amicus meus præcipuus Vincentius Obsopœus hoc carmine celebrauit.

Nemetes. Nicer fluuius est. Vangiones Aliso. Rufiniana Bouconia. Magũdacũ Mœnus. Rhingaugia. Rhingauicũ se uinum. Erpachiũ cœnobium uini cado nobile.

Plurima cernuntur passim miracula rerum.
 Cernimus humana condita multa manu:
Sic Rhodus aëreos quondam est mirata Colossos,
 Memphis pyramidas, Caria busta ducis,
Suspexere diu Babylonia mœnia Persæ,
 Quæ regis coniunx struxerat alta Nini.
Quid uetat Erpachium uas annumerare uetustis
 Miraclis? quo non uastius orbis habet.
Dixeris hoc rectè pelagus uiniq; paludem
 Nectare quæ Bachi nocte dieq; fluit.

d Fac

Fac Bernhardæ uoces quot habet Cistertia fratres
Hisq; tui omnigenos ordinis adde uiros.
Annua præbebit cunctis hæc pocula trulla
Nondum dimidio deficiente mero
Securæ Erpachij fratres sorbete, lagena
Hac salua est uobis nulla timenda sitis.

Ingelnheym Caroli Magni patria. Ingelnheym in hoc tractu sita est, quæ nobis Carolum Magnũ peperit, cuius adhuc extat palatiũ à se extructũ: nunc Palatini est comitis apposita ripæ sinistræ inde ad dextram Rudeshemium rursus ad sinistrã Bingium iacet, ubi Rhenus Nauam amnem excipit: utriusq; meminit Cor. lib. 20. Tutor Treueris comitantibus, uitato Maguncíaco Bingium concessit, fidens loco, quia pontem Nauæ fluminis abruperat. *Bingium. Naua.* Nauam etiam Ausonius celebrat in carmine de Mosella.

Transieram celerem nebuloso flumine Nauam.

Traiana Legio. Bacharachum. Huic Ptolemæus Legionẽ Traianam subijcit Drechshusen appellant, quasi Traiani domum, sequitur Bacharachum oppidũ Palatini, laudatissimo uino nobile: ideo & à Bacho illi nomen, quod Chon. Celtis tertio annorum elegia decima tertia periphrasi celebrat.

Casta præcor maneat, nec una meracia bibat.
Quæ stimulantur tumidum sæpæ resumpta fœmur:
Præsertim quæ collis habet, qui nominis autor
Vrbi est, de Baccho nomina clara gerens.

Chaubi. Pfaltzia. Palas. Capellatiũ Alluit & Chauborũ urbem, ubi in medio Rheni flumine ingẽs scopalus erigitur, in uertice arcem habens Pfaltziam, quam ad iacenti regioni nomen tribuisse ferunt, quæ ueteribus, maxime Ammiano Marcel. lib. 18. Palas & Capellatium fuit dicta: nostri Palatinatum inferiorem uocãt, principem habet de Boioariorum familia electorem & dapiferum Imperatoris, quem Palatinum comitem appellant. *Ad sanctũ Goarem. Rhenana Syrtis.* Adiacet & urbs ad S. Goarem uulgo zů sant Guer, ditionis Hessicæ, ubi rursus sunt cataractæ, quas Zuirbel & Drechter accolæ & nautæ uocãt, hæ p̃iculosam efficiunt nauigationẽ ipsas Chonradus Celtis quoq; descripsit.

Sed

Sed cum peruentum est obliqui ad cornua uallis,
Quam rapidus uortex sæuaq; Syrtis habet.
Voxq; repercussis specubus reboabit ab altis,
Fertur syluicolas quos habitasse deos,
Quaq; sibi cæcos memorant quæsisse meatus,
Rhenum, & sub terras fertur habere uias.
Atq; alijs dicunt tandem regionibus ortum,
Largifluos fontes amne creare suo.
Ceu Graij memorant subter labentia terris,
Flumina apud Siculos fontibus orta nouis.

Allabitur & Vesaliam superiorem Treuiren. antistitis urbem Vosauiam aut Ficeliam priscis appellatã, ibi Mammæa Alexandri Imperatoris mater cæsa atq; sepulta est: mox Bodobrigam, quam nunc Boppardiã dicimus ditionis Treuirensis. Inde Lainsteynium urbs & exitus Lonæ fluminis, mox Cõfluentes, ubi in Rhenum Mosella euoluitur, Marcellino lib. 16. referente, imperitum uulgus Coblentz, & confluentiam uocat, agnoscit Archiepiscopus Treuerorum. Sinistrum hic latus amnis, tenent Ripuarij, qui tribus fluuiorum ripis clauduntur, Rheni, Mosellæ atq; Mosæ, unde etiam illis nomen: hij alio nominæ Naustrij & Austrasij appellantur. Hic Ptolemæus limitẽ statuit superioris Germaniæ, quem efficit Obrinea adest Mosella fluuius, ut dixi Rigodulum proximum est montibus, Mosella amne, fossis obicibusq; saxorum septum, ut est apud Taci. lib. 20. hist. Aug. & Ammianum lib. 16. Antiniacum siue Antẽnacum, hæc ætas Andernach uocat, meminit Ammianus lib. 18. Ibi conditum est Valentiniani Imperatoris corpus. Rigomagus, Rheinmegen: Arar è Treuericis iugis, hodie Eyflia, ex ortus, hic Rheno miscetur. Arduena sylua haud procul abest S. Appollinaris, Braytbachiũ, Draccenfelsa. Subest Bonna urbs uetusta Coloniensis Archiepiscopi, Taci. lib. 20. & Ammiano in 20. memorata: Ex cuius opposito Gesonia est, quas Drusus cum pontibus iunxit, referente Floro lib. 4. cap. 12. Inde Colonia Agrippina urbiorũ metropolis, et Sons ubi Vipperus cõ

Vosauia. Ficelia. Bodobriga. Confluẽtes. Ripuarij. Obrinea limes Germaniæ superioris. Rigodulũ. Antiniacũ. Rigomagus. Arar. Eyflia. Arduena sylua. Bonna. Gesonia. Colonia Agrippi.

fluit Keyserſuuerda in Rheno poſita, hanc ſuſpicantur Coloniam Traianam quondam dictam, ſed hæc ſub ueteribus poſita eſt. Vſipij & Tencteri Rheno tantum ab ubijs diſcreti, ad dextram Rheni ripam ſub Vbijs fuere, iuxta Taci. lib. hiſto. Augu. Quibus Catti erant finitimi; infra quos Mœnapij & Gugerni, quorum ſedes Iuliacenſes occupant, adhabitabant. Accurrit amnis Armus ſupra Noneſium urbem. Noneſium paucis literis immutatis Nuſſiam uocant Germani, multa eſt illius mentio apud Cor. lib. 20. annalium.. Prope hanc Friderichus III. Auguſtus cum Charolo Burgundionum Duce patrū memoria congreſſus eſt. Chon. Celtis.

Colonia Traiana. Vſipij. Tencteri. Catti. Menapij. Gugerni. Noueſiam.

Interea ad fortem te flectis Rhene Nuſiam
Burgundi Karoli quæ tulit arma Ducis.

Duſſeldorffium Iuliacenſis Ducis ſuccedit cum amne Duſelo. Dextram Rheni ripā hodie accolunt duces Pergenſes, & Marcani Comites. In hoc tractu excurrunt in Rhenum, Angra & Rora, cui Roricus Clodomeri Francorum regis filius in eo ſub merſus, nomen dedit, iuxtà Tritemiū Spanheymen. Ad quorū oſtia ſunt Angerhortum in pergenſi ducatu, & Roerhortum. Ad alteram nempè gallicam ripam, Cornelius annalium 20. Vetera caſtra ponit, quorum pars in collem leniter aſſurgebat, pars æquo adibatur. Menapij hic ad utramq; ripam fluminis agros, ædificia, uicosq; habebant, Cæſare lib. 4. belli Gallici, & Strabone in 4. teſtantibus, ad Oceanum uſq; porrecti. Pergenſes hodie uocantur à bergo ripenſi oppido. Sub ueteribus ſitū fuit Aſciburgium quondam Francorum ciuitas, nūc Aſpuech locus ruinis tectus: de quo inferius plura. Ad dextram ripam Veſalia inferior ſita eſt; apud quam Lupia fluuius exit in Rhenū Buirichū è regione iacet. Inter hūc amnem & Amiſiam, Romanus exercitus cum Quintilio uaro duce ab Germanis cæſus eſt, ſub Auguſto, uelut infrà copioſius dicetur. Vellada præterea uirgo, amplam ditionem ad Lupiam adminiſtrauit, id ſuo loco retulimus. Extatq; hodie caſtellum Lupiæ nomine, Erlip à Romanis ſuper illius ripam extructum & Lippenheym ac dynaſtia

Lona. Angra. Rora. Vetera caſtra. Menapij. Aſciburgiū Lupia amnis. Erlip.

naſtia Lipianorum.Huius etiam Pompo.Mela.lib.3. meminit et Strabo li.7.illum in Amaſiam deferri falſo ſcripſit.Seruat ſuū uetus nomen. Chronographi noſtri,Lippiam appellant, uernaculus ſermo die Lipp.In Belgica ripa xanthum oppidum a gri Cliuorū adiacet, & paulum ab ripa Cliuium urbs,quæ principibus eius regionis, dedit nomen. Sequitur Rhes, Challer, Grytha & Embrica, quam olim Aſciburgium putant uocatam. Sub Embrica & Grietuſio in principio agri Batauorum iuxtà Lobeccam arcē, quā curſusextremitatē,ſeu angulum Loe peck,interpretor,Rhenus in tria exit cornua ſeu oſtia. Prius oſtium,quod ad auſtrum labitur,Flandriam atq; Selandiam uerſus, noſtro Cornelio libro annaliū ſecundo,Vahalis,Iulio Cæſari commēt. belli Gallici quarti Vacalos,Plinio hiſtoriæ mundi lib. 4. cap. 15. Helinum aut Helium,Raijmundo Marliano Vuallis,Chonrado Celti lib.3.Elegia 13.Balus,noſtris Germanis der Vuaijl appellatur.In hoc Moſa fluuius defertur ad arcē Lonenſteynum,paululum ſuprà Gorichemum urbem. Sicambri qui nunc Gelrenſes,accoluerunt Sidonio teſtante:Detonſus Vachalim bibat Sicamber. Ad hoc oſtium Batauicæ urbes ſitæ ſunt,Neomagus,Tiela,Bomelia,Gorichemum Vuorcbeymium. Alterū oſtium, quod medium eſt,nunc Lecca,der Lech dicitur: è ueteri Rhenu profluit iuxtà Batauodurum urbē, hoc eſt Doreſtatum, & Vuyck bey Durſtetten, ubi Vltraiectinus id eſt Vtriceſienſis epiſcopus,arcem poſſidet. In eius ripa poſitum eſt Arenacum, cuius Tacitus lib.21. meminit. Arnheym accolæ dicunt uada, id eſt Vuageming,Rhynen, Amtrungum, Chulenborgum,Schonhouium,Roterodamum iuxtà huius oſtium. Tertium oſtium Friſſam occidentalem alluens,quod ueteris Rheni quoq; nomenclaturam retinet, ad ſeptentrionem deſcendens,Iſſula die Deyſel Germanis uocatur: illud Plinius lib.4.cap.15. & Pomp.Mela lib.3. Fleuum dicunt,unde & Fleuo in Friſijs caſtello apud noſtrum Cornelium lib.4.appellatio. Ex Rheno in Batauis non procul Huſſeno oppido labitur,poſtmodū alluit Doesburgiū urbem,Tacito Aſciburgium dictam

Xanthum. *Cliuium.* *Embrica.* *Lœpecca.* *Rhenus tri a oſtia.* *Vahalis.* *Rheni oſtiū Helium.* *Moſa.* *Sicambri.* *Neomagus* *Lecca.* *oſtiū Rheni.* *Batauodurum.* *Arenacum* *Iſſula Rheni oſtium.* *Fleuum.* *Aſciburgiū*

Zutphania Zutphaniam à paludibus, quas Venen inferiorum Germano-
Venen. rum uulgus appellat, nūcupatam, comitatum & nobilium æqui
tum patriam, Dauentriam Traiecten. diocesis, Suolim, Hatte
num, Campos Veenauici litoris oppidum: Peninsulam enim-
quæ ad sinistram iacet, à locis palustribus Veenauiam, id est, pa
Veenauia. ludum insulam, corrupto uero uocabulo Velauiam & Valaui-
Velauia. am dicunt, tandem Mari, quod accola Zuyderſehe appellat,
Belgæ ad se immiscet. Scribit Iulius Cæsar lib. 1. belli Gallici, Belgas ab
Rhenum. extremis Galliæ finibus oriri, pertinere ad inferiorem partem
fluminis Rheni, & spectare ad septentrionem & orientem Solē
Idem libro 4. Rhenus, inquit, oritur, ex Lepontijs, qui Alpes in
colunt; & longo spatio per fines Nantuatium, Heluetiorum,
Sequanorum, Mediomatricum, Tribucorum, Treuerorum ci-
tatus fertur: & ubi Oceano appropinquauit, in plures difluit
partes, multis ingentibusq́ insulis effectis, quarū pars magna
à feris barbarisq́ nationibus incolitur. Ex quibus sunt qui pisci
bus, atq; ouis auium uiuere existimantur: multisq́ capitibus in
Oceanum influit. Per tria, quæ diximus, hostia Rhenus in Ger
Insulæ Rhe manicum euoluitur mare, totamq́ inundat Gelriam, Holandi
ni inter o- am, Selandiam & Frisiam. Inter ipsa ostia plures sunt insulæ,
stia flumi- quas Plinius lib. 4. cap. 15. his uerbis recenset. In Rheno ipso,
nis. inquit, prope centū milia passuū in longitudinē nobilissima Ba
tauorū insula, & Caninefatum, & aliæ Frisiorū, Chaucorū, Fri-
siabonū, Sturiorū, Morsatiorū, quæ sternūtur inter Helinum ac
Fleuū, ita appellantur ostia in quæ effusus Rhenus ab septentri
one in lacus ab occidēte in amnē Mosam se spargit, medio in-
ter hæc ore modicū nomini suo custodiens alueū. Vbi Plin. ait
Rhenū se i Mosam spargere, noster Tac. lib. 22. dicit Rhenū Mo
sæ fluminis amnem Oceano affundere; nam in Vahalim ruit
Mosa. Nicolaus de Cusa Brixinensis episcopus in uico Cusa ad
Selandiæ Mosellæ ripam in diœcesi Treuerensi natus, in sua Germaniæ
insulæ. cartha septem mōstrat Selādiæ insulas, quas Rhenus efficit, qua
Scaldia. rū una à Scaldi flumine sortita est Sçaldiæ nomen, quinta urbē
Veer habet: sexta Midelborgū, septima Czirieczeā, cuius ciues

res

rei nauticæ peritia præcellũt ferè cæteras maritimas nationes, Hollãdiæ quinq; tribuit insulas; quarum unam Velau apellatã dixi. Frisiæ uero quatuor. Annonius historiæ Francorũ scriptor lib. 4. Amistrachiam & Austrachiam insulas Frisiorũ nominat sed de ijs inferius. Præterea hos fines & ostia Rheni, ubi nũc est Hollandia, Selandia, populi Traiectenses, Gelrenses & Frisij primitus tenuerũt Franci, qui modo Mœnum amnẽ adhabitãt. Rhenus à Poetis aurifer appellatur: multis em̃ locis ex harena aurũ colligunt, unde aurei numi, quos Rhenenses uocant, cudũtur. Fert etiã sapidissimos, eosq; uarios pisces, inter quos Esox non habet postremas. Dictus Rhenus ueteribus Germanis à puritate, quod unda sit lympidissima & pura: nam Rein purum significat; seu à fluendo, quod Rinnen nostris dicitur. Est & Rhenus in Marchia, ueteris & aquilonaris Germaniæ prouincia, qui comitatũ Repinensem ab Auelborgensi diœcesi diuidit. Et alius in Italia ex Apennino mõte profluẽs, qui Bononiã ciuitatẽ Boiorũ quõdã coloniã trãsit, cui9 calamos sagittis aptos pluria em̃ inest medulla põdusq; uolucre, scribit Plin. li. 37. ca. 16. Idẽ li. 3. ca. 16. Et Sili9 Italic9 li. 8. hui9 meminerũt. Silij uersus sunt.

Holandiæ insulæ.
Frisiæ insulæ.
Frãci Rheni ostia tenuerunt.
Rhenus aurifer.
Rhenus unde dictus.
Rhenus Vandaliæ.
Rhenus Bononiẽsis

Hac in prisca domus paruiq; Bononia Rheni
Quiq; graui remo, limosis segniter undis
Lenta paludosæ perscindit stagna Rauennæ.

Danubius molli & clemẽter edito mõtis Abnobæ iugo effusus, plures populos adit, donec in ponticũ mare sex meatibus erũpat, septimũ em̃ eos paludibus haurit.

DANVBIVS qui & HISTER, Stephano de urbibus Matoas, maxim9 Europæ fluui9 Græcis & Latinis celebrat9, in ipsa orit̃ Germania ad Hercyniã syluã, qua pte pridẽ fuit Germaniæ Rhetiæq; cõfiniũ ac limes, de cui9 origie uarij uaria et fabulosa ꝑdiderũt. Arist. li. 2 Meteorolog. c. 5. Ex Pyrenæo mõte effluere Istrũ ꝑdidit; quẽ secut9 Herodot9 li. 2. q Euterpe ẽ Pyrene ciuita-

Danubius.
Ister.
Matoas.

ciuitate labi memorat. Plinius historiæ mundi cap. 12. lib. quarti, è Germaniæ iugis, montis Arnobæ, castigatiora exemplaria Abnobæ habent. ex aduerso Teurici, siue Raurici Galliæ oppidi, profluere Danubium narrat. Cui Ammianus Marcellinus libro 22: subscribit: & Solinus Poly. histor. cap. 23. Ister Germanicis iugis oritur, effusus monte, qui Tauricos siue Rauricos, Galliæ aspectat. Noster Cornelius eum locũ Arbonam, seu ut quædam habent exemplaria, Abnouam uocat. Similiter Martianus Capella. Strabo sub finẽ lib. 4. iuxta Sueuos & Hercyniam syluam: quem imitatus Ausonius Poeta inquit.

Quæ gelidum fontem medijs effundo Sueuis.

Idem Strabo lib. 7. ab extremis Germaniæ partibus ab occasu oriri refert. Claudianus Rhetiam, Raymundus Marlianus Iraneum montem. Beatus Rhenanus Poriensem uocat tractum. Magna fuit diuersitas Priscorum autorum in tradendo Danubij fonte. Ego itaq; certissima tradam, quæ me ad illius fontem natus, D. Matthæus Neserius I. V. Doctor, humanarum literarum eruditissimus, omnisq; humanitatis specimen; & mihi, quod iocundũ est, amicitia beneuolentiaq; ab multis annis coniunctissimus, per literas de Istri origine docuit, quæ partim ipse uidi, & quæ diligenti autorũm lectione obseruaui. Tractus in q̃ caput tollit Danubius, accolis Sueuis Alemannis Baronatus, in der Bar, appellatur hodie, sub dynastia generosorum Comitum à Furstenbergo, Martiani nemoris accolarum, quod Hercynij saltus caput, Nigram syluam uulgus uocat. Ptolemæus libro secundo cap. 11. Eremum Heluetiorum. Fons eius modicus est in uico Eschingen, Danubij Aeschingia cum latina forma dicere potes, ita uicinus Rheni ripæ, ut uix duorum miliarium latitudo intersit: terra ipsa unde manat, plana est, non montosa, uelut multi eius oræ ignari, prodiderunt: nisi quòd ipsum cœmiterium, sub quo est scaturigo, paulò est eleuatius. Egressus uicum patrium, mox riuum se maiorem, brygen Alemannis dictum, excipit: deinde alterum eiusdem cum priore magnitudinis, die pregen: utrosq; è Martiana sylua labentes: à quibus forsitan

Danubij fons ubi.

Prygenus.
Pregenus.

ſitan nomẽ eſt regiunculæ, quã Græci Pyreneũ & Pyrenẽ dixe re, recentiores Porienſem: uocabulũ em̃ Bar nõ abludit, allabẽ tibus ſubinde riuis in iuſtæ magnitudis amnẽ excreſſit. Ab Fauonio, hoc eſt occidẽte, Eurũ, id eſt, orientẽ uerſus primũ lẽtus fluit. Germaniã ueterẽ dirimit à Rhetia ſupioris pte uerſus meridiẽ, à Rhetia prima & à ſecũda, Vindelicia, Norico ripenſi, tũ ab utraq; Pannonia Mœſia prima & ſecunda: quæ oẽs ad dextram ripam adiacent: Parua ac ignobilia initio alluit oppida Gyſingen, Meringen comitum à Furſtenbergo: Tutlingen ducatus Vuirtenbergenſis, Simeringen comitum à Vuerdenbergo, Scheram Baronum & dominorum à Vualpurg Sacri Ro. Imperij dapiferorum. Riedlingen, Ptolemæus lib. 2. cap. 12. Taxagetium in hoc tractu ſtatuit, docti Rotuuilem interpræ tantur: Rhetiæ urbs eſt, Heluetijs confœderatis, ſocia, et paululum ab Danubio diſſita, ad amœſſimum amnem Nicrum quem Nechatum uulgo appellamus. Ablacus amnis Oſtro comitatus in hac ora Danubium ingreditur. Inde ad ſiniſtram ripam eſt Ehingum Iacobi Philomuſi non incelebris poetæ, patria: mox Vlma potẽs imperij ciuitas, quàm à Ptolemæo lib. 2. cap. 11. putant Alrimœnim nuncupatam: ad quam Ilerus ac Plauus in Danubiũ excurrunt, nauigabilemq; efficiunt. Tradunt autores Danubium ſexaginta recipere amnes, & medio fermè numero eorum nauigabili. Horum primum puto Ilerũ rapidum amnem è Rhetia prima, cuius hæc portio Algouia dicitur, currentem: inde alluit Leypheymium, ubi Nahan & Rotam ſorbet, & Guntzburgum urbem, quæ à fluuio qui illic in Danubium exit, inuenit nomen: à quo etiam uallis Guntziana quam elabitur, ſumpſit appellationem, hanc urbem Antonius Imperator in ſuo itenerario Guntiam uidetur dicere: ad quam erat tranſitus Guntienſis, ubi nunc pons eſt. Infrà hanc ſita eſt in Rhetia prima uetus arx cum oppido Burgou, quæ Marchiæ & præfecturæ Burgouiẽſi aliquãdo genuit Marchionem, quibus abſq; hæredibus extinctis, ipſa ditio ad principes Auſtriæ peruenit, In hac regione etiam Mindula & Camilacus

Taxagetiũ
Nicrus.
Ablacus.
Vlma.
Plauus.
Ilerus.
Naha.
Rota.
Guntia.
Burgouienſis Marchia.
Mindula.
Camilacus

mediterraneæ Rhetiæ amnes, uno alueo iuxtà uicum Olphingen, Danubium augent. Paulò inferius accedit Brentius: amnis hic est lympidissimus ac pisculentus, in cuius ripa ad decem milia passuum ab Danubio flumine & Brentij ostio, cognominis uicus adiacet. in cuius æditiore parte arbitror fuisse aliquādo Romanorum præsidium contra Alemannos: quod posteri or ætas & Christiana religio in sacrum uertit templum. Fuisse enim Romanos in ijs locis, primum arguit lapis intrinsecus muro insertus, hac inscriptione. IN DHH. APPOLLINI GRANNO BAIENIVS VICTOR ET BAIENIVS VICTOR ET BAIENIVS VICTORINVS FILII EIVS EX IVSSV SIGNVM CVM BASE, deinde numismata, quæ inter arandum ab agricolis eruuntur, & quòd ipsius templi structura mirandam quādam uetustatem referat. Nam foris per muri gyrum sunt ad ducentos fermè lapides excisi uariarum imaginum miri operis & æthnicæ antiquitatis indices. Sunt regum, reginarum, uirorum, mulierum, centaurorum effigies. Auium uaria genera, aquilæ, pellicani, grues, ciconiæ, cygni, struthiones, auritæ propendulis & longè patentibus auribus, basilisci, galli, gallinæ, & aliæ mihi prorsus ignotæ. Animalia Leones, thauri, cerui, canes uenatici, apri, pardi, pantheræ, porci, simiæ, lepores, hirci, feles, asini. Monstra marina, syrenes, pisces, cancri, araneæ, testudines. Præterea labyrinthi, rosæ, lilia, flores, folia & alia multa. Si orthodoxa fides tum fuisset huic populo prædicata, haud dubie aliquid Christiani opis de dominica passiōe aut sacris historijs incidissent: nūc cum nihil harum rerum cernatur, conijcio ante plantatam ijs locis fidem, non Germanos, sed Romanos id ædifitij struxisse: nam & populares mei ab paganis, ita ethnicos apellant, extructum prædicant. Arx quæ flumini imminet, posterius ædificata fuit. Hic mihi natale solum, huic debeo uitæ initium. Regionem ipsam nunc Sueui tenent, quæ quondam fuit Rhetorum: penè enim uniuersam Rhetiam Sueui occupant. Ad eiusdē Brentij ripam iacet Gundelfingiacum oppidulum Palatinorum Comitum

Brentius amnis.

Brentius ostio.

Rhetia tenent nunc Sueui.

mitum, & iuxta est Aechabrunnum cœnobium, ubi in Danubium egreditur Brentius. Hinc Danubius mœnia Laugingiaci allabitur, in qua urbe natus fuit Albertus Magnus philosophorum primas, cernuntur ibi multæ Romanæ antiquitates. Situ est amœno, & in agro frumenti feracissimo. Pone ad ripam Danubij est Dillingiacum Augustensis antistitis sedes, infra quam Egueyda ac Gleda Danubium intrant: inde aliud oppidulum alluit Hochstadium dicitur, sub quo Zusimus amnis accedit. Hinc est Vuerdea Sueuica urbs imperialis, sic appellata, quòd instar insulæ inter Bernicum & Danubium posita sit: Germani namq; eiusmodi loca insulasq; inter amnes, sua lingua Vuerdas, aliquando etiam Augias uocant. Bernicus hic undas suas in Istrum emittit; ad dextram ripam Smuttera & Egijssus accurrunt. Lycus uero infra Vuerdeam, ad decem milia passus sub Rhayno oppido Vindeliciæ, quod Georgij Tanstetter Collimitij in signis mathematici natiuitas nobilitauit, in Danubium incidit; In cuius opposito uiculus est semidirutam habens arcem Lechsgmund Ptolemæus Lycostoma uocat, id est, os Lyci, nam Germani (quod propter antiquitatis studiosos refero) ea loca quæ ad riuorum aut fluminũ exitus iacent, Gmund uocitant: id uocabulum nostrate lingua os seu ostium significat. Sic est Vkeremũd in Marchia ubi Vkera in Oderam exit, Tangermund in Marchia Brandenburgen. Trauamunda Holsatiæ, Varnamunda Mechelburgensis. Gemunda Francica, ubi Sala in Mœnum transit. Gemund in Cattis, ubi Fulda in Visurgim effunditur. Gemunda Sueuica, ubi riui egrediuntur in Remisum. Niceri Gemunda, ubi Niceri egressiones. Abgmund, ubi Rota in Leynam effluit. Norica Gemund, ubi Trauna è lacu exit in quam undas suas effuderit sic est Lechsgmund ostium Lyci: nam omnes urbes atq; loca, quæ composita aut simplici uoce Gmund appellantur, ad fluuiorum seu riuulorum ostia sita sunt. Græci in Stoma desinunt, sic est Lycostoma, & mox in Danubij ostijs Naracustoma, Calostoma, Pseudostoma & iuxtà Strabonem lib. 7. Hierostomũ

Laugingiacum. Eguyda. Gleda. Zusimus. Vuerdea. Vuerdæ, Augia. Bernicus. Smuttera. Egijssus. Lycus. Lycostoma. Gmund.

&ce. Ibi est Sueuiæ finis, & Boioariæ, quæ Græcis & Latinis
Vindelicia dicta fuit, initium: Neuburgum Palatinorum co-
mitum primum occurrit Danubio descendẽtibus, & post illud
Angelostadium. Angelostadium Boioariæ principum, literarum gymnasio ce-
lebratissimum, ubi Suter fluentem cadit in Danubium. Inferi-
Suter. us Parrhus seu Barius, qui Summuntorium, hodie uicus atq;
Barius. templum est sacratarum fœminarum, Hochenward uulgo di-
Summuntorium. citur, præfluit. Danubio infertur, & Ilmus riuus à Pfaffenho-
uio descendens. Ibi iuxta Danubium sunt Voccioburgum,
Ilmus. Pferingum, Neostadium, quod & Salingostadium, Abusina,
Abis. ubi Absus siue Abis fluuius in Danubium currit. Hæc urbs no-
Ioannes Auentinus cõmẽdatur. bis uirum sempiterna dignum memoria peperit, D. Ioannem
Auentinum, qui multis annis summam operam historiarum
studio, in primis illustrandæ Germaniæ impendit: ueteres au
tores diligenter conquisiuit, recentiores adhibuit, omnes stu-
diose excussit, quasdam regiones, maxime Boiariam suam, ꝑ-
lustrauit, uetusta monumenta inspexit: nec dubito si hunc ui
rum diutius nobis Superi permisissent, magnã nos ueteris Ger
maniæ, auitarum rerum & uenerandæ antiquitatis lucem hoc
autore habituros, sed quæ cuncta regunt fata abstulerũt illum
magno nostro dolore. Post Abusinam Chelheymium sequitur
Alemãnus fluuius. quo loco Alemannus amnis lentus, pisculentus tamen, Danu
bium intrat. Recentiores historici Almonnum. Richardus Bar
Altimula. tholinus quarto Austriados Altimulam uocat. Proximè est
Ratisponæ urbis uocabula. Abudiacũ Abach uulgo dicit̃, & Ratispona uetusta urbs Rhe-
tiæ secundæ, cui uaria nomina tribuerunt scriptores. Tradunt
enim illam Augustam Tiberij & Tiberinam appellatam, à Ti-
berio cõditore: Reginoburgium, à Reginopyrga uxore Theo
donis primi Boiorum reguli, seu potius rego flumine: Rheto-
bonnam & Rhætopolim, à Rhetis: Hiaspalim, ob ruditatem
populorum agrestium. Imbripolim, ab imbre: Regnipolim
& Germanisheym, à regni Germanici conuentu qui frequẽ-
ter ibi celebrabatur. Tetrapolim & Quadratam, à forma.
Ratisponam quòd ratibus apta sit. Pons ibi est super Danubiũ
lapide

lapideus undecim fornicibus, passibus quadringentis & septuaginta longitudinis, ab Adriano, ut ferunt, extructus. Habet etiã insulam Danubio circumfluam, uelut eiusmodi plures habet Ister, Vuerdas & Augias uocant Germani. Excipit Nabum & Regum flumina: quorum Nabus supra ciuitatem, Regus infra allabitur. Ibi Danubij ripa uitifera est, uina uero ignobiliora. Huius dextram ripam Thunicates accoluerunt, uulgo Thungau, quasi dicas, Danubij ager, nominatur: quorum fuit Augusta Acilia. Sub urbana sunt Strubiorum Danubio imminentia retinent uetus nomen Azalburg: & ipsa urbs Strubingum. Lauarus hic se Istro sociat. Ad ripam dextram iacet Tecendorphium oppidum, è cuius regione Isara rapidus Vindelicorum amnis, Danubio copulatur. Ad hunc amnem Augusta Vindelicorum, cuius Ptole. lib. 2. cap. 12. meminit, sita fuit. Inde subiacẽt Austrauia & Vilissouia Boiorum mũicipia, inter quæ Quintanorum colonia, nunc Kyntzen, posita erat. Infrà Vilissouiæ muros Vilsus amnis intrat Danubium, unde etiam municipio nomen. Inde Vuolfaha & Gyssæa fluenta aduoluũtur. Batauia sequitur episcopalis ciuitas uulgo Passau à traiectu appellata, quam Ptole. lib. 2. Boiodurum uocat, seruat nomen urbis pars ultra Oenum fluuium, qui ex Alpibus lapsus, Noricos à Rhætis separat, & propè urbem hanc in Danubium ruit. Ad eandẽ etiam Ilsus, Iliceum alij dicunt, à semptentrione fluens, Danubio miscetur: is aquam suam oleaceam atrumq; colorem Danubij ripam alteram nactus, longe & quasi pertinaciter custodit. Norici hic est initium, & Peurbachium oppidum Danubianum in Norico est situm: Hinc est Rhennarigel arx iuxta quã Rhenauus amnis in Istrum exit: post gemini Muhelij superior qui & maior, atq; inferior, à quibus interiacẽs regiuncula nomen habet, mox Ascha ad sui nominis castellũ accurrit. Schauburgum arx montana, & Euerdinga urbs: postea Lynzum, Lentias dixere Romani, ubi Fridérichus Imperator eius nominis tertius, diui Maximiliani genitor, frequenter uersatus est, extremumq; clausit diem. Infrà hanc ad x. milia passuum Traunus

Nabus. *Regus.* *Thunicates.* *Lauarus.* *Isara.* *Vilsus.* *Vuolfaha.* *Gyssæa.* *Batauia.* *Boiodurũ.* *Oenus.* *Ilsus.* *Noricum.* *Rhenauus.* *Muhelij.* *Ascha.* *Lentiæ.*

Traunus. nus Norici fluuius, ad quem sita est Vuels oppidum diui Maximiliani morte nobilitatum, se in Danubium abscondit. Proxime est Laureacum peruetustum oppidum, Ptolemæo, ut conijcitur, Claudiuium; hodie Anasum, uulgo Ensium, à subter allabente amne cognominatum, qui infrà urbis mœnia iuxta Matusium in Istrum descendit. Laureaci fuit sedes archiepiscopi, quæ postmodum Saltzburgum translata est. Ibi diuus Florianus præsidis Aquilini iussu temporibus Diocletiani & Maximiani decollatus est, & in Anasum fluuium præceps coniectus. Posteriores ædem sacram diuo Floriano consecrauerunt, quæ hodie diui Floriani nomen refert. Ab hoc amne Norici portio nouum accepit uocabulum: quicquid enim suprà Anasum situm est, Germanis regio suprà Anasum, & quod infrà amnem iacet regio infrà Anasum cognominatur, das land ob der Ens, und das land under der Ens, & regio Anasina. Norico iungitur Pannonia superior quæ Austria, Osterreych: in cuius territorio positum est castellum Graynum Comitum ab Artenbergo puto à ploratu illi euenisse nomenclaturam (nisi quis à Carnis populis quos uulgus Cranos appellat, malit) nam istic Danubius Scyllam & Charybdim offert periculosa, horrenda, & quæ citrà lamenta uix peruehi poteris, attamen nauigantibus transeunda. Vulgus nautarum & accolarum uoce Germanica Strudel, ab aquarum stridore atque impetu, uocat. Richardus Bartholinus in Oedoporico his uerbis descripsit, Duo pericula offeruntur, in altero per confragosa saxorum ingentissimo fremitu unda rapitur, infrà enim teniæ cautesque tam crebri sunt, ut nisi expertissimus loci nauta sit (capitur enim unus uel alter ex oppido Grayno, quod paulò superius in ripa offenditur) ignari nauigationis aliquando periclitentur. Scyllam hanc latrantem cum superaueris, in Charybdim ut incidas necesse est, ubi non leuius periculum exanclãdum obijcitur: rotatur enim aqua, imò totum flumen, maximumque in profundum mergi uidetur, similisque turbini tempestuoso uortices uolui: panduntur enim à principio, turbinatimque in imò desinunt, nec uno in loco

Laureacū. *Anasus.* *Anasina regio.* *Pannonia superior.* *Austria.* *Graynum.* *Carni.* *Danubiana Scylla ac Charybdis.*

fæuiũt ſyrtes,ſed unus ex alio uortex ſubinde naſcitur, creſcũtq́ꝫ immenſa rapidiſſimæ uoracitatis:recta ſiquidem repente abſorbentur,nec poſtea apparere uſquã manifeſtũ eſt. Hactenus ille
In hac ora aliquando Auari & Huni habitarunt,& in Danubium labuntur Erlaphus,nunc Erla, iuxtà Pechlarium. Ipſyus iuxta ſui nominis urbem. Melicus propè cognominis cœnobium, ubi S.Colomani ſepulchrum cernitur, quem in crucem egerunt gentiles. Sunt paulò inferius ad ripam Dirnſteynum, Augſteynum, Chotuygus in monte cœnobium, Mauterna, Steynium, Cremeſum urbs & fluentum, Hertzoburgum: poſtea Traſimus. Tullia à quo uicinus ager uocabulum habet, & Chambus flumina accedunt. Adiacent præterea Holburgum, Seochrauia,cuius incolæ feruntur reſta ſuſpendiſſe Colomanũ, Ceiſelimurus,Neydhardo Frãco equite nobilis.Geminum Neoburgũ quorum alterũ ad radices Cætij montis ſitum eſt, ubi diui Leopoldi ducis Auſtriæ corpus ueneratur. Ipſe uero Cætius mõs ad dextram fluminis ripam proſpicit, Pannoniæ initium & Norici terminus: notus Germanis à fabuloſo ſacerdote: uinetis amœniſſimis conſitus, mons caluus dictus, quod in uertice,ubi arcem habet, exciſæ fuerint arbores, & ſit recaluaſter. Inde ſubiacet Vienna metropolis, & clariſſima ſuperioris Pannoniæ ciuitas, ab riuo appellata, qui ſub urbium perfluit. Eſt enim Germanis familiare à fontibus aut fluuijs congnominare adiacentia loca. Sic Rynfeldia à Rheno dixere: Dũeſchingen ab Danubio: Terlippam & Li-penheymium à Luppia: Salafeldiam à Sala; Saltzburgum à Saltza: ſic Brentium, Vuertaham, Necharium, Seltzam, Nagoldam, Fuldam, Entium, Miſnam ab alluentibus amnibus nuncuparũt: ita Vienna urbs & uicinum nemus ab riuo habent appellationem; hanc putant à Ptolemæo lib. 2. cap. 14. Flexum uocatam,aut Iuliobonam. Infrà Viennam ad Danubij alueum Petronella maximi & uetuſti oppidi ueſtigium iacet, Carnuntum dixere ueteres; meminit Plinius lib. 4. cap. 12. lib. 37. cap. 3. hiſto. mundi, & Velleius paterculus uolumine poſteriore. Hamburgum ubi zinziber in monte

Auari. Huni. Erlaphus. Ipſyus. Melicus. Auſtriæ ad Danubium oppida. Traſimus. Tullia. Chambus. Cecius mons. Vienna. Flexum. Iuliobona. Carnuntũ.

Maruaba. monte naſcitur. Poſtea Tebina urbs ad quam Marauaha, quę alij Marchiam & Moram uocant, Marcomannorum fluuius, à quo ipſa regio nomen habet, Danubiũ intrat. Sequitur Præſburgum, Romani Poſſonium uocant: & Aldenburgium, ubi Poſſonium Leyta flumen Pannoniam ſuperiorem ab inferiori diuidens, Leyta. cum Iſtro commiſcetur. Hungaricè ibi loqui incipiunt, mixtus tamen eſt ſermo, & ſunt ij populi bilingues Germanicè & Hungaricè loquuntur. Rabniza. Paulò inferius ſuſcipit Danubius Rabnizam Rabon. ac Rabonem quem Narabonem Ptolemæus appellat, ad cuius Narabon. oſtiũ Bregætiũ Ptolemæo primæ Pannoniæ urbs ſita eſt, nũc Bregætiũ. Rab à cõfluentibus amnibus nominatur. Ammianus lib. 17. iuxtà hanc ſedes fixiſſe Quadorum partem ſub Conſtantio Conſtantini filio refert. E regione horũ fluminum inſula iacet Schuta, Schuta. Deinde Iſter Vuagam amnem haurit propè Chomaritium Vuaga. mox Granam, Grana. ad ſui nominis ciuitatem, quæ habet archiepiſcopum; Strigoniũ. Latinis Strigonium nuncupatur. Hinc ad Vaciam deſcendit, & Budem allabitur Regis Hungariæ ſedem, & inferioris Pannoniæ urbẽ: Ptolomeo lib. 2. Curtam, uulgo uero Ofen Curta. dictam: hæc magnam cladem ab Turca accepit ætate noſtra, qui totam Hungariam miſerè uaſtauit. Ipſa Germanicæ linguæ terminus eſt, nam infrà hanc Slauicè & Hungaricè ſolũ loquuntur. Satuuicus. Mox ſe Danubio immergit Satuuicus fluuius: & iuxtà Teutoburgium urbem (germanica uox eſt) quæ nunc Erdet, Teutoburgum. Drauus memorabilis amnis, Ptolemeus Darum uocat, alij Drauus. Tragam, uulgo die Trab, onuſtus Mura Styrio ad Carodunũ Carodnuũ. urbem, ut idem tradit Ptolemæus, in Iſtrum ruit. In hac regione Danubius crebras efficit inſulas, Germani Vuerdas dicũt. Inde Bachyam, Ratzenum, Villachum, Pæſtum, Petri Baradynum, Salauchemenum, ac Titelium oppida Pannoniæ ſecundæ, Pannoniæ ſecunda oppida. allabitur, donec Tibiſcum è Carpatho monte profluentem, maximum ac piſcoſiſſimum amnem confluum accipit: Tibiſcus. qui Tyſſa, die Teyſs uulgo appellatur, & Iazyges Sarmatas à Dacis ſeparat. Poſtea Danubius alluit Taururum, Taururum ita Ptolemæus uocat, amplam ſuperioris Mœſiæ ciuitatẽ. Plinius tamẽ

lib. 3.

lib.3.histo. mundi cap.25. in Pannoniæ fine statuit. Albam græcam, uulgo Kriechischuueyssenburg, Italis Bellogradum nominatam: quæ Turcarum Imperatoris sedes est, ubi Sauo uastissimo flumine oneratur. Cesso reliquas urbes extrà Germaniam ad Danubium positas, recensere: non enim exteras regiones, sed solum Germaniam describere institui. Tamen populos quos Ister attingit, & memorabiliora flumina, minimè præteribo. Claudius Ptolemæus lib. 2. tabula quinta & nona indicat, Danubium Germania egressum, utraq; ripa alluere Pannones, Tazyges Metanastas, id est, Hungaros ac Septemcastrenses, olim Gepidas dictos, Dacos, in quorum ora rursus sunt cataractæ: supra quas amnis ipse, referente Strabone in septimo, Danubius, infrà uero Ister nuncupatur: cui Plinius in quarto cap. 12. astipulatur. Plinij uerba sunt: Ortus hic in Germaniæ iugis, montis Arnobæ, ex aduerso Raurici Galliæ oppidi, multis ultrà Alpes milibus, ac per innumeras lapsus gentes Danubius nomine, immenso aquarum auctu, & unde primum Illyricum alluit Ister appellatur, sexaginta amnibus receptis, medio fermè numero eorum nauigabili in pontum, uastis sex fluminibus, euoluitur. Id fieri ad Saui confluentem tradunt autores. Mox Mysiam superiorem, hoc est, Bosnam Seruiãq; adit, & in ea Tricornesios, Albocensios, Saldẽsios, Ciogisos, Dimensios, Triballos, qui nunc Rasciani, Phiephisos, Piarensios. Mysiam inferiorem, hoc est, Bulgariam Crybyzos, Tensios, Trogloditas, Sensios, Obulẽsios, Peucinos & Peucen insulam à Bastarnis inhabitatam: Inde septẽ hostijs in Põticum siue Scythicum ac Euxinum ab inhospitali feritate appellatum, irruere Oceanum. Arrianus Nicomediensis libro gestorum Alexandri Magni primo, numerat quoq; quosdam Danubij accolas in ripa Germanica, his uerbis: Secundum hanc pugnam triduo Alexander ad Danubium fluuium profectus est, omnium quidem longè maximum eorum, qui in Europa sunt, longissimo tractu per terras excurrit, gentes bellicosas prælerlabitur, & eas magna ex parte Germanas, ex quibus ipsius amnis fontes

Alba græca.
Bellogradum.
Sauus.
Cataracta Danubij.
Ister.
Misia superior.
Misia inferior.

oriuntur. Earum gentium postremi sunt Quades ac Marcomāni, deinde Iazyges Sarmatarum gens: post hos Getæ. Dein de Sarmatarum magna pars. Postremo Scythæ, ijq; ad exitū fluminis pertinent, unde per quinq; ostia in Euxinum pontum effluit. hæc ille. Post enumeratos autem fluuios Istrum ingrediuntur Drinous, Moschus, Rhabosus, Marisus, Ciabrus, Alutas, Iaboniza, Bistrita, Baralat, Seretius & Hierassus, ad quem fuit Getarum sedes: ibi nunc est Moldauia. Herodotus præter memoratos alios decem & septem amnes in Istrum exeuntes cōmemorat libro quarto qui Melpomene inscribitur, ij sunt: Porata fluuius maximus, quem Græci Pyretum dicunt. Tiarantos, Araros, Naparis & Ordissus per Scythiam decurrētes: Ex Agathyrsis maris, ex Hæmi iugis Atlas, Auras & Tibesis. Ex Thracia Athres, Noes & Atarnes. Ex Pæonia & monte Rhodope medium interscindens Hæmum Cius. Ab Illyrijs Angrus campum Triballicum interfluens, qui in Brongum, & Brongus in Istrum cadit. Ex Ombricorum regiōe Carpis & Alpis. Hactenus Herodotus Halicarnassæus. Ammianus lib. 17. de Sarmatia. Has, inquit, terras Parchiscus irruens obliquatis meatibus Istro miscetur. Pathissi mentio est etiam apud Plinium. Hæc nimirum sunt flumina Danubium incidentia, quorum autores meminerunt: nam Plinius capite duodecimo libro quarto natu. histori. tradit Danubium sexaginta amnes recipere, & medio fermè numero eorum nauigabili. Idem hoc post Pliniū Solinus cap. 22. Ammianus Marcellinus lib. 22. & Marcianus Capella retulerunt. De ostijs uariant ueteres: quidam quinq;, sex alij ostijs in Pontum irruere prodiderunt. Constat tamen septem ostijs ingenti undarum mole, ingredi Oceanum. *Danubij ostia.* Quorum primum est Peuce ostium quod Peucen insulam efficit, in qua proximus alueus appellatus XIX. milia passuum magna palude sorbetur. Ex eodem alueo & super Istropolim lacus gignitur, LXIII. mil. pass. ambitu, Palmirim uocant. Secundum ostium Naracustoma appellatur. Tertium Calostoma, iuxtà insulam Sarmaticam. Quartum Pseudostoma & in-

sula

ſula Conopondiabaſis. Poſtea Boreoſtoma,ac Spireoſtoma ſi‑ue Stenoſtoma. Septimum genus eſt paluſtri ſpecie nigrum Singula autem ora tanta ſunt,ut probatur in quadringenta mi‑lium paſſuum longitudine uinci mare, dulcemq́ intelligi hau ſtum. Et conſtat ab ultimis noſtri finibus maris agminatim ad hunc ſeceſſum pariendi gratia petere piſces, Ammiani ſunt uer ba, ut aquarum ſuauitate ſalubrius fœtum educant, nec inter cipiantur. Iuſtinus ex Trogo Pompeio lib.32. & Appolloni‑us Poëta. Strabo lib.1. Plini. lib.3. cap.18. Iſtrum Argonautarum nauigatione ſacratū ſcribunt. Accedit his quoq; Valerius Flac‑cus lib.8. apud quem ſocios ſuos his uerbis alloquitur Argo‑nauta. *Danubij. oſtium.*

Mutandum ô ſocij nobis iter, altera Ponti
Eluctanda uia eſt, Schythici ruit exitus Iſtri
Fundere non uno tantum, quem flumina cornu
Accipimus, ſeptem exit aquis, ſeptem hoſtia pandit.
Illius aduerſi nunc ora petamus & undas,
Quæ latus in leuum Ponti cadit, inde ſequemur
Ipſius amnis iter, donec nos flumine certo.
Proferat in reliquū mare.

Super hunc fluuiū Traia nus Nerua pontē miri operis in Mœſia conſtruxit, quē iterū A‑drianus demolitus eſt, Dione Caſſio Nicæo in hūc modū referē te. Per ea tempora Traianus lapideum pontem in Iſtro fecit, opus ſanè mirandum & maximè memorabile: cui cætera illius opera uix adæquare poſſis. Viginti ſtant ex quadrato lapide pi læ, quarum altitudo centum & quinquaginta pedū præter fun damenta habetur. Latitudo ſexaginta pedes continet. Diſtāt inter ſe centum & ſeptuaginta pedibus, fornicibus uero coniū guntur. Impenſa profecto ingens & uix credibilis. Sed illud mi rari cōuenit, qua nam ratione & quibus uiribus, quoue artificio in illa gurgitū altitudine tamq́ præcipiti fluuio, tū ſingulæ co‑lumnæ extrui ualuerint, tātarum molū fundamēta ſtabiliri. Vada ꝑterea limoſa erant, neq; amnis, alio uerti poterat. Quāta uero altitudo ſit aquæ & ꝗ latus pateat amnis, haud equidē enarraue

rim. Diffundit per ea loca spaciosus, atq; interim imbriū mole concitatus, ripas longius summouet. Alibi uero duplo atq; interim triplo preori sui parte maior, aut restagnat, aut defluit. Qua uero arctatur, uorticosus & ferox, ædificia & pontes non patitur: & rursum liberatus angustijs, in pelagi formam totus expatiatur: iterumq; coit, quasi retentus profundior, & rapidus fertur. Arduum igitur & maximè laboriosum fuit, in ea fluminis parte pontē ædificare. Ex hoc sanè ingēs Traiani animus arguitur, atq; adeo magis, quod nullum cōmeandi usum pons præbebat. Pilæ etiamnum extant ceu in ostentationem potentiæ & Cæsaris opum fabricatæ, simul etiam ut posteris testatū maneret, nihil esse quod hominum manu, & opibus Romani imperij effici non posset. Ponte Danubium ideo Traianus coniūgere uoluit, ut expeditius, uel conglaciato amne præsidia facultas transeundi foret, quoties Romani, qui trans Danubium agerent, à Barbaris bello & armis uexarentur. Ergo uel astricto frigoribus fluuio, cum res deposceret, commeare licebat. Cæterum contrà ratio Adrianum mouit. Siquidem is ueritus ne pulso Romano præsidio, aut oppressis legiōibus, feræ et indomitæ gentes facto aditu ea loca inuaderent, quæ cis Danubium sunt, Mysiamq; subinde popularentur, structuras & fornices quantæ super aquam eminebant, demoliri iussit. Hæc Cassius. De nominis etymologia uariant nostri, Sunt qui ab sono & undarum strepitu, uom Don, cognominatū putent. Beatus Rhenanus libro rerū germanicarū tertio, ab Abnoua dictum colligit Abnouium, quasi dicas Daunou, pro die Abnou, litera D articuli loco addita. Abnobam seu Abnouam autores clementer æditam Hercinij nemoris portionem uocant, in qua fons est Danubij: quem tractum dixi Alemannis, In der Bar hodie appellari. Danubium pulchrè descripsit Chonradus Celtis lib. 2. amorum, elegia 13. & post illum Richardus Bartholinus libro 4. Austriados.

Ipsos

Ipsos Germanos indigenas crediderim, minimeq; aliarum gentium aduentibus & hospitijs mixtos, quia nec terra olim, sed classibus aduehebantur qui mutare sedes quærebant, & immensus ultrâ, utq; sic dixerim aduersus Oceanus raris ab orbe nostro nauibus adit. Quis porrò præter periculum horridi & ignoti maris, Asia, aut Africa, aut Italia relicta, Germaniam peteret? informem terris, asperam cœlo, tristem cultu aspectuq;, nisi si patria sit. *Germania indigenæ.* *Germania informis.*

Cornelius mox à situ Germaniæ ad gentis originem transit: multis rationibus probans, Germanos αὐτόχθονας, hoc est, indigenas, in ipso Germanico solo natos, non aduentitios, alienigenas, aliundè introductos, minimè mixtos. Primo, quod exteris non patebat in Germaniam accessus, nisi nauibus: Danubius enim flumen, & Rhenus, mare septentrionale, ac Vistula amnis, arcebant liberiorem aditum. Secunda, quod Oceanus infestus & periculosus nauigantibus terrebat adituros. Is enim aquilonaria Germaniæ ambiens, peregrinas gentes excludit. Tertio, quòd inculta horridaq; natio, non admodum adficiebat ac delectabat exteros. Quarto, quia aliena matrimonia non admittebant. Quinta, quia fortitudine facilè appetentes se retundebant. Sexto, Modestia gentis euenit, quæ nulla externa admirabatur. Postremò, quod alienorum admixtio et colluuies pristrinam potentiam, famam & libertatem, cui asserendæ, unicè studebant, facilimè esset præsslura. Friuolũ itaq; commẽtum est, nullaq; firma autoritate fulcitum eorum, qui finxerunt quosdam Germanorum à Græcis aut Romanis, aut alijs peregrinis gentibus ortos. Scio enim qui Sueuorum & Saxonum originem ad Macedonas referant: Francorum ac Sicambrorum ad Græcos atq; Troianos. Principum Germaniæ *Germani indigenæ.*

stemmata familiasq; ad Rhomanos aut Italos. Ast ego missis istis fabulosis & nugacissimis nugis, malo Cornelio uetusto autori, quàm ijs fabulosis historicis, nullo bonorum autorum testimonio nitentibus, fidem dare, & dicere Germanos γνησίους, hoc est uerè Germanos, synceros, indigenas, in ipsa Germania genitos; ab nulla exotica natione deriuatos. Et habeo meæ sententiæ testes fide dignos Anthonium Sabellicum lib. 2. Enneade 6. Sypontinum Martialis interpretem, & nullo ueterum refragrante consensum. Chonradum item Celtem poëtam Germanum sic canentem.

Gens inuicta manet toto notissima mundo,
Solis & ardoris patiens, duriq; laboris.
Quæ nequit ignauam uitæ tolerare quietem:
Indigena, haud alia ducens primordia gente,
Sed cœlo producta suo, Demegorgonis aluus
Protulerat: patulas ubi cuncta creata sub auras.

Asseruit hoc idem Henricus Bebelius Iustingensis Sueuorum non uulgare decus, proprio quodam libello. Hāc gloriam aliæ quoq; gentes sibi uendicarunt: in primis Athenienses. Soli ēm præter quàm incremento, etiam origine gloriantur. Quippe non aduenæ, neq; passim collecta populi colluuies originem ur bi dedit, sed in eodem nati solo, quod incolunt: & quæ illis sedes, eadem origo est: ita retulit ex Trogo Pompeio Iustinus libro 2.

Athenienses indigenæ.

¶ Oceanus. Borealem accipe Oceanum, quē suprà Germanicum appellatum dixi: ut uastum & immensum ita quoq; infestum, horridum & contrarium nautis: ob crebra naufragia, Syrtes, Charybdes, monstra, cautes & alia pericula marina. Hūc Pompo. Mela. lib. 3. acre uocat mare: Cornelius annalium lib. 2. ubi plurima de illo, uiolentum: Plinius lib. 4. cap. 13. Amalchium, congelatum, Morimarusam, Mortuum & Cronium quoq; dictum refert. Strabo lib. 7. innauigabilem retulit his urbis. Ea regio Germanorum, quæ ad Aquilonem uergit, ad Oceanum pertinet. Cognitī sunt autem qui ab exitu Rheni, usq; ad Albim initium capiunt, è quibus celeberrimi

Oceanus Germanicus infestus

sunt

sunt Sugambri, Cimbriq́ꝫ. Illa uero plaga, quæ trans Albim Oceanum spectat, nobis prorsus est incognita. Nullum enim priorum ad orientem usq́ꝫ Caspij maris ostium, hanc peregisse nauigationem accepimus. Neq́ꝫ Romani Albim ipsum transcenderunt, nec ulli similiter iter pedestre suscepere. Plinius tamen refert Augusti ductu nauigatum hunc nostrum Oceanum Verba eius sunt ex lib. 2. cap. 69. historiæ mundi. Septentrionalis Oceanus maiore ex parte nauigatus est auspicijs diui Augusti Germaniam classe circumuecta ad Cimbrorum promontorium, & inde inmenso mari prospecto, aut fama cognito, ad Scythicam plagam & humore nimio rigentia. Idem Plinius eodem loco, & ante illum Pomponius Mela. lib. 3. scribunt Cornelium Nepotem tradere Qu. Metello Celeri, C. Africani in cōsulatu collegæ, tum in Gallijs proconsuli, Indos quosdam à rege Sueuorum dono datos, qui ex India commercij caussa nauigantes, tempestatibus essent ex indicis æquoribus abrepti, emensiq́ꝫ quæ inter erant, tandem in Germaniæ littora exijsse. Idem Plinius in 16. cap. 2. memorat Germannicum Oceanum ingenti periculo à Romanis nauigatum. Suetonius Tranquillus in uita Claudij: Oceanū Septentrionalem Drusus primus Romanorum ducum nauigauit. Eundem postea à Germanico Cæsare magna suorum iactura nauigatum, noster recitat Tacitus lib. 2. annalium: & Plinius lib. 25. cap. 3. Neq́ꝫ ipse Cornelius hunc Oceanum inexpertum reliquit: Cum enim Galliæ Belgicæ res sub Vespasiano curaret, ipsam uidetur Germaniā sub Rom. signis militans intrasse, Oceanumq́ꝫ perlustrasse. Sic enim infrà loquitur. Ipsum quinetiam Oceanū illa centauimus: & superesse adhuc Herculis columnas fama uulgauit. Quòd uero in ipsa fuerit Germania, de se hoc opusculo testatur, quū inquit: Vidimus sub diuo Vespasiano Velledā diu apud plerosq́ꝫ numinis loco habitam. Constat autam ad Luppiam fluuium in Bructeris habitasse Velledam, referente Tacito lib. 20. & 21. historiæ Augustæ. Huic Oceano adiacent Flandria, cuius cultores sunt Morini, Brabantia, Tungrorum portio: Selandia &

Oceanus à quo primū nauigatus.

Indi nauigauerunt Germanicum Oceanum.

Cornelius fuit in Germania.

Velleda.

Oceano finitimæ regiones.

Holan

Hollandia, quas Bethasij, Batauiq; tenuerunt: Frisia, Ostlandia, id est, orientalis terra, Holsatia, hoc est Holsteyn, Diethmarsen, Cymbrica Chersonesus, quae nunc Dania: Mechelburgensis ducatus; eum tractum maritimum Pharodini & Sideni habitarunt; Postea Sclaui, Sorabi ac Vuilzi immigrarunt. Pomerania, Prussia, Lithuania & Liuonia. Et pro accolarũ diuersitate, uaria inuenit nomina; Cõmuni tamẽ uocabulo die See appellant Germani: quod stagnum significat. Quemadmodum Hebraei aquarum congregationem, Mare dicũt: ita Teutones sua lingua uocant die See. Et maritimas seu stagnales ciuitates, die Seestette. ¶ Informem terris. Priscae Germaniae faciem quasi hypotyposi & imagine quadam depingit. Informem terris: nondum, uidelicet, ullis urbibus, arcibus, basilicis aut magnificis aedificijs exornatam: sicut infrà scribit: Nullas Germanorum populis urbes habitari satis notum est. Asperam coelo, quae credebatur inclementem frigidumq; aerem habere, quòd Septentrioni, plagae frigidiori, exposita sit. Cor. Tacitus lib. 2. Quanto uiolentior caetero mari Oceanus, & truculentia coeli praestat Germania. ¶ Tristẽ cultu aspectuq;: nec dũ hortis, uineisq; excultam, sed propter horrida & opaca nemora, quae longè lateq; occupant Germaniam, excisa posterioribus saeculis; montium horrorem, obscuras ualles, foedas paludes, uasta flumina, tristiorem quàm nunc est cernere. Nec enim tam populosa, culta, fertilis, amoena ac laeta apparebat, atq; nunc: uelut paulò post ipse fatetur autor. Terra & si aliquanto specie differt in uniuersum tamen aut syluis horrida, aut paludibus foeda &c. Quapropter rectè Aeneas Syluius Rom. Pont. ad Martinum Mayer de antiquo Germaniae statu adhunc modum scripsit: Parum quidem ea tempestate à feritate brutorum, maiorum tuorũ uita distabat. Erãt enim plerunq; pastores syluarum incolae ac nemorum: nec munitae his urbes: nec oppida muro cincta: non arces altis innixae montibus: non templa sectis structa lapidibus uisebantur. Aberant hortorum ac uillarum deliciae: nulla uiridaria, nullae consitiones, nulla tempe, nulla uineta coleban tur,

Germania informis pridem.

Veteris Germaniae imago.

tur, præbebant largos flumina potus, Lacus & stagna inseruiebant lauacris: et si quas natura calentes produxerat aquæ. Parum apud eos argentũ, rarius aurum, margaritarum incognitus usus. Nulla gemmarum pompa, nulla ex ostro uel serico uestimenta. Nondum metallorum inuestigatæ mineræ: nondum miseros in uiscera terræ mortales truserat auri sitis: Laudanda hæc & nostris anteferenda moribus. At in hoc uiuendi ritu, nulla fuit literarum cognitio, nulla legum disciplina, nulla bonarum artium studia. Ipsa quoq; religio barbara, inepta, &, ut propriis utamur uocabulis, ferina ac brutalis. Talis tua Germania fuit, usq; ad Adrianũ Cæsarem. Quamuis iam cæteræ orbis prouinciæ, excultæ artibus ac moribus essent: Sub illo autem Imperatore tota Germanica natio in potestatem Romanorũ facta est, post annos ducentos, quàm Romano primum milite debellari cœpta est. Exin mitior facta, ciuilem cultum accepit. Eratq; tunc longè angustior breuiorq;, quàm modo sit. Siquidem Germania uniuersa, inter Rhenum & Albim, siue ut alij uolunt, Oderam, siue ut alij rursus autumant, Viscellam ab occidenti ad orientem protensa: solũ ab austro Danubij flumine à Septentrione, Britannico Oceano & Mari, quod Baltheum uocant, undiq; claudebatur, hæc Syluius. ⁋ Nisi si patria sit. Vnicuiq; enim patria sua iucundissima, quæcunq; cõtingit. Et quis unquam fuit in tam barbara regione natus, cui sua patria non uel optima uisa fuerit? patriæq; fumus luculentior homini uidetur, quàm ignis alibi. Ideo apud Homerum in Odyssea libro 1. Vlysses exoptat oculis surgentem cernere fumũ natalis terræ. Vt nihil est patria propria, siue parentibus ulli dulcius. Hinc Ouidius libro de Ponto priori.

Nescio qua natale solum dulcedine cunctos
Ducit, & immemores non sinit esse sui.

Sub Adriano Germania exculta

Germaniæ termini.

Patria sua cuiq; iucundissima.

Celebrant carminibus antiquis, quod unum apud illos memoriæ & annalium genus est, Tuisconem deum terra

Tuiscon.

Mannus. terra editum & filium Mannum, originem gentis con-
Ingæuones ditoresq́; . Manno tris filios assignant, è quorum no-
Herminones. minibus proximi Oceano Ingæuones, medij Hermi-
Istæuones. nones, cæteri Istæuones uocentur. Quidam autem li-
Marsi. centia uetustatis pluresis deo ortos, pluresq́; gentis ap
Gambriuij pellationes, Marsos, Gambriuios, Sueuos, Vandalos
Sueui. affirmant: eaq́; uera & antiqua nomina.
Vandali.

Propius accedit ad Germanorum originem. Celebrant, inquit, carminibus Tuisconem deum & filium Mannum originẽ conditoremq́; gentis: diuinum canunt genus, & ad deos sua referunt initia: quos carminibus, id est, canticis, hymnis aut rythmis celebrant: ut ex eorum carminibus, quibus suum Tuiscona
Germani literarũ imperiti. canunt, accepimus. Sie singen noch ein alts liedlin uon yhrem gotte. Erant nanq; Cornelij ætate Germani adhuc rudes, amusi, literarum bonarumq́; artium ignari: quod postea ipse refert, dicens. Literarum secreta uiri pariter ac fœminæ ignorãt. Ideo nemo erat Germanorum qui suæ gentis historiam literis commendaret posteritati: non scribebantur annales, fasti, historiæ, ephemerides, sicut penes Hebræos, Græcos ac Latinos. Laudes heroum & res illustres & quicquid uolebant ab interitu & hominum obliuione uindicare, carminibus & uulgaribus cantilenis compositis recitabant canendo. Filij à parentibus edocti transmittebant, uelut per manus, ad posteros: qui mos etiãnum apud indoctum uulgus seruatur. Hoc apud maiores nostros e-
Carmina fuerũt Germanorum annales. rat memoriæ & annalium genus. Sic aliàs libro annalium secũdo ad finem de Arminio Cheruscorum principe, noster Tacitus, Caniturq́; adhuc barbaras apud gentes, Græcorum annalibus ignotus, qui sua tantum mirantur, Romanis haud perinde celebris, dum uetera extollimus, recentium incuriosi. Eginhardus de Carolo Magno, inquit, in eius uita. Barbara & antiquissima carmina, quibus ueterum regum actus & bella cane

bãtur,

bantur, scripsit, memoriæq́ʒ mandauit. Memorat quoqʒ Ioannes Trithemius Spanheymensis abbas, in historia Francorũ. Mos erat maioribus nostris Francis atqʒ Germanis, ut heroum facta uel dicta memoratu digna, per sacerdotes templorum patrijs commendarentur carminibus: in quibus discendis, memorandis, & decantandis iuuenum excitarentur ingenia. Quæ consuetudo multis durauit annis, nec hodie defecit, cuius rei testes sunt sacri pæanes de incarnatione, morte, ac resurrectione Iesu Christi; similiter prophanæ aliquot cantiunculæ de ueterum heroum regumq́ʒ gestis. Iacobus Zieglerus in Schondiæ descriptione capite de Islandia, quæ Latinis Tyle dicitur, refert ex Saxone Grammatico de eius insulæ habitatoribus. Res memorabiles maiorum & sui temporis conscribunt, & celebrant cantibus & rithmis: deniq́ʒ scopulis & promontorijs insculpunt, ut nulla nisi cum naturæ iniuria intercidāt apud posteritatem. Saxo Sialandicus & Albertus Cranzius eorundē carminũ quoqʒ meminerunt. TVISCON hic pater atqʒ rex fuit Germanorum, Scytharum & Sarmatarum: qui post diluuium Armenia egressus, in Germaniam uiginti ducibus migrauit, uelut libellus ille qui Berosi Babylonij nomine circumfertur: in quem Ioannes Annius Viterbiensis Cōmentaria edidit, lib. 4. his uerbis recitat. Anno CXXXI. à salute ab aquis, prima omnium gentium & ciuitatum fundata est à Saturno Babylonico nostro, urbs & gens nostra Babylonica; ab exordio huius Ianus pater, alias Noa, in Europa regem Sarmatiæ fecit Tuisconem à Tanai ad Rhenum, iunctiq́ʒ sunt illi omnes filij Istri & Mœsæ cum fratribus suis, ab Adula monte usqʒ in Mesembriam ponticam.) Hi sunt qui egressi sunt post Nymbrotum, singuli cum familijs & colonijs suis, relinquētes nomina sua locis in signum expeditionis à Iano patre commissæ, & ad monumētum posteris, ut scirent quis eorum fuerit conditor. Dein libro quinto Anno Beli XXV. Tuiscon Sarmatas maximos populos fundauit, & Mœsa cũ filijs Istri priscos Mœsios posuit, usqʒ ponticā Mesembriam ab Adula mōte. Idem paulò post Anno

Tuiscon pater Germanorum.

VI. Semiramidis apud Rheni Sarmatas regnauit filius Tuisconis Mannus. Idem mox Inghæuonem, Herminonem, Marsum, Gambriuium, Sucuum, Vandalum, aliosq; memorat. Fecerunt hūc primum ad Tanaim nominatissimum Sarmatiæ amnem, Don uocant Tartari, inter Asiæ & Europæ fines habitasse: quo loco Moscouiæ princeps sedem habet. Postea ad Carpathi montis radices trāstulisse terminos, qui Sarmatas à Pannonijs separat, aliquando Sueuus appellatus, qui Tibiscum flumen effundit, Tyssam die Teyss, accolis dictum: quem ab eodem Tuiscone nomen sumpsisse putant, Sicut Daciæ urbem Tibinum, quæ Hermanstat nominatur. Constat enim Germanos Daciæ partem occupasse aliquando, sicut ex Plinij & Cornelij autoritate suprà retulimus. Teutoburgum Pannoniæ eundem refert. Hunc etiam ad Oceanum Septentrionalem, ubi fuit priscorum Teutonum sedes, & ad Rhenum usq;, suis imperasse nō est dubium. Ideo existimāt Tuitium Benedictinorum cœnobium contrà Agrippinam Coloniam in finibus Vbiorum situm, à Tuiscone seruasse nomē: uulgus nanq; Germanorū Teutsch appellat. Fuit hoc cœnobium prioribus sæculis munimentum Rom. ab M. Val. Constantino erectum in tutelam Galliarū Est quoq; ducatus in Schondia insula maris Germanici Tuischia, lingua utentes Teuthonicæ non dissimili. Si hic uetustissimorum Germanorum historiæ nos iuuarent, quantum lucis tum patriæ, tum Cornelio daturi essemus: nunc cum Germani ob literarum inscitiam, nihil monumentorum atq; annalium dederint, tantum coniecturis locum reliquerunt. Estq; haud uana coniectura, ueritatiq; simillima hunc Tuisconem omnibus Germanis nomē dedisse, qui uulgo cōmuni uoce Tuitsch & die Teutschen, hoc est, Tuiscones ac Teutoni, ab isthoc Tuiscone nuncupantur. Eusebius tamen in Chronicis, Diuus Hieronymus in Hebraicis quæstionibus ac Iudæi, Germanorum originem ad Ascenatem referunt, qui fuit filius Gomer, nepos Noe, cuius sacræ literæ meminerunt Genesis 10. & 1. Chroni. 1. Reuera enim ab ipsius Noe nepotibus maiores nostri nati sunt,

Tuiscon ad Tanaim sedit. *Tanais.* *Carpathus mons.* *Sueuus.* *Tibiscus.* *Tuitium.* *Tuischia.* *Tuiscones.* *Teutoni.* *Germani & Gotti ab Ascenate, id est, Tuiscōe nati.*

sunt, & Ascenaz fuit Tuiscon. Tuisconum frequens est mentio in Berosi libello. Teutonorum Cæsar in Commentarijs libro 1.2.& 3. Pompo. Mela. lib. 3. Florus lib. 3. Velleius Paterculus lib. 2. meminerunt. Dicebantur uero Teutones ij tantum Germani, qui circà mare Oceanum, non longè ab Codano incolebant, iuxtà Daniam seu Danomarchiam & Saxones, uelut ex ipso Plinio colligitur, qui libro 4. cap. 14. historiæ mundi ita retulit. Alterum genus Germanorum, Ingæuones, quorũ pars Cimbri, Teutoni, ac Cauchorum gentes. Hi Teutoni Cimbris iuncti quondam Germania ueteri egressi, Galliam intrauerunt, agri bonitate illecti. Facto per Chaucos & Frisios itinere trans Rhenum in ultimis Galliarum oris ad septẽtrionalẽ Oceanum, ubi Flandri sedent hodie, consedere. Vbi quum diutius manere non possent, ob maris Gallici inundationem, quod uelut longius extrudebat nouos hospites, per Galliam errabũdi ad Rhodanum usq; uenerunt, ibiq; sedes figere constituerãt. Dum autem uagarentur in Gallia, coniunxerant se illis Tigurini, Ambronesq; Gallicæ nationes, & ipsæ regnis suis pulsæ, sedes nouas quæritantes. Itaq; ferociores facti uirium incremẽtis, quum terram à Romanis tanquam stipendium sibi dari postulassent, & repellerentur, contra legatos armis insurrexerunt, Syllanoq; & Seruilio Cepione ac M. Manlio fugatis, castrensi præda & quidem ingenti potiti sunt. Hos postea uicit Marius partim in tractu Cotiarum alpium ad aquas Sextias, partim in Italia in campo Raudino. Quemadmodum hæc ex historijs nota sunt, & nos inferius paulò copiosius repetemus. Sunt & trans Vistulam fluuium in Liuonia & Prussia hodie Theutonici cognominati (die Teutschen herren) equestris ordinis eo nomine passim per Europam fusi.

Ascanaz fuit Tuiscon. *Teutones qui fuerint* *Teuthonici*

Tuisconis filius fuit MANNVS, qui in Germania regnauit anno Semiramidis sexto: quo tempore Abraham patriarcha uixisse, & Treueris condita fertur. Hic quoq; Germanorum pater ac heros censetur: hoc inde colligitur, quòd illius nomen, honor & memoria in uniuersa permanserit Germania, ut *Mannus.*

aliquem ab insigni uirtute atq; fortitudine commendaturi, appellemus Mannum, ein mann. Das ist ein man, id est, Hic est uir, intelligentes masculum, uirilem, potentem, strennuum, singulari præditum uirtute. Hinc est Germanus, Alemannus, Marcomãnus, Nordmannus, Chamannus nomina gẽtilia & Hermãnus, Ringmãnus, Tilomãnus, Carolomãnus, Christmãnus, Hartmãnus, Trutomannus propria: Similiter appellatiua illa Gotsman, Biderman, Landtsman, Adelman, Bergmann, Holtzman. Hofman, Schidman, Spilman, Haneman, Zimmerman, Lachman, & infinita huius generis composita ac denominatiua à Manno. Valde enim maioribus nostris arriserunt à Manno deductæ appellationes, propter gentis patrem & autorem; nam hic tribus filijs Ingæuone, Herminone. Istæuone, ac nepotibus ex illis Marso, Gambriuio, Sueuo, Vandalo totam occupauit & impleuit Germaniam.

A Manno deductæ appellatiões.

INGAEVON HERMINON & ISTAEVON fuerũt Manni Regis filij, & Germaniæ populorum reges. Quisq; ẽm suis imperauit, & à se nomẽ gẽti suæ dedit. Ab Ingæuone Ingæuones, ab Herminõe Herminões, ab Istæuone Istæuones appellati fuerũt. Mannus nanq; in hanc formã testamentum condidisse uidetur. Maximo natu Ingæuones, seu potius Vigeuones hoc est, litorales insularesq; populi parẽto, Minimus natu, Herminonibus seu Heriuonibus, hoc est, mediterraneis imperato. Medium inter hos, Istæuones, hoc est, ripas Rheni Danubijq; accolentes, regem habento. A subiectis populis quisq; nomen accipito. INGAEVON temporibus Zamæi quinti regis Babyloniorum, ætate Isaac patriarchæ, regnauit in Germania secundum Berosi libellum. Est autem Ingæuon Germanica dictio, quæ incolam seu inhabitatorem significat. Ingæuon ein inwoner, qui Germaniam aut insulas Germaniæ inhabitat. Beatus Rhenanus incomparabilis ille optimorum studiorum uindex, & Germaniæ lumen, in elegantissimis suis rerum Germanicarum libris, uolumine tertio suum antiquitatis studium, acumẽ & iudicium hac de re in hunc modũ protulit. Ingæuones, quidam

Manni testamentum

Ingæuon.

Beatus Rhenanus.

quidam scribunt Ingenones. Sed neutrum recte. Nam Germanica dictio est, quemadmodum ostendam, innuens eos qui sinus maris accolant. Itaq; sciendum Vuic siue Vuig lingua Saxonum & eorum Germanorum qui circa mare habitant, significare sinum maris aut fluuij, quod superior Germania Vuog appellat, & Vuonen est habitare. Vnde Vuigeuuones dicti, q sinus maris incolerent, quos una atq; altera litera omissa, nam geminatis nos gaudemus, Romani Vigeuones appellarunt. Hos scribæ etymologiam uocabuli ignorantes, in Ingæuones uerterunt, pro Vi nobis In depingẽtes, qui lapsus in ueteribus scripturis creber est. Proindè satis liquet Vigeuones scribendũ Hoc etiam ipsi populi probant. De quibus Plini. naturalis historiæ lib. 4. cap. 14. Alterum genus, scilicet, Germanorum, Ingæuones, quorum pars Cimbri, Teutoni, ac Chaucorum gẽtes. Notum enim est istos Septentrionalis Oceani sinus accoluisse, hactenus Beatus. Idem Plinius Ingæuonum seu potius Vigeuonum eodem 4. libro cap. 13. his uerbis meminit. Incipit inde (Septentrionalis Oceanus) clariore aperiri fama ab gente Ingæuonum quæ est prima. Inde Germania. Mons Seuo ibi immensus, nec Riphæis iugis minor. Subscripsit Solinus cap. 32. Mons Seuo ipse ingens, nec Riphæis minor collibus, initium Germaniæ facit. Hunc Ingæuones tenẽt, à quibus primis post Scythas nomen Germanicum consurgit. Sunt igitur Vigeuones Frisij, Chauci, Vuestuali, Vandali, Teutoni, Saxones, Cimbri, Dani, Holsatæ, Diethmarsi, Mechelburgenses, Burguadiones, Varini, Gutones, Pomerani, Prussij, Liuones & Lithuani, mari Germanico proximi. HERMINON uero, iuxtà eundem Berosum lib. 5. regnauit in mediterranea Germania, quando Aralius Rex septimus administraret Babyloni cum regnum, ab hoc Herminones seu potius Hernuuones nomen sumpsere, qui sunt mediterranei Germaniæ populi, inter Rhenum & Danubium habitantes. De quibus etiam C. Plinius secundus. lib. 4. cap. 14. historiæ mundi de Germanorum populis scribens, Mediterranei, inquit, Hermiones, quorum pars

Vuic uel Vuog.

Vuigeuones.

Seuo mõs.

Vigeuones qui.

Herminon.

Sueui, Hermunduri, Chatti, Cherusci. Pompo. Mela. lib. 3.
Hermiones ultimos Germaniæ Hermiones uocat. Hi sunt haud dubie Lusatij, Silesij, Boemi, Misnenses, Toringi, Saxones. Dicti uero sunt mediterranei Germaniæ populi Hernuuones, Teuthonica appellatione: Her enim Septentrionalium Germanorum lingua, terram significat, nos hic addimus literam t uel d, di-
Herd. cimus enim Herd uel Hert, inde Herthũ deam appellatam pu-
Hert. to, id est, terram matrẽ, & Herduuoner mediterraneos habitatores terræ. Facilimum uero fuit Heruuones siue Hernuuones in Hermiones uel Herminones per errorem mutare, propterea quòd Romani uocis etymologiã ignorauerint. Quis enim in uoce non intellecta, nõ cæcutiat & aberret? maxime cum Germani priscis temporibus literarum ignari penitus nihil suarum rerum commendauerint literis, quibus sua primordia retulerint, non solum suæ nationis hominibus, sed nec exteris. At
Istæuon. ISTAEVON, referente Beroso, Osiridis Babylonij regis temporibus gubernauit Germanos Rhenum Danubiumq; accolẽtes: qui Istæuones à Vigeuonibus Septentrionalibus tanquam
Istæuones ultimi & remotissimi cultores fuerunt appellati, die Eysteruuoner, siue die Vsserstenuuoner, aut Vueitstenuuoner, qui non sint medij, neq; maritimi aut insulares Oceano proximi, sed plenè ripenses remoti ab Oceano, Ingæuonibus & Hermionibus De illis Plinius lib. 4. cap. 14. Proximi autẽ Rheno Istæuones, quorũ pars Sicambri. Vbi igitur habitarũt Battaui, Mattiaci, Tencteri, Vsipij, Bructeri, Chamani, Angriuarij, Tubãtes, Busactori, Vãgiones, Nemetes, Vbij, Franci, Saxones mediterranei, id est, Vuestuali. Et nunc ducatus Geldreñ. ac Montensis, Frãci, Sueui, Rheno Danubioq; finitimi in uniuersum Istæuones fuere. Raphael Volaterranus hos interpretatur Istualos & Vuestualos lib. 7. MARSVS Tuisconis nepos, Hermino-
Marsus. nis filius Germanorum Rex, tempore Balæi octaui regis Assiriorum apud Tuiscones, id est, Germanos regnauit: autore
Marsorũ regio. Beroso li. 5. Ab hoc dicta est Marsorum regio (Marsemerlandt) in Germania, quemadmodum annotauit Ioannes Annius

nius Viterbiensis prædicatorij ordinis monachus super Berosum libro 15. de illis Strabo geographicorum libro 7. Quædam Germaniæ portio, in profundam regionem transmigrans peruenit, sicut & Marsi. Cæteri pauci sunt, & Sugambrorum portio. Sicut autem Tuiscones, Ingæuones, Herminones, Istæuones, Germani, Teuthonica sunt uocabula: ita Marsi etymũ habent germanicum. Veteres nanque Germaniæ populi Saxones palustria & aquosa loca Mers, & Merlude appellant, & Marsos palustres: sicut è cõtra Holsatos patria lingua dixerunt, locis nemorosis habitantes. Inde est Vuilstermers, Crempermers Thietmers. Qui uero fuerint Marsi & quam Germaniæ partem incoluerint, nemo melius Alberto Crãtzio explicauit, qui in opere suo, quod Vandaliam inscripsit libro 1. ita memorat. Marsi ad Albim concessere: quorum tenues reliquiæ in palustribus sunt, non longe ab ostio fluminis, Thietmarsi, Vuilsermarsi, Crempermarsi: qui quoniam in palustribus habitant, obtinuit Saxonum consuetudo, ut omnes palustres Marsi uocitentur. Idem lib. 1. cap. 1. Et quoniam in uetustissimis rebus, ubi reliqua nulla est in literis memoria, coniecturæ fit locus: omnem ego Holsatiam & Stormariam, in cuius solo fundata est Hamburga, Marsorum genti deputandum puto, quæ in solis palustribus nomen seruauit. In arido autem habitantibus hoc nomen permisit, ut ad suæ gentis aliqualem in solo differentiam Holsati dicerẽtur, qui per uicina nemora usque ad terminos Vuagriæ diffunduntur. Stormaria uero, quasi Storemarsia à Stora flumine appellata, ut pro Marsia, Maria sit inolitum, ut fit uerborum detorsio. Omnis autem ea Marsorum natio, Saxoniæ ab omni literarum memoria fuit annumerata. Hactenus Albertus Crantzius: Verisimile est etiam Visinariam urbem maritimam Saxoniæ ditionis Mechelburgensis à Marsis seruasse nomen. Nordalbingi, id est, aquilonares Albis accolæ, Marsorum regionem inhabitant. Refert Cornelius Tacitus annaliũ libro 1. Germanicum Cæsarem uastasse Marsos, qui cũ Vuestualiam incolebant Chattis finitimi, & templũ quod Tanfanæ uoca-

Marsi. *Stormaria Marsorum gens & natio.* *Visinaria.* *Nordalbingi.* *Marsi in Vuestualia* *Tanfanæ templum.*

uocabant, solo æquasse. Idem libro 2. Maluendum Marsorum ducē celebrat. Vrbes præcipuæ sunt Hamburga, Slesuigum, Oldenburgum, Bersemerlandt. De GAMBRIVIO, Gemper oder Kempfer, sic scribit Berosus lib. 5. Tempore Belochi decimi Assyriorū regis, apud Tuiscones regnauit Gambriuius, uir ferocis animi. Et Annius Viterbiensis in eundem lib. 15. Hūc inquit, esse non dubitamus, à quo Plinius in naturali historia et Tacitus appellant Germanorum quosdam populos Gambri-

Gambriuij uios, & regionem Gambriuiam. Strabo libro 7. geographiæ Gambrinos inter Germaniæ populos numerat, q̄s ego Gambriuios esse puto. Sunt, inquit, alij Germaniæ populi indigentia laborantes, Cherusci, Chatti, Gambrini, Chattuarij. Albertus Crantzius libro 1. Vandaliæ, Gambriuij nulla reliquere uestigia, nisi forte Sicambros, Francorum ad Rheni flucta patres

Sicambri inde deriuari credamus. Fuerunt Sicambri Istæuonū pars Rheni accolæ, uelut ex ipso Plinio notum est, qui lib. naturalis historiæ 4. cap. 14. ita prodidit. Proximi autem Rheno Istæuones, q̄rum pars Sicambri, ubi exemplaria deprauate habent, quorū pars Cimbri, qui tamen non Istæuones, sed Vigeuones extiterunt, eodem Plinio referente. Sidonius ad Maioranum Cæsarem. Sic ripa duplicis tumore fracto Detonsus Vachalim bi-

Vachalis. bat Sicamber. Est uero Vachalis Rheni ostium, quemadmo-

Sicambrorum sedes. dum in Rheni descriptione uidimus. Et ubi nunc Montenses uel potius Bergenses, atq; Geldrenses degunt, olim Sicambrorum fuere sedes. Ad Gambriuios redeo. Est episcopalis urbs Gam-

Gambreu. breu prope Neruios, id est, Tornacenses, nunc Cameracensis dicta, quæ mihi coniecturam facit Gambriuios in eo tractu habitasse, & loco nomen reliquisse, qui ueteris populi memoriam ad posteros referret.

Sueuus. SVEVVS Gambriuij filius, & Manni nepos, Germanorum Rex apud Tuiscones regnauit, tempore Balei undecimi regis Babyloniorum, autore Beroso libro 5. Hic amplissimam

Sueuorum gens. Sueuorum gentem ac regnum condidit, & de suo nomine cognominauit; uelut Berosi interpres Iohannes Annius Viterbiensis

ensis libro 15. annotauit. Quo uero Germaniæ loco Sueui primitus habitarint, hic discutiendum puto: nam eas sedes in Rhetia prima, quas hodie occupant, non tenuerunt initio. C. Iulius Cæsar libro commentariorum belli Gallici quarto, de Sueuis in hunc modum scripsit. Sueuorum gens est longè maxima, & bellicosissima Germanorum omnium. Ii centum pagos habere dicuntur: ex quibus quotannis singula millia armatorum bellandi caussa suis ex finibus educunt. Reliqui, qui domi remanserint, se atque illos alunt. Hi rursus inuicem anno post in armis sunt, illi domi remanent. Sic neque agricultura, neque ratio, atque usus belli intermittitur. Sed priuati, atque separati agri apud eos nihil est. Neque longius anno remanere uno in loco incolēdi caussa licet. Neque multum frumento, sed maximam partem lacte, atque pecore uiuūt: multumque sunt in uenationibus. Et post paucula. Publicè maximam putant esse laudē, quàm latissimè à suis finibus uacare agros. Hac re significari magnum numerum ciuitatum suam uim sustinere non potuisse. Itaque una ex partē à Sueuis circiter millia passuum sexcenta agri uacare dicuntur. Ad alteram partem succedūt Vbij, quorum fuit ciuitas ampla, atque florens, ut est captus Germanorum: & paulò, qui sunt eiusdem generis etiam cæteris humaniores: propterea, quod Rhenum attingūt, multique ad eos mercatores uentitant, & ipsi propter propinquitatem, quod Gallicis sunt moribus, assuefacti. Hos cū Sueui multis sæpe bellis experti, ꝑpter amplitudinē grauitatemque ciuitatis, finibus expellere non potuissent, tamen uectigales sibi fecerunt: ac multo humiliores, infirmioresque redegerunt. Vnde colligo Sueuos Rheno flumini finitimos extitisse penes Vbios è regione Coloniæ Agrippinæ: quod Strabo quoque affirmat lib. 4. geographiæ Rheni accolas describens. Huic fluuiatili regioni, inquit, toti supereminent. Germani alteri, quos Sueuos appellant, qui potentia & hominum frequentia, reliquis antecellunt: à quibus qui eiecti, in interiorem nunc Rheni partem confugerunt. Intelligit uero Vbios, Tencteros, Vsipiosque à Sueuis ultra ripam Rheni actos, qui pridem trans Rhenum

Sueuorum ueterum sedes.

Vbios Sueui uectigales fecerūt

Sueui Rheno finitimi

in Germania consederant Cæsar in 4. Idem Strabo lib. 7. Sue-
Sueui ad uorum quidem gens amplissima, è Rheno siquidem usq; ad Al
Albim & bim peruenit fluuium. Ipsi quoq; mare Septentrionale attige-
Oceanum. runt, quod propterea ab ipsis Sueuicum mare fuit appellatum
Cuius infra Tacitus meminit. Ergo iam dextro Sueuici maris
litore Aestyorum gentes alluuntur: quibus ritus habitusq; Sue
uorum, lingua Britannicæ propior. Quam regionem hodie Sa
xones, Marcomeri, Pomerani, Prusiijq; incolunt. Quorsum re
spexit Baptista Mantuanus ad Maximilianum Cæsarem his

Amplissima cerne (uersibus,
Regna Sueuorum, quos Vistula claudit & ingens
Oceanus, uada Danubij confinia gentis,
Tot complexa sinu immenso excurrentia longe.

Accoluerunt præterea utramq; Albis fluuij ripam: quemadmo
dum Strabo libro. 7. prodidit Sueuorum gens amplissima, è
Rheno siquidem usq; ad Albim peruenit fluuium, eorum por-
tio etiam trans Albim loca depascitur, quemadmodum Eumō
dori & Lancosargi. Et iterum Australis uero pars Germaniæ
trans Albim fluuium, quæ quidem contigua est, à Sueuis ad-
huc tenet, Vnde Lucanus lib. 2. Pharsaliæ. Fundit ab extremo
flauos aquilone Sueuos Albis, & indomitum Rheni caput. Pto
lemæus lib. 2. cap. 12. eundem Sueuorum posuit situm. Cuius
Sueuus flu- argumentum etiam est Sueuus fluuius trans Albim ab Ptole-
uius. mæo lib. 2. cap. 11. celebratus, qui corrupto uocabulo Spreuus
die Sphre, pro Sueuus dicitur: qui iuxta Sphrebergum arcem
è Bohemiæ montibus defluens Marcomerorum regionem, id
est, Marchiam Brandenburgensem, die marck, ueterem Sue-
uorum sedem, percurrit: Perolinum & Coloniam urbes diri-
mens tandem in Sueuicum, hoc est, Septentrionalem Oceanū
iuxta Sundensem ciuitatem exit. Alij, quorum opinionis asti-
Odera. pulator est Chonradus Celtis, Oderam Silesiæ amnē, olim Sue
uum uocitatum putant: unde etiam Silesiam à Sueuis occupatā
Lygij. accipio: quòd Lygij Sueuorum natio, eam oram inhabitarint;
Suenitium. & Suenitium atq; Suibissa urbes à Sueuis conditæ comprobēt.

hic Si

hic Silesia egressus, Brandenburgensem prouinciam transit, postremò in Balticum mare egreditur. Viadrum Ptolemæus libro 2. Gutalum Plinius libro. 4. cap. 14. uocat. Zuenum & Pomeraniæ fluuium quondam Sueuum dictum uolũt alij. Carpathum præterea montem ad orientalem Germaniæ plagam positum, Pannoniam & Sarmatas separantem, ad cuius Australem partem Transsyluani Germanorum progenies adhabitant, Sueui quoq; accoluerunt: quem ferunt Sueuum priscis dictum. Vbi in Daciam ac Pannoniam usq; peruenerunt: ueluti in Daciæ descriptione meminimus, Plinij & Taciti uerba recitantes: quibus etiã Strabo lib. 7. accedit: Australis, inquit, pars Germaniæ trans Albim fluuium, quæ quidem contigua est, à Sueuis adhuc tenetur. Deinde Getarũ mox terra copulatur, principio quidem angusta, ad Istrum porrecta, qua plagam spectat australem. Idem libro 7. Sueuorum natio partim intra, partim extra syluam habitat, Getarum contermina genti. Porrò Getæ Daci fuerunt, ut idem refert autor, & Plinus lib. 4. cap. 12. Postremò Sueui Hercynium nemus incoluerunt: ceu idem Strabo libro 7. indicat. In hoc tractu sita est Hercynia sylua, & Sueuorum natio: ex quibus nonnulli intra, aliqui extra syluam habitant, sicut & Coldulorũ pleriq;. In quibus et Bubiemum Marobudi regia. Has sedes nunc Bohemi, Moraui, Silesij & Lusatij tenent. In summa ueteres Sueui intra hos limites fuere conclusi. Ab oriente Carpathus mons: ab meridie Hercynium nemus, quod Bohemicum nunc appellatur. Ab occidẽte Rhenus, ab aquilone Sueuicum mare, Sueuis terminum dedere: nam fuit amplissimà gens, quæ maiorem Germaniæ partem obtinuit: quemadmodũ infrà latius audiemus. Hi postea relictis prioribus sedibus, quærendi melioris soli gratia, an suis finibus eiecti, dubium est, in Rhetiam populariter commigrarunt, quo loco aliquot seculis hæserunt, abolito ueteri Rhetorum nomine Sueuiam à se nouis cultoribus dixere Rhetiam, multa oppida condiderunt in emigratione, & à se denominarunt: Quomodo puto Suabachium urbem in Norico recentiori

Zuenus. *Carpathus* *Sueui Daciæ contermini.* *Getæ. Daci.* *Suabachiũ*

 sitam,

ſitam, duobus ab Norimberga lapidibus, à Sueuis conditam: aut potius à riuo Sueuorum quo illabitur nominatam, qui è Hailſprunno cœnobio lapſus, Noricum, id eſt, Nordgeiam ingreditur, donec Radiantiæ amni copulatur. Ipſa urbs Suabachium Marchioni Brandenburgen. paret, is erat dum hæc annotarem, Georgius princeps magnanimus, quem Albertus ex fratre nepos optime ſpei puer, tredecim natos annos, ſequitur. Hæc urbs nobis D. Sebaſtianum Hællerum raræ & inæſtimabilis doctrinæ, & acerrimi iudicij uirum dedit, q̃ princeps archigrammatæo utitur conſultiſſimo. Eſt alius Sueuorũ riuus, Suabach, ad Erlangium caſtellum eiuſdem Brandenburgenſis prouinciæ, à montanis è uico ſui nominis decurrens, qui uix quatuor milliaribus decurſis Regniſo, quem Radiantiam dixi, &

Regniſus Radiantia. Tramaricus.

Tramaricum quoq; appellatum lego, coit. Hunc Sueuos accoluiſſe & nuncupaſſe coniecturam facit ipſum nomen. Non deſunt qui Sueuifordiam in orientali Francia ad Mœnum ciuitatem, ab eiſdem Sueuis appellatam referant: quòd Sueui dum emigrarent traiecerint fluuium, & eum traiectum tenuerint. Extat & regiuncula inter Alemannum & Bernicum amnes Hanecampio iuncta, Sualfeldiæ nomine, in qua ſitum eſt Haydenheymium cœnobium Benedictinorum ab diuo Vunebaldo extructum, in diœceſi Eyſtadtenſi in Ernuſti comitatu, cum etiã Hohen Trubendinga paruit, ueluti eius cœnobij hiſtoria recitat: hodie Marchionem Brandenburgium audit. Hæc regiuncula Sueuiæ attribuitur, & à Sueuis appellationem haud dubie ſumpſit, & corrupte Sualueld & Suanfeld pro Suabenfeld, hoc eſt, Sueuorum campus dicitur. Cuius nomenclaturæ eſt quoq; Zuiccauienſis tractus ad Moldauum amnem, inter Miſniam et Vuitlandiam: à Sueuis ſeruato nomine. Eraſmus tamen Stella Libonothanus à cygnis illi nomẽ uẽdicat. Eſt etiã iuxta Conſtãtiam urbem nemus Sueuorũ, Suaben, ipſius Sueuiæ limes. Hæc uolui nunc de Sueuis & priſcis ipſorum ſedibus annotare, reliqua inferius ſuo loco ſum relaturus.

Sualfeldia. Suabẽſylua Vandalus.

VANDALVS Tuiſconis & Manni nepos, tempore Altadis duodecimi Babyloniorum

Ioniorum regis apud Tuiscones regnauit, teste Beroso libro 5: A quo Vandalos prodiuisse nomen est argumento: ita annotauit Iohannes Annius Viterbiensis libro. 15. Vādali autem Germanorum ultimi uersus Gotthos & Gepidas Sarmatis confines fuere, & Vandali fluuij accolæ, qui Vistula ab autoribus appellatur, in ducatu Teschnensi è Carpatho monte ortu, qua in Iazyges & Marcomannos Polonia imminet: per mediam currit Poloniam, Cracouiā metropolim regiamq; ciuitatem nauigiorum cetu perfluit: mox Plocentiam aliasq; Poloniā egressus, Prussiam perlabitur Suetzium, Tuconiam, Marieburgum, & Cholmen urbes alluit. Inde mari Codoneo tribus hostijs in cōspectu Scandiæ commiscetur: uno iuxta Dantiscum celebrem atq; opulentam ciuitatem aliquando Gedonum dictam: altero prope Aelbingum. Polonus Vislam, Germanus Vueyxel uocat. Vistulæ fluminis ortū & exitū pulchrè descripsit Chon. Celtis lib. 1. Elegia 15. uersibus quos non piguit adscribere.

Vandali. Vandalus fluuius. Vistula. Carpathus. Gedonum.

Vistula Carpathi ducens radicibus ortum,
Quæ sua Pannonijs aurea dona ferunt.
Hic ubi præcipiti consurgit uertice κρημνός
Pulsans æthereum per iuga celsa polum.
Inde citus triplicem Cracouinam tendis ad urbem,
Sarmatici regis mœnia celsa rigans.
Hinc Masouina uagus te obliquas maior in arua
Qua patet Hercyniæ portio uasta meæ,
Horrida uillosos quæ pascit sola Visontes,
Et ualidos uros, monstra stupenda feræ.
Hinc propior Codanō Prussiæ tendis ad urbes
Vistula: Teuthonicæ littora gentis habens.
Vrbs ibi Torna suas tollit sub sydera turres
Et Marieburgum maximum in orbe decus,
Quod uagus in triplici circundas Vistula fossā
In Codanum triplici plurimus ore fluens,
Hic ubi præclaro munita est Prussia portu,
Vrbibus & populis diues in orbe micans,

Quas

Quas inter claro Dantiscum lumine surgit
Qualiter Eois Phoebe resurgis aquis.
Sed quondam Gedonum, Gothorum à nomine dictum
Hincque sinus Codanus nomina clarus habet.

Hunc amnem Vandali à fonte ad ostia usque accoluerunt. Eiectis Vandalis, Sclauini siue Sclaui Scythicæ originis Vandaliam occupauerunt, & se nouo nomine Polonos à planis campis, uocauerunt. Plura de Vādalis scripsit Matthias de Miechouo Cracouiensis in libello quem de duabus Sarmatijs Asiana et Europiana inscripsit. Similiter Albertus Crantzius qui opus Vandaliæ ædidit: qui mox à principio, ita refert. Vandali sunt quos nunc exequemur Russi, Poloni, Bohemi, Dalmatæ, Croaci, una gens ut docebimus. Et iterum. Hodie tamen, quæ fuerit olim gens Vandalorum in uniuersum ignoraremus, nisi uernacula Saxonum lingua hoc uocabulum conseruasset, ut inter eos qui olim Vandali fracto, ut fit, uocabulo nunc Vuenden uocitentur. Idem libro 1. cap. 11. Vuinus erat in Vandalis uir primarius, qui magna ditiōe in gente sua dominabatur: unde quædam gentis portio traduxisse nomē uideri poterat, uel Vuinuli diceretur, quanquam hoc ipsum nomē usurpatum uideatur à quibusdam facilitate linguæ, ut Vuinuli uocarentur, qui essent Vādali. Idem lib. 1. cap. 15. Marcomanni Vandali fuere, & cap. 36. Heruli fuerunt Vandali. De Vandalorum superstitiosis Dijs lege eundem Crātzium libro 3. cap. 37. Vandaliæ. Alberti Crantzij diligentis alioqui historici uenia dictum uolo, Vuinulos, Vuinidas ac Vuilsos minime esse Vandalos, quanquam Vandalorum regionem habitent, sed Sclauorum gentem Scythicæ originis. Sicut Bohemos, qui hodie Boiohemum incolunt, nemo Germanos & Boiorum nepotes pronunciat. Sunt enim & hi Sclaui, mansit tamen Boiorum regioni uocabulum à ueteribus cultoribus. Ita suspicari quis queat Vandalorum nomen in Vuinidis seu Vuinulis nouis habitatoribus hæsisse: quorum lingua prodit non esse Vandalos. Rectius igitur Saxo Sialādicus Sclauos in historia appellat, quos Crantzius Vādalos.

Sclauini in Poloniam.
Poloni.
Vuinus.
Vuinuli.

C.Pli-

C. Plinius secundus libro 4. cap. 14. historiæ mundi, Vandalorum quoq; meminit: nisi quòd exemplaria corruptè habēt Vindelici: quam lectionem unus atq; alter obelisco iugulauit. Et fuerunt Vindelici prouinciales, Rhetiæ secundæ cultores, Ptolemæo libro 2. teste, nondum Germani: quorum loca nunc Boioarij tenent. Et Augusta Vindelicorum supra Monachium sita fuit, ubi nunc Scheffláren Præmonstratensium cœnobium est: atq; duo rapidissima flumina Loysa & Isara ex Alpibus procurrentia, confluunt: ubi etiā duo uetusti lapides Romanis inscripti literis monstrantur: quæ omnia Ioannes Auentinus perlustrauit, & uidit. Quam uero hæc ætas Augustam Vindelicorū uocat in Rhetia prima, non in Vindelicia sita est, sed Vindeliciæ proxima. Licus amnis utramq; terminat. Plinij uerba sunt. Genera Germanorum quinq; Vindelici (tu lege Vandali) quorum pars Burgundiones, Varini, Carini, Guttones. Burgundionum sedes tenent Prussij ac Saxonum quidam. Multa de his Beatus Rhenanus in libris rerum Germanicarum, qui etiam Vandalorum in Hispaniam migrationem, & Burgundionum in Alemanniam, & deinde in Galliā, in Sequanorū & Heduorū, ꝓuinciā ubi adhuc mãsit ueteris populi nomē. Vandali Romanis multa intulerūt bella, idem Galliam & Hispaniam depopulati. De quibus relege historicos. Paulum Orosium libro 7. ca. 38. 40. 41. Paulū Diaconum libro. 13. & 14. de gestis Romanorum. Eutropius libro 8. L. Annium Antoninum Philosophū contra Vandalos pugnasse memorat. Et quæ Franciscus Irenicus lib. 6. cap. 25. confarsit in sua Germaniæ exegesi.

Vindelici. *Augusta Vindelicorum.* *Loysa.* *Isara.* *Licus.* *Burgundiones.*

Cæterum Germaniæ uocabulum recens, & nuper additum: quoniam qui primi Rhenum transgressi Gallos expulerint, nunc Tungri, nunc Germani uocati sint: ita nationis nomen, non gentis eualuisse paulatim, ut omnes primum à uictore ob metum, mox

Germaniæ uocabulum

â ſeipſis inuento nomine Germani uocarentur.

Germani unde appellati.

Hactenus uetera Germanorum nomina Tuiſcones, Mannos, Vigæuones, Heriuones, Iſtæuones, Marſos, Gambriuios, Sueuos, Vandalos commemorauit: pergit etiam Germaniæ uocabulum explicare, quo ſcilicet tempore, & quo autore natū ſit. Qua de re magna eſt inter ſcriptores diuerſitas, & uariæ opiniones. Strabo geographiæ libro 7. propter formæ, uiuendi ritus, & morum æqualitatem cum Gallis communem Germanos, id eſt, fratres Gallorum à Romanis dictos affirmat. Sic em̄ ſcribit. Statim igitur trans Rhenum ad ortum uergentem, Germani colunt, nationem Gallicam pauliſper imitantes, & feritatis abundantia & proceritate corporum & colore flauo, cum reliquis in rebus & forma & moribus, & uiuendi ritibus pares exiſtant, quales Gallos diximus. Ideo Romani hoc illis nomen iure indidiſſe mihi uidentur, perinde ac eos fratres legitimos Gallis eloqui uoluerint. Legitimi nanq; fratres Romano ſermone Germani intelliguntur. Alij, quorum ſententiæ eſt Chonradus Celtis, putant Germanos dictos à fraterna dilectione, quód ſe mutuo ament & foueant. Celtis.

Germanos uocitant Itali, Graij ſed ἀδελφοὺς,
Quod fratrum ſoleant inter ſe uiuere more.

Aeneas Syluius à germinando nominatos exiſtimat. Adeo, inquit, germinauit ueſtra natio, ut nomen ueſtrum uerius à germinando tractum putemus. Solinus Polihiſtor cap. 32. Diuitē hominum terram, & populis numeroſis frequentem Germaniam dixit. Ioannes Teuthonicus ille Decretorum interpres Diſtin. 34. in gloſſā Ca. Quorundam. Germania, inquit, à germine dicitur, eſt enim uerum germen nobilitatis. Eraſmus Roterodamus in ſcholijs ſuis in Diuum Hieronymum exponēs germanum eſſe, quod Græci γνήσιον appellent, hoc eſt, genuinum: cuius contrarium ſit νόθον, hoc eſt, adulterinum. Nec, inquit, abſurdum ſit, Germanorum gentem hinc appellatam uideri:

quos

quos si cum reliquis conferas nationibus, minimum fuci, pluri mum antiquæ synceritatis ac fidei & rusticanæ, ut dici solet, ueri tatis obtinent. Interpres Clementinorum interpretatur Germaniam quasi gerẽtem immania. At cum Tacitus ab ipsis Germanis inuentum & excogitatum nomen referat, intelligendũ est non Græcam, non Romanam, nec Gallicam, sed meram Teuthonicam dictionem esse Germaniam, à Ger & Man conflatam. Ger ueteres Germani dicebant, quod nos, gar, id est totũ, prorsus, planè. Inde est Gerhardus prorsus durus, Gerbrechtus totus celebris, Geruuicus homo planè strenuus, Gertrudis, prorsus amabilis, Gerbaldus totus celer. Et Man uirum significat: hinc Germanus, id est, totus uir, prorsus uirilis, planè Mannus. Valde nanq; maioribus nostris arriserunt à Manno compositæ uoces. Puto uero ita euenisse: Tungrorum quispiã uel Imperator uel Dux Teuthonici exercitus, cum Tungris suis popularibus Rhenum transgressus, cũ Gallis manus conseruit, & è sedibus suis, quæ tum Rheno proximæ fuerant, eiectis Gallis, uictor, tum suis, tum hostibus formidabilis & reuerendus, ab insigni audacia & fortitudine German fuit appellatus, id est, prorsus uirilis & mannus, qui planè uirile facinus & Manno dignum effecerit: quiq; non absolute Mannus, sed Germanus sit dicendus, quòd planè Mannum referat, & uera Manni proles existat. Hoc nomen, quod tum finxerat, adeo plausibile fuit commilitonibus, ut omnes sibi commune fecerint, omnes se Germanos appellauerint, quo insignem audaciã exprimerint, etiam nomine. Ante Rheni transitum & cum Gallis pugnam, dicebantur Vigæuones, Heriuones, Istæuones, Marsi, Gambriuij, Sueui, Vandali: eaq; uera & antiqua nomina, inquit Tacitus: Parta autem de Gallis uictoria, & finibus suis ultra Rhenum in Gallia promotis inuenerunt nouum uocabulum: uictor Teuthonicus suis popularibus excogitãdi noui nominis argumentum præbuit: hoc nomen uniuersa gens plausibiliter sibi arripuit atq; indidit, ut omnes primum à uictore ob metum (nouo enim uocabulo hostibus terrorem atq; formidinem incutere

tentabat) mox à se ipsis inuento nomine, Germani uocarentur. Hæc mihi uidetur Cornelij esse sententia,& nominis Germanici origo:ita nationis nomen non gentis paulatim eualuit. Quæ duo uocabula in hoc differunt, quòd gens in se plus contineat quàm natio: Nam gens est tanquam genus,natio species. Gens habet Vigæuones,Hermiuones,Istæuones, Sueuos, &c. Natio autem Cimbros, Hermunduros, Catthos. Estq; natio gens hominum qui non aliunde uenerunt, sed ibi nati sunt. Iam pridem gentes ipsæ ualidæ, potentes & magnæ erant, sed ab hoc tempore, quo primi Rhenum transgressi Gallos expulerunt,nationis nomen eualuit,excreuit,& in orbe terrarum factum est celebre, ut omnes Germaniæ populi cõmuni uocabulo dicti sint Germani, & ipsa terra eleganti analogia, Germania. Veruntamen tempus ipsum quando Rhenum transgressi Gallos expulerint, definire non potero: nusquã enim in histórijs relatum reperio. Ipse Tacitus uetustissimæ Teuthonicorum transgressionis atq; exitus meminit:quem num ex Germanorum an Romanorum relatione acceperit, incertum est. Vnum constat multis sæculis ante Cæsarum tempora Germanorum nomen auditum:quanquam possint recentiori uocabulo etiam aborigines & antiquissimi Germaniæ populi ab autoribus per anticipationem fuisse usurpati ac intellecti. Titus Liuius lib. 5 ab urbe condita Germanorum in Italiam emigrationem, sub prisco Tarquinio Romanorum rege factam,recenset. Alia, inquit,subinde manus Germanorum Elytouio duce uestigia priorum secuta, eodem saltu fauente Beloueso, quum transcendissent Alpes,ubi nunc Brixia ac Verona urbes sunt,locos tenuere Libui, considunt. Cymbrorum & Teuthonorum Germaniæ populorum in eandem Italiam atq; Galliam excursionem ante Iesu Christi redemptoris nostri incarnationem CX. annis factam, etiam Iulius Cæsar libro 1. Commen. belli Gallici meminit, & nos infrà plura. Similiter aliorum Germanorum, nam ita apud eundem Cæsarem libro 1. belli Gallici Diuitiacus Heduus loquitur, Germanorum primo circiter millia 15, Rhenum transisse

Germanorum in Italiã & Galliam emigrationem

transiisse, postquam agros, & cultum & copias Gallorum, homines feri, ac barbari adamassent, traductos pluréis: nunc esse in Gallia ad C. & XX. millium numerum. Apud eundem Cæsarem libro 2. Commen. legimus plerosq; Belgas esse ortos à Germanis, Rhenumq; antiquitus traductos propter loci fertilitatem ibi consedisse, Gallosq; qui ea loca incolerent, expulisse. Vnde Ausonius in Narbone Germanaq; nomina Belgas. Verum de nulla harum transmigrationum hic Cornelius. Porrò Alemannorum nomen recentius est quàm Germanorũ, uelut Flauius Vopiscus in uita Proculi testatur. Alemannos, inquiens, qui tunc adhuc Germani dicebantur, non sine gloriæ splendore contriuit. Quod uocabulum quoq; est Teuthonicum, ex Al & Man compositum, quasi dicas, Alman, omnes uiri, uel allerley man, id est, collectitij uiri, diuersarum gentium uiri, ita Agathius libro 1. de bello Gothorum explicat, sic scribens: Alemanni, si Asinio Quadrato uiro Italicensi fides præstanda est, qui res Germanorum diligenter perscripsit, aduentitij sunt, & ex uaria hominum colluuione conflati, quod sanè eorum cognomento præfertur. Dicti uero sunt Alemanni superioris Germaniæ populi, quemadmodum inferioris, Franci, qui usq; ad Rheni ostia aliquando sedes habuerunt. Nam inter Mœnum, Danubium, Rhenumq; flumina & Danubij fontem ad Martianam syluam habitarunt Alemanni: quas sedes Sueui hodie obtinent, & Alemannorum nomine, plerumq; Sueui significantur, uelut bonorum autorum testimonio demonstrare possum. Paulus Diaconus libro 18. gestorum Romanorum in uita Mauricij Imperatoris de Docirupho Langobardorum duce, scribens, inquit. Iste ex Sueuorum, hoc est, Alemannorum gente oriundus inter Langobardos creuerat: & quia erat forma idoneus, ducatus honorem meruerat. Eginhartus, qui Caroli Magni uitam descripsit: similiter Abbas Vrspergensis Licum amnem Baioarios ab Alemannis separare refert, quem cõstat Boariæ & Sueuiæ terminum esse. Gualfridus Abbas S. Galli. Cum duo sunt, inquit, uocabula Sueuia atq; Alemannia,

Alemanni unde dicti.

Sueui Alemanni.

unam gentem significantia: priori nomine nos appellant circumpositæ gentes, quæ latinum habent sermonem. Plura de Alemannis congessit Beatus Rhenanus libro 1. rerum Germanicarũ, & Heinrichus Bebelius poëta, in libello suo de Germanis atq; Sueuis. ¶ At TVNGRI fuerunt illi Germaniæ populi, qui longe ante Iulium Cæsarem è ueteri Germania primi Rhenum transgressi, in Gallia Belgica agros Rheno propinquos occuparunt: eo'q; tractu consederunt, ubi hodie eius nominis oppidulum, Tongeren, ueteris populi uestigiũ superest in Brabantia: & Leodiensi prouincia inter Eburones, Rhenum & Mosam: abest tribus milibus passuum à Mosæ traiecto, cui de ueteri splendore multum decessit: adempta enim episcopali sede, cui Diuus Maternus atq; Seruatius præfuisse leguntur, quæ hinc Leodium in Eburones translata refertur, uelut scribit Raymundus Marlianus. Ea regio postea secundæ Germaniæ appellationem acquisiuit: quemadmodum plerosq; Belgas à Germanis ortos Rhenum'q; antiquitus traductos propter loci fertilitatem ibi consedisse, Gallos'q; qui ea loca incolerent expulisse ex Cæsare retulimus. Vnde factum, ut Italici atq; Gallici scriptores quicquid Germaniæ populorum cis Rhenum in Gallica ora habitauerit, Gallis Belgis'q; adnumerauerint: quemadmodum Rauracos, Tribocos, Mediomatricos, Vangiones, Nemetes, Treuiros, Vbios, Tungros, Gubernos, Batauos, & reliquos Rheni accolas, de quibus supra plura, & inferius multò plura. Ideo etiam Plinius secundus libro 4. ca. 17. & cap. 2. libri 31. Tungros Gallicam ciuitatem uocat: quos tamen Germanos fuisse non tam hic, quàm in historia Augusta Tacitus libro 18. & 20. asseuerat. Plinij uerba libro 31. sunt. Tungri ciuitas Galliæ, fontem habet insignem plurimis bullis stillantem, ferruginei saporis, quod ipsum non nisi in fine potus intelligitur. Purgat hic corpora, tertianas febres discutit, calculorũ'q; uitia. Eadem aqua igne admoto turbida fit, ad posterum rubescit. Sic Flauius Vopiscus Syracusius in Numeriano, Tungros in Gallia collocat. Ptolemæus tamen libro 2. ca. 9

Tungri. *Tungrorũ fons.*

Germa

Germanis quoque attribuit. Deinde post Tabudam, inquit, flumen Tungri sunt, quorum urbs Atuacutum. Sic Ammianus Marcellinus libro 15. Secunda Germania ab occidentali exordiens cardine, Agrippina & Tungris munita ciuitatibus amplis & copiosis. Idem libro 17. Tungrorum meminit. Antoninus in itinerario Tungrorum urbem Aduacum dicit, quã Ptolemæus Aduacutum. Hanc Antuerpiam Brabantiæ florenti emporio notam putant, quæ ad Scaldim fluuium sita est, & ob Germanici æquoris uicinitatem aduectas merces simul accipit & ablegat. Alij superius Traiectum Masdricht, id est, Mosæ Traiectum. *Atuacutũ.*

Fuisse apud eos & Herculem memorant. Primumque omnium uirorum fortium ituri in prælia canunt. Sunt illis hæc quoque carmina, quorum relatu quem Baritũ uocant, accendunt animos, futuræque pugnæ fortunam ipso cantu augurantur: terrent enim, trepidantue, prout sonuit acies. Nec tam uocis ille quàm uirtutis concẽtus uidetur. Affectatur præcipuè asperitas soni, & fractum murmur obiectis ad os scutis, quo plenior & grauior uox repercussu intumescat. *Hercules apud Germanos.*

Herculem Germaniam adijsse, utique ab ipsis Germanis qui ipsum adhuc carminibus, dum hæc scriberet, celebrabant, Tacitus accepit. Nam præter autorem nostrum, nondum uidi ullum è ueteribus, qui idem de Hercule prodiderit: nisi alicui Berosi libellus satisfaciat, qui libro 5. refert Herculem Mancalæi decimi quarti Assyriorum regis temporibus apud Tuiscones regnasse, Gadesque constituisse. Paulò infra Cornelius memorat Germanos concisis animalibus placasse Herculem: deinde iterum superesse adhuc Herculis columnas fama uulgauit: siue adiit Hercules, seu quicquid ubique magnificum est, in claritatem *Hercules in Germania.*

eius

eius referre consensimus. Nec defuit audencia Druso Germanico, sed obstitit Oceanus in se simul atque in Herculem inquiri. Mox nemo tentauit; sanctiusque ac reuerentius uisum, de actis deorum credere, quàm scire. Praeterea idem noster Tacitus li. 2. annalium tradit ultra Visurgim fluuium syluam Herculi sacram fuisse, his uerbis de Germanico loquens. Caesar transgressus Visurgim, indicio perfugae cognoscit delectum ab Arminio locum pugnae, conuenisse & alias nationes in syluam Herculi sacram, ausurosque nocturnam castrorum oppugnationem. Et Ammianus Marcellinus libro 18. ubi septem oppida Germaniae Secundae prouincialia recenset, etiam Castrorum Herculis meminit. Ciuitates, inquit, occupatae sunt septem, à Iuliano, scilicet Castra Herculis, Quadriburgium, Vtricesium, Nouesium, Bonna, Bingium, Antennacum. Horum est etiam mentio in cartha illa peruetusta prouinciali atque itineraria, quae apud D. Chonradum Peutingerum eruditionis atque humanitatis patronum, extat, quam sibi è testamento Chonradi Celtis relictam nuper mihi dicebat. Antonius Augustus Pius quoque Castra Herculis in suo habet itinerario. Ager Herculis in Hollandia adhuc Batauicè Dat land uon Arckel dicitur: & testatur Gerardus Nouiomagus in Batauis in Hucleno oppido, esse familiam Herculanorum, qui se ab Hercule genus duxisse iactitent. In Leodiensi dioecesi etiam uicus est Erckel. Gallos Celtas Germanis finitimos, Herculem, quem ipsi uernacula lingua Ogmiō uocitant, coluisse, Lucianus in dialogo qui Hercules Gallicus inscribitur, refert. Celtarum autem appellationem ueteres Graeci Gallis & Germanis accomodarunt: nā iuxta Rhenum consederunt. Ista omnia arguunt Herculem aliquem qualis qualis fuerit Alcides, an alius quispiam, in Germania extitisse. Hunc perhibent in Zelādia non procul à Middelburgo in uico Vuestcapella uulgo dicto, ad littus maris cultum, Ioanne Mario referente. Non desunt qui Hercyniam uastissimam illam Germaniae syluam, ab Hercule nomen inuenisse putent; quorum sententiam Richardus Bartholinus li. 8 Austri

Herculis nemus.

Castrorum Herculis.

Ager Herculis.

Huclenum.

Ogmios Celticus Hercules.

Hercynia ab Hercule

Austriados hisce uersibus complexus est, ubi de Boëmis loqui
(tur.

Hos alit Hercynia, & tanquã uelut obice uasto
Externis natura solum, sedemq́ tueri,
Montibus aereis, scopulisq́ in gentibus ambit.
Hæc quodã priscis, quæ sacra sub Herculis magno
Creditur, Heluetio sumit de uertice sylua
Principium, quæ lata supra quæq́ implicat infra
Indigenas, Catthosq́, immansuetosq́ Cheruscos.

Berosi libellus Herculi illi addit Alemãni cognomẽ. Cuius simulachrum in diuite Augia, in der Reychenau, insula Rhenana ex opposito Cõstãtiæ urbis, ad nostra usq́ tempora seruatũ ferũt, sed superioribus annis Aenipontem Norici urbem delatũ, Maximiliani Imperatoris precibus, uulgo Almã dicebatur: ab hoc Almansuueyler monasterium, & Almanshofen uicum, appellatum finxerunt; quæ ego potius ab Alemannis nuncupata affirmauerim: Sicut Alemannum fluuium, quem aliqui Almonum, Richardus Bartholinus quarto Austriados Altimulam; uulgus accolarum Altmul, Danubio infunditur in Boioaria, ab Alemannis uocatum conijcio. Barritus istius meminit quoq́ Ammianus Marcellinus libro. 16. in descriptione pugnæ quam Iulianus Cæsar habuit cum Alemannis apud Argentoratum. Cornuti, inquit, & Brachati usu præliorum diuturno firmati, eos iam gesturientes Barritum ciere uel maximum, qui clamor ipso feruore certaminum identidem exoriens paulatimq́ adolescens ritu extollitur fluctuum cautibus illisorum iaculorum; deinde stridentium crebritate hinc inde conuolante, puluis æquali motu adsurgens, & aspectum eripiens arma armis, corpora corporibus obtrudebant. Et Flauius Vegetius libro 3. cap. 18. de re militari. Clamor, quem quidã Barritum uocant, prius non debet attolli, quàm acies utraq́ se iunxerit. Imperitorum enim uel ignauorum est uociferari de longe, cum magis hostes terreantur, si cum telorum ictu clamoris horror accesserit. Qualis uero clamor fuerit alijs explicandum relinquo, classicũ puto fuisse, quo se mutuo ad audaciã & fortiter

Augia diues insula.

Alman idolum.

Alemannus fluuius.

Barritus carmen Germanorum.

pugnãdum animabant. Militia enim semper sua habuit signa Flauio Vegetio libro 3.cap.5.de re militari autore. Vocalia, Semiuocalia & muta. Vocalia, quæ erant militum clamor, Barritus scilicet. Semiuocalia, ut tuba peditum, lituus equitum, classicum commune: quibus etiam accessit tympanarum seu bombulorum pulsus, & bombardarum ictus, & taratantara. Muta signa sunt tessera, uexillum, symbolum: hæc sunt militaria signa in bello, & pugnæ exordia. Scribit Valerius Maximus libro 2. capite de institutis antiquis Spartanæ ciuitatis, exercitũ non ante ad dimicandum descendere solitum, quàm tibiæ concentu & anapesti pedis modulo cohortationis calorem animo traxissent, uegeto & crebro ictus sono, strenuè hostem inuadere admoniti. Ita Germani Barrito hymno sese cohortabantur animosq; accendebant. An uero Barritus siue Barditus, uelut quædam habent exemplaria, à uerbis, quæ Vuort Germani appelant, deductum uocabulum sit: aut à bar, bar, bar, quomodo sonuisse clamorem autumant: & sit illud quod bracht dicere solent, expendendum committo. Quædam exemplaria Blaritũ etiam habẽt, quæ est planè Teuthonica uox. Blærren enim clamare significat, & Gblær blarritus, clamor. Hodie nostrates milites inituri certamen, bellicum canunt & uociferantur Her, Her, Her, quo clamore hostes in certamen aduocant. Nota q̃q; est Lerma uox, paucis Germanorũ intellecta: quæ id est, quod Latinis Ad arma. Sic nanq; Romæ orta seditione quoties capessenda erant arma conclamabatur: quem clamorem cum nostri Germani milites latialis linguæ imperiti, audissent, uerterunt in Lerma. Affectatur, inquit Tacitus, asperitas soni: id quoq; hodie in usu habent milites nostri. Et de illo cantu & clamore Germanorum prælium ineuntium multa refert Cornelius in historia Augusta siue annalibus libro 18. Cohortes Germanorum cantu truci, & more patrio nudis corporibus super humeros scuta quatiẽtes subeunt contra Romanum exercitũ. Idem libro 20. Vt uirorum cantu, fœminarũ ululatu sonuit acies, nequaquam par à legionibus cohortibusq; redditur clamor.

Signa militaria.

Lerma uox barbara.

Clamor pugnantium Germanorum.

Deinde

Deinde libro 21. refert Germanis fuisse morem Deorum numine capessere pugnam, coniugum, parentum, patriæ memores: illum diem aut gloriosissimum inter maiores, aut ignominiosissimum apud posteros fore. Vbi sono armorum tripudijsque (ita illis mos) approbata fuissent dicta, saxis, glandibusque & cæteris missilibus prælium incipiebatur. Idem Tacitus describens Germanici Cæsaris cum Germanis pugnam libro 1. annalium. Nox, inquit, per diuersa inquies, cum barbari festis epulis, læto cantu, aut truci sonore subiecta uallium ac resultantis saltus complerent. Plutarchus in uita Marij de Cimbris Multitudine infiniti, & facie deformes, uoce uero & plausu omnibus dissimiles apparuerunt. Idem mox uocē ipsorum longè ferinam uocat.

Cæterum & Vlixem quidam opinantur longo illo & fabuloso errore in hunc Oceanum delatum, adisse Germaniæ terras, Asciburgiumque, quod in ripa Rheni sitū hodieque incolitur, ab illo constitutū, nominatumque ἀσκιπύργιον. Aram quinetiam Vlixi consecratā adiecto Laertæ patris nomine, eodem loco olim repertam: monumentaque, & tumulos quosdam Græcis literis inscriptos in confinio Germaniæ Rhetiæque adhuc extare: quæ neque confirmare argumentis, neque refellere in animo est, ex ingenio suo quisque demat, uel addat fidem. *Vlixes in Germania.*

Strabo libro primo geographiæ scribit non solum in Italia sed etiam in ultimis Hispaniæ finibus, Vlyssis Græcorum Ducis Laertæ filij errorum uestigia reperiri. Est in Lusitania Hispaniæ prouincia, Vlisippo antiquum oppidum, celeberrimum habens emporium, uulgo Lisbona dicitur, regum Portugalliæ sedes, ab Vlysse conditum, Solino Polihistore cap. 36. testante. *Vlyssis errores decennales.* *Vlisippo.*

Hoc Strabo lib. 3. Vlyſſeam. Plinius uero lib. 4. cap. 22. Salaciam appellat. Idem Solinus cap. 35. de Britannia ſcribens, inter alia ita memorat. In quo receſſu Vlyſſem Calidoniæ appulſum, manifeſtat ara Græcis literis inſcripta, uotum. Quo etiã Claudianum lib. 1. ad Ruffinum reſpexiſſe puto, ubi canit.

Eſt locus extremum, pandit qua Gallia littus
Oceani prætentus aquis, quo fertur Vlyſſes
Sanguine libato populum mouiſſe ſilentum.

Quem imitatus Richardus Bartholinus libro primo Auſtriados ita cecinit.

Eſt locus ad Rheni ripas, atq; ultima mundi
Littora, ad Oceanum magnum qua Graius Vlyſſes
Tartareum ditem, atq; animas mouiſſe ſilentes
Dicit, et nigros traxiſſe ad ſydera Manes. Et deinde
Et appulſus fortuna huc uenit Vlyſſes,
Egregiamq; ſuo de nomine condidit urbem
(Vt fama eſt) poſuitq; aram, cœtusq; ſilentum
Exciuit, ſtatuitq; ſacrum, fieriq; quottannis
Conſuetum populis, donec libare per umbras
Deſijt humanum iam mitior ara cruorem.

Vlyſſes in Germaniã uenit. Tradit itaq; uetuſtas eundem Vlyſſem poſt Troiæ excidium, decennali ſua peregrinatione ac errore, uentorum tempeſtate in mare Germanicum actum inuiſiſſe Germanorum quoq; terras, & Aſciburgium extruxiſſe. Veteres Germani Vlyſſem appellarunt Ylſing. Vnde etiam hodie plures familiæ ſunt Ylſingorum. Homerus tamen Vlyſſis in Germaniam aduentum tacet, minime taciturus ſi compertum habuiſſet Vlyſſem attigiſſe Germaniam. Et Tacitus aliorum opinionem tantum recitans, nihil affirmat. Aſciburgium autem erat in Batauis ad *Aſciburgiũ ubi ſitum.* Rheni oſtium Iſſulam, nunc Doesburg, principis eſt Gelriorũ, quaſi dicas, die Aſchburg, appellatur. Alij putant Embricam, Emmerich, paulò ſuperius in Sicambria, id eſt, ducatu Cleuenſi ſitam, olim Aſciburgium fuiſſe dictam. Bilibaldus Pirckeymer ſcribit Aſpuech locum ruinis tectum, in ditione Pergenſi

fuiſſe

fuiſſe Aſciburgium. Oppidulum quod hæc ætas Aſciburgium uocat ad Mœnum amnem in Oſtrofranciæ termino, aliud eſt ſitu, & conditore. Huius iterum meminit Cornelius libro 20 Annalium. Rapiunt, inquit, in tranſitu hyberna alæ Aſciburgij ſita. Raymundus Marlianus Aſciburgium oppidum Germaniæ non longè à Rheno fluuio, & cis eum inter Geldubam & uatera caſtra ſitum, Nuſſiæ & Cleuenſi ducatui proximum, non memorat Cæſar, ſed Tacitus. Attamen Græcum Aſciburgij nomen quale fuerit, nec dum conſtat: tam atrox enim uulnus huic loco inflixit uetuſtas, & typographiæ nondum inuenta ars, quæ optimos conſeruat autores, & proximo ſæculo primum eſt reperta Maguntiaci, ſub Friderícho Imp. eius nominis tertio, ut planè ignorem quomodo reſtituendum ſit Aſciburgio ſuum uetus & Vlyſſeum nomen. Beatus Rhenanus huc pridem in margine adnotauit. Fortaſſis legendum ἀκρινέρικον, nam Nerici fit tum apud Homerum, tum etiam Strabonem mentio: oppidi nomen eſt. Aut ἀκρινηρίτιον, νηρίτειον promontorij meminit etiam Suidas. hæc ille. Si ἀκρινέρικον legatur, fortaſſis eſt ex ἄκρος quod ſummum & extremum ſignificat; & Nerico monte ſeu oppido. Eſt enim in Ithaca patria Vlyſſis Ionij maris inſula, nemoroſus huius nominis mons & altus. Homero lib. Odyſſ. 9. & Strabone lib. 10. autoribus. Neritum etiam oppidulum firmum eſt Epiri, è regione Ithacæ ac Cephaleniæ; olim Leucas dictum, quod Laertes cœpit. Cuius etiam Maro 3. æneidos, & Strabo in 10. meminerunt. Vnde uerisimile eſt Vlyſſem, ſi modo Germaniam appulit, huius amore Aſciburgio nomen attribuiſſe. Romæ excuſus codex, quem ego uidi Acriniprion habet. Ptolemæus lib. 2. ſimpliciter ἀσκιβούργιον ponit. Verum ſi legas ἀχνηπύργιον Aſcipurgij interpretationem inuenies. Siquidem ἄχνη minutiſſimum ac leuiſſimum illud quod è ſpicis excuſſis euolat: & fumum ignis atq; puluerē ſignificat, τὸν πύργον burg uocant Germani. Aut ἀκροπυργος, id eſt, alta turris & arx. At ſi ſcribas ἀσυπύργιον, quemadmodū poſtremò adnotauit Beatus Rhenanus, intellige Vlyſſem Græ-

Nericum.

cum, ita appellasse urbem, Germanum uero Asciburgium, pau-
Astypyrgiũ cis literis immutatis ac detortis, ut fit in non intellectis. Asty-
pyrgiō Græcus pronunciauit, Germanus Asciburg. Significat
aūt Astypyrgiō urbis propugnaculum aut turrim, Stadt thurn,
oder burg, uel Burgstatt. Siquidem ἄστυ urbem, πύργος turrim,
Burgum. arcem & propugnaculum significat: Germani Burgum ein
Burg uocant. Et loca in quibus aliquando fuerunt arces, pro-
pugnacula, & munitiones, Burgstatt, Burgstall, & Burgsta-
del dicunt. Inde etiam Ciues qui in castellis, munitionibus &
turritis mœnijs habitant, puto Burger seu, ut alicubi pronun-
Byrger. ciant, Byrger appellatos, quasi dicas, Pyrgios: & Burggraff,
Burgrafij. quod arcis & castri præfectum atq; comitem significat. Estq;
hoc Burgum admodum frequens in urbium aut castrorũ Ger-
maniæ appellationibus: ut Hamburgum, Luneburgum, Mech
elburgum, Maydenburgum, Merspurgum, Martpurgum,
Vuirtzburgum, Schuartzenburgum, Rotenburgum, Vueyſſ-
ſenburgum, Aldenburgum, Neuburgum, Augſtpurgum, Re-
genſpurgum, Vuaſſerburgum, Guntzburgum, Rauenſpurgũ,
Freyburgum, Strasburgum, Burghauſen, Burgfeld, Burgou,
Burgundiones. Burthann. A Burgis etiam Burgundiones Germaniæ populi,
quorum Plin. lib. 4. cap. 14. meminit, fuere dicti. Estq; Burgũ
planè à Pyrgo deductum. Nam Germani plurima uocabula ab
aliorum linguis, à Græcis, Hebræis aut Latinis mutuati su-
mus, q̃ in Germanicæ linguæ coloniã traducta, nostra sunt fa-
cta, ut non nisi ab linguarum peritis quæ exotica sint, intelli-
gantur, id quod mox exemplis sum demonstraturus.

Germaniæ Rhetiæq; confinium. ¶ Germaniæ Rhetiæq; cõfinium pridem supra Danubij fontẽ
fuit infra lacum Venetum, & ubi hodie Augusta Rhetiæ ac VI
ma insignes Sueuorũ urbes, sitæ sunt: uelut ex Ammiano Mar
cellino atq; alijs licet colligere, qui Danubium in eo collimitio
caput tollere prodiderunt. Verba Ammiani sunt ex lib. 22. Da
nubius, inquit, oriens prope Rauracos montes limitibus Rhæ
ticis per latiorem orbem protentus, ac sexaginta nauigabiles pe
nè recipiens fluuios, septem ostijs per hoc Scythicũ latus erum-
pit in

pit in mare. Cl. Claudianus sic quoq; cecinit.

Sublimis in arcton
Prominet Hercyniæ confinis Rhetia sylvæ,
Quæ se Danubij iactat Rheniq; parentem,
Vtraq; Romuleo prætendens flumina regno.

Panegyricus Maximiani usq; ad Danubium Germaniæ caput Rhetiæq; limites. De monumentis autem & tumulis græcaq; inscriptionũ, quæ Cornelij ætate adhuc extare credebãtur, nihil compertum habeo: licet in eo tractu uersatus sim plusculum, ut pote à quo mea patria non absit longè. Demigrationes, gentiumq; successiones, mutarunt pleraq;. Nouus hostis quæq; ob uia euertit, atq; demolitur, nulla habita ratione nec uetustatis nec nouitatis. Et fuerunt Germani harum rerum in primis negligentes, quod literarum secreta uiri pariter ac fœminæ ignorarent. Qui dum ueteres ruinas restaurant, & noua erigũt mœnia, passi sunt inter manus perire uetustas lapides atq; monumẽta, parum curiosi antiquitatum. Quod paucis ab hinc annis Laugingiaci transdanubiano oppido Alberti Magni patria factum comperi, ubi magnus fuit Romanarum inscriptionum & monumentorum numerus, quantus haud facile ullo Germaniæ loco est reperire, hic dũ ciues diruto ueteri templo parochiali cũ turri, nouum extruere pararent, undiq; ex agro maximè diruta arce Faymingensi, quæ proximè adiacet in ripa Danubij: q̃suis lapides ad ædificium conuexerunt, & sine ordine rationeq; utut in manus fabrorum uenerant, muris templi inseruerunt, quibusdam planè inuersis & lapidibus tectis, alijs mutilatis fractisq;, ut quosdam nemo mortalium unquam sit uisurus. Ita cementariorum incuria, imò potius inuidia, perijt idolon Fortunæ, imago Herculis cum Anteo pugnãtis, Mercurij alijq; uetusti lapides cũ suis inscriptionibus: qui non uenerunt in Chonradi Peutingeri, aut Petri Appiani antiquitatum farraginem. Qualem lapidem cum inscriptione Gundelfingiaci perijsse, puer accepi, & nuper in gradu quo murus ascenditur, monstrãte auunculo meo D. Ioanne Chursenero conspexi literis ipsis pedibus

Græcæ inscriptiones in Germania.

dibus aut cœli iniuria ac uetustate tritis, uix'q; tribus aut quatuor remanentibus. Adeo maiores nostri literas & uetusta monumenta ignorata, neglexerunt, quæ nomen illis parassent. Adhuc tamē plures eiusmodi lapides cum inscriptionibus Latinis hincinde in Rhetia Germania'q; inuenias, plures interciderūt quoq;. Sed tumulos græcis literis inscriptos, nondū repererūt ij qui diligenter inquisierunt: Laureaci in Norico ripensi ad Danubium & Anassum conflua flumina, Ens uocant, argentea capsa seu arcula græcis literis mōstratur, & in sacris habetur. Frāciscus Irenicus memorat in Hessia Chattorum regione, in quibusdam templis græcas literas insculptas uideri. Adolphi campo, id est, in Alsfeldia, statua græcis literis signata est. Hermannus Saxonum historicus idolorum imagines græcæ inscriptas ad Caroli Magni tempora mansisse refert. Chōradus Celtis de suo Vuirtziburgo, quod Herebipolim appellat, ita cecinit amorum primo, oda 12.

Laureacū.

Alsfeldia.

Vuirtziburgum habet imagines græcanicas.

Hic ubi Francorum urbs illustri ualle leuatur,
De'q; ἱερῶν græco nomine dicta polis.
Fama est dum Graij petijssent gallica rura,
Ad Rheni ripas exonerasse rates.
Inde per Hercynios saltus, ualles'q; patentes,
Struxisse his placidis mœnia Graia locis:
Cunc'q; aras Diti litarent more bidentes,
Et Druides templis instituere sacris:
Hinc à dite dabant urbi sua nomina græca,
Græcorum linguam gens'q; hodierna tenet,
Nam faciunt lingua Græcorum sacra quotannis,
Et templum argolicis personat omne modis:
Ante gradus cuius ueterum simulachra deorum,
Palladis & Martis signa uetusta manent:
Græcorum'q; gerunt priscas in corpore uestes
Cum patribus matres, & iuuenilis honos:
Quas partim refluo mutauit tempore cœlum,
Et partim luxus, uel peregrinus, amor.

Nemo

Nemo hinc miretur Graio me sanguine cretum,
ἑλληνικὰ ad patriam iam retulisse meam.

Ioan. Trithemius in Francorum annalibus, Sacerdotes Frācorum Graeco sermone in sacris usos fuisse quoq; recitat. A Graecis plurima uocabula sumus mutuati, siue Graeci fuerint aliquādo in Germania, siue Germani in Graecia: qui inde reportarint peregrinae linguae dictiones, quae paulatim in usum nostrum uenerunt. Sunt autores non contemnendi, qui Druides, Galloru̅ ij sacerdotes fuerunt, in Germaniam Gallia à Tiberio Caesare eiectos, migrasse: & nostris maioribus religionem interpretatos, scribunt, à quibus nummi Vuirciburgenses Drudensus nuncupati: & Drudheym Norduegiae urbs pridem Nidrosia uocitata, appellationem habent. quibus autore Iulio Caesare commen. belli Gallici sexto, graeca lingua in usu fuit. Vnde nostrates quaedam graeca uocabula sumpsisse putauerim. Idem Caesar lib. 1. belli Gallici in Heluetioru̅ castris, tabulas literis Graecis cofectas, refert repertas, & ad se perlatas. Vnde unde, q̄ autore, quo tempore in nostrum germanicum idioma graecanicae uoces irrepserint, certum est nos minime paucas habere. Quod enim nos Burgum, id est, castellum dicimus, à Graecis deductum est, qui πύργον dicunt: Quod Thier, hoc est, animal uocamus, Graecis est θὴρ. Nos ianuam ein thuir dicimus, Graeci θύραν. Illi hostiolum θύριον, nos Germani thiirlin. Superius limen, Graeci ὑπέρθυρον, nos uberthur. Seu nostrum ab illoru̅ γῆ aut γαῖα sumptu̅ est, quod terram significat. Graecorum πηγή, hoc ripam notat, nostrum bach uel pag peperit. Vbi illi ἀμάρ nos aymer, uas haustorium. Graeci ῥάκος uestis, Germani rock. θυμὸς furor, thum. κναφεὺς fullo, knapp, ἀτμὸς spiritus, athem. βέλος pfeyl, telum. βοηθὸς uoyth, aduocatus seu praefectus. Thronus, thron, θρόνος. arg ἀργὸς, malus: faul φαῦλος piger, uilis: ruth ῥάπις uirga: echter ἐχθρὸς, hostis publicus: echtung und durchechtung, ἔχθρα inimicitia: aedechs αἶθαξ, lacerta. Lach λάκκος lacus: λοῖσθος ultimus, der letst. ζεύγλη, zygel, iumentoru̅ uincula aut iuga. Nostrum zanckisch, id est, litigosus est, à ζάκοτος,

Druides in Germania.

Germani graeca habent uocabula.

Graecogermanicae uoces.

manig furiosus à μανικὸς. Molendinum Græcis μύλη uel μύλον, Germanis mylin dicitur: Amicus Græcis ἑταῖρος, Teuthonibus uetter. Noxius seu infestus, Græcis χαλεπός. Germanis schedlich appellatur. ῥαστώνη requies rastung: ὕκτις, ultis: τύφλος, surdus, cæcus, dyppel. πίθος dolium bittich, uel buttē: βρωτὸς panis brot: ἄστατος instabilis unstett. αἴτιος contrarius an derst: αἴθριος serenus, hayter. στέμμα stirps, stam: ἐλεημοσύνη eleemosyna almosen. ἅλς uel ἅλας hal, sic appellant Salinas Germani. ἄγκυρα ancora, ancker. βόρος edax, frass. βόμβος sonus, bomber. ἀγλαΐα splendor, glast. λαὸς plebs lay. ἄελλα, procella, wellen. Similiter uerba Græca in linguam Teuthonicam sunt deriuata: qualia sunt πτύω expuo, speyen. κλαίειν deplorare, klagen. ἀγλαΐζειν splendere, gleyssen. γράφειν sculpere, grabē. ἐχθεῖν persequi, echten. ἀτμίζειν spirare, athmen. βλύζειν fluere fliesen. ῥαστῶν quiescere, rasten. ῥήσσειν rumpere, reyssen. μοχθεῖν facere, machen. μογεῖν pati, mugen. λύζειν soluere. auflœsen. σίζειν stridere, bullire, sieden oder zyschen. εὐφραίνειν gaudere, frewen. κυσεῖν osculari, kyssen. λαλεῖν loq, lallen. ἀμέλγω mulgeo, melcken. Sunt præterea multa in Germanico idiomate uocabula quæ Hebræam referunt originem, qualia sunt quæ Sebastianus Munsterus in suo Dictionario annotauit אם mater, Am. ארץ terra, Ertz. בור puteus, born. פר iuuencus, pharr. פרד mulus, burdo, pferd. שולטא potens, Schulthes. מגן scutum, schilt. פשעת iniquitas, bosheyt. דדי mamma, dudt. אבל humerus, achsel. לביא leo, lœw. רתת horror, tremor, ritten. שש sex, sechs. שבעה septem, siben. אח heu, ah. שק Saccus, sack. Habemus præterea etiam latinas uoces sicut fenestra, ein fenster, plaga, ein plag. Rotundum, rotund oder rund. Sagena, ein sagen. Lagena, ein lagel. Nemus, nemo, niemants, & infinita alia. Ita uidemus linguæ Germanorum, hebræa, græca et latina uocabula cōmixta: omnes linguas cōfusas, nec ullū idioma syncerum mansisse. Quantam uero posterioribus temporibus stragem & barbariem inuexerint Hunni ac Sclaui, non est huius instituti & loci, redeamus igitur ad Tacitum.

Hebræa uocabula in idiomate germanico.

Latinas uoces habent Germani.

Ipse

Ipſe eorum opinionibus accedo, qui Germaniæ po pulos nullis alijs aliarum nationum cõnubijs infectos, propriam & ſynceram & tãtum ſui ſimilem gentem extitiſſe arbitrantur. Vnde habitus quoque corporum, quanquam in tanto hominum numero, idem omnibus: truces & cærulei oculi, rutilæ comæ, magna corpora, & tantum ad impetum ualida: laboris atq; ope rum non eadem patientia: minimeq; ſitim æſtumq; tolerare, frigora atq; inediã cœlo ſolóue aſſueuerũt. *Germani indigenæ.* *Corporum habitus.*

Perſtat in priori ſententia, qua Germanos indigenas minime alterius gẽtis colluuione commaculatos, uere germanos & ſynceros dixit: id nunc ex corporum, habitu & æqualitate q̃q; aſſerit: nam ſi aliarum nationum connubijs infecti fuiſſent, nõ ineſſet illis tanta corporum habitusq; æqualitas: omnibus truces, inquit, & cærulei oculi, rutilæ comæ, magna corpora, ſimilis proceritas. De oculorum & capillorum ſimilitudine & flauedine Iuuenalis Satyra 3. *Germani flaui.*

Cærula quis ſtupuit Germani lumina flauam
Cæſariem, & madido torquentem cornua cirrho.

Horatius in Epodo, oda 16.

Nec fera cærulea domuit Germania pube.

Lucanus libro primo.

Soluuntur flaui longa ſtatione Sueui. Idem lib. 2
Fundit ab extremo flauos aquilone Sueuos
Albis. Claudianus.
Flauam ſparſere Sicambri Cæſariem.

Et Strabo libro 7. Flauo colore Germanos uocat. Similiter Herodianus libro 4. Flauam comã Germanis tribuit. Hinc Chõradus Celtis.

Candida proceris uibrantes corpora membris,
Flaua coma eſt, flauentq; oculi cunctosq; p artus.

Temperiem iusto retinent sua membra rigore,
Solis & ardoris patiens duriꝗ laboris.

Cærulei oculi uulgo graw augen: Rutilæ & flauæ comæ, gelbe har, dicuntur. De corporum proceritate atq; magnitudine apud Cæsarem lib. 1. commentariorum belli Gallici proditũ est, quòd essent ingenti magnitudine corporum, incredibili uirtute, atq; exercitatiõe in armis. Et Plutarchus in uita Marij, Cimbros in Italiam primo irrumpentes à Romanis haud cognitos refert, sed ex eo Germanicos populos existimatos, quod homines magno corpore, horrendisq; oculis essent, & noster Cornelius infrà. In omni domo nudi ac sordidi, in hos artus, in hæc corpora, quæ miramur excrescunt. Idem annalium libro 1. Cheruscis procera membra fuisse scribit. Idem in uita Agricolæ. Nanq; rutilæ Caledoniam habitãtium comæ magni artus, Germanicã originẽ asseuerant. Pomponius Mela lib. 3. Qui habitant immanes sunt animis atq; corporibus, & ad insitã feritatẽ uaste utraq; exercent bellando animos, corpora ad consuetudinem laborum. Florus libro 3. cap. 3. Teutobochum regem Teutonorũ & Cimbrorum, eximiæ proceritatis uirum fuisse memorat. Iosephus libro 2. belli Iudaici cap. 16. Quis uestrum nõ audiuit multitudinem Germanorum, uirtutes quoq; & magnitudines corporum, ut arbitror, sæpe uidistis. De impetu Seneca lib. 1. de ira. Germanis, inquit, quid est animosius? quid ad incursum acrius? quid armorum cupidius? quibus innascuntur, innutriuntur, quorum una illis, alia negligentibus cura. Iosephus antiquitatum Iudaicarum lib. 19. cap. 1. Germanis patriæ morem fuisse refert importabili uti furore, robustos corpore, & impetu primo, quibuscunq; congressu hostibus, præualuisse. Idem de bello Iudaico lib. 2. cap. 16. Indignationes autem uehemẽtiores feris. Appianus in libro qui Celticus, ferocissimos in aggrediendo hostes, dixit. Hos etiam Iulianus Imperator audaces uocauit, referente Cyrillo lib. 4. contra Iulianum. Florus li. 3. cap. 3. Donec inuicta illa rabies & impetus, quẽ pro uirtute Barbari habent consenesceret. ¶ Laboris atq; operum non

Germani magno corpore & ꝑ acri.

Impetus Germanorum.

non eadem patiẽtia. Idem Germanicus Cæsar apud Tacitum annalium secundo de Germanis in oratiõe ad suos milites, narrat. Inuenias non solum in Germanis, sed ubiq; terrarum impares, robustis debiles mixtos, quibus non eadem laboris inediæq; tolerantia. Quæ uero de sitis ac æstus impatientia narrat, admodum uera esse ipse multoties expertus sum: Similiter de frigore atq; inedia cœli soliue. Domi bene habemus, sani sumus, assueti patrio cœlo soloq; egressi natalitiam ciuitatẽ languescere incipimus, nam ad aeris, ciborum, potusq; mutationem mutatur ualetudo. Ideo etiam Suetonius Paulinus apud Cornelium nostrum lib. 18. annalium dixit Germanos fluxis corporibus mutationem soli cœliq; haud toleraturos. In eodẽ refert Germanos æstus impatientia labefactos. Plutarchus in uita Marij de Cimbrico bello scribens: Sol, inquit, & æstus hostium oculis obiecti, præsidio Romanis erant. Illi enim ad perferendam frigora duri, quod umbrosis in locis atq; frigidis, ut aiunt, nutriti, grauiter æstum ferebant, sudorem magno cũ anhelitu è corporibus emittentes, scutis ora tegebant. Porrò Germania ideo frigida est, quia Septẽtrioni subiecta est, & ad horridum mare posita: maiorem enim frigiditatem in septentrionalibus locis esse, unde flat Boreas, quàm in orientalibus, Aristoteles in problematis prodidit. Infrà quoq; scribit Tacitus apud Germanos hyemem plurimum occupare: & libro 2. annalium testatur breuem æstatem & præmaturam esse hyemem apud Germanos. Pompo. Mela libro 3. Maximo frigore nudi agunt antequam puberes sint. Herodianus libro 6. Rhenum & Danubiũ frigore obductos hyemis tempore dixit, & equitibus campi instar patuisse, adeoq; rigidos, ut non tantum equorum ungulis, sed & hominum pedibus subsistat, & qui hausturi ex ipsis essent, non tam urnas aut uasa, quàm secures & ascias portare secum coacti sint ad frangendam glaciem & aperiendum foramen haustorium. Hæc enim natura illorum fluminum est. Qualem hyemis asperitatem nos proximo ab hinc anno, id est, 1533. ab incarnato Messia sensimus, quæ omnia flumina tanto

Germani sitis & æstus impatientes.

Germania frigida regio.

gelu contraxerat, ut plures simul currus magnis oneribus onustos facile tulerint præterire: nec quenquam audiui seniorum, qui tam sæuæ hyemis meminerit: secuta illum est, calidissima & arida æstas. Baptista Mantuanus quoque Germanos à frigoris patientia laudat, ad Robertum Seuerinatem scribens.

Gens durata gelu, genus insuperabile bello.

Tacitus libro 2. annalium, Quanta uiolentior cætero mari Oceanus, & truculentia cœli præstat Germania.

Terra Germanorum. Terra & si aliquanto specie differt, in uniuersum tamen aut syluis horrida, aut paludibus fœda: humidior quà Gallias, uentosior quà Noricum ac Pannoniam aspicit: satis ferax, frugiferarum arborum impatiens, pecorum fœcunda, sed plerunque improcera: ne armentis quidem suus honor, aut gloria frontis. numero gaudent, eæque solæ & gratissimæ opes sunt.

Fertilitas. Pecora.

De qualitate ueteris Germaniæ loquitur paucis: quæ nunc cultissima est, longeque aliam habet faciem. Syluæ uero memorabiliores sunt Hercynia, Bacenis, Semana, Sudeta, Gabrita, Luna, Cæsia, Baduhenna, Herculis, Teuthoburgensis saltus, Melibocus, Asciburgius, Abnobij, Alpes, Martiana: quarum omnium mater est Hercynia: de qua inferius multa sum annotaturus. Bacenis non est ea quæ nigra sylua hodie dicitur: nam hæc Martiana eruditis appellatur, sed Toringica sylua aut Harto Saxonicus. Cæsar enim libro 6. belli Gallici scribit, Bacenim Cheruscos à Suenis, Sueuosque à Cheruscis iniurijs, incursionibusque prohibere. Sueui autem Albis fuerunt accolæ, hanc uidetur Ptolemæus libro 2. cap. 11. Semanam uocasse. Sudetas montes idem Claud. Ptolemæus appellat, qui Boemiam cingunt.

Syluæ Germaniæ. Bacenis sylua que. Semana. Sudeta.

gunt, partim longè introrſus pertinent, ac regionem ipſam ferè interſecant; partim extra eam etiam meridiem uerſus & occidentem excurrunt. Gabreta quoque pars eſt ſyluæ Boemicæ, eius meminit Strabo lib. 7 his uerbis; Alia autem & in Sueuis illis ſylua Gabreta nomine, ingens iacet. Luna ſylua, cuius apud Ptolemæum fit mentio, & ipſa pars ſyluæ Boemicæ uerſus meridiem, uſque ad Danubium pertingens. Cæſia ſylua in Germania ſecũda eſt Tacito annaliũ primo autore. Similiter eſt Teuthoburgienſis ſaltus in ueteri Germania trans Rhenum non procul à Luppia amne, in quo Quintilius Varus cum legionibus à Germanis Arminio Duce fuit interfectus, referente Tacito libro primo. Idem libro ſecundo ſyluæ Herculi ſacræ meminit, & aliorum ſaltuum, in quibus Germani contra Romanos pugnaturi, latuerint. Baduhenna lucus in Friſijs ab eodem celebratus eſt, libro quarto annalium. Melibocus & Abnobij montes ſunt Chattorum, das Heſſiſch gebirg, und der Hartzwald. Alpes notiores ſunt quàm ut multa de illis uerba faciam; hodie die Alben, quaſi dicas, die Alpen, & Albuch dicuntur, ſunt Hercyniæ & Martiani nemoris portiones. Hiſce nemoribus pridem Germania fuit horrida, informis terris, aſpera cœlo, triſtis cultu aſpectuq́ꝫ. Et penè dixerim tractum Norimbergenſem maximè ubi in occaſum ꝓſpectat, & Marchioni Brandenburgen. audit, ubi Onoltzpachiũ Principis ſedes, fuiſſe uaſtũ nemus & heremũ: adeo nulla cerno uetuſtatis argumenta, quæ priſcis ſæculis habitatum locum arguant: adhuc ſyluis horret latronibusq́ꝫ infeſtus manet. ¶ Fuit ꝑterea paludibus fœda; humidior minusq́ꝫ fertilis quà Gallias aſpicit & ad Germanicum mare procurrit, ſicut ſecundo annalium repetit, autore Pomponio Mela. lib. 3. ab Alpibus decidens, probe à capiti duos lacus efficit, Venetum & Acromum (uulgo Bodenſee, ſuperior atque inferior, quemadmodum in Rheni deſcriptione retulimus, dicuntur) mox diu ſolidus & certo alueo lapſus, haud procul à mari huc & illuc diſpergitur, ſed ad ſiniſtrum amnis etiam tum & donec

Gabreta. *Luna.* *Cæſia ſylua.* *Teuthoburgienſis ſaltus.* *Herculis ſylua.* *Baduhenna lucus.* *Melibocus. Abnobij montes.* *Alpes.* *Paludinoſa Germania.*

donec effluat Rhenus ad dexterã, primo angustus et sui similis, post ripis longe ac late recedentibus, iam non amnis, sed ingẽs lacus, ubi campos impleuit, Fleuo dicitur, eiusdemq́ꝫ nominis insulam amplexus, fit iterum arctior, iterumq́ꝫ fluuius emittitur. hæc Mela. Plinius lib. 4. cap. 15. de Rheno per Fleuum ad septentrionem in lacus effunditur. Idem Pomponius Mela li. 3. per Germaniã, Terra ipsa, inquit, multis impedita fluminibus, multis montibus aspera, & magna ex parte syluis ac paludibus inuia: paludum Suesia, Mesia & Melsiagum maximæ. Mesia lacus in amnem deriuatus, qui urbi Misnensi, & tractui nomen dedit: in quo Melsiagus, Milsen, quoqꝫ labitur. In Scãdia insula maris Germanici, quæ habet insignes lacus, Suecia, Dania & Norduegia, Suesiam & Mesiam puto positas: & Melsiagum Vistulæ ostium, bey Melsack aut iuxta Aelbingum. Cornelius Tacitus libro 1. annalium describens Germanici Imperatoris bellum aduersus nostros Germanos, ubi & Varianæ cladis historia recitatur, multam facit mentionem paludũ Germaniæ inferioris. Germanicus impositas nauibus quatuor legiones, per lacus uexit contra Arminium. Item Cheruscis sueta apud paludes prælia. Idem libro 13. Frisios in paludibus duce Malorige consedisse ait: & libro 20. Eadem semper causa Germanis transcendendi in Gallias, libido atqꝫ auaricia, & mutandæ sedis amor, ut relictis paludibus & solitudinibus suis, foecundissimum solum possiderent. Infra quoqꝫ de Frisijs scribens: Ambiunt, inquit, immensos insuper lacus, Romanis classibus nauigatos. Et de Chattis. Non ita effusis ac palustribus locis, ut cæteræ ciuitates, in quas Germania patescit. Hermãnus Comes Nuenarius, Paludes esse, nemini ambiguũ esse tradit, ea in parte Germaniæ, quam nos Sicambriam olim dictam credimus, uidelicet, ubi nunc Zutphania urbs sita est, & non longe ab Asciburgio, quam Embricam quidam uocari putant, ingẽs & famosa palus uersus Vuestualos protenditur. Præterea ubi Frisij occidẽtales, hodie Monasterienses & Traiectenses Gelrẽsibus & Hollandis contermini sunt, solum ipsum natura palu-dosum

Fleuo.

Lacus atqꝫ paludes uastæ in Germania.

dosum est. Paludes Menapriorum, quorum Strabo libro 4. meminit, inter Eysliam & Lymburgensem sunt ducatum, regio hodie Alta palus uocata, dat hoe Phenne. Et sunt Menapriorũ paludes circa Gelriæ confinia in ea regione, quæ hodie Præfectura, die Vogtey uon Gelren, iuxta Vendlen & Kempen urbes, sicut [illegible]ckeymerus adnotauit. præterea in Hollãdia. Ptolemæus libro. 2. Saxones qui in paludibus iuxta Cimbros habitasse fatetur: q̃s in paludibus inuijs domuit Valentinianus Imperator, sicut Paulus Orosius libro 7 cap. 32. & Paulus Diaconus lib. 11. prodiderunt. Flauius Vopiscus in M. Aurelio Proboe: Testes Franci inuijs strati paludibus. Sederunt Franci aliquando in Batauia, Frisia ad Rheni hostia, quod solum est paludosum. Claudianus in Honorio, Latisq́ paludibus exit Cimber. Iulius Capitolinus in Maximinis duobus. Et nisi Germani per amnes & paludes & syluas confugissent, omnem Germaniã in Romanam ditionem redigisset. Panegyricus ad Constantini filium. Fecisti immensam uastationem Bructeris, quæ natio paludibus plena est. Strabo libro 4. & 7. Florus libro 4. cap. 12 Procopius libro 1. bellorum Gothorum quoq; paludum Germaniæ meminerunt. Raymundus Marlianus apud Chamanos lacus uberrimos, paludibus & saltibus horrere scribit. Inferior Germania propter Rheni, Amasiæ, Luppiæ, Visurgis, Albis, Sueui, Viadi, Vistulæ, & cæterorum fluminum fluxus, latis ostiis in Oceanum exeuntium; tum etiam Oceani impetum, paludinosa existit ac fœda. Chon. Celtis. *Franci.*

Ingentesq́ lacus, uarias uastasq́ paludes,
Et fluuios uarios, sapido qui pisce redundant.

Lõge uero uentosior, siccior atq; fertilior est Germania, minus habens fluuiorum & paludum, qua in Austrum & Eurum uergit, & Noricum ac Pannoniam prouincias aspicit, quas à Germania separauit Danubius: & quæ posterioribus sæculis, quãdo Romanorum imperium languescere, & fermè collabi cœpit, Germaniæ accesserunt: totum nanq; Noricum & superior Pannonia, Austria ab austro uento meridionali, dicta à no *Austria unde dicta.*

m strati

ſtratibus, quòd nobis ad auſtrum ſita ſit, ſub Germanicum imperium nomen & idioma uenit: ut uere Germani in Norico et Pannonia ſuperiori habitent. ¶ NORICVM, Vindelicia & Oenus amnis ab occaſu terminat: ab ortu Pannonia ſuperiore finitur, à meridie Alpes Iuliæ & Carnicæ ad Italiam uſq;: à Septentrione Danubius claudit. Ipſum Noricum uerſus occaſum incolunt Boiarij, Boiorum progenies, Saltzburgenſes, & quos noſtra ætas Bintzgouios uocat. Ad ortum eſt prouincia Anaſſi, das land an der Ens. Laureacum monaſterium iuxta Enſium urbem ibi in Norico ripēſi ſitum eſt, & iuſta pars Auſtriæ. Ad meridiem Styria, Carinthia & Carni, qui Crani nūc tranſpoſitis literis dicuntur, ſunt, Noricasq; Alpes incolunt. Plinius naturalis hiſto. lib. 3. cap. 20. Iuxta Carnos quondam Taurisci appellati, nunc Norici: his contermini Rheti & Vindelici, omnes in multas ciuitates diuiſi. & paulò inferius cap. 24 Rhetis iunguntur Norici. Oppida eorum Virunium, Celeia, Teurnia, Aguntum, Viana, Aemonia Claudia, Flauium Soluenſe. Noricis iunguntur lacus Peiſo, deſerta Boiorum. Iam tamen colonia diui Claudij, Sabaria, & oppida Sacarbantia Iulia. Celeia & Flauium Soluenſe uetus nomen ſeruarunt. Tradit idem Plinius libro. 3. cap. 25. Drauum nobilem amnem (die Trab) è Noricis fluere. Horatius Flaccus libro 1. carminum, oda. 16. Noricos enſes commendat. Quas neq; Noricus Deterret enſis: Carnuntenſem intelligit chalybem. Laudatam enim in Noricis ferri uenam extitiſſe, Plinius Secundus cap. 14. li. 34. hiſt. mūdi ſcribit. Nec minor gloria eſt hodie Norico ferro. Paſſauer klingē, et Styrijs cultris. Memorat Tertulian9 in Apologetico aduerſus gētes, Noricos Tibilenū deū coluiſſe, id eſt, den Tufel. Qui plura de Noricis deſiderat euoluat Ptolemæū li. 2. ca. 13. Strabonem lib. 4. & 7 Velleiū Paterculū lib. 2. Cor. Tacitum lib. 18. & 21. Solinum cap. 34. Et ex recentioribus Aeneā Syluium in Europa ca. 30. Beatum Rhenanum in libris rerum Germanicarū, Bilibaldum Pyrckeymerū in ſua Germaniæ explicatione, Franciſcū Irenicum, & Ioachimum Vadianum in nuper

Noricum.

Carni.

Taurisci.

Drauus.

Noricū enſes.

Tibilenus deus Noricorum.

nuper ædita epitome. Noricorum nomen penitus aboleuit, ni Noricum si Nordgauios, qui tamen alio sunt loco ultra Danubium ad a- recentius. quilonem sub Hercynio, id est Boemico nemore, in Germania ueteri, habitantes, gentis reliquias dixerimus: quorum urbes sunt Amberga ad Vilsum amnem, Newmarca, Vueyssenburgum, Suabachium, & omnium Germaniæ ciuitatum clarissima Norimberga à Norico monte dicta. Quidam etiam Nordlingiacum Rhetiæ à Noricis & Nordgauia sumpsisse nomen affirmant. Ego tamē Nordgauiorū uocabulum mallem ab Narif Nariscis. scis deducere: nam tractum Nordgauiorum ultra Danubium uersus Boream in Germania ueteri Narisci tenuerunt, & qbusdā uideo placuisse Narca, ꝓ Norcgeu. Significat uero Nordgeu iuxta Germanicam etymologiam, septentrionalem plagā aut Noricus terram. Nord enim Germanis aquilonem, Geu terram & a- ager. grum significat. ¶ Satis ferax, frugiferarum arborum impatiens. Qualis qualis fuerit uetus Germania, nostra nullo Germaniæ cultu optimis cedit regionibus. Solum ipsum hordeo, tritico, si fertilitas. ligine, farre, & omni frumentorum atq; leguminum genere ferax: pomaria, hortosq; amoenissimos habet, foecundis, ijsq; uarij generis arboribus, consitos: campos uberes, prata læta, tempe floretissima, colles apricos, & eorum plures uitiferos, amnes pisculentos, & quorum ora plerunq; uineis consita cernitur: nam Danubius in Norico, superiore & inferiore Pānonia, ubi etiam crocum nascitur, uitifera alluit iuga. Rhenus multis lo- Danubius cis Baccho fertilis est. Initio ad Acromi lacus littora cultissimæ uitifer. sunt uineæ: hinc descendendo dat Rauricum, Prisgauiū, Mort Rhenus ui- nauiense, Rangense, Elsaticum, Gensfussernum, Pfedersheymium, Bergstrassense, Furstenbergense, Ringouium, ubi Traiana legio, id est, Drechshusium, & Baccharacum, inde Colonien tifer. se uina. Ipse Bacchus hunc Rheni tractum sibi elegit, adeo laudata atq; salubria præstat uina. Nicer Sueuicus, uulgo Neccha Nicer. rus, & qui cum illo coeunt, Remisus Gemundianus, ac Coccherus Halensis, Zaberaq;, Sueuorum regioni uini copiam suppe- Remisus. ditāt. Moenus Franciæ nobile uinum, quod Fraŋcicum dicitur, Coccherus Zabera. Mœnus.

Tuberus. largitur. Nec Tuberus uitibus caret, sicut nec Albis in Misno
Albis. rum regione infra Dresdã, Choetspergense appellant. Sala, qua
Sala. Toringiam perfluit, uitiferos lambit montes. Viadrus, q Odera,
Viadrus. ra, iuxta Gubium, Croscenũ, Lusatiæ, atq; Francofordiã Mar-
amnes uiti chiæ uitifer est. Morauia quoq; uites profert. Paucæ admodũ
feri. regiones sunt in Germania uini indigæ. Ager Babenbergen-
Glycerhy sis Radiantiæ Mœnoq; iunctus, Glycerhysam radicem, liquiri
sa. tium uocant, generat. Prussia, Pomerania, Silesia, Marchiæ bona portio, Saxonia, Vuestualia, Hessia, Bacchi inopes, Cereris ditissimæ sunt. Nota sunt etiam Athesina uina, quæ supra Rhetica dixi. Præter hanc uini ubertatem, aduehuntur quoq; peregrina Italica, Cretica, Pannonica. De Germaniæ fertilitate Baptista Mantuanus in Dionysio sic cecinit.

Et uada Teuthonici tangit uastissima Rheni,
Terra hominum frugumq; ferax, armenta, gregesq;
Vberibus pascens glebis, non languida cœlo.

Et noster Chonradus Celtis.

Terra hominum pecudumq; ferax, quæq; ubere gleba
Spiciferam Cererem, multo cum fœnore reddit.
Pascua florigeris extendens pinguia pratis,
Ingentesq; lacus, uarias uastasq; paludes,
Et fluuios uarios sapido qui pisce redundant,
Collibus apricis, agrisq;, & montibus altis,
Plurima uitiferi qui fundunt munera Bacchi.

Pecoribus abundat Germania. ¶ Pecorum fœcunda. Plinius historiæ mundi libro 17. capite 4 Germanorum pabula in primis celebrat. Nam quid, inquit, laudatius Germaniæ pabulis? & tamen statim subest harena tenuissimo cespitum corio. Vbi autem pascuorũ & pabulorum copia prouentusq; abundat, cõmode armenta atq; greges aluntur: ideo Tacitus prodidit Germaniã pecorum fœcundam, sed plerunq; improceram, de frontis gloria proceritate & magnitudine minime solliciti, numero gaudent, eæq; gratissimæ opes. Sic libro 4 annalium Cornelius, Germanis ingentium belluarum feraces saltus, modica domi armenta sunt. Cæsar li. 4. de bello

de bello Gallico. Quinetiam iumentis, quibus maxime Galli delectantur, quæq; impenso parant precio, Germani importatis nõ utũtur; sed q̃ sunt apud eos nata, praua, atq; deformia, hæc q̃tidiana exercitatiõe summi ut sint laboris efficiũt. ¶ Eæ solæ et gratissimæ sunt opes. Adhuc Germani, maxime qui extra urbes in rure degunt, armenta atq; pecudes pro Crœsi aut Midæ diuitijs, Arabum gazis, Pactoli summis opibus reputant: uberrimũ enim quæstum ex pecoribus recipiunt. etiam Strabone testante libro 7. Equis domi militiæq; inequitant, aratro aut currui, si res poscat, iungunt: terram cum ijs colunt, aut necessaria uehunt, corium mortuorum distrahunt. Tauros quoque agriculturæ adhibent, & ad uehendas res necessarias utuntur. Asinos ferendis oneribus destinant, nec corium sine usu perire sinunt. Boues ad augendum armenti gregem & uitulis educandis, retinent: eas mulgent, lacte uescũtur, ex reliquo caseos & butyrum conficiunt. Pecudes quibus uellera tondunt, lanam uendunt, ê pellibus cõponunt aut subducunt uestem. Armẽti ac pecoris carne, præter equorum atq; asinorum, uescũtur: quædã alunt ut distrahant, atq; aliud pro uita necessitate mercentur. Ridebit hic forsan quispiam meam diligẽtiam: at qui considerauerit in quali uerser argumento, in illustranda Germania, scilicet, probare debebit studium. Alpestres Rheti, Heluetij, Algauij sua armenta in Alpibus: quidam etiam Germanorum in saltibus tempe & campis pascuosis, quos Alemanni Augias, Aw, uocant, alunt, & maximê in Hercynia sylua.

Opulentia Germanorum.

Germani alunt sua pecora in rure.

Argentum & aurũ, propitij an irati dij negauerint, dubito. Nec tamen affirmauerim, nullam Germaniæ uenam argentum aurumúe gignere, quis enim scrutatus est? possessione & usu haud perinde afficiuntur.

Argentum Aurum.

Pomponius Mela lib. 2. Sarmatæ auri & argenti maxima-

m ij rum

rum pestium ignari, uice rerum commercia exercent. Et Iustinus libro 2. de Scythis: Aurum & argentum perinde aspernantur, ac reliqui mortales appetunt. Vetus quoq; Germania magna auri, argenti, & pecuniarum inopia laborauit, quemadmodum etiam Strabo lib. 7. innuit: quòd metallorum uenæ adhuc laterent, quas aliquot deinceps sæculis tempus, omnia reuelãs, & in apricum proferens, aperuit. Caius Plinius tamen suo tẽpore æris metalla in Germania scribit reperta, lib. 34. cap. 1. historiæ mundi, & memorat noster Cornelius lib. 11. annalium. In agro Mattiaco Curtium Rufum reclusisse specus quærẽdis uenis argenti. Ex quibus uerbis etiam colligo, hunc libellum ante annales ab autore scriptum, quod illic asserat, de quo hic dubitat. Adiecit uero id, quod uirum prudentem de re dubia & incerta, dicere decuit. Nec tamen affirmauerim nullam Germaniæ uenam argentum aurumúe gignere: quis enim scrutatus est? Quis autem nescit Germaniam nostram, nunc cæteris regionibus omnibus & præstantius habere argentum, & ipso abundare magis? Postquam enim habendi cupiditas intrauit, & maiores nostri terræ opes diligentius inuestigare ac perscrutari cœperunt: non tam in montibus, sed & fluminibus aurum & argentum quæsitum & inuentum est.

Germanos latuerunt argenti uenæ.

Germania diues auri, argenti, æris & metallorum.

Rhenense aurum.

Itum est in uiscera terræ,
Quasq; recondiderat, stigijsq; admouerat umbris,
Effodiuntur opes, irritamenta malorum.
Iamq; nocens ferrum, ferroq; nocentius aurum
Prodiderat.

Ouidij sunt uersus primò Metamorphoseos. In Rheno pridem auri crustæ sunt repertæ: nec hodie desinit idem amnis auri ramenta adferre, unde Rhenenses aurei cuduntur, & Rhenense aurum passim nominatur. Danubij accolæ idem, nec frustra, in Istro tentarunt: quanquam non eam copiam præstet Danubij harena. Horum factum deinceps reliqui Germani fluuiorum accolæ secuti, in Mœno, Albi, Molda, Acdera, quem Adranã à Cornelio annalium primo appellatum puto, Egra, Nabo ac

Fluuiale aurum.

Rego

Rego aurum & margaritas ex harena collegerunt. Nec ullum absolutius aurum, q̃ id quod in fluuijs reperitur, utpote cursu ipso trituq; perpolitum. Vnde Chonradus Celtis li. 2. elegia 2.

Rhenus habet fuluum, quod fertur ab Alpibus aurum,
Argenti uenis Teutonis ora scatet.
Vnio cum gemmis Mœno reperitur in amne,
Diuitias multas Albis & Hister habet.

Montes Germaniæ maxime sunt auri ac argẽti feraces. In primis Sudeti, q̃s Boemicales nostra ætas uocat, & Melibocus, q est pars Hercyniæ, Harto der Hartzwald, uulgo appellatus, ab Toringico nemore initium sumens, Hessos & Saxones attingit, æris, & nigri plumbi metallis abundat. In hoc monte saltuq; a mineris celebres sunt Islebia, Mansfeldia, Hochstadiũ, atq; Goslaria, cuius mineras Otho Magnus eius nominis primus Germanorum Imperator, cum alijs Saxoniæ, Misniæq; fodinis circa dominicæ incarnatiõis annũ DCCCC. LXVIII. aperuisse fertur. Est etiam Breytenbornium in Toringia prope Schwartzenburgum. Et quicquid montium ab Albi usq; ad Moldæ fluẽta erigitur, & inde ad Elistrum ac Salam amnes, quã oram olim Hermunduri nunc Misni occupant, omnis generis metalli, argenti, æris, stanni, ferri ac plumbi, diues est. Cottenheyda mons aurum dat effodientibus. Fribergum in pede Sudetorum mõtium, qua parte ad Misniam spectant: Schreckenbergum nunc. Annebergum, Gayrum, Schnebergum, Aldenbergum in Misnia, ubi Sudeti montes in occidẽtem uergunt, Et intra ipsos Sudetos montes Ioachimica uallis metalli fodinis admodum celebres sunt. Deinde in Sudetis Marauaniam Marcomannorum regionem uersus Igla, In Silesia uero Lygiorum tractu Reychsteynum, Beytena, Aldenbergium, Cuperbergum, Goldbergum, a monte auri ferace dictum, argenti metallis abundant. Pinifer mons, Fichtelbergum uocant Germani, quod pinubus abundet, etiam suas habet argentarias fodinas. Similiter Plana, & Cuttẽbergũ Boemiæ, & pleræq; aliæ Boiohemicæ urbes. Schonbachij in Boemicis montibus ad Egrã siti, argẽti uiui

Montani aurum. Harto. Sudeti mõtes æriferi

Misnia ferax æris.

Riuuli auri feri. uiui admodum magna copia reperitur. Riuuli etiam, quibus nomen Aurbach ex Sudeti iugis promanantes, auri ramenta secũ trahunt. *Scandia.* In Scandia Germanici æquoris insula Suecia & Norduegia admodum frequentes sunt auri, argẽti, ferri, cupri, plumbiq́ fodinæ. In Vualdeckensi comitatu regiõis Catthorũ, plũ *Vualdechia.* bum effoditur. Ipsam deniq́ Hercyniã scribit Chonradus Celtis habere argenti & auri, uniuersiq́ generis metalli inexhaustas uenas. Similiter officinas in quibus argentum, æs, & alia metalla conficiuntur. De Hercynia sic cecinit Chon. Celtis.

Proinde metalliferos extollens undiq́ montes
Argentiq́ auriq́ ferax, uarijsq́ metallis,
Plurima perpetuis effundens munera uenis,
Fornacesq́ cauos rapidus quibus æstuat ignis
Quem fouet excussis uentosis follibus aura. &c.

In nemore Martiano Friburgi & Zæringiæ in Brisacogea, *Brisacogea Oenana uallis metallifera.* quoq́ argenti sunt mineræ. In ualle Oenana, im Intal, Tiroli & Athesina ora, apud Seuaces seu Sbotium ingens omniũ metallorum uis eruitur. De quibus in uniuersum Chon. Celtis libro amorum 2. oda 6.

Qui mihi de Celsis nuper fuit Alpibus actus
  Oenus ubi, atq́ Athesis murmura rauca facit,
Argenti æterno scaturit qua uena metallo,
  Et ditat totam patriam Alemanicam.
Hic halant liquido puro & de fonte salinæ,
  Ditantes Bauaros, Austriacosq́ duces.
Hic turba est tetro nigroq́ simillima morti,
  Qui soluunt uastis ignibus æra suis.
Haud credas nostris decocta metalla per ignem,
  Sed phlegetonteis mundificata uadis.

Vosagus mons. Lotharingia. Carpathus Præterea Vosagi montana atq́ Lotharingia opulentas habẽt argenti ferriq́ uenas: ad Galliam Belgicam quondam spectarunt, nunc ad Germaniã attinent. Postremò Carpathus mõs, Cremnitz & Semnitz uulgo appellant, ad orientelem Germaniæ plagam, ut dixi, situs æris, argenti atq́ auri opulẽtas habet

fodinas

fodinas: unde quoq; Hungaricum effoditur aurũ. Sicut Chonradus Celtis elegia 16. primi amorum testatur.

Vistula Carpathi ducens radicibus ortum,
Quæ sua Pannonijs aurea dona ferunt.
Hic ubi præcipiti consurgit uertice κρημνὸς
Pulsans æthereum per iuga celsa polum. & aliâs.
Ast aliud Carpathus habet qui spectat in Eurum,
Auspicium nostris niueo dans uertice terris,
Quem Sueuum in priscis memini dictum esse libellis,
Qui cupro auroq́; scatens, uarijsq́; metallis,
Pannoniam largo locupletat munere gentem.

Prætereo ignobiliores aurarias, argentarias atq; ærarias, quas uetus & recens aperuit Germania, & subinde nouas scrutatur ac inuenit: Satis iam puto cognobile nostram Germaniam metallorum feracissimam. At quòd ait Tacitus, possessione & usu non perinde affectos, de suorum temporum moribus scripsit: nunc hæc dies, ut Simonis Terẽtiani utar dicto, aliam uitam attulit, alios mores postulat. Creuerunt & opes & opum furiosa cupido. Et cum possideant plurima plura petunt. Vnde etiam sequitur.

Est uidere apud illos argentea uasa, legatis & principibus eorum muneri data, non in alia uilitate, quàm quæ humo finguntur: quanquam proximi ob usum cõmerciorum aurum & argentum in precio habent, formasq; quasdam nostræ pecuniæ agnoscunt, atq; eligunt: interiores simplicius & antiquius permutatione mercium utuntur. Pecuniam probant ueterem & diu notam, Serratos, Bigatosq;. Argentum quoq; magis quàm aurum sequũtur, nulla affectatione animi, sed quia numerus argẽteorum facilior usui est promiscua ac uilia mercantibus.

Argentea uasa nullo precio.
Permutatio
Serrati.
Bigati.

n Adeo

Adeo uerum est, quod ex poetis quidam dixit,

Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.

Germani enim principio nulla pecuniæ auaricia capti, continẽtes, sobrij, sua sorte contenti, ac bonæ frugis, ruri pecoriq́ꝫ colendo cum laude uacabant, merciumq́ꝫ cõmutatione, maximè inferiores Herduuones, utebãtur. Verum accrescentibus diuitijs, & habẽdi cupiditas accreuit: & factum ut paulatim donis atqꝫ muneribus cœperint assuescere corrumpi & ab auita uirtute degenerare: quod libro annalium 20. Cornelius prodidit, & Otho Frisingen. li. 2. ca. 48. repetit. Pecuniæ enim, uelut Hebræus Cõcionator memorat, omnia obediũt. Nemo tã fortis & inuictus, qui nõ expugnetur pecunia: Vt iure exclamarit Virgili. Maro

Germani ueteres nõ fuerunt auari.

Quid non mortalia pectora cogis (3. Aeneidos.
Auri sacra fames?

Germani primũ probare cœperunt pecuniam, deinde exosculari, postremò etiam sitire. Et quanto plus potæ, tanto sitiuntur aquæ. ¶ Ante auri, argenti, & pecuniæ usum, homines rerum merciumq́ꝫ permutatione utebãtur: alia pro alijs mercãtes. Refert nanqꝫ Iustinus li. 3. ex Trogo Pompeio, Lycurgum Spartanorum regẽ, emi singula non pecunia, sed cõpensatione merciũ sanxisse: Auri argentiq́ꝫ usum, uelut omniũ scelerũ materiam sustulisse. Et tradit Aristot. li. 1. Politicorum. Permutationẽ initio cœpisse ex eo quod est secundũ naturã. Quod alij plura ꝙ opus sit, pauciora haberẽt alij. Quoad uero ipsis sufficeret, necessarium erat permutationis inire rationem. Sicut adhuc faciũt Barbarorũ nationes multæ, alia pro alijs dãtes, recipiẽtesq́ꝫ. Huiusmodi ꝑmutatio neqꝫ præter naturã est, neqꝫ ad amplificatiõnẽ patrimonij pertinet, cum sit in supplementũ indigẽtiæ secundũ naturã. Et Plin. li. 33. natu. histo. cap. 1. Vtinam posset è uita in totũ abdicari auri sacra fames, ut celeberrimi autores dixere, ꝓscissum cõuitijs ab optimis quibusq́ꝫ et ad perniciẽ uitæ repertũ. Quãtũ fœliciore æuo, cũ res ipsæ permutabãtur inter se, sicut et Troianis temporibus factitatũ Homero credi cõuenit. Ita enim ut opinor, commercia uictus gratia inuẽta; alios corijs boum, alijs

Permutatiõibus merciũ usi Germani.

Cõmertia uictus gratia inuenta

alijs ferro captiuisq́ꝫ rebus emptitasse tradit: quanquam & ipse miratus aurũ, æstimationes rerum ita fecit, ut centũ boũ arma aurea permutasse Glaucum diceret, cum Diomedis armis nouẽ boum. Ex qua consuetudine mulcta legum antiquarum pecore constat etiã Romæ. Homeri ex 7. Iliados uersus quos citat Plinius & Iustinianus institutionum lib. 3. tit. 23. de emptione & uenditione, Gulielmo Budeo interprete sic sonant.

Affuit ex Lemno ratibus tunc copia uini,
Cæsarie insignes redimunt hinc uina Pelasgi.
Pars dedit æs nitidum, ferrum pars altera, bubus
Tergora diripiens hic protulit, ille agit ipsos
Ad naues tauros, hic bello corpora capta.

Hũc morẽ etiã Strabo lib. 7. approbauit, & Solinus Polyhistor ca. 35. de Britannis. Nummũ refutant, dant res, & accipiũt. Mutationibus necessaria potius, q̃ precijs parant. Sic Germani suas commutabãt merces: pro lacte, butyro, caseis, ouibus, bobus, lignis, frumento, sal, corium, pannum, suppellectilem & reliqua domus utensilia, cõparabant. ☞ Pecuniã probant Caius Pli. naturalis histo. li. 33. ca. 3. Seruius rex primus signauit æs. Antea rudi usos Romæ, Timæus tradit. Signatũ est nota pecudũ, unde et pecunia appellata. Argentum signatũ est anno urbis quingẽtesimo octuagesimo quinto (annis ante Christi incarnationẽ ducẽtis sexaginta nouẽ) Q. Fabio Cos. quinqꝫ annis ante primum bellum Punicum. Nota æris fuit ex altera parte, Ianus geminus: ex altera rostrũ nauis. In triente uero & quadrante rates: quadrans antea triuncis uocatus à tribus uncijs. Nota argẽti fuere bigæ atqꝫ quadrigæ: & inde Bigati, Quadrigatiq́ꝫ dicti. Liuius Drusus in tribunatu plebis, octauã partẽ æris argento miscuit, qui nũc Victoriatus appellatur, lege Clodia pcussus est: Antea enĩ hic numus ex Illyrico aduectus, mercis loco habebat. Est aũt signatus uictoria, & inde nomẽ. Aureus nummus post annũ sexagesimũ secũdũ pcussus est q̃ argẽteus, hactenus Plin. Quomodo Bigati et Quadrigati à Bigæ et q̃drigæ nota fuere dicti: ita Serrati ab impressa Serræ nota sunt appellati.

Aes quando signatũ Romæ.

Pecunia unde dicta.

Bigati Quadrigati.

Victoriatꝰ nummus.

Hanc Rom. monetam uidit Cornelius Germaniam peruagasse & à maioribus nostris ꝓbari cœptam. At quãdo ipsi Germani aurum, argentũ atq; æs cœperint cudere signareq;, non uideo à ueteribus proditum. Literarum ignorantia, omnium memorabilium rerum inuexit inscitiam. Sub Carolo Magno Romanum Imperium à Græcis ad Germanos translatum memorant historiographi. An uero ante illum pecunia fuerit penes nostrates excusa, aut posterioribus seculis, quærendum puto. Methodius, qui sub Decio & Valeriano Imperatoribus circa dominicæ incarnationis annum CCLV. claruit, suo tempore Saxones leonem in numismatibus circumtulisse scribit. Deinde Procopius Iustiniani Cæsaris à libellis, qui uixit anno domini DXXVIII. refert lib. 3. de bello Gothorum, Francos Germaniæ populos, occupata Gallia, quam illis Iustinianus Imp. concessit, aureum nummum è natiuo Galliarum metallo cudisse, suamq; imaginem, non Rom. Imperatoris impressisse. Peregrina pecunia, nisi aurea sit, non curatur magnopere hac tempestate: quæq; enim Germaniæ natio & ciuitas suum cudit æs, signat aurum atq; argentum: hoc agnoscunt probantq;. Deniq; pro gentium Germanicarum uarietate, uariatur pecuniæ ualor preciumq;. Principes & aliquot ciuitates, quas Imperiales uocant, argenteum nummum cudunt, Rhenensis aurei precio, quem à ualle Ioachimica, ubi primum excudi cœperunt, Ioachimicum uulgo Iochimstaler uocant, nouo uocabulo.

Pecunia quando excusa in Germania.

Ioachimicarum ualliũ nummi.

Ne ferrum quidem superest, sicut ex genere telorum colligitur. Rari gladijs, aut maioribus lanceis utuntur, hastas, uel ipsorum uocabulo frameas, gerũt angusto & breui ferro, sed ita acri & ad usum habili, ut eodem telo, prout ratio poscit, uel cominus uel eminus pugnent: & eques quidem scuto frameaq; contentus est: pedites & missilia spargunt, pluraq; singuli,

Armatura Germanorum.

atq;

atq; in immensum uibrant, nudi aut sagulo leues: nulla cultus iactatio; Scuta tantũ lectissimis coloribus distiguũt: paucis loricæ; uix uni alteriue cassis aut galea.

Sicut ære, argento auro'q; fœcunda est Germania, ita ferri uenis diues est. Extãt enim innumeræ fodinæ ac officinæ ferrariæ per uniuersam Germaniam. Gothini primi leguntur, apud Germanos ferrum effodisse: uelut in hoc libello inferius prodidit Cornelius. Et Ptolemæus lib. 2. cap. 11. apud Quados ferri mineras sua etate fuisse tradit. Verũtamen rariorem fuisse ferri usum, nec tot extitisse ferrarias; hinc colligit Tacitus, quòd hastas & tela breui atq; angusto ferro præfigere soliti fuerint. Et Fenni inopia ferri sagittas ossibus asperauerint. Vix ulla est hodie Germaniæ natio, quæ non gignat ferri metallum, & suas habeat officinas: Videas passim in Marauania, Silesia, Boiohemo, Misnia Saxõia, Meliboco monte, Hessia, Nariscorum ora quam superiorem Palatinatum dicũt, ad Vilsum amnem, Norico, Boioaria, Gastyno, Raurisõ, Bintsgouiæ, Styria, Rhetia, uia, ad Prentium amnem, iuxta Alam ad Coecherum fluuium, & in Hercynia sylua, & ferrarias & officinas faberrimis fabris instructas, & mille armorum genera toti Europæ præstantes. Norunt omnes, Germanorum inuẽtum bombardas, sclopetos, tormenta, instrumenta bellica circa dominicæ incarnationis annum M. CCC. LXXX. & ferreos literarũ characteres, & ipsam impressoriam artem. Glessariarum, salinarum & lapicidinarum nullus est numerus. Est præterea in Misnorum regione mons ad tertium fermè lapidem ab Zuiccauia urbe ad Moldam sita, sub ducum Saxoniæ ditione, Colbergum, id est, Carbonarium uocant lingua uernacula: è quo effoditur lapis terræ calore excoctus, ater & leuis perinde ac carbo, ideo etiam Carbonarium lapidem appellant, quo per totam ferè Misniam carbonum loco fabri ferrarij utuntur, qualem dat inferior Germania ad Mosæ Traicctũ, id est, Mastrich in Leodiensi diœcesi. Memorat

Ferrum quoq; gignit Ger.

Gothini ferrũ foderũt.

Narisci.

Colbergus mons.

Carbonarius lapis.

Georgius Agricola peritus medicus in libello de re metallica. Cum se puero horum carbonũ fodinæ accensæ fuissent, ipsum montem non aliter ac olim Aethnam & Vesuuium arsisse flammasq́ꝫ euomuisse, ut uiciniæ Zuiccauiæ timorem incusserit. Fumat & hodie, quemadmodum ipse aliquando uidi, cum è Lipsica academia salutandi Erasmi Stellæ Libanothani Zuiccauiam, ubi is medicum & consulem agebat, proficiscerer.

Montes Germaniæ ardentes. Eiusmodi rupes siue promontorium quod æstuat perpetuis ignibus, instar Aethnæ in Tyla insula, quæ Islandia, id est, glacialis terra, dicitur, extare post Saxonem Sialandicum Iacobus Ziegler Landauus refert. Hegle mõs perpetuo ardens. Qualem in Styria, quæ Valeriæ pars est, esse ferunt. ❡ Frameas. De telorum, iaculorum, gladiorumq́ꝫ uocabulis, Aulus Gellius noctium Atticarũ libro 10. cap. 25. in hunc modum annotauit. Telorũ uocabula. Telorum, iaculorũ, gladiorumq́ꝫ uocabula, quæ in historijs ueteribus scripta sunt, hæc sunt, hasta, pilum, phalarica, semiphalarica, soliferrea, gesa, lancea, spari, rumigestri, faces, tragulæ, frameæ, mesanculæ, cateiæ, rompheæ, scorpius, scibones, silices, ueruta, enses, siccæ, macheræ, spatæ, lingulæ, pugiones, climaculæ. Peculiaria gentium tela. Quæ etiam Petrus Crinitus libro 13. cap. 6. de honesta disciplina recitat: hæc insuper adijciens: Propria uero populorum hæc sunt (ut doctiores fere consentiunt) frameæ Germanorum; gessa Gallorum, romphea Thracum, lancea Hispanorum, pila Romanorum, issi Boiorum, sarissæ Macedonum, sibini uero Illyricorum. Framea Germanorum. Frameam Germanorum hastã, uidetur adhuc referre stilus ille cultellis adhærens, germanicè ein Pfryem appellatus; & licet stricto breuiq́ꝫ ferro ea hasta fuerit, tamen admodum idonea pugnantibus Germanis, ut uel cominus, id est, à propinquo, uel eminus à longinquo, pro ut ratio poscebat, in hostem uterentur. Infra Rugijs & Lemouijs Armorum species. rotunda scuta, & breues gladios attribuit. Libro uero annalium primo, Cheruscis procera membra, hastas ingentes ad uulnera facienda. Similiter libro secundo. Germanicus narrat, non loricam Germano, non galeam; ne scuta quidem ferro,

neruoúe firmata, ſed uiminum textus, uel tenuis, & fucatas colore tabulas: primam utcunq; aciem haſtatam, cæteris præuſta aut breuia tela &c. & paulò poſt prælongas haſtas iiſ- dem Germanis tribuit. Scutiferos quoque fuiſſe Germanos, etiam infra de Arijs Rugijs, Lemouijs, Venedis, ac Fennis narrat. & libro quarto annalium. Vrorum tergis ſcuta para- ta refert. & libro 20. Brinionem Caninefatem ſcutum impo ſuiſſe more gentis recitat. Plutarchus in uita C. Marij refert, Cimbros tuliſſe galeas ornatas horrendis hiantium animali- um formis: etiam thoracibus ferreis ſcutisq; albis protectos: teli genus fuiſſe bina manibus iacula: & cum in hoſtes irrue- rent, magnis grauibusq; macheris manus conſeruiſſe. Adua tici, referente Cæſare Commentariorum belli Gallici ſecun- do, ſcuta ex cortice facta, aut uiminibus intexta, pellibus induxerant. Porrò Miſſilia dici tela, quæ in hoſtes emittan- tur, norunt omnes: ut ſunt glandes, ſaxi, ſpicula, quibus prælium incipiebatur. Aliàs etiam munuſcula quæ conſu- les Imperatoresúe in uulgus iactare conſueuerunt, dicuntur: de quibus eſt caput ſextum libri decimi quarti antiquarum le- ctionum Lud. Coelij. ¶ Nudi, hoc eſt leuibus ueſti mentis ac tibialibus induti, nulla ueſtium grauitate atque mo leſtia grauati, quo ſint expeditiores ad quamuis fortunam ex periundam: quem morem noſtri quoque milites ſeruarunt. Sa- gulum militare indumentum eſt breue & idoneum ad militiam. Scribit Herodianus libro quarto Cæſarem germanicam ueſtem nonnunquam induiſſe, & in eorum ſagulis argento uariatis, conſpectum. At Loricæ, tunicæ ſunt ex ferreis annulis: à lo- ris dictæ. Antiquitus enim de crudo corio faciebant pectora- lia: nonnulli Thoraces uocant. Caſſis aut galea, quibus arma tur caput, nota ſunt.

Scuta Germanorum. *Miſſilia.* *Sagulum.* *Loricæ.* *Thoraces.* *Caſſis.* *Galea.*

Equi non forma, non uelocitate conſpicui: ſed nec uariare gyros in morem noſtrum docentur. In rectum *Equi.*

aut

aut uno flexu dextros agunt, ita coniuncto orbe, ut nemo posterior sit. In uniuersum æstimanti plus penes peditem roboris: eoq; mixti præliantur, apta & congruente ad equestrem pugnam uelocitate peditum, quos ex omni iuuētute delectos ante aciem locant. Definitur & numerus: centeni ex singulis pagis sunt: idq; ipsum inter suos uocantur. & quod primo numerus fuit, iam nomen & honor est. Acies per cuneos componi tur. Cedere loco, dummodo rursus instes, consilij q̄ formidinis arbitrantur. Corpora suorum etiam in dubijs prælijs referunt. Scutum reliquisse præcipuum flagitium: nec aut sacris adesse, aut concilium inire ignominioso fas: multiq; superstites bellorum, infamiam laqueo finierunt.

Aciēi instructio

Equi Germanorum.

Ab armis ad militiam & exercitus instructionem transit. Germani, inquit, equos suos ad belli usum neglecta corporis uelocitate, & circumagendi in orbes studio, Romanorum more: etiam ad natandi consuetudinem erudiebant: Agriculturæ assuefiunt: alicubi & bobus aratur, maxime in Martiano & Hercynio nemore. In Scandia præter boues, alia quoq; animalia currui uehendo adhibentur. Symmachus li. 5. historiarum, dæ Maximino Cæsare. Equos in circulū uertere barbarica cōsuetudine semper experiebatur. Eum morem ad nostrates transiuisse quoq; nemini obscurum est: eriguntur magnaq; peritia circumaguntur equi, & peditatus rotatur, Vulgo ein redlin machen, appellant. Penes peditem plus fuit roboris quàm equitem. Infra de Catthis: Omne robur in pedite. Quòd pauciores equos aluerint, quàm posterioribus temporibus. Strabo libro 4. Sunt omnes natura bellaces, equitatu quàm peditatu longè præstantiores.

Penes peditem plus roboris apud Germanos

tiores. Inde Maximinus Imperator Germanorum equitatum hostibus semp anteposuit: testes Capitolinus & Herodianus libro 8. ¶ Definitur, describitur delectorum iuuenum numerus: centum ex singulis pagis sunt. Significat uero Pagus non uicum rusticanum, sed unius iurisdictionis tractum, ditionem ac agrum: quomodo hodie Heluetia duodecim habet pagos ac ciuitates, quæ ijsdem legibus, moribus atq institutis utūtur, ipsi sua lingua Orter uocant; & pagum seu ciuitatem, ein Ort. Alicubi etiam marcam, iudicium & ditionem, agrumq totum, quemadmodum etiam aliæ nationes Germanorum suos habent pagos, districtus atq ditiones. Ex horum pagorum singulis, centum delecti iuuenes in militiam emittebantur: idq ipsum inter suos uocantur, & quod primo fuit numerus, iam nomen & honor est. Centenarij dicūtur Vernacula Germanorum uox, Cent, quæ ditionem, districtum iudicij & marcam significat, & Centgraue, id est Iudex, uidetur inde habere uocabulum. De Heluetiorum ac Sueuorum pagis plura apud Cæsarem, & nos infra. ¶ De acierum aut exercitus instructione, atq modo ineundi bella: idem noster Cornelius lib. 2. annalium. Diriguntur acies pari utrunq spe, nec ut olim apud Germanos uagis incursibus, aut disiectas per cateruas: quippe longa aduersus nos militia insueuerant sequi signa, subsidijs firmari, dicta imperatorum accipere. Fl. Iosephus antiquitatum Iudaicarum lib. 19. cap. 1. Germanos robustos corpore & primo impetu quibuscūq hostibus cōgressos, præualere refert. Idē lib. 2. cap. 16. belli Iudaici. Spiritus maiores corporibus gerentes, & animam quidem contemptricem mortis, indignationes autem uehementiores feris. Appianus Alexandrinus libro qui Celticus inscribitur. His mores, inquit, ferocissimi insunt, in aggrediēdo insignis audacia: comtemptus mortis maximus, ob reuiuiscendi spē. Acies est exercitus instructus, quòd ferro armata sit, & telorum acumine, Ein spitz, oder schlacht ordnung. Quomodo acies ordinari debeat, ut in conflictu reddatur inuicta, Flauius Vegetius lib. 3. cap. 14. de re militari. Aelianus ad

Pagus. Centenarij Centgrauius. Acierū instructio. Acies.

Hadrianum Imperatorem in libello de instrucdis aciebus, & alij rerum militariū scriptores, sunt adeundi. Cuneus eodē Vegetio lib. 3. cap. 19. autore, dicitur multitudo peditum, quæ iuncta cum acie primo angustior, deinde latior procedit, & aduersariorum ordines rumpit: quia à pluribus in unum locum tela mittuntur. Quam rem milites nominant caput porcinum. Vel est ordinatio acierum in modum cunei. ☞ Cedere loco, retrocedere, aut hosti cedere, dummodo rursus instes in hostem uidelicet, aut aciem, & non omnino deseras exercitum, fiasq; perfuga, consilij quàm formidinis arbitrantur. Est oratio ecclyptica: nam aduerbium magis, aut potius intelligitur: consilij potius, quàm formidinis arbitrantur. Quo genere loquendi Tacitus sæpe utitur. libro 14. Deniq; si rebus conducat, libens quàm coactus acciret dominam. Eiusmodi exempla Beatus Rhenanus in suis Castigationibus congessit. Deseruisse exercitum inter capitalia numerabatur. Id flagitiū postmodum Franci uocarunt Herischlitz, quasi dicas, exercitus scissionem. Corpora suorum etiam in dubijs prælijs referunt, non relinquūt suorum corpora infirma aut occisa humi iacere, ut in hostiū manus ueniant, etiam si prælium periculosum & anceps sit, nec scias cui partiū uictoria sit cessura, aut penitus desperatū, secū referunt, ut humentur. Poteris & interpretari Germanos in dubijs prælijs, ubi de uictoria desperatur, suorum corpora referre, id est, exprimere aut repræsentare: cum alij despondeāt animū, & fiant pusillamines (ut fit cum mortem ante oculos conspexeris) ipsi fortes, audentes & infracto animo suorū corpora, quæ sunt ad impetum ualida, magna & inuicta, referunt. ☞ Scutum reliquisse præcipuum est flagitium, id est, peccatum flagris dignum. Ignominia est nominis nota: crimen contra nomen & famam, quodq; nominari non debet. Infamia quæ aliquem infamat. ☞ Superstites bellorum, Phrasis Taciti, sicut libro 2. annalium. Et tot bellorum superstitem. Et infra: Superstitem principi suo ex acie recessisse. Libro annalium quinto: Tiberio superstes fuit. Infamiam quam è bello retulerunt pro

Cuneus. Ignominia Infamia. Superstites bellorum.

pter

pter fugam exercitus desertionem, scuti amissionem, aut aliud flagitium, laqueo finierunt, seipsos suspendendo. Proditores etiam & transfugas arboribus suspenderunt.

Reges ex nobilitate, duces ex uirtute sumunt. Nec regibus infinita aut libera potestas, & duces exemplo potius quàm imperio, si prompti, si conspicui, si ante aciem agant admiratione, præsunt. *Reges.* *Duces.*

Vetus Germania ꝓprios habuit reges, et singulis Germanorum nationibus sui præfuerunt reges ac principes, quemadmodum omni Germaniæ Arionistus præfuisse proditur à Iulio Cæsare. Cymbrorum fuerunt Teutomirus seu Teutobochus, Beleus & Betorix: Sueuorum Vannius, Vangio, Sido, Italicus, Heroe, Erocus, Chonodomarius, Emericus, Rixilla, Cheruscorum Arminius, Segestes, Segimerus, Segimundus & Italus: Sicambrorum Deutorix ac Milo: Marcomannorum Maroboduus & Catualda: Quadorum Vannius ac Tudrus: Hermundurorum Vibillius, Marsorum Malouendus: Cauchorum Ganascus: Catthorum Catumerus, Adgandestrius & Arpus: Batauorum Carioualda, Ciuilis & Brenno seu Brimio: Frisiorum Verritus & Maloriges, Alemannorum Sunomarius, Hortarius, Marcianus, Hariobandus, Vadomarius, Varius, Vrsicinus Versalpus, Chonodomarius, autoribus Strabone lib. 7. Cornelio Tacit. & Ammiano Marcellino. Ipsi reges, Germanorũ nationibus usq; ad Caroli Magni tempora imperarũt, sub quo summa imperij maiestas Græci monarchiam uocãt, ad Germanos fuit trãslata: exinde Germania magis clarescere cœpit, suiq; splendoris radios in totum terrarum orbem spargere. nam ab eo tempore Imperatores Augustos dedimus, ac omnibus gentibus dominari incepimus: usq; adeo, ut illa sublimis Imperij monarchia, potius Germanorum, quàm Romanorum sit appellandum imperium: nec amplius *Reges & Duces Germanorum.* *Germania Augustos dedit.* *Imperium Germanorum.*

 Romanos

Romanos rerumdominos gentemq́ togatam: sed
Germanos rerũ dominos, gentẽq́ potentẽ, canendũ sit.

Reges ipsos ex nobilitate sumũt, inqt Tacitus, hoc est, si sint stẽmate, natalibus, maiorũq́ imaginibus clari. Duces uero ex uirtute, id est, rerũ fortiter præclareq́ gestarũ, ac bellica laude insignes, eligunt. Nec liberam ac infinitam potestatem regibus concedunt, ut suo arbitrio imperitent, ne auitæ libertatis dignitatem, cuius admodum studiosi sunt amittant, & magis tyrannos quàm reges sustinere cogantur: Inde etiam Duces exemplo potius quàm imperio, si prompti in rebus bellicis, si uirtute insignes, si ante aciem agant, admiratione præsunt.

Sacerdotes in bello lictorũ uice. Cæterum neq́ animaduertere, neq́ uincire, neq́ uerberare quidem, nisi sacerdotibus permissum: non quasi in pœnam nec ducis iussu, sed uelut Deo imperante, quem adesse bellantibus credunt: effigiesq́, & signa quædã detracta Lucis in præliũ ferunt. Quodq́ præcipuum fortitudinis incitamentum est, non casus *Cunei constituuntur ex propinquis.* nec fortuita conglobatio turmam, aut cuneum facit, sed familiæ, & propinquitates, & in proximo pignora: unde fœminarum ululatus audiri, unde uagitus infantiũ: hi cuiq́ sanctissimi testes, hi maximi laudatores. Ad matres, ad coniuges uulnera ferunt: nec illæ numerare aut exugere plagas pauent. Cibosq́ & hortamina *Fœminæ Germanorum.* pugnantibus gestant. Memoriæ proditur, quasdam acies inclinatas iam & labantes à fœminis restitutas cõstantia precum & obiectu pectorum, & monstrata co- *Captiuitas odiosa.* minus captiuitate, quam longe impatientius fœminarum suarum nomine timent: adeo ut efficacius obligẽtur animi ciuitatũ, quibus inter obsides puellæ quoq́

nobiles

nobiles imperantur. Inesse quinetiam sanctum aliquid & prouidum putant: nec aut consilia earum aspernantur, aut responsa negligunt. Vidimus sub diuo Vespasiano Velledam diu apud plerosq; numinis loco habitam. Sed & olim Auriniam, & complureis alias uenerati sunt, nõ adulatione, nec tanquã facerent deas. *Velleda.* *Aurinia.*

Quanta authoritate fuerint sacerdotes narrat: deorum ministros iudicabant, penes quos summa rerum potestas consisteret. In bello lictorum uice in sceleratos animaduertebant, non quasi in pœnam, nec ducis iussu, sed uelut imperante Deo Marte, Mercurio, aut Hercule: quos coluit antiquitas, sicut mox indicat Cornelius: narrat idem libro annaliũ 21. Germanis fuisse morem Deorum numine capescere pugnam, coniugum, parentum, patriæ memores. ¶ Effigiesq; & signa quædã detracta Lucis, in prælium ferunt. Sic libro annaliũ 20. Hinc ueteranarum cohortiũ signa inde depromptæ syluis lugisq; ferarum imagines, ut cuiq; genti inire prælium mos est, sicut de Cimbrorum eqtibus Plutarchus in C. Mario retulit, quod galeas horrendis hiantium animalium formis ornatas, in prælium tulerint. ¶ Lucos deorum templa extitisse Plinius lib. 12 cap. 1. prodit: & infra Tacitus: Lucus ac nemora cõsecrant, deorumq; nominibus appellant. Et de Sueuis Semnonibus, Stato tempore in syluam augurijs patrũ & prisca formidine sacram, omnes eiusdẽ sanguinis populi legationibus coeunt. Apud Naharualos antiquæ religionis lucus ostenditur. Idem libro 20. annalium Ciuilem Batauos sacrum in nemus uocasse scribit: q̃d in Holandia in finibus uici Ageducis, extare Marlianus putat. ¶ Turmam aut cuneum facit. Sicut cuneus de peditibus, ita turma de equitibus dicitur, admonente Flauio Vegetio lib. 2. cap. 14. de re militari. Germanorum cuneus aut turma e propinquis cõstituebatur. ¶ De fortitudine atque industria Germanicarum mulierum, Iulius Cæsar Commentariorum

Sacerdotũ in bello authorias. *Germani Deorum numine bella capesßunt.* *Germani imagines ferarum in bellum portant.* *Luci Dijs sacri.* *Cuneus.* *Turma.* *Fœminarũ Teuthoniarum fortitudo.*

riorum belli Gallici lib. 1. in hunc modū cōmemorat: Germani omnē aciem suam rhedis & carris circumdederunt, ne qua spes in fuga relinqueretur. Eo mulieres imposuerunt. Quæ in prælium proficiscentes milites passis manibus, flentes implorabāt, ne se in seruitutē Romanis traderēt. Florus li. 4. cap. 12. Quæ fuerit callidarū gentiū feritas, facile uel mulieres ostēdere, q̄ deficiētibus telis, infantes ipsos afflictos humo, in ora militiū aduersa miserūt. Idē Florus li. 3. ca. 3. de Cymbrico bello. Nec minor cū uxoribus eorū pugna, q̄ cū ipsis fuit, cū obiectis undiq; plaustris atq; carpentis, alte desup quasi è turribus lāceis cōtisq; pugnarēt, pinde plus speciosa mors earum fuit, quàm pugna. Nam cum missa ad Marium legatione, libertatem ac sacerdotium non impetrassent, nec fas erat; suffocatis, elisisq; passim infantibus suis; aut mutuis concidere uulneribus, aut uinculo è crinibus suis facto, ab arboribus iugisq; plaustrorum pependerunt. Strabo lib. 7. geographicorum, Huiusmodi autem Cymbrorum morem fuisse scriptores commemorant, ut eorum uxoribus in militandi societate coniunctis, consequentes nonnullæ diuinationis peritæ sacerdotes adhærebant, quibus canus capillus erat, alba uestis, lintea è carbaso subter tunicam fibulis annexa, ahenis incinctæ zonis, pedes nudæ. Captiuis per castra strictis occurrebant ensibus, quos sternentes humi, ad æreum pertrahebant craterem, uiginti capacem amphorarum. Habebant & pulpitum, quo agiliter ascenso, tollentes in sublime captiuum, super lebete iugulabant. Tum profuso in craterem sanguine, inde, cum stillaret, uaticiniū edebant. Aliæ uero scisso uentre, intestina speculabantur, suis uictoriam acclamitantes. In ipsis uero certaminibus, extentas ad carrorū uelamina pelles, tantis pulsabant ictibus, ut ingenti cum horrore fragor efficeretur. Cornelius nōster libro 1. annalium, Fœminam ingentis animi, munia ducis per eos dies induisse, militibusq; ut quis inops, aut saucius, uestem & fomenta dilargitā fuisse Germanico Cæsare contra Germanos dimicante scribit. Plutarchus in uita C. Marij. Valerius Max. li. 6. cap. 1. de pudicitia,

Mulieres Germanorum in prælium cum uiris porficiscebātur.

Mulieres Cymbrorū in militiam

cita, Paulus Horosius li. 6. ca. 21. Diuus Hieronymus Epist. 31. dist. 12. ad Geruntiam scribens, late prosequuntur fortitudinē fœminarum Germanarum. Batauorum aciem, uirorum cantu, fœminarum ululatu sonuisse idem noster Tacitus libro 20. annaliū refert. Mamertinus ad Maximianum: Germanorum fœminas, cæteris uiris fortiores, recitat. Ideoq; acies quasdā inclinatas & labantes à fœminis restitutas, constantia precum, & obiectu pectorū et monstrata cominus captiuitate, noster memorat. Obiectu ablatiuus est, pro obiectione. Sicut libro annalium 4. Cœli temperies hyeme mitis obiectu montis, quo sæua uentorum arcentur. Idem libro 21. Cuius obiectu, reuolutus amnis. ¶ Captiuitate. Quàm tenaces amantesq; libertatis, & seruitutis impatientes Germani extiterint, infra dicetur. ¶ Inesse quinetiā sanctū aliquid. C. Iulius Cæsar li. 1. belli Gallici, & Plutarchus in Cæsaris uita narrant, Germanorum fœminas ob uaticinandi peritiam summo honore habitas à popularibus suis. Idem Strabo de Cymbricis mulieribus retulit, cuius uerba paulò ante retulimus. Et Tacitus in historia Augusta libro 20. plerasq; fœminas dearū uice cultas, de Veleda scribens his uerbis refert: Ea uirgo nationis Bructeræ late imperitabat, uetere apud Germanos more, quo plerasq; fœminas fatidicas, & augescente superstitione, arbitrantur deas. Tuncq; Velledæ autoritas adoleuit: nam prosperas Germanis res, & excidium legionum prædixerat. Imperator Vitellius, referente Suetonio, uaticinanti Cattæ mulieri, uelut oraculo, acquieuit. Diocletiano Druyda mulier, cum apud Tungros in quadam caupona moraretur, imperium prædixit, quando aprum occidisset, autor est Fl. Vopiscus in Numeriano. Paulus Diaconus libro 4. rerum Langobardarum, refert: Sueuos in bello contra Saxones consuluisse fœminas quæ futura prædicerēt. Qualem Cambram Francorum reginam Ioannes Tritemius abbas Spanheymensis, describit: & Giselam Laugingiaci iuxta patriam meam celebrant, cuiusmodi fuit Chunradi secundi Imperatoris uxor. De Gallicenis mulieribus Pomp. Mela li. 3.

Obiectu p obiectione.
Seruitus odiosa.
Fœminæ Germanorum fatidicæ.
Catta mulier fatidica.
Druyda Diocletiano imperium uaticinata est.
Cambra Francorū regina.
Gisela Laugingensis.

¶ Vidi.

Cornelius in Germania fuit. ¶ Vidimus sub diuo Vespasiano. Cornelius Tacitus Belgicæ Galliæ procurator, in primam & secundam uenit Germaniam, & imperante Vespasiano VELLEDAM uirginem uidit. Ea Bructera fuit amplissimæ ditionis administratrix, ad Luppiam amnem, ad quam non facile quisquam admittebatur. Habitabat enim in ædita turre, arcebatur aspectu, quo uenerationis plus inesset: delectus è propinquis consulta, responsaq;, ut internuncius numinis, portabat. De illa plura noster Cornelius libro 20. & 21. annalium. Statius libro. 1. Syluarum.

Velleda uirgo fatidica.

Non uacat arctoas acies Rhenumq; rebellem,
Captiuæq; preces Veledæ, cui maxima nuper
Gloria.

AVRINIAE uero mentionem nondum apud ullum ueterem uidi, quod rari aut nulli sint, qui post Plinium & Cornelium de Germanis adeo digna retulerint: nec nostri scripserunt libros. Ante Velledā fuit hæc celebris, & Hercyniæ syluæ habitatrix, quam Richardus Bartholinus libro 9. Austriados celebrat, his carminibus.

Aurinia fatidica.

Erdaq; telluris diua, & Germanica secum
Euolat Hercynio ad superos Aurinia luco.

Idem libro 12. Austriados.

Almaq; in Hercynijs præsens Aurinia lucis.

Num autem Aurinia fuerit illa Cattha, quam Vitellius Romanarum legionum in inferiori Germania, præfectum agens, aliquando consuluerit, aut certe iam potitus rerum postea consulendam curarit, uaticinantiq; acqeuerit, cogitādum relinquo.

Deorum maxime Mercurium colunt, cui certis diebus, humanis quoq; hostijs litare fas habent. Herculem ac Martem concisis animalibus placant. Pars Sueuorum & Isidi sacrificat. Vnde causa & origo peregrino sacro, parum comperi, nisi quod signū ipsum in modum Liburnæ figuratum, docet aduectam religionem.

Dij Germanorum.

onem. Cæterum nec cohibere parietibus deos, neque in ullam humani oris speciem assimilare, ex magnitudine cœlestium arbitrantur: Lucos ac nemora consecrāt, deorumq́ nominibus appellant: secretum illud, quod sola reuerentia uident.

Tertullianus in Apologetico aduersus gentes ca. 23. tradit unicuiq; prouinciæ & ciuitati suū fuisse deum: ut Syriæ Astartin, ut Arabiæ Diasarin, ut Norico Tibilenus, ut Aphricæ Cœlestum, ut Mauritaniæ Regulos suos. Qua de re quoq; Petrus Crinitus libro de honesta disciplina 9. ca. 2. Augustinus etiam plurimos gentilitios congessit deos, in libris quos de ciuitate dei inscripsit. Similiter Lactantius Firmianus in libris institutionum. Germani quoq; suos peculiares habuerunt deos: Iulius enim Cæsar Commentariorum belli Gallici libro 6. in hæc uerba scribit: Germani multum à Gallorum consuetudine differunt. Nam neq; Druides habēt, qui rebus diuinis præsint: neq; sacrificijs student. Deorum numero eos solum ducunt, quos cernunt: & quorum aperte opibus iuuantur. Solem, Vulcanum & Lunam: reliquos ne fama quidem acceperunt. Cornelius Cæsare posterior, alios multo plures recenset, Mercurium, Martem, Herculem, Isidem, Herthum, Alcen, Castorem & Pollucem. Porrò MERCVRIVM in primis coluisse Germanos, non tam hoc libello, sed & annalium 13. refert Tacitus: ubi uictores Hermunduri diuersam aciem Marti ac Mercurio sacrauere. Hunc aliàs Teutanem uocitatum, præter alios, etiam Ioannes Annius Viterbien. super quintum Berosi, his uerbis indicat: Porrò Teutanes Germanorum Mercurius extitit, cui cognomento sacrificus ritus indidit. Reddebat enim pallētes eos qui sibi gratis imolabantur. Hunc igitur colebant & humano sanguine uictimas ei obtulerunt. Sicut Lucanus libro primo Pharsaliæ canit.

Dij peculiares nationū

Germanorum Dij.

Mercuriū coluerunt Germani.

Teutanes.

Et quibus immitis placatur sanguine diro

Teuthates, horrensq; feris altaribus Hesus.

Huc adfer quae Lactantius Firmianus libro 1. cap. 21 institutionum adnotauit de cruentis sacrificijs. Huldrichus Huttenus Francus eques & poeta, in panegyrico Alberti Maguntiacensis archiepiscopi, eadem repetit.

Cernis & Alcidem, iunctoq; Tuiscona Manno:
Et Maia genitum, immitibus aris,
Terribili specie.

Mercurij idolum in Hello. Nostra aetate uisum est Mercurij simulachrum in Hello, imperiti Elegiam uocant, antiquissimo Tribonorum uico, qui tribus à Selestadio miliarijs in Elli fluminis ripa situs est, muris tēpli insertum, ubi & Dianae & aliorum deorum idola cernuntur. *Hellum.* Annales Nouientensium, id est, Ebersheymensis coenobij in Elsatia, fabulantur, Iulium Caesarem compositis Gallorum rebus, aras Mercurio Nouienti construxisse, quas Diuus Maternus diruerit. *Mercurij imago Tabernis & Augustae.* Apud Tabernas Rhenenses in coemiterio duo simulachra uisuntur Mercurium referentia. Augustae Rhetiae in aedibus Chuōradi Peutingeri utriusq; iuris Doctoris & studiorum Moecenatis, Mercurij imago uisitur: Laugingiaci transdanubiano oppido, fractus lapis Mercurij imaginem monstrauit, cuius superior pars, corpus cum capite perijt: inferior, pedes cum tauro, extant ad huc. Carolus Magnus Irmensaul, id est, Hermetis, qui est Mercurius, statuam in monte Martis, euertit. Et scribit Abbas Vrspergensis, Saxōes in primis coluisse Mercurium. Sunt haud dubie plures eiusdē Mercurij imagines passim per Germaniam, si quis diligentius inquirat. Paulus Diaconus rerum Langobardicarum scriptor, prodit Mercurium à Langobardis Vuodam aut Godam appellatum, *Vuoda Mercurius* quo modo Vuolgastum Pomeraniae ab eodem cognominatum ferunt. *Sylua Odonis.* Num uero Odonis sylua, quae Hercyniae pars est, à Mercurio Vuoda aut Goda nomē habet, ut à Marte Martianum nemus, seu ab Othone Imperatore, seu loco nō ignobili Othonoheym, cogitandū, antiquarum rerum studiosis committo. *Hercules deus Germanorum.* Herculē uero ab eisdem Germanis praelium inituris, cultum ex su-

ex superioribus notum est. ¶ At MARTEM à Germanis ueneratum, Cornelius libro 13. testatur, ubi Hermũduri Marte ac Mercurio diuersam aciem sacrauisse memorantur. Similiter libro 20. Tencterorũ legati, præcipuo deo Marti grates agunt, Agrippinenses redisse in corpus nomenq; Germaniæ. Virgilius libro 3. Aeneidos alludit ad Germanorum religionem.

Mars Germanorum deus.

Gradiuumq; patrem Geticis qui præsidet oris.

Gethæ nanq; Gotthi fuerunt ab Germanis orti. Suetonius in uita Auli Vitellij scribit Vittellium pugionem, quo se Otho Imperator occiderat, in Agrippinensem coloniam misisse Marti dedicandum. Idem Suetonius in eiusdem Vitellij uita cap. 8. templi Martis in inferiori Germania meminit. Ioannes Tritemius in Francorum historia etiam Francos coluisse Martem scribit. Chonradus Celtis libro primo amorum oda 12. de Vuirciburgo Francorum metropoli canẽs, Palladis & Martis simulachra ad basilicæ introitum uideri, canit.

Getæ à Germanis descenderunt.

Martẽ coluerũt Frãci.

Ante gradus cuius ueterum simulachra deorum
Palladis & Martis signa uetusta manent.

Huldrychus Huttenus in Alberti panegyrico.

Primus honos Marti, clypeo Mars fulget & ense,
Germanamq; manu frameam tenet, illius aris
Victima prima cadit, gentis pater ipse uocari
Gaudet.

Ab Marte Martianam syluam, quã uulgus indoctũ Schuuartz wald, uocat, appellatam ferunt. Sic Marpurgum Hessorũ urbem, quam Lanus præterfluit, à Marte dictam uolunt: Alij tamen à Marcomero Francorum Regis filio: Sic Marsiburgum Misnorum episcopalem ciuitatem ad Salam fluuium à Marte nominatam dicunt. Non desunt qui hanc à Marsis nomen retinuisse affirment. Eiusdem appellationis oppidum est ad Acromum lacum Constantiensis Episcopi sedes. In Vuestualis Bructerorum ora, Martis mons superesse fertur, zum Berg, unde Pergenses principes dicti, in quo tria extiterint altaria Marti

Martiana sylua à Marte.

Marpurgũ

Marsiburgum.

Martis mons in Vuestualia

dicata. Pomponius Mela libro 2, Martem quoque Scytharum omnium deum commemorat. ¶ ISIDEM Iouis Aegyptij Regis filiam, deorum honores consecutam authores scribunt, quòd multis beneficijs homines donauerit. Vnde in templo Vulcani apud Memphim Aegypti sepulta fertur. Ipsa triticum & hordeum, quæ prius incognita hominibus, quũ sponte inter cæteras herbas cresceret, inuenisse dicitur. Leges quoque statuisse, propterea Thesmophoram appellatam, præterea plurima inuenisse medicamenta, medicæq; arti multum contulisse, asseuerant, queadmodum copiosissime Diodorus Siculus libro. 1 affirmat, & Apuleius lib. 11. de asino aureo. Hanc Isidẽ Sueuos coluisse, Tacitus narrat. Et sunt qui prodant Isenacum Toringiæ urbem, quæ nõ procul ab Horrisono monte, qui uulgo Hoselberg ad Vueram amnẽ, qui in Visurgim abit, sita est, ab Iside inuenisse nomen, non inepta coniectura, quòd Sueui Isidis cultores, antiquitus haud ita procul ab Isenaco ad Albim habitarint. Isnam uero Rhetiæ primæ oppidum, num Isis aut ferrum appellarit, dubito. Chuonradus Peutinger in suis illis conuiualibus sermonibus de mirandis Germaniæ antiquitatibus, Isidem etiam Augustæ ueneratam argumentis quibusdam colligit & templum Isidis stetisse, ubi nunc est ciuitatis prætorium & collis publici carceris, der Isenberg, quasi dicas, Isidis montẽ. Nam uerisimile est Sueuos, postquàm in Rhetiã immigrarunt, Augustæ Isidi templũ et sacra instituisse. ¶ Vnde causa & origo peregrino sacro, id est, Aegyptiaco, ex Aegypto in Sueuiã aduecto, parum cõpertum, nisi quod signum ipsum in modum liburnæ figuratum, docet aduectam religionem. Isidis nanq; simulachrum continuatis uberibus, linea ueste, & cornibus ornatum finxerunt, tenens in dextra sistrum, in sinistra nauiculam. & Aegyptus Isidis nauigium colit, quòd nauigatione in Aegyptum sit delata, quam rem Apuleius libro 11. asini aurei describit, & in eundem Philippus Beroaldus. In Italia quoq; Liburna nauis quondam in sacris erat, eam ob caussam, quòd Euander, rex Arcadiæ, per maria nauibus in Italiam cõcessērit, atq;

Isis Aegyptiorum dea. *Sueui Isidẽ coluerunt.* *Isenacum Toringiæ oppidum.* *Isna Rhetiæ urbs.* *Isidis mons* *Isidis simulachrum.* *Liburna nauis in sacris Italiæ.*

rit, atq; peregrinos sacrificandi ritus introduxerit: cuius rei testimonium ex Dionysio Halicarnasco libro 1. antiquitatum Virgi. 8. Aenei. Ouidio 1. Fastorum, & Iustino libro 43. petendum erit. Ad morem itaq; Italiæ Sueui in suis sacris, quæ Isidi fiebant, signo utebantur, q̃d figuram liburnæ, id est, nauis seu currus ad formam nauiculæ constructæ, referebat. Liburni enim in Illyrico seu Dalmatia populi, ad australem Pannoniæ plagã, quia olim nauibus uelocibus & celeritate præcipuis usi sunt, quibus Ionium mare insulasq; prædabantur. Romani naues leuitate celeritateq; præstantes appellauere Liburnicas, Liburnas seu liburna, sic refert Appianus libro 2. ciuilium Rom. bellorum, & in libello qui Illyrius inscribitur. Vegetius libro 4. ca. 33. de re militari. Plura nauium genera recitat Aulus Gellius libro. 10. cap. 25. noct. Atti. In Marsis Tanfanæ templum extitit, quod Germanicus Cæsar solo æquauit. Non desunt qui Vestam à Germanis quoq; cultam asseuerẽt, & Vuestualos inde appellatos, quasi Vestalios: quamuis crediderim potius à uento occidẽtali, qui Vuest Germanis dicitur, nuncupatos, quẽ admodum Ostuali orientales. ¶ Cæterum nec cohibere parietibus deos. Petrus Crinitus libro 12. cap. 8. de honesta disciplina quædam hinc repetit. Deorum, inquit, imagines minime ad humanam formam faciunt: quòd illa cœlestis maiestas, supra humanitatem sit. Atq; hercle maior in hac re fuit ueterum Germanorum pietas, quàm nostratium: qui immortalis ac inuisibilis Dei gloriam, ad mortalis hominis similitudinẽ mutauerunt: Idola, imagines, statuasq; ex auro, argento, lapide, ligno, alijsq; metallis confinxerunt, & diuinum ijs cultum ac honorem attribuerunt, quibus templa, syluæ, compita abundant, q̃s religiosẽ nõ est huius loci discutere. ¶ Lucos ac nemora consecrant. Luci, uelut pauló ante annotaui, religiõe quadam imbuti, ab omnibus fermè gentibus existimati sunt: utpote deorum domicilia, aut hominis alicuius cineri, sacrati: testis Plinius libro 12. cap. 1. histo. mundi, his uerbis: Summum munus homini datum arbores syluæq; intelligebantur: hinc primũ

Liburni populi.

Liburna nauis.

Tanfanæ templum in Marsis.

Vesta.

Vuestuali.

Germani nullas deorum imagi nes finxerunt.

Lucorum religio sacrosancta.

alimentum, harum fronde mollior specus, libro uestis, etiamnum gentes sic degunt. Arbores fuere numinum templa, priscoq; ritu simplicia rura, etiam nunc deo præcellentem arborem dicant. Nec magis auro fulgentia atq; ebore simulacra, quàm lucos: & in ijs silentia ipsa adoramus. Arborum genera numinibus suis dicata, perpetuo seruãtur, ut Ioui æsculus, Apollini laurus, Mineruæ olea, Veneri myrtus, Herculi populus. Quin & Syluanos Faunosq;, & deorum genera syluis ac sua numina, tanquam è cœlo attributa credimus. Vnde & Virgilius Aegloga secunda.

Habitarunt dij quoq; syluas. & lib. 8. Aenei.
Est ingens gelidum lucus prope Ceretis amnem
Relligione patrum late sacer.

Sic etiam Germani lucos ac nemora consecrauerunt, deorumq; nominibus appellarunt: quemadmodum ab Hercule Hercyniam syluam nuncupatam, retuli: & Cor. Tacitus. libro. 2. annalium, syluæ Herculi sacræ, meminit: Sic Martianum nemus, q̃d nigram syluam, den Schwartzwaldt uocant, à Marte. Othonis syluam à Vuoda Mercurio dictam. Sicut uetustatis studiosi possunt inquirere. Seneca in Medea. Lucis Sueui nobiles Hercyneis. Chon. Celtis de Hercinia.

Herculis sylua. *Marcianũ nemus.* *Mercurij sylua.*

Explicat immensos annoso robore lucos
Relligione sacros ueteriq; ex more uerendos.
Qui Druidum densæ per opaca silentia syluæ,
Plurima magnificis seruant cœnobia tectis
Quæ Diti nigris operantur sacra cucullis.

Qui Prussiam lustrarunt, sciunt quanta superstitione illa gens saltus arboresq; coluerit, & colat ueteri religione, quemadmodum Erasmus Stella in suis de Borussia libellis prodidit, & affinis meus Melchior Zieglerus diutule in Prussia uersatus, narrauit. De tribus quercubus Tribocorum infra. Chronicõ Vrspergense de Saxonibus recitat: Frondosis arboribus, fontibus exhibebant uenerationem,

Auspi-

Auſpicia, ſortesq́ ut qui maxime obſeruant. Sortium conſuetudo ſimplex, uirgam frugiferæ arbori deciſam, in ſurculos amputant, eosq́ notis quibuſdam diſcretos, ſuper candidam ueſtem temere ac fortuito ſpargunt. mox ſi publice conſulatur, ſacerdos ciuitatis, ſin priuatim, ipſe paterfamiliæ precatus deos, cœlūq́ ſuſpiciens, ter ſingulos tollit, ſublatos ſecundum impreſſam ante notam interpretatur. Si prohibuerunt, nulla de eadem re in eundē diē conſultatio. Sin permiſſum, auſpiciorum adhuc fides exigitur, & illud quidē etiam hic notum, auium uoces, uolatusq́ interrogare. Proprium gentis, equorum quoq́ præſagia ac monitus experiri, publice aluntur ijſdem nemoribus ac lucis, candidi & nullo mortali opere cōtacti, quos preſſos ſacro curru ſacerdos ac rex uel princeps ciuitatis comitantē, hinnitusq́ ac fremitus obſeruāt. Nec ulli auſpicio maior fides, nō ſolū apud plebē, ſed apud proceres, apud ſacerdotes. Se em̄ miniſtros deorū, illos cōſcios putant. Eſt & alia obſeruatio auſpiciorum, qua grauium bellorum euentus explorant. Eius gentis cum qua bellum eſt, captiuum quoquo modo interceptum, cū electo popularium ſuorum, patrijs quenq́ armis committunt. uictoria huius uel illius, pro præiudicio accipitē.

Sortes Germanorum.

Auſpicia.

Notum prope omnibus eſt, quantopere ueterum ſedulitas in futuris ueſtigandis atq́ prænoſcendis elaborauerit: quātoq́ ſtudio ac diligentia auguria omnia, extiſpicia, & reliqua diuinandi genera coluerit: ut in uarijs quidem animantibus, eorūq́ uoce, inceſſu, cibis, colore, uolatu, auguria capere conſueuerit.

Auſpiciorum obſeruatio.

Tanta

Tanta inquam, auspiciorum fuit religio, ut etiam Romani exactis regibus, nihil publice sine auspicijs, nec domi, nec militiæ gerebant, id quod Liuius in primo ab urbe condita, Valerius Maximus libro 2. cap. 1. de institutis antiquis testantur. Vnde Cicero libro 1. diuinationum. Quæ est autem gens? aut quæ ciuitas? quæ non extis pecudum, aut monstra, aut fulgura interpretantium, aut augurum, aut astrologorum, aut sortium (hæ enim ferè artes sunt) aut somniorum, aut uaticinationum (hæ enim duo naturalia putantur) prædictione moueatur?

Sortes. *Sortilegi.* ¶ Sortium fortuitorum euentuum, aut oraculorum. Inde Sortilegi, qui per sortes futura pronunciant. De sortibus earumque origine non parum multa Marcus Cicero in secundo de diuinatione: quam rem ait, totam inuentam esse fallacijs, aut ad quæstum, aut ad superstitionem, aut ad errorem excogitatis. De ijsdem Plinius libro 7. cap. 56. naturalis histo. Olim sortes ex Vergilianis uersibus usurpabantur. Spartianus refert Hadrianum cum sollicitaretur de Imperatoris Traiani erga se iudicio, Vergilianas sortes consuluisse ex sexto Aeneidos. *Sortes ex Vergilianis uersibus*

Quis procul ille autem ramis insignis oliuæ
Sacra ferens? nosco crines incanaque menta
Regis Romani, primam qui legibus urbem
Fundauit, curibus paruis & paupere terra
Missus in imperium magnum, cui deinde subibit.

Sors excidit quam alij ex simillimis uersibus ei prouenisse dixerunt. Iulius quoque Capitolinus Clodio Albino, tradit, de facto suo consulenti sortem, his uersibus Vergilianis eidem dicitur esse responsum, ex eodem 6. Aeneidos.

Hic rem Romanam magno turbante tumultu
Sistet eques, sternet Pœnos, Gallumque rebellem.

Per literas sortiendi morem Ludouicus Cœlius libro 12. antiquarum lectionum cap. 17 & 18. explicat. Literarum aut notarum inspectione futura diuinabant atque promittebant sortilegi, uelut in Germanorum sortibus hic cernimus. M. Valerius, Procillus post confectum Cæsaris cum Ariouisto prælium in Sequa *Sors per literas.*

in Sequanis, dicebat Cæsari, se præsente de se ter sortibus consultum à Germanis, utrũ igni statim necaretur, an in aliud tempus reseruaretur. Sortiũ beneficio se esse incolumẽ, autor est lib. 1. Commentariorum belli Gallici ipse Cæsar. ¶ Auspicio℞ id est, præsagiorũ, diuinationũ, ꝑgnosticationũ, et quæ ad aues potissimum referuntur. Quorum duo sunt genera, unum ad oculos, alterum ad aures pertinens: Ad oculos scilicet uolatus: ad aures, uox auium. Dicta autem sunt auspicia, hoc est, ab auium inspectione: sicut Augurium ab auium garritu & uoce. De omnibus istis copiosissime Tullius in libris diuinationum. Aues euentus aut aduersos aut secundos significant, Plinio lib. 28. cap. 2. testante. Inde Germani auium uoces uolatusq; inter rogarunt. ¶ Monitus experiri, alij motus legunt, q̃d nõ displicet. ¶ Publice aluntur. Auspiciorum genus peculiare fuit Germanis, equorum hinnitus & fremitus obseruare, qui in hoc alebãtur lucis numinibus sacris, maxime Hercynia: quemadmodum Hessis Catthorum nationi familiare didici, q̃s equos à nemore Zappenburgios appellant. Et saltus Hercynius, Speshart uulgo dictus, indomitis equis pascua præbat, qui uulgo Odenberger nuncupãtur. Similiter ducatus Opeliensis & Polonia, atq; Prussia feros equos alunt. Plinius historiæ mundi libro 8. cap. 15. Paucissima animalia Scythia gignit inopia fructuum. Pauca contermina illi Germania. Insignia tamen boum ferarum genera, iubatos bisontes, excellẽtisq; & ui & uelocitate uros, quibus imperitum uulgus bubalorum nomen imponit, ꝗum id gignat Africa uituli potius cerui ue quadã similitudine. Septentrio fert & equo℞ greges fero℞, sicut asino℞ Asia & Africa. Cor. Tac. lib. 4. annaliũ Germanis ingentiũ beluarũ saltus, modica domi armenta. Scribit ꝑterea Methodius, Germanos eq̃s in bellis hostibus extractis sacrasfecisse, & ex stillatiõe eo℞ auguria cepisse. Quarum superstitionum meminit Picus Mirandula, in secundo hymnorum commentario.

Auspicia.

Augurium

Equorum hinnitus auspiciorum genus apud Germ.

Feros equos fert Germania.

Captiuo & iugulo fundebat carmina uates

Cymbrica, quæ æripedum fremitus seruabat equorum.
Bellax Ryphæo Germania proxima cœlo.

¶ Bellorum euentus explorant. Germani in hoc Romanos imitabantur, qui bellicam rem administrari, nisi auspicato, noluerunt, prodente Cicerone in lib. diuinationum. Tanta erat auspiciorum fides & religio, ut Cæsar lib. 1. belli Gallici, & Plutarchus in Cæsaris uita descriptũ, reliquerint, Cæsarẽ ideo Germanos uicisse, q̃d ante nouam Lunã in prœliũ processissent. Quod apud Germanos ea consuetudo esset, ut matresfamilias eorum sortibus, & uaticinationibus declararẽt, utrum prælium cõmitti ex usu esset, necne. Eas ita dicere non esse fas Germanos superare, si ante nouam Lunam prælio contendissent. Erat aũt etiam hoc genus auspicij, ut captiuum simul & popularem suis quenque armis instructum, in monomachiam & duellum cõmitterent. Si captiuus uinceret popularem, malum omen: sin popularis hostem superasset, fœlix atque de uictoria auspicium.

Germani omnia auspicato cœperunt.

¶ Pro præiudicio, id est, iudicato euentu rei. Nam præiudicium, ut Asconio Pediano placet, res est quæ cum instituta sit affert iudicaturis exemplum quod sequantur. De qua re scribit Quintilianus libro. 5. cap. 2. institutionum.

Præiudiciũ

Hactenus Cornelius Tacitus religionem seu potius superstitionem ueterum Germanorũ commemorauit. Ego uero in eundem commentaria emittens, non possum non nostri quoque temporis religionem adtexere, ut tam uetus quàm recentior Germania exteris fiat cognita; & lectores rerum mutationem & uicissitudinem uideãt. Germania post Iesu Christi seruatoris nostri ad patrem remigrationem, gentilitios quidem deos Tuisconem, Mercurium, Martem, Herculem, Solem, Lunam, Isidẽ, Herthum, Alcen, Vulcanum, ac reliqua superstitiosa numina, sero reliquit: tamen Christum Iesum dei filium, non adeo pure docta est passim. Qui nanque primitus Christũ per uniuersam Germaniam prædicarunt, una cum orthodoxa fidẽ, impium dogma seuerũt, de operum ac meritorum fiducia, diuorum cultu, summi Pontificis sublimitate, alijsque quibusdam superstitionibus.

bus. Mox Arrianum uirus late serpens suppullulauit. Antichristi tyrannis, antiqui Serpentis semen, & alia pestilentia dogmata. Carolus Magnus Romano Pontifici superstitiose iuratus, Saxones, Vuestualos, Frisios, & alios Germaniæ populos gladio de gentilitia religione seu pagana fide, coegit ad Christianum cultum, uerum quàm sancte in Christiana pietate instituerit atque retinuerit, ipse uiderit. Primus autem hoc postremò sæculo D. Martinus Lutherus Vuittenbergensis à Cheruscis Saxo, Christum pure nostris insæuit mentibus, primus superstitiosum cultũ exemit nostris pectoribus, primus repurgauit Germaniam ab impiorum impurorumque monachorũ, spurcissimorumque Sophistarum fecibus, nugis ac imposturis. Hic Antichristum per Dei spiritum detexit, & fidelis prophetæ functus officio, euulsit, diruit, disperdidit, excussit: ac rursus ædificauit atque plantauit. Cœpit hic sanctus uir Euangelion domini nostri Iesu Christi purius annũciare, & editis libris semen dominici uerbi per Europã spargere anno ab incarnato Messiah M. D. X V I I. Maximiliano Augusto Romani Imperij habenas moderante, ac Leone decimo ecclesiæ Romanæ Pontifice maximo: Ipse adhuc repugnantibus inferis, mediopumis tanque cœlestis tuba intonat. Hoc uerbi duce ceciderunt multi impijssimi superstitiosissimique ritus: omnis, scilicet, abominationis caput, Missa sacrifica, diuorum posterus cultus, imaginum superstitiosa adoratio: indulgentiarum nundinatio, quibus exhausta est Germania, ignisque purgatorius extinctus est. Dominus faciat nos in uia sana & recta incedere, ne nos tenebræ rursus cõprehensos, ad tartara demergãt. Qui igitur quondam Mercurium, Martemque adorauimus, mox infinita Diuorum numina, idolorum portẽta, horrendas abominationes, nunc in Iesum Christum Dei patris omnipotentis filium, ex Maria uirgine genitum, crucifixum, à mortuis excitatum, & ad patris dextram sedentem regnantemque, unicum seruatorem nostrum credimus: hunc inuocamus, adoramus & canimus: ab hoc uno corporis animæque salutem expectamus: hãc religionẽ profitemur, utinam perpetuò.

Consultatio Germanorum.

De minoribus rebus principes consultant, de maioribus omnes, ita tamen ut ea quoq; quorum penes plebem arbitrium est apud principes pertractētur. Coeunt, nisi quid fortuitum & subitum inciderit certis diebus, cum aut inchoatur Luna, aut impletur: nam agēdis rebus hoc auspicatissimum initium credunt. Nec dierum numerum ut nos, sed noctium computant. Sic constituunt, sic condicunt. nox ducere diem uidetur. Illud ex libertate uitium, quod non simul, nec iussi cō ueniunt, sed & alter, & tertius dies cunctatione coeuntium absumitur. Vt turbæ placuit considunt armati. Silentium per sacerdotes, quibus tum & coercendi ius est, imperatur. Mox rex uel princeps, pro ut ætas cuiq;, pro ut nobilitas, pro ut decus bellorum, pro ut facundia est, audiūtur, autoritate suadendi magis quàm iubendi potestate. Si displicuit sententia, fremitu aspernantur: sin placuit, frameas concutiunt. Honoratissimum assensus genus est armis laudare.

Rex uel Princeps in concilio loquitur.

Refutationis modus.

Approbationis modus

Consultandi rationem, coeundiq; ad comitia tempus explicat. De minoribus negotijs consultant ciuitatis proceres: de serijs, maioribus, atq; arduis rebus omnes, ea tamen lege, ut ea quorum aqud plebem iudicium est, apud principes retractentur. Nam uulgus rerum prudentia parum exercitatum, in rebus politicis, maioribus, ac disciplina militari raro aut nunquā sapit: & quemadmodum ille dixit: Sæuit ignobile uulgus. Conueniendi tempus Luna definiuit: ut non abs re Cæsar libro 6. belli Gallici, Lunam inter Germanorum deos computarit: φ ij auspicaturi aliquid uel inchoātem Lunam, hoc est, neomœnī as & coniunctionem, uel plenam Lunam, id est, oppositionē, quæ πανσέληνος Græcis dicitur, obseruarint: hoc nanq; auspicatissimū

Luna Germanorū dea

tiſſimum initium agendis rebus credebant. Et tradit idem Iulius Cæſar Commentariorum belli Gallici libro 1. apud Germanos fuiſſe conſuetudinem, ut matresfamilias eorum ſortibus & uaticinationibus declararent, utrum prælium committi ex uſu eſſet, nec ne. Eas ita dicere, non eſſe fas Germanos ſuperare, ſi ante nouam Lunam prælio contendiſſent. Idem Plutarchus in Cæſaris uita repetit, Sortilegas Germanorum mulieres non permiſiſſe Germanis antè præliū committere, quàm noua fulſiſſet Luna. Qua ſuperſtitione nec dum carent Germani. Hermannus Saxonum hiſtoricus, narrat Luneburgū inclytam Saxoniæ ciuitatem, à Luna nomen recepiſſe, cuius ſimulachrum uſq; ad Caroli Magni tempora illic manſerit. ¶ Nec dierum numerum, Romani tempus per dies ſolebant numerare Aegyptiorum more: Germani uero per noctes computarunt Gallorum conſuetudine, de quibus Cæſar libro 6. belli Gallici ſic ſcripſit: Galli ſe omnes à Dite patre prognatos prædicant: idq; à Druidibus proditum dicunt. Ob eam cauſſam ſpacia omnis temporis, non numero dierum, ſed noctium finiunt: & dies natales, & menſium, & annorum initia ſic obſeruant, ut noctē dies ſubſequatur. Qui mos noſtratibus permāſit, à noctibus recēter facta aut paulò poſt fiēda numeremus. Vor drey nechtē oder uor uiertzehen nechten, id eſt, ante tres noctes, uel ante noctes quatuordecim. Vber drey necht, poſt tres noctes &c. Vnde etiam quibuſdam feſtis diebus à nocte cognomentum, ex Ethnicorum obſeruatione: ſicut Vueynacht, natalis Chriſti. Fansacht, carniſpriuium, dies Lupercales. Knœpfelsnacht, tres dies Iouis, Chriſti natalem præcedentes. Similiter diuorū feſta, Sant Iohans nacht, Sant Martins nacht, & eiuſmodi. Proinde diem alij aliter obſeruauere: Babylonij inter duos ſolis exortus: Athenienſes inter duos occaſus: Vmbri à meridie in meridiem, uulgus à luce in tenebras: Aegyptij à media nocte in mediam noctem diem dixere: Hebræi à nocte ſeu ueſpera noctis diem cœperunt numerare. De quibus multa prodiderunt C. Plinius libro 2. cap. 79. Macrobius li. 1.

Germani ante nouilunium cū hoſte non confligebāt

Luneburgū

A noctibus numerant Germ.

Dierum obſeruatio.

cap.2.Saturnalium. Ouidi.1.Fastorum. Aulus Gellius libro 3.cap.2 noct.Atti.Cornelius Vitellius de dierum, mensium, annorumq; obseruantia. ¶ Illud ex libertate uitium. Quã studiosi ac tenaces libertatis semper fuerint Germani, infra dicetur. Nec iussi conueniunt. Codex Romæ excusus, quem ego uidi, habet, nec iniussi conueniunt, ut sit sensus: Sæpius uocandos priusquam ueniant: quod ab illis suapte sponte non fiat. Istud uitium nondum exuerunt Germani, quando ad comitia Cæsaris uocantur, nõ dies, sed mẽses dilatione absumũtur. Accedit & recentius uitium, ut cœtus semper ex cœtu oriatur, quasi fœtus ex matre ac longis cõcilijs frequẽtibusq; conuenientibus cœptæ res magis distineãtur, q̃ finiantur. In eodẽq; exemplari legitur. Et tertius dies cunctatione cœtuum absumitur. Et mox, Quibus tamen coercendi ius est. ¶ Frameas, id est, hastas concutiunt. Velut alij uerbis aliorum dicta atq; sententias approbant, uel refutant: ita Germani non sermone, sed armorum applausu, sono, tripudijsq; commendabant Regum Principumq; dicta: fremitu uero explodebãt sententiam, quæ minus placuisset. Sic Tacitus noster libro 21. annalium de Germanis Batauisq; Cl. ciuilis orationem sibi placuisse demonstrãtibus. Vbi, inquit, sono armorum, tripudijsq;, ita illis mos, approbata sunt dicta.

Dicta dictam parit.

Refutationis ac approbatiõis modus.

Licet apud concilium accusare quoq; & discrimen capitis intendere. Distinctio pœnarum ex delicto: ꝓditores & transfugas arboribus suspendunt: ignauos & imbelles & corpore infames, cœno ac palude, iniecta insuper crate, mergunt. Diuersitas supplicij illuc respicit, tanquam scelera ostendi oporteat dum puniuntur, flagitia abscondi. Sed & leuioribus delictis ꝓ modo pœnarum, equorum pecorumq; numero conuicti, mulctantur. Pars mulctæ regi uel ciuitati, pars ipsi

Supplicia.

Pœnæ.

ipsi qui uindicatur uel propinquis eius exsoluitur.

Nunc de supplicijs & tormentorum generibus, quæ sontibus publico iudicio irrogabantur. Intendere est crimen in aduersarium iacere. Terentius in Eunucho. Hanc si intendit esse. Tacitus libro 5. Quur mutua accusatione intenta. Teuto.umb das leben ansprechen. ⁋ Ignauos. Apud Athenienses inertia è latebris suis languore marcens in forum perinde ac delictum aliquod protrahitur, fitq; ut facinorosæ, ita erubescẽdæ rea culpæ. ita Valerius Maximus libro 2. cap. 1. ⁋ Infames, mancos, corruptos, aut si mauis impudicos, die ehrlosen. ⁋ Iniecta crate mergunt. Id supplicium erat, qui deiectus in aquam, crate superne iniecta, saxisq; congestis, mergebatur: uelut Lud. Cœlius libro 6. cap. 5. lectionum antiquarum annotauit, ubi plura alia suppliciorum genera congessit. Liuius lib. 1. ab urbe condita refert Tarquinium superbum Regem Romanorum septimũ huiusmodi supplicio affecisse Turnum Herdonium Aricinum. ⁋ Tanquam scelera ostendi oporteat. Scelera, infanda flagitia, maiora & grauia delicta, uelut ꝑditiones, furta, fugam, latrocinia, & huiusmodi. Flagitia uero leuiora errata, ignauiam, timiditatem. Sic apud Liuium libro 9. quartæ decadis Sp. Posthumius Albinus Cos. populum alloquẽs. Minus tamen, inquit, esset, si flagitijs tantum effœminati forent (ipsorum id magna ex parte dedecus erat) á facinoribus manus, mentem á fraudibus abstinuissent. Et mox. Illorum eum, cum quibus in omne flagitium & facinus coniurauit, non suum iudicet. Rursum infra. Illo uno collega castigare se noua flagitia, & priscos reuocare mores se posse. ⁋ Mulctantur. Plinius libro 18. cap. 3 historiæ mundi. Mulctatio ꝙq; non nisi ouium boumq; impendio dicebatur. Idem libro 33. cap. 1. Ex qua consuetudine mulcta legum antiquarum pecore constat etiam Romæ. Pœnæ & supplicia Germanorum nunc diuersa sunt: aliter enim in militia, aliter domi in pace sceleratos plectũt. In militia fures arboribus, si desit crux, suspendũt, mani-

Intendere pro intentare.

Ignauia.

Infames.

Crate mergi.

Scelera.

Flagitia.

Mulcta.

Supplicia penes Germanos.

manis

manibus post tergum reuinctis: reliquos facinorosos iudicio condemnatos, in frameas agunt: quosdam gladio feriunt: multos à militia perpetuò relegant. Extra militiam domi agentes fures itidem pensiles faciunt: Parricidis atq; latronibus aculeatis rotis tibias ac lacertorum moras cõfringunt: contritisq; singulis ossibus, carnifex ceruicem & præcordia, humerosq; ingenti rotæ citato impetu pulsat, à sedibus suis miseram explodens animam: dein lacerum & deforme cadauer, spirantibus calentibusq; adhuc uenis, rota supra palum suffixa in aura resupinatos uolucribus exponunt. Incendiarios, falsarios merciũ aut monetarum, hæreticos, sacrarumq; ædium spoliatores & sacrilegos, uiuos rogo impositos, aut ad stipitem uinctos cremant, inserto sub ascellas, capiti, inguinibusq; nitri puluere, ut flamma fomentum corripiat. Polygamos, qui uiua uxore, alias clam ducunt, culeo insertos mergunt. Proditoribus ac patriæ hostibus & in eam coniurantibus, exta rimantur, exenteratũ corpus in quatuor partes lancinant, ut manus & crura exeruntur; quas deinde ante urbium portas suspendunt. Nec mulieribus in sceleribus depræhensis parcunt: quæ cum toxico aut amatorio poculo lymphaticos fecerint, aut fascinatione, aut superstitione infamatæ fuerint: uel quæ partum necauerint, aut immaturum excusserint, diuersis supplicijs afficiunt, aut culeo insutas, submergunt, aut Vulcano uitam adimunt, aut uiuas humo defodiunt. Atq; utinam nocentes tantum legibus punirentur: metuo ne non tyrannis aliquando innocentes opprimat, ut est inuidum pectus ad uindictam æstuans. In leuiora delicta paulò mitius animaduertunt. Alios ad palum religatos in foro uulgi ignominijs exponunt. Alios uirgis cæsos in exilium relegant, alios clementius proscribunt aliquot annis. Alijs effodiunt oculos, aut præscindunt aures, amputant manus, periuris digitos, blasphemis linguas: alijs cauterium inurunt. Et pro scelerum diuersitate, diuersis excruciant tormentis. Interuenit nõnunquam procerum fauor, aut propinquorum intercessio, qui Bos in lingua. iudicẽ muneribus corruptũ, à seueriore sententia deflectũt: pecuniæ enim obediunt omnia, etiam leges. Eli

Eliguntur in ijsdem concilijs & principes, qui iura per pagos uicosq; reddunt. Centeni singulis ex plebe comites, consilium simul & autoritas, adsunt. Nihil autem neq; publicæ, neq; priuatæ rei, nisi armati agũt. Sed arma sumere non ante cuiquam moris, quàm ciuitas suffecturum probauerit. Tum in ipso concilio uel principum aliquis, uel pater, uel propinquus scuto frameaq; iuuenem ornant. Hæc apud illos toga, hic primus iuuentæ honos: ante hoc domus pars uidentur, mox Reipublicæ. Insignis nobilitas aut magna patrum merita, principis dignationem etiam adulescentulis assignant. Cæteris robustioribus ac iam pridem probatis aggregantur: nec rubor inter comites aspici.

Principes eliguntur.

Centum comites.

Arma sumuntur ciuitatis iudicio.

Inter uicum & pagũ hoc inter est discriminis. Vicus significat uillarum, id est, domorum rusticanarum congeriem absq; moenijs, Germani, ein dorff uocant. Pagus uero uicorum societatem, ditionẽ seu agrum, qui multis uicis constat, Ein Centgeu, gebiet, oder marck. Villa domus rustica, ein mayerhoff, uorwerg, oder uillaet. Principes, iudices & præfecti, qui iura per pagos uicosq; reddunt, ueteribus, Margrauen & Centgrauen, marchiones teuthonica uoce fuerunt dicti: quos nunc Pfleger, Vogt, Amptlewt, Hauptman, Richter et Schulthaisen uocant: sunt dignitatis officijq; nomina. ¶ Consilium simul & autoritas, adsunt: hoc est consilij autoritatisq; gratia, consulunt et autoritatẽ addunt. ¶ Armati. Refert Aegesippus libro 1. Germanos cuiusdam Imperatoris funus armatos, ac si in bella essent profecturi, deduxisse. Campanus præterea in quadã oratione ad principes dicit: Nec maiores uestri templum, nisi armati ingrediebantur. Quæ consuetudo adeo permansit, ut neq; sacras contiones adeant nostrates Germa-

Vicus.

Pagus.

Villa.

Sine armis nihil agunt Germani.

r ni sine

ni ſine gladio ad latus pendente: nec fora, nec rus camposq́, neq; concilia, neq; etiam conuiuia abſq; armis petunt, domi habent armamentaria, & ad quoſuis inopinatos incurſus ſeu rumores, armati continuo prodeunt, taceo cum peregre proficiſcendum eſt, quàm probe ſe armis muniant cōtra latronū, aut quorumuis hoſtium uim: hæc audaciæ & fortitudinis ſunt argumenta. ¶ Sed arma ſumere quàm ciuitas. Ciuitas non pro oppido aut urbe, quæ tum nulla adhuc fuerat in Germania

Ciuitas.

ut paulò infra declarabitur, ſed pro multitudine, cœtu & conſenſu ciuium cohabitantium, & iiſdem legibus uiuentium, uſurpatur. Macrobius in præfatione in Somnium Scipionis: Comitia, inquit, cœtusq́ hominum iure ſociati, ciuitates appellantur. ¶ Toga. Quemadmodum Romani quondam bonæ indolis pueris, togam in uirilis ætatis argumentum dare ſolebant: ita Germani ſuos adoleſcentulos die tyrociniĳ framea ſcutoq́ donatos, in rem militarem prouehebant. Vnde Eobanus Heſſus celeberrimus noſtræ tempeſtatis poeta.

Toga uirilis Germanorum.

Tela puer dextro didicit uibrare lacerto,
Et leua clypeum poſſe rotare manu.
Iam bellator eques longa ſudare ſub haſta
Et certo aſſueuit flectere frena modo.

De togæ uſu, multa doctiſſime Guilielmus Budæus in poſterioribus Pandectarum annotationibus. Ante ſumptā togā Germanorum iuuenes domus pars fuerant, nihil rerum publicarum adminiſtrabant: Sumpta toga extrudebantur ad bella, & publica ſubibant munia, erantq́ pars reipublicæ. ¶ Inſignis nobilitas, aut magna patrum merita, principis dignationem etiam adoleſcentulis aſſignant. Dignatio eſt quod Græci ἀξίωμα dicunt, id eſt, dignitas & amplitudo, propter honores geſtos, aut magiſtratum, uel propter oris morumq́ maieſtatem. Dignitas etiam dicitur exiſtimatio quæſita claris rebus geſtis, magnificaq; opinio. Suet. Tranquil. in Veſpaſiano cap. 4. Exin ſortitus Africam, integerrime, nec ſine magna dignatione adminiſtrauit. Idem in Domitiano cap. 2. Expeditionem

Dignatio pro dignitate.

quoq;

quoque in Galliam, Germaniasque, neque necessariã & dissuadentibus paternis amicis, inchoauit; tantum ut fratri se & operibus & dignatione adæquaret. Hac uoce etiam Cicero libro 10. ad Atticum usus est; Nec quicquam nisi de dignatione laborat. & in annalibus sæpe Tacitus, uelut Beatus Rhenanus in Thesauro locutionum constructionum & uocum Tacito solennium annotauit diligentissime, quem nuper Cornelio præfixit. Est autẽ sensus: Adolescentuli principis dignationem assequuntur ab insigni maiorum nobilitate, aut à præclaris patrum meritis. Si patres nobiles aut benemeriti fuerint, dignitatẽ in filios deriuant atque transfundunt. Ascendunt adolescentes ad dignitatẽ principum, propter insignem nobilitatem, aut magna patrum merita, nemo obscurus, ignobilis, nulloque facinore clarus ac gloriosus peruenit ad regis aut principis dignitatem. Sicut paulo ante dixit. Reges ex nobilitate, Duces ex uirtute sumunt. Aliquot denique proditum est historijs, Regum atque Ducum Germaniæ multos, à mediocri statu atque fortuna, in eam dignitatẽ ob insignem tamen quãdam uirtutem & fortitudinem euectos. Fuit præterea à Charoli Magni temporibus regnum aliquam diu hæreditarium, donec Septemuiri, uulgo imperij Electores, Churfursten, à curia appellantur, Othone tertio regnante, instituti sunt: qui coeuntes unanimis uotis, regem atque Imperatorem creandi ius habent.

Adolescentes patriũ honorem assequũtur

Imperium hæreditarium.

Septemuiri Churfurstẽ

Germani soli Imperatorem deligunt.

Gradus quinetiam & ipse comitatus habet, iudicio eius quem sectantur. Magnaque & comitum æmulatio, quibus primus apud principem suum locus: & principum, cui plurimi & acerrimi comites. Hæc dignitas, hæ uires, magno semper electorum iuuenum globo circũdari, in pace decus, in bello præsidium. Nec solum in sua gente cuique, sed apud finitimas quoque ciuitates id nomẽ, ea gloria est, si numero ac uirtute comitatus emi

Comitatus.

Aemulatio principum et comitum

neat: expetuntur enim legationibus, & muneribus or nantur, & ipsa plerunq; fama bella profligant. Cum uētum in aciem, turpe principi uirtute uinci, turpe comitatui uirtutem principis non adæquare. Iam uero infame in omnem uitam ac probrosum, superstitem principi suo ex acie recessisse. Illum defendere, tueri, sua quoq; fortia facta gloriæ eius assignare, præcipuum sacramentum est. Principes pro uictoria pugnant: comites pro principe.

Gradus & ordines dignitatum.

Comitatus principis suos habet gradus, dignitates atq; ordines: alijj enim in aula principis eminentiores sunt & primæ post principem auctoritatis, primates, proceres, à cubiculis, à secretis, à consilijs, quæstores, equorū stabulorumq; præfecti, marschalcos uocant, œconomi, maiores domus, quos Hausmayer & Hausuogt uocitant, tribuni, centuriones. Inferioris ordinis sunt equites, satellites, lixæ. Per gradus ad proceres ascendes, & rursum per gradus ad infimates descendes. Istos gradus ac ordines princeps pro suo arbitrio constituit. Inde æmulatio inter comites oritur, dum quisq; primas ambit. Titillantur uicissim principes simili æmulatione plurimos fortes eosq; acerrimos affectantes comites, quo selectissimo comitatu satellitioq; conspicui fiant. Ipsi etiam duces præclare gestis nobiles, multis legationibus donisq; inuitantur ad ferenda subsidia, & ad ministrandam militiam, quinetiam milites prompti & sua sponte ad hos confluunt, hos sequuntur, admirantur, laudant atq; tuentur, & ipsa plerunq; fama bella profligant. Quo nomine proximo sæculo clarus erat Albrechtus Marchio Brādenburgensis multis laudibus ab Aenea Syluio celebratus: & illius postmodum nepos Casimirus, qui nuper in Pannonia occubuit. Hac rei militaris laude atque fortitudine hoc tempore insignes & præstantes habentur; Philippus Hessorum,

Rei militaris nomine clari.

Charo

Charolus Geldriorum principes, Comites ab Helfenſte yno, Vuolfgangus Comes à Lupff, Nicolaus Comes à Salmis, Marcus Sittich ab Ems, Georgius Fronſpergius, Franciſcus Siccingenſis, Georgius Truchſes, Vilhelmus Rogendorffius, Barones à Schera, Ioannes à Brandeck, Cōradus Gotzman, Iacobus à Vuernau, Eck à Reyſchach, Maximilianus ab Ebernſteyn, Duo Heſſi à Bomelbergo, atque alij quorum nomina non teneo: qui longa militia exerciti, fama ipſa hoſtibus formidabiles ſunt. Nemini enim obſcurum eſt, quantas hoſtium ſtrages cōfecerint, quantas uictorias atque trophæa retulerint. Nouit hoc Gallus, Inſuber, Italus, Turca, Pannonius. Quales prioribus ſæculis extiterunt plurimi: nam ſemper inuictos heroes genuit Germania, qui uitam pro patriæ libertate non horruerunt in diſcrimen collocare. ¶ Infame in omnem uitam. Valerius Maximus libro 2. cap. 1. de inſtitutis antiquis de Celtiberis Hiſpaniæ populis, idem commemorat. Nefas duxiſſe prælio ſupereſſe, cum is occubuiſſet, pro cuius ſalute ſpiritum deuouerant. ¶ Comites. A comitando nomen accepere Comites, quod principem ac ducem comitarentur ad bella publicaq́ negocia, eius lateri hærerent, ac pone ſequerentur, nec diſcederent. Fuitq́ dignitatis & officij nomen, primarij è nobilitate uiri, infra duces ſupra barones, nos Teuthonica lingua Grauen appellamus, & Comes ein Graff. Et ſunt apud noſtrates qui hoc uocabulum à graui deriuatum putent: quòd morum grauitate, uirtutibus atque fortitudine eminere Comites deceat. Mihi plane Germanica uox eſſe uidetur, præfectumq́ ſignificare, quòd Comites ab Imperatoribus & Principibus ad adminiſtrandas prouincias regionesq́, ad cuſtodiam maritimam, ad marcam, id eſt, præfecturam ſeu limitem, & caſtra tuenda, deputati ſint. Ideoq́ etiamnum uaria exiſtunt Comitum genera: Vt Pfaltzgraff, Comes palatinus, hoc eſt, palatij imperialis præfectus. Landtgraue, Comes prouincialis, id eſt, prouinciæ præfectus. Marggraff, Comes marcæ, hoc eſt, limitis

Comites primarij è nobilitate uiri.

Graff.

Marchia eſt præfectura.

Comitum genera.

Pflatzgraf

Landtgraff

Margraff.

siue castelli præfectus: nos aliàs Marchionem dicimus, Burg
Burgraff graue, Comes Castrensis, hoc est, castri præfectus, quos Ro.
Centgraff. Imperatores, olim in amplissimis imperij ciuitatibus constitu
Gograff. erunt. Centgraue, Comes iudicialis, id est, præfectus iudicio. Grauij in iure Saxonico, festini iudices, qui in necessitate uelociter iudicant. Goch est celer, graff iudex. Graffschafft significat præfecturam, ein Vogtey, oder ein gebiet des gerichts, sic quoq; Rheingraf, Vuilgraf &c. ¶ Præcipuum sacra
Sacramētū mentum est, id est, iusiurandum (Ayd und pflicht) Milites enim iurare solent, & ideo militiæ sacramenta dicuntur. Iurant autem se omnia strenue facturos quæcunq; præcepit Imperator, nunq; deserturos militiā, nec mortē recusaturos pro Germanorū repub. Hinc sacramēta pro militibus usurpant eruditi, quod iusiurando in fœdus societatemq; obstringantur, & pro Imperatore
Auctorati defendendo iuramenta interponāt. Vegetius lib. 2. de re militari cap. 5. Sacramēto astricti milites dicuntur auctorati, quasi obærati, hoc est, ære stipendiario obstricti, ac iā non sui arbitrij. Et auctorare est obligare. Exauctorare auctoratū & astrictum dimittere, abire sinere, suoq; arbitrio reddere.

Amor belli Si ciuitas in qua orti sunt, longa pace & ocio torpeat, plerisq; nobilium adolescentium petunt ultro eas nationes, quæ tum bellum aliquod gerunt: quia & ingrata genti quies, & facilius inter ancipitia clarescunt, magnumq; comitatum non nisi ui belloq; tueantur: exigunt enim principis sui liberalitate illum bellatorem equum, illam cruentam uictricemq; frameam. Nam epulæ, & quanquam imcompti, largi tamen apparatus, pro stipendio cedunt. Materia munificentiæ per bella & raptus. Nec arare terram, aut expectare annum, tam facile persuaseris, quàm uocare hostes & uulnera mereri

mereri. Pigrum quinimmo & iners uidetur sudore acquirere, quod possis sanguine parare.

Germani omnibus sæculis armorum, pugnæq; amātes ac studiosi extiterunt, gens bello nata & assueta, in bellicis rebus adeo semper præcelluerunt, ut Romani Imperatores, & ante illos quoq; Asiæ reges, ipsos stipendio conductos in militiam asciuerint, corporis custodes adhibuerint, & sine Germanorum auxilio nullum prosperum confecerint bellum. Ipsi quinetiam Romani rebus florentibus, uirtute Germanorum res magnas gesserunt. Pacem deniq; & quietem cane & angue peius oderunt, ut ultro in peregrinas regiones, quæ tum prælium haberent, bellorum gratia excurrerent. Celebres deniq; sunt in histo rijs Germanorum eruptiones in Asiam, Africam, Italiam, Galliam, Hispaniam, Britanniam, Sarmatiam, Pannoniam, Dalmatiam, Illyridem, & quo non? Cantatissima est Cymbrorū & Teutonorum in Galliam atq; Italiam irruptio ante Cæsarū tempora. Sueuorum in Pannoniam, Hispaniam atq; Britanniam: Vandalorum Burgundionumq; in Pannoniam, Italiā, Galliam & Hispaniam. Francorum in Galliam, & aliarū Germaniæ nationum emigratio obscura non est. Semper alienas terras affectauerunt militiæ causa. Ideoq; Tacitus inquit: Si ciuitas pace & ocio torpeat, nobiles adolescentes exteras petunt nationes quæ bella gerant: & pridem diuus Iulius Cæsar Commentariorum belli Gallici libro 6. Vita omnis in uenationibus atq; in studijs rei militaris consistit, à paruulis duriciei ac laboris student. Et mox: Atq; ubi quis ex principibus, in concilio se dixit ducem fore, qui sequi uelint profiteantur, consurgūt ij, qui & causam, & hominem probant, suumq; auxilium pollicentur, atq; à multitudine collaudantur: qui ex ijs secuti non sunt, in desertorum ac proditorū numero ducuntur, omniumq; rerum ijs postea fides derogatur. Seneca libro 6. naturalium quæst. Germanos gentem belli auidam uocat. Idem libro de

Germani bellis assueti & dediti

ira,

ira, Germanis quid est animosius? quid ad incursum acrius? qui bus innascuntur innutriunturq́, quorum una illis alia negligentibus cura. Lucanus lib. 8. Pharsaliæ.

Omnis in arctois populus quicunq́ pruinis
Nascitur, indomitus bellis & mortis amator.

Strabo li. 4. Sunt oẽs natura bellaces. Claudianus ad Stiliconẽ.

Illi terribiles quibus otia uendere semper
Mos erat, & fœda requiem mercede pacisci. Idem:
Qui nec principibus donis precibusq́ uocati
Paruerant.

Mamertinus ad Maximianum Germanos hunc in modum alloquitur: Non estis in ociosa ac delicijs corrupta regione nati, sed in his quas ad infatigabilẽ cõsuetudinẽ laboris & patientiæ usus imbuit. Semper enim hosti oppositi estis, semper instructus miles exercet terram, omnis uita eorum militia est, quorum fœminæ cæterarum uiris fortiores sunt. Non ullum in Europa geritur bellum citra Germanorum copias. Nostri adolescentes sectantur duces in prælia qualiacunq́, modo stipendium numeretur: & plerunq́ in contrarijs aciebus ab utraq́ parte Germanica auxilia conspiciuntur. De bello iustum an iniquum sit minus solliciti. Adeo uerum dixit ille:

Nulla fides pietasq́ uiris qui castra sequuntur,
Venalesq́ manus, ibi fas ubi maxima merces.

¶ Exigunt. Olim militibus donabantur equi, arma, torques, armillæ, hastæ, phaleræ: quemadmodũ Lucium Sicinium Dentatum bellatorem strennum refert donatum, Au. Gellius libro 2. noct. at. Sic Germanis morem fuisse tum hic tum aliàs narrat Cornelius. Ideo Fridericus Barbarossa Sueuus, primus eius nominis Rom. Imp. Stratorem quendam ijsdem muneribus honorare uoluit, sicut Guntherus Ligurinus libro secundo recitat his uerbis:

Cui rex ob facinus præclarum præmia laudis
Digna referre uolens titulos, & nomen equestre
Armaq́, cornipedesq́ feros, cultusq́ nitentes
Largiturus erat,

Signifi-

Significat uero comites à principibus prælia adituris exigere equũ frameãq;. ☞Raptus. Cæsar li. 6. belli Gallici. Latrocinia nullã habere infamiã apud Germanos retulit, q̃ extra fines cuiusq; ciuitatis fiũt, atq; ea exercẽdæ ac desidiæ minuẽdæ causa fieri prædicat. Hoc idẽ scribit Pomp. Mela li. 3. Ius, inqt, adeo in uiribus habẽt, ut ne latrocinij qdẽ pudeat. Vnde Chon. Celtis.

Nec censere nefas animum intendisse rapinis.

Latrões in primis aluit Hercynia sylua late per Germaniã sparsa, tuta præbens latibula. Equestres etiamnum hac infamia nobiles habentur. ☞Expectare annum. Veteres anno adscripserunt, ut rerum omnium patri, id commendationis, quod Terræ deorum hominumq; parenti quidam adscribẽdum opinati sunt, uidelicet, Annum productiuæ uirtutis potentem, & non agrũ: Vnde & natũ prouerbiũ: Annus fructificat, nõ tellus: q̃d Erasmus Chiliadis 1. cent. prima, puerb. 44. explicat. *Annus fructificat, nõ ager.*

Quoties bella non ineunt, non multum uenatibus, plus per ocium transigunt, dediti somno, ciboq;. Fortissimus quisq; ac bellicosissimus nihil agens, delegata domus & penatium & agrorum cura, fœminis senibusq; & infirmissimo cuiq; ex familia. Ipsi habent miram diuersitatem naturæ, cum ijdem homines sic amẽt inertiam & oderint quietem. *Ocium.*

Quemadmodum mare habet acçessus ac recessus æstuarios, ita in rebus humanis nihil est perpetuum, sunt omnium rerum uicissitudines: ætas humana studia antiquat, mutat atq; innouat. Sic cum uenatione accidisse puto, quæ Iulij Cæsaris ætate fuit frequentissima Germanis, uelut ipse in suis commentarijs belli Gallici commemorat lib. 6. Vita omnis, inquit, in uenationibus, atq; in studijs rei militaris consistit. & paulo inferius de Hercynia, & eius feris loquens; Vros studiose foueis ca- *Venatio crebra in Germania.*

ptos interficiunt: hoc se labore durant adolescentes, atq; hoc genere uenationis exercent, & qui plurimos ex his interfecerũt relatis in publicum cornibus, quæ sint testimonio, magnam fe runt laudem. Idem libro 4. belli Gallici de Sueuis: Multũ sunt in uenationibus. Deinde autem ob crebra bella, uenatio fuit ra rior & neglecta, quomodo hic Tacitus sui temporis morem re fert. Non multum uenatibus dediti. Postremô uero rebus florẽ tibus rursus repetita. Nam cũ ipsa Germania sit montosa atq; nemorosa, per quam latissimè euagatur Hercynia sylua, in mul- tos ramos saltusq; sese aperiens spargensq;, qui ferarum gig- nunt abundantiam; & ideo frequentem præstant uenationem, Cui reges, principes, comites atq; nobiles Germanorum sunt intenti: nec antistites à uenationibus abstinent, quos ta- men arcent iura põtificia. 86. Distinct. Esau. Et, An putatis. Hi si interdum uenentur excutiendi torporis uel solatij gratia, ne feræ segetem depascant, aut alia ratione noceant, utiliter fa ciunt, consulunt enim reipublicæ. At si intermisso legitimo gu bernandi officio, toti aucupio & uenationi sint dediti, hanc uni cè desiderent, quærant, cogitent & sectentur, hac se oblectẽt, ut solent quidam, re ipsa declarant se malle imperare beluis, q̃ hominibus. Hæc uenandi solicitudo parit rixas, contentiones & iurgia: nonnunquam etiam bella, dum quisq; uicinum ne- mus ui ad suum ius imperiumq; rapere studet, Cum tamen syl- uarum multitudo omnibus largam præberet uenandi copiam; si non quibusdam uolupe esset rixari de lana caprina, ac se su- osq; brutorum causa in discrimen conijcere. Dion Cassius Ni cæus in Hadriano refert ipsum Imperatorem plerunq; in uena

Iazyges. tionibus usum Mastore genere Iazige, quorum sedes etiam Germani tenent, propter robur & audaciam hominis. Hinc Baptista Mantuanus ad Cæsarem de Germania:

Assueta per Alpes
Frigora agens, certare ursis, niue candida semper
Per iuga ueloces cursu præuertere ceruos.

Et Chonradus Celtis;

Cõmu-

Cõmune his studium, uenari, equitare, uagari,
Atq; suum uarias uictum quæsisse per artes.

De Charolo Magno Eginhartus ipsius Imperatoris alumnus atq; scriba refert: Assidue exercitabatur equitando, ac uenando, quod illi gentilitium erat, quia uix ulla in terris natio inuenitur, quæ in eo labore Francis possit æquari. De eodem scribit idem Eginhartus: Filios q; primum ætas patiebatur, more Francorum, equitare, armis ac uenationibus exerceri fecit. ℣ Ipsi hebent mira diuersitate naturæ. Domesticam curam fœminis commendant Germani, agriculturæ uero, militiæ, ac publicis rebus uiri nauant operã. Et cum reliqui mortales bonis disciplinis aut artibus mœchanicis studeãt, & se aliquid artis nouisse gaudeant, quietis insuper studiosi; Germani ẽ contra mira hebent naturæ diuersitate, inertiam nanq;, id est, bonarum disciplinarum aut mœchanicæ artis ignorãtiam diligunt, & quietẽ odiunt. Secus hodie, nam orbi terraæ nota est Germanorũ eruditio, industria, omniumq; bonarum artium sagax ingenium. Alij codices legunt. Ipsi habent miram diuersitatẽ naturæ.

Mos est ciuitatibus ultro acuiritim conferre principibus uel armentorum uel frugum, quod pro honore acceptum, etiam necessitatibus subuenit. Gaudent præcipue finitimarum gentium donis, quæ non modo à singulis, sed publice mittuntur: electi equi, magna arma, phaleræ, torquesq;. Iam & pecuniam accipere docuimus. *Liberalitas ciuitatũ in principes.*

Principes quia reipublicæ seruiunt, ab eadem aluntur, accipiũt enim pensiones, decimas frugũ, tributũ, uectigal, naulum, & infinitas alias exactiones. Aequũ utiq; ius ac legitima piaq; ordinatio: nisi quidam abuterentur isthoc priuilegio in grauissimam tyrannidem suorumq; popularium deprædationem, qui non accipiunt iustas pensiones, sed omnino expilant suos; cum *Germani suis principibus reddũt pensiones.*

 boni

boni pastoris sit tondere pecus, non deglubere: uelut Tyberius Cæsar referente Suetonio, dicere solebat. ⁋ Gaudet donis. Germanos pecunia ac donis corrumpi, Cornelius lib. 20. annalium prodidit. Et supra: Est uidere apud illos argentea uasa, legatis & principibus eorum muneri data. Et deinde: Expetuntur legationibus, & muneribus ornantur. Ipse quoque Iulius Cæsar Germanos muneribus & pecunia allectos secum in bello habuit, & eorum fortitudine uicit Galliam ac Pompeium, uelut ipse testatur libro 1. belli Ciuilis, & Otho Frisingensis li. 2. cap. 48. Chronicorum repetit. Sic Tyberius Cæsar Maroboduum Germanorum regem ad se pertraxit, Suetonio in uita eius, & Cornelio libro 2. annalium autoribus. Nihil enim tam sanctum est, inquit M. Tullius actione in Verrem secunda, quod non uiolari, nihil tam munitum, quod non expugnari pecunia possit. Nummi bellorum sunt nerui ac fontes, rerumque gerendarum effectiores. Ita quoque Cor. li. 18. refert. Pecuniæ omnia obediunt. De quo uide Erasmũ in prouerbijs. Hæc auri sitis cõpulit Heinrichum Bebelium poetam Germanum ut exclamaret: Proh deorum atque hominum fidem. O dolendam atque execrandam Germanorum auariciam, quos esse inuictos ab hostibus, res ipsa atque multorum autorum testimonia declarant, hos ipsos pecunia uincit. ⁋ Iam & pecuniam accipere docuimus. Supra dixit: Pecuniam probant ueterem ac diu notam, Serratos Bigatosque. Argẽtum quoque magis quàm aurũ sequuntur.

Pecunia ac donis corrumpuntur

Pecunia uincit omnia.

Nullas Germanorum populis urbes habitari satis notum est, ne pati quidem inter se iunctas sedes. Colũt discreti ac diuersi, ut fons, ut campus, ut nemus placuit. Vicos locant non in nostrum morem connexis & cohærentibus ædificijs. Suã quisque domum spacio circundat, siue aduersus casus ignis remedium, siue inscitia ædificandi.

Vrbibus carent Germani. Habitant discreti. Vici Germ. quales.

Vetus

. Vetus Germania multo etiam tempore post Cor. Tac. æta tem nullas urbes habuit, sed quæq; gens, natio, aut ciuitas, uicos, uillas, tuguria, syluasq; incoluit: quas sedes temerè & seorsum ligno culmoq; cõsutas, spacio circumdedit ad formam insularum, id est, domorum quæ nullis ædificijs cohærent, aut imperitia ædificandi, aut aduersus casus ignis remedium, ne uicina flamma absumerentur. Sic Seneca refert in lib. de gubernatione mundi. Nulla Germanis fuisse domicilia, nullasq; sedes, nisi quas lassitudo in diem posuisset: qualia Herodotus narrat libro 4. qui Melpomene, de Scythis, quorum nomen usquequaq; in Sarmatas & Germanos transiuisse Plinius testatur. Siquidem nullæ sunt eis, inquit, urbes, nulla mœnia extructa. Herodianus quoq; scribit libro 7. Raro apud Germanos è lapide lapidibusq; coctilibus, aut lateribus sunt ædificia: densis etiam syluis, quorum confixis coagmentatisq; lignis quædam quasi tabernacula ædificant. Iulius deniq; Capitolinus in uita duorum Maximinorum, uicorum Germaniæ ab Imperatore exustorum meminit, nullam urbium faciens mentionem: quod nullæ adhuc in Germania extiterint. Ciuitatibus maxima laus erat, quàm latissime circum se uastatis finibus solitudines habere: hoc proprium uirtutis existimantes, expulsos agris finitimos cedere. Iulij Cæsaris sunt commentariorum belli Gallici sexto. Cum Christiana fide & translato ad Germanos imperio, quod in Charolo magno gestum est, à nostris imperatoribus urbes ædificari cœptas puto, & uicos mœnijs cingi, contraq; hostium uim muniri. Quantis uero nunc splendeat urbibus, oppidis, ac castris nemini obscurum est, suo quoque loco, sparsim tamen, nostra memorant cõmentaria. Colunt inquit, discreti ac separati, ut fons, ut campus, ut nemus placuit: Eiusmodi enim loca ualde accõmoda sunt ædificijs hominũq; habitationibus, propter earum rerum usum & necessitatem. Hinc sunt crebræ illæ locorum appellatiões à bach, feld, holtz, & consimilibus dictionibus, cum quibus ciuitatum, arciũ, atq; uicorum uocabula componuntur, quemadmodum mox decla

Germani quondam nullas urbes habuerunt.

Vrbes quã do cœperint ædificari.

rabitur. Spacia uero circa uillas omnigenam præbent cum utilitatem tum uoluptatem: nam præstant agros, hortos, uiridaria, pomaria pro necessitate rei familiaris. Et si area sepibus muniatur, grex armenti pecorisq; intra septa ab excursu cohibetur, feræ cum furibus arcentur: est locus deambulandi & exercendi corporis, cursu, saltatione, disco, ac palæstra. Iã igitur subtexam uulgaria locorum uocabula, ut inde cuiusq; loci etymum atq; originem ingeniosus quisq;, facillime addiuinare queat. Vrbes, castra ac domicilia, quæ ad fontes, fluuios ac lacus struxerunt Germani, plerunq; desinunt in brun, born, beurn, bach, furt, brugk, werd, sehe, dam, mund, ort, aut wyck. Significant autem brun, born, beurn, Germanis fontem: sic sunt Haylprun, Kunigsprun, Mulbrũ, Erlenbrun, Thieffenbrun. In Born, Padẽborn, Breyttenborn, Schwartzenborn, Erlisborn, Steckborn, Hakenborn. A Beurn, Chauffbeurn, Onebeurn, Itebeurn, Plaubeurn, Torrenbeurn. A Bach, quod riuum denotat, cognominata sunt Suabach, Onoltzbach, Chulmbach, Butzbach, Prubach Vuitelspach, Erlenbach, Sultzbach, Gengebach, Steynbach, Mosbach. A furt uel fort, id est, uado aut traiecto, Erdtfurt, Querfurt, Sueynfurt, Ochsenfurd, Franckford, Hasfurt, Amersfurt, Treffurt, Stasfurt, Sasfurt, Diethfurd. A brugk, quod pontem significat. Insbrugk, Zueybrugk, Sarprugk, Herspruck. A Vuerd, ita paruam insulam & terram inter amnes sitam, ac salicetum appellant Germani, Donawerd, Seynwerd, Keyserswerd, Bolswerd, Geyselwerd, Leuwerdẽ, Grauenwerd, Sclackenwerd, Vuerden & Vuertheym. A Sehe, id est, lacu Vualdsehe, Tegersehe, Lorchsehe, Vueyssensehe, Reychensehe, Vrsehe, kochsehe, Haymsehe, Goersehe, Zierichsehe. A Dam id aggerem denotat, Roterdam, Amsterdam, Schiddam, Leerdam, Vuorckendam. A Mund, quod oram, ostium & os fluminis significat: Lechsgmund, Angermund, Tangermund, Romund, Dortmund, Eremund, Orlemũd, Tramunde, Vuatnamynde, Absgmund, Munden, & multæ urbes uulgo Gemund appellatæ. Ab ort quomodo finem, exitum aut terminum dicũt: sunt

Anger-

Vulgaria locorum uocabula.

Locorum appellationes circa fontes & flumina.

Furt.

Vuerd.

Dam.

Mund.

Ort.

Angerhort,Rurhort, Arencort, Zuort. A Vuyck, Harderwyck, Grādswyck, Osterwyck, Bardewyck, Brunſwyck, Sleſwyck. Significat uero Vuyck ſinum aquarum, quē aliis golph, ſalt, & Schekant appellant Germani. At quæ loca in campis ac planicie occuparūt, in feld, ried, heyd, wyſen, reut, grun, anger, wayſch, wayd, marck, mayr, haus, hoff, ſtadt, dorff, kirch, munſter, wyler, floer terminantur. In Feld, id eſt, agrum ſeu campū Rheinfeld, kungsfeld, Blaufeld, Salfeld, Furſtenfeld, Mansfeld, Mayenfeld, Roſenfeld, Coosfeld, Piterfeld, Roſtiueld, Soltuelden. In Ried, hayd, wyſen, reut, grun, anger, weyſch, wayd, quo modo rus ac prata uocāt. Herried, Donauried, Diethmansried, Riedhuſen, Neikēried, Bekenried. Gabelhayd, Spondauerhayd Hirshayd, Oberhayd, Cottenhayd, Haydenheym. Stattwyſen, Steynwyſen, Braytwyſen, Hallerwyſen, Keyrwyſen. . Angersreut, Engelreut, Ernreut, Parreut, Leipoltzgrun, Geroltzgrun. Vuolffsanger, Steynanger, Durranger, Vueyſchenfeld, Vueyſchdorff, Mitwayd. In Marck quod emporium & limitē ſignificat: ut Neumarck, Altmarck, Reismarck, Feldmarck, Inde etiam Dennmarck, Steyrmarck, Vuyndiſchmarck. A Mayr q̄d agrū et agricolā notat, Vueynmayr, Vuſlmayr, Vuyſmayr, Cholmayr. In haus, hoc eſt domum, Schoffhuſen, Sangerhuſen, Mulhuſen, Gelnhuſen, Nordhuſen, Vuitzenhuſen, Recklinchuſen, Vuildehuſen, Tāhauſen, Anhauſen, Drechſhuſen, Sumerhauſen, Vuinterhauſen. Ab Hoff ſic curiam nominant, Vilshouen, kungshofen, Oſterhofen, Almanshouen, Gaylnhofen. In Stadt ita urbem dicunt, Halberſtadt, Charlſtadt, Hochſtadt, Aychſtadt, Ingolſtadt, Altenſtat, Neuſtadt, Sletſtadt, Darmſtadt, Arnſtadt. In dorff ſic uicū ruſticanum ab egeſtate appellant. Iegerndorff, Vuydersdorff, Mendorff, Sumersdorff, Altdorff, Deckendorff, Vuarendorff, Pfullendorff, Indersdorff, Schorndorff. A kyrch quod ſignificat templum. Feltkyrch, Neukirch, Auffkirch, Pfarkirch, Lentzkirch, Luykirch, Partenkirch, Vualdtkirch. In Munſter quod à monaſterio deductū eſt, Salmunſter, Nynmunſter. Maſmunſter,

Vuyck *Campeſtrium locorū uocabula.* *Marck.* *Mayr.* *Dorff.* *Munſter.*

Munſter.

Munſterberg, Munſterhauſen, Aldenmunſter, Neumunſter.

Vuyler. In Vuyler id uocabuli à uilla deriuatũ puto. Rotwyl, Vuatwyl, Halwyl, Bebenwyler, Gebenwyler, Almanswyler, Neuwyler, Rapeswyler. In Floer, quod ſimiliter agrum ſignificat, quoq; reperias locorum uocabula. *Syluestriũ locorum nomina.* Quæ uero in ſaltibus & nemoribus iacent oppida uiciq́; aut prope ſyluas, exeunt in wald, holtz, forſt, buch, rode, hagen, buſch, & au. In wald hoc eſt nemus, Gripeswald, Furſtẽwald, Friewald, Sclackẽwald, Liechtenwald, Grunewald, Buchwald, Oberwalden, Vnderwalden, Mittenwald, Eybenſwald, Reichswald, Sidwald. In holtz, quomodo ſyluã lignũq́; nominant, Vuelff holtz, Crãtzholtz, Bucholtz, Holtzhuſen, Holtzheym, Holſaten. In forſt id eſt, ſaltum, Vuylenforſt. A Buch quod & fagum & faginetum denotat, Hagẽbuch, Rotenbuch, Schonbuch, Greuẽbuch, Entlibuch. *Rode.* In Rode ſic arboretum appellant, Mimynrode, Oſtenrode, Gerenrode, Seulenrod, Munchsrod, Vuallenrod, Leonrode, Biſchoffsrode, Vuermingẽrod, Chriſtẽrode, Vuolffenrod, Dattenrod, Hutzenrod, Gunſrod, Vueylgenrode. *Hagen.* In hagen, ita dumetum uocant, Greuenhag, Ziegenhagn, Coppenhagn, Vuolfshagn, Freyhagn. A buſch, id quoq; dumum ſeu rubum ſignificat, Hertzogbuſch, Gadebuſch, Buſchertal. *Au.* Ab Au, quod uocabulum Germanis tempe, locum paſcuum & cõ uallẽ notat, qualia loca intra ſyluas, ualles ac amnes uiſuntur, Rheinau, Reichenau, Vuildnau, Gerau, Landau, Stockau, Stockerau, Burgau, Naſſau, Liechtenau, Hirſau, Dachau. *Vocabula locorum in montanis.* Verũ in montanis loca admodũ frequenter in berg, buhel, reiu, burg, eck, furſt, hut, ſtein, fels, kling, ſteyg, terminantur. In berg, hoc eſt montẽ, Nurenberg, Babenberg, Schneberg, Schreckẽberg, Leuchtẽberg, Liechtẽberg, Gyſſenberg, Furſtẽberg, Freyberg, Fridberg, Vuittenberg, Vuirtenberg, Ortenberg, Haydelberg, kungſperg, Hennenberg, Schuanperg. In Burg, quod ſignificat caſtrum, Brandenburg, Luneburg, Hapsburg, Lympurg, Freyburg, Ilenburg, Marieburg, Aldenburg, Rotenburg, qualia multa dedimus quum de Aſciburgio ſcriberemus. *Eck.* In eck, quod

quod extremitatem & angulum significat, ac de fluminibus quoq; usurpatur. Lubeck, Lobeck, Arneck, Albeck, Vuagegk, Geroltseck, Haideck, Suabeck, Vilseck, Mureck, Rhyneck, Loneck, Vualdeck. A Furst quod culmen notat, Schillingsfurst &c. In Hut, ita custodiam uocant, Landtshut, Vualdtshut. In Steyn, id est, lapidē, Holstayn, Staphelsteyn, Chopfsteyn, kuffsteyn, Hauensteyn, Gibichensteyn, Ludwigssteyn, Hohensteyn, Epsteyn, Blanckensteyn, Traunsteyn, Helffenstein Thiersteyn. In Fels, q̄d petrā denotat: ut Liechtenfels, Vueissenfels, Rheynfels, Vuallenfels, Trachēfels, Ernfels, Vualdenfels, Falckenfels. A kling, quomodo cliuum uocant, kaltenkling, klingnou, klingenberg. A Steyg, ita similiter cliuum & præcipitem montis descensum appellant; ut Vuysensteyg, Altensteyg, Nidersteyg. In Buhel, id tumulum denotat, Dunckelsbuhel, kutzbuhel, Schnellebuhel. In Rayn collem terrestrem dicunt, Lechsrhayn. Vrbes uicic; in uallibus aliquando in thal, & gart desinunt. Thal uallem significat, unde sunt Mergenthal, Murgēthal, Rosenthal, Fridenthal, Greuēthal, Grymthal, Iochimstal, Amerthal, Engelthal. In Gart quod hortus est, Studgart, Bremgart, Vuyngarten, Christgarten, Stargardt, Sengart. Aliquando etiam in Au, ut dixi, & in Geu. Plurima præterea locorum uocabula in heym, quod patriam significat, exeunt; ut Ingelheym, Zygenheym, Mundelheym, Pfortzheym, Vorcheym, Vuynsheym, Bappenheym, Haydenheym, Hildesheym, Oppenheym, Bischoffsheym, & innumera alia. Sunt quæ in leben, conuictum hoc indicat, desinant; uelut Isleben, Ascharsleben, Gardileben, Gattersleben, Iersleben, Amarsleuen, Hardersleuen. Quædam in Horn, id est, cornu: ut Puchorn, Romershorn, Vueyssenhorn, Hirshorn, kyfhorn. Alia in Engen aut Ingen, ut Tubingen, Reutlingen, Esselingen, Laugingem, Gundelfingen, Vuitteslingen, Nordlingen, Dillingen, Villingen, Memmingen, Riedlingen, quæ à familijs plerunq; nomenclaturam receperunt. Sunt nonnulla in Ach exeuntia; quomodo Rufach, Schiltach, Aurach,

Hut. *Kling.* *Steyg.* *Appellationes locorū in uallibus sitorum.* *Heym.*

t Zuysal-

Zuyfaltach, Andernach, Creutznach, Bacharach, Bulach, Schwartzach, Durlach, Gartach, Biberach, Altach, Chronach. Quædam etiam in Loch, ut Haygerloch, Suaderloch, Deberloch, Hasloch, Vurmloch, Vuysenloch &c. Sunt præter hæc plurima quæ à conditoribus nomenclaturā receperunt: uelut Forū Tyberij, Augusta, Agrippina, Hamburgū, Brunsuigum, Croniburgum, Dorganum, Citica, Babenberga. Alia à populis, sicut à Sueuis, Suibissa, Sueynitium, Suabachium, Sueuezele, Sueuegheymium. A Francis, Franckensteyn, Franckenberg, Francofurdia. A Saxonibus, Saxen, Saxenhusiū, Sachsensteynium. Ab Tungris, Tungern. Ab Anglis, Angilostadium. Ab Tectosagis seu Decumatibus, Teck. A Cattis, katzenelenbogen, Cattuicus. A Salingio, Salingostadium. A Cheruscis seu Ceruetijs, Cerbst. A Batauis, Battoburgum: à Langobardis, Bardey, Bardengau, Bardenuigum. A Suarinis Suerinum & Vuarinū &c. Alia à fontibus & fluuijs; uelut, Odera, Nissa, Spreberga, Enide, Fulda, Padaborna, Angermundā, Erlippū, Gouda, Schidamū, Roterdamū, Auelspurgiū, Drauamūda, Cocchera, Elsterberga, Traunsteynium, Ensium, Salaueldia, Igla, Aegra, Salza, Lutariburgū, Plauburniū, Nagolta, Iaxstfeldia, Mundelheymium, Guntzburgum, Begnisia, Suartzaha. Alia à uentis, sicut Vuestheymium, Vuestfeldia, Northusium, Northeymium, Ostheymium &c. Alia ab euentu, quomodo Rotenburgum, Vueyssenburgum, Schuartzenbornium, Aurbachium, Goldberda, Sneberga, Zuicca, Pleystadium, Cinstadiū, Fridberga, & multa alia. Sunt præterea infinita q̄ in itz & ig exeūt: uelut sunt Legnitz, Parchwitz, Polkwitz, Lubschitz, Osterlitz Auspitz, Trebitz, Boherlitz, Gorlitz, Oschitz, kemnitz, Leiptzig, Leisnig &c. hæc Sclauica puto. Ista locorum uocabula in eum usum congessi, ut nostris Germanis darem occasionem, argumentum & indicium singulorum locorum originem & nomenclaturam inuestigandi addiuinandíq;: hoc enim ad illustrationem Germaniæ plurimum conferet.

A conditoribus ac populis.

A fluminibus.

Ne

Ne cementorum quidem apud illos aut tegularum usus. Materia ad omnia utuntur informi, & citra speciem aut delectationem. Quædam loca diligentius illinunt terra ita pura & splendente, ut picturam & liniamenta colorũ imitetur. Solent & subterraneos specus aperire, eosq; multo insuper fimo onerant, suffugium hyemi & receptaculum frugibus: quia rigorem frigorũ eiusmodi locis molliunt: & si quando hostis aduenit, aperta populatur, abdita autem & defossa, aut ignorantur, aut eo ipso fallunt, quod quærenda sunt.

Cæmenta à cædendo dicta, sunt cæsi lapides parui, apti ad ædificandum, & omnis rudior materia, qua ædificia consurgunt, Speys, morter und kalck. Liuius: Nec erat difficile murum subruere, quod cæmenta non calce durata erant, sed interlita luto. Hinc Cæmentarij dicuntur, ædificiorum, quæ ex lapidibus fiunt, structores; quos aliqui Fabros murarios uocant. Tegulæ autem à tegendo, quæ domos tegunt, Ex qbus aliæ dicuntur lapideæ, aliæ latericiæ, coctiles, mãmatæ, quadratæ, marmoreæ, crustaceæ. Obseruandum uero ipsius mundi rudimento homines feros atq; incultos, ante fruges incognitas, querna glande, fructibusq;, quos passim è terra natura produxerat, uictitasse, & in specubus habitasse, aut syluarum tecta incoluisse; uerum agresti hoc uictu posito, cœperunt primũ alij tuguriola de fronde harũdinibusq; contexere, alij luto acerato hirundinũ instar extruere loca, Plinij sunt li. 7. ca. 56. hist. mundi, quæ cannulis temere contecta subirent: mox industriores, ut est humanum ingenium ad noua excogitanda, uel maxime promptum, non solum

Cæmenta.

Tegulæ.

Habitatio ueterum.

t ij casulas

casulas, sed amplissimas domos fundatas extruere cœperũt: & ex uillis & pagis oppida formare, & muro cingere didicerunt: q̃ hodie sunt cultissima, tũ uallo, muro, atq; bellicis instrumentis instructissima. Ita Germania Cornelij ætate incultior fuerat nostra. Et Maximinus Imperator in Germaniã ueniens uicos eorum reperit tantum terra lutoq; compactos, teste Herodiano. Nunc à proximis sæculis marmore, quadris, lapibus & coctilibus, tegulis, lateribus omnia surgunt ædificia: estq; plane noua Germaniæ facies. ¶ Subterraneos specus. Videtur loqui de hypogæis, id est, cellis subterraneis, in quibus maiores nostri hybernarunt, antequàm hypocaustorum, quas stubas uocant, usus ad nos peruenerit: quæ hodie tantum conseruandis frugibus, uino, potu, atq; penu deputatæ sunt, Cellaria dicũtur. Chonradus Celtis libro amorum 4. Elegia 7. refert se prope Lubicam urbem maritimam Saxoniæ, in subterranea cella pernoctasse his uerbis:

Specus subterranei. Hypogea. Cellaria.

Est mos arctoo quo se Germania claudit
 Aequore, quo rigidum temperet aula gelu,
Sub terra effossis facimus conuiuia cellis,
 Quis laridum crudum, farsaq; cruda damus,
Cum strumulo cæso, butyroq; in pixide salso,
 Et Bacchum & Cereris pocula aquosa damus.

Quomodo etiam in Pomerania mos est. Hi specus sunt suffugium hyemi, quæ est Germanis longissima, æstate breui, ut est apud Tacitum libro 2. annalium: & infra, Apud quos plurimũ hyems occupat. Idem Celtis Lappones memorat inhabitare specus, ita canens:

Hyems longißima in Germania.

Lappones specus inhabitant.

Vltima concreti qui cernunt sydera cœli,
Aestatis uerisq; inopes, hyememq; perennem,
Perpetuasq; niues cœlo patiuntur inerti,
Inter quos memorant Lappones nomine dictos,
Qui uitam specubus ducunt syluisq; niuosis,
Venantes madros, & molles pelle sabellos.

Pomponius Mela lib. 2. eadem fermè de Sarmatis tradit. Atq; ob sæua

ob sæua, inquit, hyemis, admodum assidue demersis in humum sedibus, specus aut suffossa habitant.

Tegumen omnibus sagum, fibula, aut si desit, spina consertum. Cætera intecti, totos dies iuxta focum atq; ignem agunt. Locupletissimi ueste distinguūtur, non fluitante, sicut Sarmatæ ac Parthi, sed stricta & singulos artus exprimente. Gerunt & ferarum pelles, proximi ripæ negligenter, ulteriores exquisitius, ut quibus nullus per commercia cultus. Eligunt feras, & detracta uelamina spargunt maculis, pellibusq; belluarum, quas exterior Oceanus, atq; ignotum mare gignit. Nec alius fœminis quàm uiris habitus, nisi quòd fœminæ sæpius lineis amictibus uelantur, eosq; purpura uariant, partemq; uestitus superioris in manicas non extendunt, nudæ brachia ac lacertos: Sed & proxima pars pectoris patet. *Cultus uirorum.* *Pelles.* *Fœminarū cultus.*

De uestitu Germanorū planè germano, simplici ac rustica no, mimine fluitante, nec tam immoderatū precium referente, ut hæc habent tempora, quibus effusissimus sumptus in uestes impenditur, narrat sui temporis morem Cornelius. Adeo exuit hæc natio pristinam simplicitatem, ut uideas infimos è plebe splendidissimis uestibus, ijsq; laxissimis, regibus magnisq; heroibus quōdam minime indignis, incedere. Quid dicam? nihil uideas hodie, quàm inanem sumptum, ac sumptuosam omnium rerum luxuriem, moribus ueterum Germanorum planè imparē, quorum tegumentum fuit sagum. Pomponius Mela lib. 3. Viri sagis uelantur, aut libris arborum, quamuis sæua hyeme nan di non patientia tantum illis, studium etiam est. Est uero Sagū uestis uillo lino ue grossiore texta, & ad militiam apta, Inde Sa *Sagum uestis Germanorum.*

 gulum,

gulum. Vulgus ein iack, filtzmantel, kotz, & huseck appellat, Chonradus Celtis libro 2. amorum, Elegia 9.

Rhenones fuerant, rimosa'q; subera uestes,
Dura'q; contexit corpora uile sagum,
Qualis hyperboreo uiuit nunc Sarmata cœlo,
Et quæ post Codanum sunt tria regna sinum.

Fibula. At Fibula cingulum significat, & eius ornamentum, quo uestes subligamus. Vnde fibulare cingere, & diffibulare discindere & fibulam resoluere. Scribit Eginhartus Charolũ Magnũ Rom. Imp. natione Francũ Germanũ, qui Germanici cultus erat retinẽtissimus festis diebus usum fibula aurea sagũ astringẽte. Fibula ein krap, schlos. ¶ Sicut Sarmatæ. Sarmatæ Scythici populi uestibus effusissimis atq; laxissimis utebantur. Rhenonibus quoq;, hoc est, de pellibus pestes gestabant. Lucanus libro primo Pharsaliæ:

Charolus magnus Francus.

Sarmatarũ luxus in uestibus.

Et qui te laxis imitantur Sarmata braccis,
Vangiones, Batauiq; truces.

Parthorum luxus. ¶ Parthi, orientales populi, Persis finitimi, primo ueste sui moris utebantur: posteaquam opes accessere, luxuriæ materia: ut Medis, prælucida ac fluida, armorum patrius ac Scythicus mos, autor Iustinus libro 41. ¶ Stricta & singulos artus exprimente. Ita Sidonius Apollinaris cultum Frãcorum describit in Panegyrico ad Iul. Vale. Maiorianum.

Germani stricta ueste usi.

Strictius assutæ uestes procera cohercent
Membra uirum, patet ijs arctato tegmine poples,
Latus & angustam suspendit balteus aluum.

Diuus Iulius libro sexto belli Gallici de Germanis. Pellibus, aut paruis rhenonum tegumentis utuntur, magna corporis parte nuda. Idem in quarto de Sueuis scribens; Atq; in eam se consuetudinem adduxerunt, ut locis frigidissimis, neque uestitus præter pelles habeant: quarum propter exiguitatem magna est corporis pars aperta, & lauentur in fluminibus. Et Seneca libro primo de ira. Quid Germanis induratius ad omnẽ patientiam? & quibus magna ex parte, non tegumenta cor-

Germani nudi.

porum,

porum, non suffragia aduersus perpetuum coeli rigorem. Noster quoque Cornelius libro decimo octauo annalium. Cohortes, inquit, Germanorum cantu truci, & more patrio nudis corporibus super humeros scuta quatientes, subeunt cōtra Romanum exercitum. ☞ Ripae. Intelligit Rhenum: is enim amnis Gallos à Germanis separauit, & Romani Imperij limes erat, uelut Caesar libro quarto belli Gallici testatur. Pelles autem, de quibus Tacitus loquitur, uariae, atque diuersarum belluarum sunt Phocarum, ursorum, luporum, Sabellorum, uulpium, ouium &c. quasdam aetas nostra, Zobellinas à Sabellis animātibus, Lupartas à Leopardis, Lassatias, Hermelinas, mardinas uocat: has mittit Scandia, Gotthia, Bothnia, sic à preciosis pellibus dicta, Sarmatia, Lituania, Moscus, Ruthenus, Bildelappus & Scytha. Chonradus Celtis, *Rhenus limes Rom. imperij.* *Pellibus preciosis utitur Germania.*

Venantes mardos & molles pelle sabellos.

Iustinus libro 2. de Scythis. Lanae ijs usus ac uestium ignotus, & quanquam continuis frigoribus urantur, pellibus tamen ferinis aut marinis uestiuntur. Oceanus exterior, est Germanicū mare, aliàs & Sarmaticum atq; Scythicum appellatum, uelut infra explicabitur, quod nullis Imperatoribus nauigatum, aut classibus tentatum fuerat, quemadmodum etiam Strabo libro septimo retulit, cuius uerba haud ita procul ab initio commentarij adscripsimus, & habet quaedam Plinius lib. 16. capite secundo naturalis historiae. In eo mari Scandia sita est, & adhabitant Sarmatae ac Scythae, unde quoque adferuntur pelles in Germaniam. *Oceanus exterior.* *Scandia.* *Sarmatae.* *Scythae.*

Quanquam seuera illic matrimonia. Nec ullam morum partem magis laudaueris: nam prope soli barbarorum singulis uxoribus contenti sunt, exceptis admodum paucis, qui non libidine, sed ob nobilitatem plurimis nuptijs ambiuntur. Dotem nō uxor marito, *Matrimonia seuera.* *Dos maritalis.*

sed

ſed uxori maritus offert. Interſunt parentes & propinqui, ac munera probant: munera non ad delicias muliebres quæſita, nec quibus noua nupta comatur, ſed boues & frenatum equum, & ſcutum cum framea, gladioq́ꝫ. In hæc munera uxor accipitur: atque inuicem ipſa armornm aliquid uiro affert: hoc maximum uinculum, hæc arcana ſacra, hos coniugales deos arbitrantur. Nec ſe mulier extra uirtutum cogitationes, extraq́ꝫ bellorum caſus putet, ipſis incipientis matrimonij auſpicijs admonetur, uenire ſe laborum periculorumq́ꝫ ſociam, idem in pace, idem in prælio paſſuram auſuramq́ꝫ: hoc iuncti boues, hoc paratus equus, hoc data arma denunciant. Sic uiuendum, ſic pereundum: accipere ſe quæ liberis inuiolata ac digna reddat, quæ nurus accipiant, rurſusq́ꝫ ad nepotes referāt. Ergo ſepta pudicitia agunt, nullis ſpectaculorum illecebris, nullis conuiuorum irritationibus corruptæ.

Myſterium dotis. *Pudicitia.*

Germanorum coniugía à moribus commendat: quod inſunt huic uinculo quæ à pietate minime abſunt. Deus nanqꝫ ab initio maſculum & fœminam condidit, & indiſſolubili uinculo coniunxit: mulierem in uiri adiutorium: ideoq́ꝫ admonebantur nymphæ in ipſis ſponſalibus, ſe uenire fortunæ periculorumq́ꝫ ſocias: mariti diſcrimen fore uxoris quoqꝫ: mariti fœlicitatem atqꝫ bona utriſqꝫ communia, hoc eſt, ut ſacræ loquuntur literæ, duos in una carne coalituros, ne ſint porrò duo, diuerſarumq́ꝫ partium, ſed una caro, eiuſdem uoluntatis, fortunæ, periculi atqꝫ laboris. ¶ Soli barbarorum, hoc eſt, peregrinorum & extraneorum. Strabo libro 14. geographicorum arbitratur ab initio conficto nomine eos Barbaros appellatos, qui difficulter

Germanorum coniugia.

difficulter, aspere ac duriter loquerentur, quemadmodum blæsos, balbosq; dicimus: postea ad omnes translatum est, qui nō erant Græci aut Latini, quod ij maiorem linguam habeant & magis cultam: quinetiam inter hos, si quis non recte proferat, barbare loqui dicitur. Inde ad mores quoq; metaphoricôs transsumptum est, ut Barbarus pro fero, crasso & indocto usurpetur. Post Christum passum Barbari censebantur, quibus nec Græci, nec Latini aut Hebræi nomen concedebatur. Hodie in Barbaricum nomen abierunt, qui Christianam fidē non profitentur, nec Romanum imperatorem agnoscunt. Vocat ergo Tacitus Germanos barbaros extraneos, peregrinæ linguæ, & Romano imperio nondum audientes, in eo tamen cōmendabiles, quòd singulis uxoribus contenti sint: nam Numidæ, Mauri, Aegyptij, Indi, Hebræi, Persæ, Garamantes, Parthi, Taxili, Nasamones, Thraces, atq; penè omnes Barbari, singuli pro opibus quisq; quàm plurimas uxores, alij denas, alij plures habebant. Scythæ atq; Agathyrsi, Scoti, Britanni, Attici, promiscue uxores & liberos ex Platonis republica, communes habere, & more pecudum lasciuire solebant. Massagetæ singuli unam ducebant uxorem, sed ea communiter utebantur. Apud Arabes, qui fœlicem incolunt Arabiam, consuetudo erat, ut una omnibus consanguineis uxor esset. Sic sunt diuersarum gentium diuersa matrimonia: quædam potius libidines, adulteria, atq; scortationes dixero. Germani autem proximæ ad legem naturæ accedūt, qui singulis uxoribus contenti sunt: nemo illorum plures accipit, uelut aliorum barbarorum gētes: quisq; suam ad rogum seruat, qua defuncta licet alteram ducere. Pauci nobilium pluribus ambiuntur nuptijs, inquit, Cornelius: sicut de Ariouisto Germanorum rege Cæsar libro primo commentariorum belli Gallici memorat, quod duas habuerit uxores, Sueuam unam, alteram Noricam. ¶ De dote Germanorum ueterum Helius Eobanus Hessus poeta præcipui nominis, admirandæ eruditionis & humanitatis, aliquā do sic lusit:

Germani singulis uxoribus cōtenti.

Diuersarū gentium diuersa connubia.

Ariouistus duas habuit uxores.

Dos erat huic sonipes, duris bellator in armis,
Et pecus & tristis iugera pauca soli.
Scilicet, arma etiam nostris placuisse puellis,
Testis es at nostra clade superbe Mari.
His neq; degeneri muliebris inertia luxu,
Improba nec curæ forma Venusúe fuit.

Dos ueterum Germanorum.

Sic Chonradus Celtis libro 2. amorum, elegia 9.

Mos erat uxori castum seruasse cubile,
Vt framea & sonipes constitit ante fores.
Tunc firmus iuuenis, robustam corpore prolem
Sustulit, & matris pastus ab uberibus.

Dij nuptiales. *Fœminæ armis exercitæ.* ¶ Hos coniugales deos. Romani Iouem adultum, Iunonem, Venerem, Dianam, Thalassium, qui Hymenæus est Græcis, Subigum, Virginensem, Iugatinum, Domiducum, coniugales deos coluerunt: quemadmodum copiose Augustinus libro 6. de ciuitate dei cap. 9. prodit. ¶ Extra bellorum casus. Refert Plato ex Licurgi sententia, quòd fœminæ in armis se cum iuuenibus debeant exercere, ut bello aptæ sint: quemadmodum fuere Amazones, Scythæ, atq; Sarmaticæ mulieres, de quibus Pompo. Mela libro 2. & 3. quæ ob id mammas inurebant, ne armorum impedirent tractationes. Et supra retulimus, Germanorum fœminas cum uiris in prælia egressas. Lactantius Firmianus libro 3. institutionum cap. 22. de Platone post alia scribit: Et quoniã uidebat in cæteris animalibus officia marium fœminarumq; non esse diuisa, existimauit oportere & mulieres militare, & consilijs publicis interesse, magistratus gerere, & imperia suscipere. Itaq; his arma & equos assignauit. ¶ Nullis spectaculorum illecebris. Spectacula esse illecebrarum irritamenta ex hoc perpenditur, quòd Scipio Nasica uetuerit apud Romanos theatra atq; orchestras extrui: ac ne scenici peragerentur ludi, ne corona astantium malis exemplis coinquinaretur. Ocium enim, uinum ac theatrum excitant atq; fouent Venerem, omnisq; generis mala: & sine Cerere & Baccho friget Venus; uelut aptis uerbis declarat Oui. li. 2. de amoru remedio.

Spectacula illecebrarũ irritamẽta *Spectacula & cõuiuia illecebræ malorum.*

Vina

Vina parant animos Veneri, si plurima sumas.

Et alibi.

Quæritur Aegistus quare sit factus adulter,
Im promptu causa est, desidiosus erat.
Ocia si tollas periere Cupidinis arcus,
Comtemptæq; iacent & sine luce faces.

Spectacula moribus noxia, probat etiam Coelius Rhodiginus antiquarum lectionum libro 5. cap. 7. Quantum uero irritent conuiuia, obscurum non est.

Literarum secreta uiri pariter ac fœminæ ignorant.

Germania uetus studiosissima Martis cultrix, Palladẽ Musasq; penitus ignorauit, literarum mysteria nesciuit, nec ullã honestarum disciplinarum scholam, literarumq; studiũ habuit: nulli extiterunt ingenuarum artium periti, qui gentis nostræ in cunabula, incrementum, mores ac res fortiter præclareq; gestas, ad posteritatem transmitterent: hinc factum puto, ut barbarorum nomen tulerint, quòd diuinarum atq; prophanarum literarum legumq; cognitionem habuerint nullam: ideo nulla uetus extat historia, ipsorumq; Germanorum res adeo in Letheum flumen submersæ sunt: ut nisi ipsa ueritas atq; conscientia coegisset Latinos & Græcos scriptores inuitos nonnunquã digredi ad celebrandam Germanorem uirtutem ac laudem, & fatendam ueritatem, nihil omnino memoria uel lectione dignũ superesset. Fuerunt nanq; plurimi qui fortia atq; præclara facinora designarent; at qui ea posteris commendarẽt, nulli. Ipsaq; Germanorum lingua admodum sero scribi cœpta est. Debemus igitur literarum imperitiæ primordiorum, antiquitatum rerumq; memorabilium ignorantiam. Et quid adeo dignum de ipsis primis parentibus haberemus, si etiam Cornelij Taciti libros, ut Plinij secundi uiginti libros, inuidissent nobis fata? Habent Græci, Hebræi & Latini suos annales ab ipsis originibus: nos uero quid habemus ab ijs temporibus quibus Musæ adhuc

Literarum imperitia apud ueteres Germanos.

u ij ex-

extorres & ignotæ fuerant Germanis? Quantum enim lucis, gloriæ aut splendoris Germaniæ cum literis accesserit, haud facile quispiam explicauerit. Aeneas Syluius affirmat sub Hadriano Imperatore, id est post natum Christum CXXX. ciuilem cultum cum literis accepisse Germaniam. Ego cum religione Musas immigrasse puto. Nam qui orthodoxam religionē plantarunt, haud dubie literas simul inuexerunt institutis scholis, ut per illas ceu plantas & seminarium succresceret pietas. Quo modo primitus ipsa monachorum cœnobia, ac canonicorum collegia fuerunt scholæ, in quibus non alebantur uentres, fruges consumere nati, & inutilia terræ onera, sed pietatis atq; bonarum literarum alumni ac discipuli: huius testes sunt officiorum nomina, Lector, Scholasticus, Cantor. Idipsum indicant pontificia decreta 21. Distinct. Cleros. 12. Quæstione 1. Necessaria. et in decretalibus libro 5. cap. 1. de magistris. Ingressis igitur musis, Germania posita priore barbarie, cultior est reddita: & demonstrauit se non modo uiros ad arma promptos, sed ad literas quoq; & omnes bonas disciplinas gignere. Nam ab inde semper inclytos literarum alumnos edidit: id quod abū de nostra declarant tempora. Quæ enim regio unquam eruditis uiris tam fœcunda fuit, quàm ab proximo sæculo fuit Germania? id quod testantur diuina præclarissimorum uirorum ingenia, ac ipsoꝝ monumenta: è quoꝝ millibus sufficiat numerasse Rupertum Tuiscensem, Nicolaum de Cusa, Albertum Magnum Sueuum, Rudolphum Agricolam Phrisium, Ioannem Reuchlinum Sueuum, Desiderium Erasmum Batauum, Philippum Melanchthonem Sueuum, Beatum Rhenannm Tribochum, Petrum Mosellanum Treuirensem, Helium Eobanum Hessum, Ioachimum Vadianum Heluetium. Nulla est Germaniæ gens ac ciuitas quæ non peritissimos genuerit uiros, ac subinde proferat alatq;. Sunt theologi, philosophi, iurisperiti, medici, oratores, poetæ, mathematici: Græcarum Hebræorumq; & omnium denique liberalium disciplinarum professores consummatissimi, qui editis ingenij sui monumentis declarauerunt

Cœnobia ac collegia fuerunt scholæ.

rauerunt Germaniam non modo bellicosos uiros gignere, sed & industrios, prudētes, cordatos ac ingeniosos, togæ militiæq; aptos: quorum omnium catalogum non pigeret attexere, nisi me consilium & multitudo auocaret, & quòd alioqui sint celebratissimi. De scribis, typographis, pictoribus atq; architectis quid attinet referre, quum nemo non sciat hos penes nos acutiores quàm usquàm alibi. Deniq; quis ignorat nos præclare Musas ornasse, & promouisse bona studia fœlicissimo illo & omnibus sæculis memorabili inuento chalcographiæ? quæ ad Maguncíacum Rheni, celebrem Germaniæ urbem circa domínicæ incarnationis annū M. CCCC. XL. Friderico tertio Imp. reperta est, ab uiro Germano Ioanne Faust. Iacobus Vuimphelingius constanter affirmat, Argentorati à Ioanne Gutenberg excussoriam artem primū inuentam. Alij Ioannem Mantel inuentorem scribunt. Qua arte mire promota sunt bona ingenia quæ alias in describēdis autoribus longa fatigatione fuissent impedita. Huic inuento successit barbariei proscriptio, excusis bonis authoribus mūdicies Latinæ linguæ intrauit: mox Græcæ ac Hebrææ literæ cœperunt florere, & synceriter eruditi emersere. Linguarum peritiam solida theologia secuta est. Purius enim nunc loquitur theologus, medicus & iurisperitus, quàm unquam apud Germanos, ut ij quibus aliquando eramus barbari, nunc præ nobis potius sint barbari dicendi. Adde insuper sedecim celeberrima ingenuarum artium gymnasia, uulgo Vniuersitates appellant, ab ipsis Imperatoribus Augustis, & Summis Pontificibus eximijs consecrata priuilegijs atq; stipendijs: quæ ad præcipuos Germaniæ amnes in amœnissimo loco ac florentissimis urbibus sita sunt, ipsa numerare non piget. Ad Rhenum, Basilea Rauricorum, Maguncíacum, Francorum metropolis, & Colonia Aprippina Vbiorum ciuitas. Supra Danubij caput ad Martianum nemus, est Friburgum Brisigauiæ. Inferius in Boijs Angelostadium est ad ripam Danubij, deinde Vienna Austriæ. Ad Nicrum, uulgo Neccharum, est Tubinga, atq; Haidelberga. Ad Albim, Praga Boemiæ, et Vuittenberga

Ars excussoria à Germanis reperta.

Gymnasia literarum penes Germanos.

ſuperioris Saxoniæ. Haud procul ab illa ad Eliſtrum ac Pliſſim in terra Miſnenſi Lipſia, & in Toringis ad Geram amnē & Hercyniam ſyluam, Hercynofordia. Ad Oderam in Marchia, Francofordia. In Saxonia inferiore ad Germanici maris litora ſunt, Roſtochium & Gripelswaldum. In Brabantia, Louanium. Quæ in quouis diſciplinaꝝ genere peritiſſimos con ſumatiſſimosq́ generāt uiros. Sunt p̄terea in ſingulis ciuitatibus ſcholæ, quibus p̄ſunt eruditione & morū grauitate admirabiles ac ſuſpiciendi ſcholaſticæ iuuentutis moderatores, qui ingenia perpetua exercent ſedulitate, donec rudes puerorū animi formentur, & paulatim ad meliora ſtudia grandeſcant. Ideoq́ nunc nec uiri nec fœminæ literarum ſecreta ignorant, ſed fœliciter didicerunt & ſtudioſius docent liberos,

Adulterij pœna. Pauciſſima in tam numeroſa gente adulteria, quorum pœna præſens, & maritis permiſſa. Acciſis crinibus nudatam coram propinquis expellit domo maritus, ac per omnem uicum uerbere agit: publicatæ enim pudicitiæ nulla uenia, non forma, non ætate, nō opibus maritum inuenerit. Nemo enim illic uitia ridet, nec corrumpere & corrumpi, ſæculum uocatur. *Virgines tantum nubunt apud quoſdam Germanos* Melius quidem adhuc eæ ciuitates, in quibus tantum uirgines nubunt, & cum ſpe uotoq́ uxoris ſemel tranſigitur. Sic unum accipiunt maritum, quo modo unum corpus, unamq́ uitam, ne ulla cogitatio ultra, ne longior cupiditas, ne tanquam maritum, ſed tanquam matrimonium ament. Numerum liberorum finire, aut qnenquam ex agnatis necare flagitium habetur. Plusq́ ibi boni mores ualent, quàm alibi bonæ leges.

Rari

Rari penes priscos Germanos mœchi fuerunt, pauciores adulteræ, nempe in quas seuerius animaduertebatur: & q hoc uinculum sanctius colebant, sicut quoq; Helius Eobanus Hessus aliquando scripsit:

Adulteriũ rarum penes ueteres Germanos

Nulla maritantes nouere cubilia mœchos,
Firma pudicitiæ lex muliebris erat.

Sed heu Iupiter, quæ scelera hodie non suppullulant, radicesq; altius ingerunt? quæ non hydra succrescit? Iam uirtus languescere cœpit, flagitia laudari, probitatem proscribi, & omnia pessum ire cernimus. Remissius nunc cum adulteris agitur, quã prisca ætate. Viris concessa erat pœna in mœchas, eiectam domo, uerberibusq; cæsam, repudiabat maritus: quasdam occisas scimus. Parthi etiam, referente Iustino libro 41. nec ulla delicta adulterijs grauius uindicauerunt. Adulterij pœnam apud Romanos ex Catonis oratiõe recitat Aulus Gel. libro 10. noct. att. ca. 23. q̃d fuerit ius marito uxorẽ in adulterio deprehensam, impune necare. Porphyrius in commentarijs in Horatium scribit morem fuisse fœminas adulterij admissi conuictas, cogi toga indutas in publicum procedere: quorsum respexit Martia(lis:

Coccina famosæ donabat ianthina mœchæ,
Vis dare quæ meruit munera? mitte togam.

Ludouicus Cœlius libro 11. cap. 82. antiquarum lectionum annotauit: Lepreos quos deprehenderint adulterantes, triduo uinctos per ciuitatem ducere, mox toto uitæ tempore cõtemptibiles habere: quod mulieribus itidem fiebat, nisi quod hæ diebus undecim in foro stare cogantur, discinctæ, & tunica circumuestitæ pellucida: habes de eiusdem sceleris pœna apud eundem Cœlium libro 11. cap. 79. antiqui. ¶ Publicatæ pudicitiæ nulla uenia. Tanta seueritate abominãtur adulteriũ, ut mœchæ repudiatæ, nullam deinceps ueniam mereãtur, nec formæ elegantia, ætate, opibusq; secundas inueniant nuptias: contemptæ senescunt. Bonifacius archiepiscopus Maguntinus aliâs Vunnefridus dictus, in epistola ad Edoaldum Anglorum principẽ, scribit in antiqua Saxonia, ubi nulla sit Christi cognitio,

si uir-

ſi uirgo in paterna domo ſtuprata,uel matrona fuerit adulterio
polluta, ſtrangulatam illam cremari,& ſupra ſepulcbri foueam
ſuſpendi uiolatorem, aut cingulotenus ueſtibus reciſis flagella
ri, caſtis matronis oppidatim pungentibus donec interimant.
¶ Nemo enim illic uitia ridet. Id eſt conniuendo probat, uel ex
cuſat, nemo arridet, applaudit, & blanditur uitijs. Annotauit
in hunc locum terſiſſimus Cornelij noſtri uindex, Beatus Rhe
Vitia ridentur. nanus hæc uerba: Quanto ſanctiores fuere nobis ethnici? Nam
quotuſquiſq; hodie uel uitia non ridet, uel quantumuis enor-
mibus flagitijs non prætexit illud. Sic ſæculum eſt. Si quis alie-
na matrimonia contaminantem aut puellis illudentẽ damnet,
ſtatim audit: Sic ſæculum eſt. Si bonus uir peſſimam iſtam po
tandi cõſuetudinem reprehendat, mox audit qui excuſet, quod
ſic hodie ſæculum ſit. Si quis improbat morem, quo iuuenes in
militiam temere proficiſcuntur, ad nullum non ſcelus patran-
dum erudiendi, huic mox dicetur, Sic ſæculum eſt. Si quis mi-
retur ſacerdotum in parandis præbẽdis inſatiabilitatem, audit,
Sic ſæculum eſt. Si quis immodicum mortalium ſtudium in pa
randis diuitijs, quæſtum illicitum, atq; contractuum iniquita-
tem deteſtatur, huic tanquàm neſcienti allegabitur, Sic nunc ſæ
culum eſt. In ſumma nullis non erratis, nequitijs, criminibus
obtendimus, Sic ſæculum eſt. Diſſimiles igitur maioribus
noſtris uitia ridemus, nobiſq; blandimur, & corrumpentes &
corrupti, decipientes alios ac circumſcribentes, culpam in ſæ-
culum reijcimus. Codex alter habebat, uocantur. hæc Bea-
tus. Plato de legibus 2. eleganter indicat, quomodo fallat cõta
gium Eraſmo interprete. Vtrum probabile, inquit, an potius
Contagio morum. neceſſarium hoc ipſum eſſe, quod cum quis cum prauis homi-
num improborum moribus conflictatur, non odit, ſed gaudet
magis approbans, quanquam ueluti per iocum reprehendit,
ſomnians ſuam ipſius maliciam, tunc profecto neceſſe eſt, ut
ſimilis euadat gaudens utriſcunq; gaudeat. Seneca de ira libro
3. Sumuntur à conuerſantibus mores. Et ut quædam in conta
ctis corpore uitia tranſiliunt, ita animus mala ſua proximis
tradit.

tradit. Ebriosus, conuictores in amorem uini traxit. Impudicorum cœtus, fortemq́ & si liceat, uirum emollit. Auaricia in proximos uirus suum transtulit. Eadem e diuerso ratio uirtutum est, ut omne quod secum habent, mitigent. Nec tam ualetudini profuit utilis regio, & salubrius cœlum, quàm animis parum firmis, in turba meliorum uersari. Quæ res quantum possit, intelliges, si uideris feras quoq; conuictu nostro mansuescere, nulliq; immani bestiæ uim suam permanere, si hominis contubernium diu passa est. Qua de re multa congessit Erasmus in Chiliadibus in prouerbijs; Si iuxta claudum habites, subclaudicare disces. &, Corrũpunt mores bonos colloquia praua. &, Oscitante uno, deinde oscitat & alter. ¶ Melius quidem ad hoc eæ ciuitates. Valerius Maximus capite de institutis antiquis libro 2. Quæ uno contentæ matrimonio fuerant, corona pudicitiæ honorabantur. Existimabant enim eum præcipue matronæ syncera fide incorruptum esse animum, qui post depositæ uirginitatis cubile, in publicum egredi nesciret: multorum matrimoniorum experientiam, quasi legitimæ cuiusdam intemperantiæ signum esse credentes. & Lactantius Firmianus libro 4. cap. 3. Matrimonium dici non potest, ubi mulier uiros multos habet, sed hæc aut meretrix aut adultera nominabitur: à qua enim pudor, castitas, fides abest, uirtute careat necesse est. ¶ Trãsigitur, supple matrimonium. Virgines ubi semel nupserint, maritusq́ occubuerit, nõ adeunt secũdas nuptias, uno matrimonio & marito cõtenti: ne potius uideantur libidinis gratia maritos quærere, quàm coniugij sanctitatem. ¶ Numerum filiorũ finire. Flagitium erat finire hoc est definire & statuere numerum liberorum, quot liberos ex uxore sis suscepturus, quasi in tua situm sit potestate plures uel pauciores gignere, & præter definitum numerum nolis ulterius prolem. Turpe habebatur, si filij minus liberorum haberent, nec sobolis numero maiores æquarent. Tantisper procreandis liberis operam dant, donec natura fatigata sua sponte desieris, Eobanus Hessus:

Mulier uno marito contenta laudatur.

x Mutu

Mutuus in prolem commiſcuit ardor habendam,
Hanc quoq; legitimam eſt eſſe petita fides.

¶ Plusq; ibi boni mores ualent, quàm alibi bonæ leges. Præclara ueterum Germanorum commẽdatio à morum ſanctitate, ac uitæ innocentia. Peruicax enim gens multis legibus cohibenda eſt: at iuſti nulla egent lege, nec ſani medico. Apud Romanos, Græcos & Aſiæ populos, bonæ ſancitæ ſunt leges, ſed quæ parum ualuerunt: plus autem boni mores ualuerunt penes Germanos. Poſtmodũ & ijs degenerantibus, ex malis moribus natæ ſunt bonæ leges, quarũ hodie numerũ haud facile collegeris.

Germanorum laus à bonis moribus.

Ex malis moribus, bonæ procreantur leges.

In omni domo nudi ac ſordidi, in hos artus, in hæc corpora, quæ miramur excreſcunt. Sua quenque mater uberibus alit, nec ancillis ac nutricibus delegantur. Dominũ ac ſeruũ nullis educationis delicijs dignoſcas. Inter eadem pecora in eadem humo degunt, donec ætas ſeparet ingenuos, uirtus agnoſcat. Sera iuuenum Venus, eoq; inexhauſta pubertas: nec uirgines feſtinantur: eadem iuuenta, ſimilis proceritas, pares ualidæq; miſcentur: ac robora parentum liberi referunt.

Educatio.

Matrimonium ſerius.

De educatione Germanorum minime exquiſita, ſplendida atq; delicata admiratur Cornelius, quòd in hæc corpora excreſcant: Cum aliarum gentium liberi magna cura & diligentia, cibis etiam delicatioribus alantur à teneris annis, ut grandeſcãt: nec tamen iſtam corporum magnitudinem poſſint aſſequi, quàm Germani citra hanc educandi diligentiam planè germano ac ruſtico alimento conſequantur. Iulius namq; Cæſar libro Commentariorum belli Gallici primo, ſcribit Germanos incredibili corporum magnitudine eſſe. Similiter Strabo in 7. refert Germanos corporibus proceros. & Ioſephus belli Iudaici libro 2. cap. 16. in oratione Agrippæ ad Iudæos: Quis ueſtrũ, inquit, non

Germani magnis corporibus.

nō audiuit multitudinē Germanorum? uirtutes quoq; & magnitudinem corporum sæpe uidistis? Pomponius Mela libro 3. Qui habitant immanes sunt animis & corporibus. Supra etiam Tacitus dixit: Omnibus truces & cærulei oculi, rutilæ comæ, magna corpora, & tantū ad impetū ualida. ¶ Sua quenq; mater. Chondradus Celtis libro 2. amorum, elegia 9.

Lactantis nemo nutricis nomina nouit,
Quæ prolem cogit degenerare satam.

Solæ potentiores & principum reginæ, nutricibus delegant infantes lactandos hodie, germana ac materna educatione planè reiecta, fœtum adulterino lacte assuetum, ab auita uirtute degenerare cogunt. ¶ Inter eadem pecora. Rei pecuariæ omnino dediti fuerunt ueteres Germani, quemadmodum supra Cornelius & nostra commentaria retulerunt; & Cæsar lib. 4. belli Gallici simul scribit. Maximam, inquiens, partem lacte atq; pecore uiuunt: multumq; sunt in uenationibus. ¶ Sera iuuenum Venus, eoq; inexhausta pubertas. Nam uires exhaurit Venus: id quod Virgilius Maro ostendit his uerbis:

Germani pecuariæ dediti.

Libido uires exhaurit.

Nec Veneris, nec tu uini capiaris amore,
Vno nanq; modo uina Venusq; nocent.
Vt Venus eneruat uires, sic copia uini,
Et tentat gressus, debilitatq; pedes.

Tantus uero pudicitiæ honos fuit Germanis, ut ante uigesimū annum fœminæ noticiam habuisse, in turpissimis haberent rebus, autor C. Iulius Cæsar libro 6. belli Gallici. Hinc Chonradus Celtis libro 2. elegia 9.

Sera Germanorum Venus.

Corpore maturo tunc nupsit mascula uirgo,
Quatuor ut lustris uita peracta fuit.
Colloquium castum iuuenis seruabat in agris,
Robustoq; fuit corpore sera Venus.
Sed nunc bisquinos ubi uix transegeris annos,
In Venerem & Bacchum docta puella ruit.

Sic Helius Eobanus Hessus:

Nulla nisi euectæ, nisi robur firma iuuentæ

Virgo: nec imbelli nupserat ulla uiro.

Non fuerunt adeo cupiditatibus illiti, nec uisu commouebantur: quod etiam Pogius Florentinus de balneo Badendensi scribens ad Leonhartum Aretinum de suis temporibus testatur. Publica, inquit, duo sunt balnea, ubi innuptæ puellæ, pueri quoque descendunt: ubi adolescentes & fœminas uidere est omnibus, nates ostentantes. Balnea uero domorum perpolita, ubi per fenestellas colloqui & potare licet, sæpe fœminæ nudæ, nudo uiro obuiam ire, nulla inhonesti suspitio: masculi campestribus, fœminæ linteis induuntur uestibus, crurum tenus á latere scissis, neque collum, neque brachia uel lacertos tegunt. Cernunt uiri uxores tractari, cernunt alteri colloqui: Est quidem ipsis solatium, nihil hic commouentur, nihil admirantur, omnia bona mente fieri putant, neq; ex his zelotypus est. Hactenus Pogius. Qui si nouisset alicubi in Germania nudos cum nudis citra campestria & perizomata lauari, magis admiratus fuisset Germanorum pudicitiam. ¶ Pares ualidæq; miscentur. Prima familiaritatis conciliatio ab ætatis æqualitate proficiscitur, & pares cum paribus facilimè coniunguntur, iuxta uetus prouerbium.

Pares cum paribus miscentur.

Sororum filijs idem apud auunculum, qui apud patrem honor. Quidam sanctiorem arctioremq; hunc nexum sanguinis arbitrantur, & in accipiendis obsidibus magis exigunt, tanquam ij & animum firmius & domum latius teneant. Hæredes tamen successoresq; sui cuiq; liberi: & nullum testamentum. Si liberi non sunt, proximus gradus in possessione fratres, patrui, auunculi. Quanto plus propinquorum, quo maior affinium numerus, tanto gratiosior senectus; nec ulla orbitatis precia.

Hæredes.

Dein

De instituendis hæredibus atq; ordinandis testamẽtis sunt hodie uariæ leges & consuetudines pro nationum Germanicarum uarietate: eæ tamen magna ex parte in leges imperatorias respiciunt. Extant etiam iura Saxonica, Speculum Saxonum inscribuntur, unde petat qui uelit. ☞Sororum filiis, id est, nepotibus. Nepotes enim fratrum & sororum filij etiã dicuntur, ut dicimus nepos ex fratre, ex sorore. Auunculus, frater matris, muter bruder, ein œhem, oder uetter. Patruus, patris frater, uatters bruder & œhem. Propinqui sunt consanguinei, qui sanguine inter se connexi sunt, blutfreund: quorum nomina sunt, Pater, auus, proauus, abauus, atauus, tritauus. Filius, nepos, pronepos, abnepos, atnepos, trinepos. Mater, auia, proauia, abauia, atauia, tritauia. Filia, neptis, proneptis, abneptis, atneptis, trineptis. Frater, patruus, auunculus, amita, matertera, consobrini, sobrini, amitini, patrueles, matrueles, fratrueles. Affines uero sunt uiri & uxoris cognati: dicti ab eo, quod duæ cognationes, quæ diuersæ inter se sunt, per nuptias copulantur: & altera ad alterius cognationis finem accedit. Ex ad, & finis, uulgo Magen, & Affinitas Magschafft, oder Schwegerschafft. Horum nomina sunt, Socer, socrus, gener, nurus, uitricus, nouerca, priuignus, priuigna, leuir, glos, ianitrices, fratriæ. ☞Nec ulla orbitatis precia. Orbi proprie dicuntur, qui lumen oculorum amiserunt, quasi amissis orbibus, propter rotunditatem oculorum. Hinc metaphorice orbi dicti, quicunque aliqua re cara priuati sunt: ut parentes liberis quasi oculis priuati. Inde orbatus, id est, priuatus: & orbitas siue orbitudo qualitas illa patrum post amissos liberos. Orbitas quoque orphanitatem, quam Græci ὀρφανίαν dicunt, significat parentis priuationem atque carentiam. Tacitus pro liberorum carentia usurpat. Orbi sine honore sunt, nulla reuerentia, precio & dignitate, nemo reueretur orbos, at quibus sunt plurimi liberi, magna consanguineorum atq; affiniũ turba & familia, ij magnum honorem ac reuerentiam merentur. Ita ego Tacitum intelligo. At Beatus Rhenanus in hunc modum

Nepotes. Auunculus. Patruus. Propinqui. Affines. Orbi. Orbitatis nulla precia

interpretatur. Apud Germanos non erant qui senes orbos captarent: quales multos Romæ fuisse produnt autores: Hi sic ambiebant ac colebant eos qui liberis caruissent, ut nihil esset tam seruile quod spe hæreditatis aut legati potiundi, non paterentur. Vnde de corruptis urbis Romæ moribus differens Ammianus Marcellinus, refert suo sæculo uile existimatum, quicqd extra urbis pomerium natum fuisset, præter orbos & cœlibes; nec credi posse qua obsequiorum diuersitate colantur homines sine liberis Romæ, ut his qui patres sunt, tanquam in capita mendicorum acerbius cœlibes dominentur. Captatorẽ notat in Paradoxis Cicero, quum inquit: Quem nutum locupletis orbi senis non obseruat? loquitur ad uoluntatem: quicquid denunciatum sit, facit: assentatur, assidet, miratur. Indicat Ausonius Burdegalensis eum cui non sit hæres, captatoribus obnoxium existere, quum canit:

Germani nõ sunt hæredipetæ et testamentorum captatores.

Et captoris præda est, hæredis egenus.

Plinius Iunior quadam ad Caluisium epistola, M. Regulum tanquam impudentem ac sceleratum captatorem depingit, tali um uulturum astutiam satis exprimens. Tacitus noster Annalium libro 14. de Pomponio Syluano: Valuitq; pecuniosa orbitate & senecta, quã ultra eorum uitã produxit, quoque ambitu euaserat. Itaq; Romæ erat aliquod orbitatis precium, quum sic colerẽtur ab hæredipetis orbi senes opulentiq;. Verum integritas Germanorum nescia fuci, nihil tale admittebat.

Inimicitiæ.

Suscipere tam inimicitias seu patris seu propinqui, quàm amicitias necesse est. Nec implacabiles durant. Luitur enim etiam homicidium certo armentorum ac pecorum numero, recipitq; satisfactionem uniuersa domus, utiliter in publicum, quia periculosiores sunt inimicitiæ iuxta libertatem.

Plinius libro 18. cap. 3. historiæ mundi. Mulctatio quoque non

non nisi ouium boumq́ʒ impendio dicebatur. Idem libro 33. cap. 1. Ex qua consuetudine mulcta legum antiquarum pecore constat etiam Romæ. Ante auri argentiq́ʒ usum, pecora solæ & gratissimæ Germanorum opes fuerant: ideoq́ʒ cædes armentis & pecoribus mulctabantur. Nunc ære uitam redimunt homicidæ, qui non capite plectuntur. ¶ Vniuersa domus. Id est, familia ac gens eius, qui interemptus est, mulctam atqʒ satisfactionem recipit. Nostra ætate mulctæ portio etiam Magistratui cedit. *Mulcta ueterum Germanorum.*

Conuictibus & hospitijs nõ alia gens effusius indulget. Quęcunqʒ mortalium arcere tecto nefas habetur. pro fortuna quisqʒ apparatis epulis excipit. Cum defecêre, qui modo hospes fuerat, monstrator hospitij & comes, proximam domum non inuitati adeunt, nec inter est. pari humanitate accipiuntur. Notum ignotumq́ʒ quantum ad ius hospitis, nemo discernit. Abeunti si quid popósceris, cõcedere moris: & poscendi inuicem eadem facilitas. Gaudent muneribus, sed nec data imputant, nec acceptis obligantur. Victus inter hospites comis. Statim ė somno quem plerunqʒ in diem extrahunt, lauantur, sæpius calida, ut apud quos plurimum hyems occupat. Lauti cibum capiunt: separatæ singulis sedes, & sui cuiqʒ mensa. Tum ad negocia nec minus sæpe ad conuiuia procedunt armati. *Hospitalitas.* *Victus.* *Armati ad conuiuia.*

Gentium omnium Germani sunt φιλοξενότατοι, id est, hospitalissimi: nulla gens peregrinis tam præsens, nemo pauperibus benignior, egenis dexterior, laborantibus ac prorsus ualetudine quacunqʒ conflictantibus propitior, omnibus misericors, *Germanorum cõmendatio ab hospitalitate.*

cors, quorum fores semper patent hospitibus: quemadmodũ Iulius Cæsar Commentariorum belli Gallici libro 6. quoq; cõmemorat. Germani, inquit, hospitem uiolare phas non putant, qui quaq; de causa ad eos uenerunt ab iniuria prohibent, sanctos habent, ijsq; omnium domus patent, uictusq; communicatur. Eandem uirtutem etiã Pomponius Mela libro 3. prædicat: Tantum hospitibus boni, mitesq; supplicibus. Ab auita hac uirtute nec dum degenerauit Germania. ¶ Vt apud quos plurimum hyems occupat. Germania ad Arcton posita, Borea rigidissimo uento perflatur, ideoq; frigidissima est, & alijs regionibus horridior. Sic supra: Frigora atq; inediam cœlo soloue assueuerũt. Et libro annalium 2. apud Germanos breuem æstatem, & præmaturam hyemem esse scribit. Similiter rigore uicini septentrionis horridiorem. Quanto enim uiolentior cætero mari Oceanus, & truculẽtia cœli præstat Germania. Taciti sunt. Anneus Seneca Cordubensis libro 1. de ira. Quid Germanis induratius ad omnem patientiam, & quibus magna ex parte non tegumenta corporum, non suffragia aduersus perpetuum cœli rigorem. ¶ Lauti cibum capiunt. Narrat Euangelica historia, Pharisæos & omnes Iudæos, nisi crebro lauerint manus, non cepisse cibum, tenentes instituta maiorum, qui nisi loti fuerint, non comederunt. Balneorum & thermarũ frequens est usus nostratibus, & è somno surgentes manus & faciem abluunt: in æstate in fluminibus, lacubus ac stagnis lauant natantq; Germani: post lauacrum Baccho ãit Cerere reficiuntur. ¶ Sua cuiq; mensa. Remansit ista consuetudo maxime apud Rheni accolas, Prisgouios, Martianæ & Hercyniæ syluæ habitatores, ubi singulis singulæ patinæ ac fercula apponuntur. Et qui in gymnasijs Tubingensi atq; Haydelbergensi sunt uersati, eundem morem uiderunt. ¶ Armati. Supra quoq; dixit: Nihil autem neq; publicæ, neq; priuatæ rei, nisi armati agunt.

Germania frigida regio rigore uicini septẽtrionis.

Balneorum & thermarum usus.

Armati ad cõuiuia eunt Germani.

Diem

Diem noctemq; continuare potãdo nulli probrum. Crebræ ut inter uinolentos rixæ, raro conuitijs, sæpius cæde & uulneribus transiguntur. Sed & de reconciliandis inuicem inimicis, & iungendis affinitatibus, & adsciscendis principibus, de pace denique ac bello, plerunq; in conuiuijs consultant: tanquam nullo magis tempore aut ad simplices cogitationes pateat animus, aut ad magnas incalescat. Gens non astuta, nec callida, aperit adhuc secreta pectoris, licentia ioci. Ergo detecta, & nuda omnium mens, postera die retractatur, & salua utriusque temporis ratio est. Deliberant dum fingere nesciunt: constituunt, dum errare non possunt. Potores. Rixæ sanguinariæ. In conuiuijs cõsultãt. Retractatio consilij inter sobrios.

Nouam credidi & nostro primum sæculo enatam nimiam illam prodigalitatem ac inebriandi frequentiam, qua Germani dies noctesq; potando transmittunt, mutuisq; poculis exsiccandis certant: nisi Cor. Tac. ueterem consuetudinem prodidisset. Ex Iulio enim Cæsare edoctus sum, prioribus temporibus frugales sobriosq; extitisse maiores nostros: hic nanq; de Sueuis scribens libro commentariorum belli Gallici 4. Germanorum sobrietatem commendans, inquit: Vinum ad se importari non sinunt, quòd ea re ad laborem ferendum remolescere homines, atq; effœminari arbitrentur. Ideoq; Tacitum de uniuersis Germanis sentire, haud facilè persuadebor, qui sua ætate nec dum ullas plantauerant uineas, nec in mediterranea aduexerunt uina: etiam si Rheno propiores à Gallis aut Rhetis non nunquam uinum fuerint mercati. Atq; hoc quoq; constat proximo sæculo multo plures uineas plantatas in Germania quàm prioribus sæculis unquam fuerint. Deniq; nec aui nostri intemperantes adeo extiterunt, ut plurimos repereris, qui nullũ uinum Potandi cõsuetudo.

gustauerint, nisi communicaturi sacrosancta Eucharistiæ, iuxta ritum Christianorum, aut in solennibus festiuitatibus, quã rem etiam Heinrichus Bebelius poeta excellens, commemorauit:

Nec uinum gustauerat ægra senectus,
Tunc pudor & probitas, ius, fas, pietasq; uigebat.
Tunc maturus erat fœtus robustaq; proles.

Inferiores Germani adhuc rarissimè uinum bibunt, quod longius aduehendum sit. Oceano nostro finitimi Saxones, Marcomanni, Pomerani, & illis uicini intemperantius potant: & pessimam ingurgitandi consuetudinem ad Heriwones, & nos Istæwones transmittunt. ¶ Crebræ ut inter uinolentos sunt rixæ. Inter temulentos atq; ebrios plerunq; sunt concertationes, iræ, lites, rixæq;, sicut sacra testantur oracula ab Hebræo rege prolata: Vbi uæ, ubi eiulatus, ubi rixæ, ubi querulatio, ubi uulnera sine merito, ubi rubor oculorum? tardantibus apud uinum, uenientibus ad euacuandum quicquid propinatur. Sic Sulmonensis dixit uates: Tunc pauper cornua summit. Scytharum & Thracũ quoq; conuiuia plerunq; tumultuosa et sanguinolenta fuerunt. Vnde est episcythizare, auide & intemperantius bibere, atq; inebriari, uelut eruditissime, ut omnia alia, enarrat Desiderius Erasmus Roterodamus in adagiorũ opere Chi. 2. Cent. 3. prouer. 17. Et Ludouicus Cœlius Rhodiginus libro 14. cap. 60. & lib. 15. cap. 33. antiquarum lectionum. Hoc uero de Germanis, qui Rheno propiores sunt accipiendum, mox enim subdit: Proximi ripæ & uinum mercantur. Sic annalium libro primo de Marsis: Ac ne pax quidem nisi languida & soluta inter temulentos. Idem libro 20. dicit Germanos longis epulis & uino sopitos, clausis foribus, igne iniecto ab Vbijs crematos. Alioqui legere malim, inquit Beatus Rhenanus, ut inter uiolentos. nam inferiores Germani uino carebant. Et cædes & uulnera uiolentiam consequuntur. Italus Cheruscorum Rex, autore Tacito lib. 11. annalium, rediens è Roma sæpius uinolentiam ac libidines usurpauit. Scribit idem noster Cor. lib. 1. Germanico exploratores semel retulisse cõtra Marsos pugnãti

Rixæ uinolentorum.

Episcythizare.

cam

eam noctē Germanis festam ac solennibus epulis ludicrā fuisse.
¶ Et iungendis affinitatibus. Inter conuiuandū Germani de arduis & serijs rebus cōsultarunt, de recōciliandis inuicē inimicis, de iungendis affinitatibus, quomodo filios filiasq; coniugali copulent uinculo, nuptias & affinitatem conficiant: de principibus eligendis, de pace componenda, ac bello inchoando, & id genus arduis rebus, tanquam nullo magis tempore aut ad simplices cogitatiōes pateat animus, aut ad magnas incalescat. *Inter conuiuia consultant.*

Ebrietas quid enim non audet? operta recludit:

Spes iubet esse ratas, trahit atq; ad prælia inermem.

Vnde & nata parœmia: In uino ueritas: cuius expositionē pete ex Erasmo Chil. 1. Cent. 7. adagio. 17. Germanos autē minime subdolos sed simplicissimam gentem esse longa experientia doctus Chonradus Celtis testatur, inquiens: *Germani simplices.*

Et ueri iustiq; tenax, mens consona labris,

Ficta coloratæ uitat mendacia linguæ.

Et alius quidam Germanus poeta: Fraude autem uacant homines & insidias ignorant. Erasmus præterea Roterodamus in suis scholijs in Hieronymum, exponens germanum esse quod Græci γνήσιον appellant, hoc est genuinum, cuius contrarium sit νόθον, hoc est, adulterinum. Nec, inquit, absurdum sit, Germanorum gentem hinc appellatam uideri, quos si cum reliqs conferas nationibus minimum fuci, plurimum antiquæ synceritatis ac fidei, & rusticanæ (ut dici solet) ueritatis obtinent. Insuper Frisiorum legati Romæ in Pompei theatro imperāte Nerone exclamarunt: Nullos mortalium armis aut fide ante Germanos esse, uelut noster Tacitus libro 13, annalium refert. ¶ Licentia. Id est, permissione, ioci, & in bonam & malam partem accipi, annotauit Beatus Rhenanus. Nunc quoq; liberius in compotationibus loquuntur Germani, & si quis durius accipiat, in iocum trahunt, iocatus sum, ioco dixi, pro ioco accipiendum. ¶ Deliberant. Id est, inter pocula quando mens aperta & detecta est, & dissimulare nesciunt, consultant atq; statuunt quid agendum sit, quemadmodū etiam nostrates

dicunt: Super hac re id noctis indormiam, quo significamus co gitandum & expendendum consiliū, utrū è re nostra sit. Huius monetæ est uetus diuerbium, in nocte consilium. Constituunt uero post habitam deliberationem, & examinatam causam: hoc est, definiunt & decernunt sobrij, dum errare non possunt.

In nocte cō silium.

Potui humor ex ordeo aut frumento in quandam similitudinem uini corruptos. Proximi ripæ & uinum mercantur. Cibi simplices, agrestia poma, recens fe ra, aut lac concretum. Sine apparatu, sine blandimen tis expellunt famem. Aduersus sitim non eadem tempe rantia. Si indulseris ebrietati suggerendo quantum cō cupiscunt, haud minus facile uitijs q̃ armis uincentur.

Potus.

Cibus.

Ioannes Annius Viterbiensis libro 15. super Berosum indi cat ex sententia Diodori Siculi, Osiridem docuisse potum con ficere ex ordeo & herbis, ubi non nascantur uites, quem zitam nos cereuisiam uocamus. De quo Diodorus Siculus libro 6. Ho die lupulum quoq; ordeo atq; frumento miscent, & potum inde coquunt, quo non minus inebriantur potores atq; uini hau stores. Vnde Plinius naturalis histo. lib. 14. cap. ultimo excla mat: Heu mira uitiorum solertia, inuentum est, quemadmo dum aqua quoq; inebriaret. Porrò eum Osiridem cum Iside u xore ad Gambriuium Germanorum regem uenisse, eumq́; ce reuisiam coquere docuisse: idem narrat Viterbiensis. Et Chon radus Peutinger in sermonibus conuiualibus repetit. Hoc an uerum sit, apud nullum ueterem adhuc legi, fides sit penes au torem. Sub Hercynio iugo in Nariscis Egra urbs regni Boe mici iacet, ab alluente flumine, quod è Pinifero monte lapsum Albim onerat, appellata; hæc longe optimum ex melle confi cit potū, Latini mulsum & mellatiū, imperiti medonem uocāt, hic auidum potorem quoq; inebriat. Proximi ripæ, uideli-

Cereuisiā coquere Osyris do cuit.

Cereuisia inebriat im modeste hausta.

Egra urbs mellatio in signis.

uidelicet Rheni. Istæwones mercantur uinum. De Germaniæ uineis ac uitibus iam pridem multa. ¶ Cibi simplices. C. Iulius Cæsar libro 4. belli Gallici. Sueui maximam partem lacte atque pecore uiuunt. Idem libro 6. Maior pars eorum uictus in lacte, caseo, carneque consistit. & Pomponius Mela libro 3. Victu ita asperi, inculti'que, ut cruda etiam carne uescantur, aut recenti. Plinius libro 18. cap. 17. Germani auenæ pulte uiuunt. Panegyricus ad Constantini filium Trucem Francum ferina sola carne distentum, qui uitam pro uictus sui uilitate cōtemnat, quātæ molis superare uel capere. & Chonradus Celtis libro 2 amorum, elegia 9. *Istæuones uinum mercantur.* *Victus Germanorum.* *Franci ferina uictitare soliti.*

Arborei fœtus, & agrestia munera caules,
Et rapum teneris faucibus esca fuit.
Pars hominum glandes, placidos pars maxima fagos,
Et Cererem festa non nisi lance dabant.
Tunc laridum crudum fumosa in crate repostum,
Et lac concretum splendida cœna fuit.
Nullus Germanis creuit tunc Bacchus in oris,
Sed potus madida fruge beatus erat.
Ille dabat uires, solidos & corpore neruos,
Ebria'que ex humulo semina pauca tulit.
Tunc puls ingentes impleuit crassa patellas,
Quam circum coniunx, & numerosa domus.

Idem quarto amorum elegia septima refert, Saxonibus ad Cymbricam Chersonesum habitantibus, cibum esse crudum lardū, cruda farsa, strumulum, & salsum butyrum. Salitos haleces & incoctos, non modo maritimi Vigeuones, sed etiam mediterranei Heriwones edunt. Lacte, butyro, caseo nihil est uulgarius. Nec scio an alij cruda carne uescantur. Quantam nunc culinæ artem atque studium adhibeant, non est operæprecium narrare: nimium student luxui. ¶ Aduersus sitim non eadē temperantia. Supra retulit Germanos impatientes sitis æstus'que. Ideoque si indulgeas sitibundis & obsequentem exhibeas compotorem, non difficilius ebrietate, quām armis uinces,

Spectaculorum genus unum apud Germanos

Genus spectaculorum unum atque in omni coetu idem. Nudi iuuenes, quibus id ludicrum est, inter gladios se atque infestas frameas saltu iaciunt. Exercitatio artem parauit, ars decorem: non in quæstum tamē aut mercedem, quamuis audacis lasciuiæ, precium est uoluptas spectantium.

Frequentes palæstræ gymnasia & theatra in Germania.

Manet exercitationis huius pristinæ uestigium in urbibus: solent nanq; iuuenes inter strictos saltare enses, digladiari frameis, gesis, gladiolis, lanceis in gladiatorio gymnasio: exercēt se palæstra, cursu, lucta, choreis, saltatione, pila, disco, pyramide, hastis, equis, funda bombarda, balistis, arcubus, ut ab ocio & in honestioribus studijs abstrahantur. Plautus de antiqua puerorum institutione loquens: Ante solem, inquit, exorientem nisi in palæstram ueneras gymnasij, profecto haud mediocreis poenas penderes, ibi cursu, luctando hasta, disco, pugilatu, saliendo sese exercitabant magis quàm scorto. Et subditicius Eunuchus apud Terentium, à palæstra, lucta & musica commendatur. ¶ Voluptas spectantium. Adolescentes adeo honoris & gloriæ laudisq; cupiditate flagrant, ut ex isto ludicro audaciq; gladiatorum munere, nullam aliam quærant mercedem, nisi ut uoluptati sint spectatoribus, placere student. Nūc ex eo theatro etiā lucrū quærūt, unde uarios ludos & spectacula exhibēt, maxime dū Bacchanalia & Larualia instāt, quæ Carnispriuium uocant. Libro 13. annalium de Frisijs scribens, nullis ludicris oblectatos scribit Germanos.

Ludos ac spectacula edunt.

Ludus Germanorum.

Aleam, quod mirere, sobrij inter seria exercent, tanta lucrandi perdendiue temeritate, ut cum omnia defecerūt, extremo ac nouissimo iactu de libertate ac de corpore contendant. Victus uoluntariā seruitutem adit.

Quam=

Quamuis iunior, quamuis robustior alligari se ac ueni re patitur. Ea est in re praua peruicacia: ipsi fidẽ uocãt. Seruos conditionis huius per commercia tradunt, ut se quoq; pudore uictoriæ exoluant. Cæteris seruis nõ in nostrũ morem descriptis per familiã ministerijs utuntur. Suam quisq; sedẽ suos penates regit. Frumenti modũ dominus, aut pecoris, aut uestis, ut colono iniũgit, & seruus hactenus paret. Cætera domus officia uxor ac liberi exequuntur. Verberare seruũ, ac uinculis & ope coercere, rarum. Occidere solent nõ disciplina & seueritate, sed impetu & ira, ut inimicum, nisi quod impune. Liberti non multũ supra seruos sunt, raro aliquod momentũ in domo, nunq; in ciuitate, exceptis dũtaxat ijs gentibus quæ regnantur. Ibi enim & super ingenuos & super nobiles ascendunt. Apud cæteros impares libertini libertatis argumentum sunt. *Serui* *Liberti.*

Recte aleam dixit, siquidem Alea omnem ludum significat, qui in fortunæ uarietate consistit: siue is sit latrunculorum, tesserarum, talorum, aut carthularum, cuius hodie frequens est usus, quo proceres & plebei colludunt. Vnde est aleam iacere, id est fortunã experiri. Suetonius Tranquillus in Iulij Cæsaris uita ca. 32. prodit Cæsarem ad Rubiconem flumen, qui Italiam à Gallia disterminat, uiso ostento dixisse: Eamus quo deorum ostenta & inimicorũ iniquitas uocat: iacta esto alea. Plato humanam uitam, teste Plutarcho, similẽ esse dixit alearum ludo, in q̃ & iacere oporteat accõmoda, & ijs q̃ ceciderunt, recte uti. Quid cadat, id fortunæ in manu est: distribuere uero recte, quæ forte ceciderunt, id in nobis situm est. Quã collationẽ imitatus fuisse uidetur Terẽtius in adelph. qui dixit: Vitã hominũ perinde *Alea.* *Vita humana alearum ludo similis.*

esse, quasi cum ludas tesseris, ut quod iactu non cecidit, id arte ut corrigas. Si plura desideras, Erasmi parœmiarum Chiliadas adi, quæ te plura docebunt. Alea itaq; pro tesserario ludo usurpatur. Venire id est, uendere. Serui enim, ut Iureconsultus Pomponius digestis de uerborum & rerum significatione, inquit, ex eo sunt appellati, quòd captiuos uendi, Imperatores iuberent, ac per hoc seruare, nec occidere. Qui & Mancipia dicuntur, eo quòd ab hostibus manu caperentur. Seruos porrò aut nasci aut fieri tradunt. Et nasci quidem ex ancillis nostris. Fieri autem iure gentium, hoc est, ex captiuitate, aut iure ciuili, cum homo liber maior uiginti annis ad precium participandum sese uenundari passus est. Plures Seruorum species Ludouicus Rhodiginus cōgessit libro 13. antiquarum lectionum, ca. 47.48. usq; ad 54. ¶ Peruicacia animi obstinatio, durícies, contentio, & libido quomodocunq; uincendi: à peruincēdo dicta. Et peruicax, qui nulli cedit. ¶ Per commercia tradunt. Id est, permutant seruos ludo acquisitos, pro mercibus. Ipsi seruos dant, & merces recipiunt. Significat nanq; Commercium præter consuetudinem, usum & societatem, etiā mercium permutationem: quæ priscis Germanis, ut pridem retulimus, sola in usu fuerat. Et scribunt Aristoteles in Politicis, ac Plinius in historiæ mundi libro 33. cap. 1. commercia uictus causa fuisse reperta. Reliquos seruos qui non alia, sed bello aut ciuili iure parti sunt, aut in seruitute nati, agris, pecoriq; præficiunt, eorumq; ministerio minime per familiam utuntur ¶ Nostrum morem. Id est Romanum, ubi quisq; seruorum uni soli domino seruit domi, & præscripta per familiam ministeria atq; officia curat. ¶ Colono aratri. Agricolæ qui suum agrum colit, frugum tamen partem domino dat. Teuthonice ein Mayer appellatur. Qua significatione etiam apud Columellam libro 1. accipitur. Comiter agat dominus cum colonis, facilemq; se præbeat: auarius opus exigat, quàm pensiones. Inde Colonia quæ interdum agricolationis locum, aratorisq; officinā & domiciliū significat, Et Leges colonicæ. Varro libro

Serui uendebantur. Mancipia. Peruicacia Cōmerciū. Colonus. Colonia.

libro 1. de re rustica: Atq; etiam leges colonicas tollit, in quibus scribimus: colonus in agro surculario ne capras cōpascat.
Et seruus hactenus paret. Seruus alea acquisitus: non natus, emptus, aut bello partus, eousq; obtemperat, largitur domino frumenti, pecoris aut uestis modum atq; pensionem, nec ultra astringitur: nam domus curam uxor ac liberi expediunt, quod supra docuit. Seruus suam domum, non domini, curat.
Liberti dicuntur qui ex seruitute manumissi, libertateq; sunt donati. Freygelassene leut. Suetonius in diuo Claudio cap. 24 Ignarus temporibus Appij & deinceps aliquandiu, libertinos dictos non ipsos qui manumitterentur, sed ingenuos ex his procreatos. Ingenui sunt qui libera matre nati sunt, nec postea serui facti. Momentum. Hoc est, pondus, existimationem: Rem nauci & uilem nullius momenti ac precij dicimus.
Regnantur. Id est, quæ suos habent reges, atque imperia.
Libertatis argumentum. Nulla gens magis asserendæ libertati studuit Germanis: uelut paulo infra fusius declarabimus.

Liberti. *Momentū.* *Libertatis studiosi Germani.*

Fœnus agitare & in usuras extendere ignotum: ideoq; magis seruatur, quàm si uetitum esset. Agri pro numero cultorum ab uniuersis per uices occupantur, quos mox inter se secundum dignationem partiuntur: facilitatem partiendi camporum spacia præstant. Arua per annos mutant, & superest ager. nec enim cum ubertate & amplitudine soli labore contendunt, ut pomaria conserant, & prata sepiant, & hortos rigent. sola terræ seges imperatur. Vnde annū quoq; ipsum nō in totidē digerūt species. Hyems & uer & æstas intellectū ac uocabula habēt: autumni pinde nomē ac bona ignorātur.

Fœnus ignorant. *Agros per uices mutāt* *Annum in tria tātum diuidunt tempora.*

Veteres Germani non agitarunt usurā, minime auari, frau

 dulen-

dulenti ac subdoli, nuda atq; simplici rerum permutatione ute-

Vsuram ignorauerunt.

bantur: merces dabant, merces recipiebant, sua sorte contenti, utpote apud quos plus ualebant boni mores, quàm alibi bonæ leges. Sic Chonradus Celtis libro 2. amorum, elegia 9.

Fœnus & usuram nemo illo in tempore norat,
Dum patrio tantum cespite uictus erat.

Vide uero quantum ab pristinis & germanis moribus sit discessum. Quid enim nunc fœnore usitatius, cui non studium fraudendi proximum, prædandi alienum, circumueniendi uicinũ? adeo omniũ mentes auaricia obsedit. Fraus nusquam non regnat. Nostri mercatores Charybdes & harpyæ inexplebiles, q̃ busuis uulturibus rapaciores sunt, præcipui fœneratores, qui suas merces plerunq; á misera plebecula mercantur uili precio, quas urgente necessitate duplo coguntur redimere. Isti expilãt Germaniam; ad horum imposturam conniuent principes, q̃a sunt iuxta prophetam, infideles, socij furum. Quosdã etiã antistites hac nota insignes scimus; Quid multis? usuris omnia patent: exactionum fraudumq; nullus est finis. Faxit deus ut in pristinum statum temperantiæ, syncerítatis, modestiæ ac rectitudinis redeat Germania. ☞ Agri pro numero cultorũ.

Agri mutãtur.

Cæsar libro 4. belli Gallici: Sed priuati, ac separati agri apud eos nihil est. Neq; longius anno remanere uno in loco incolendi causa licet. Et mox: Publice maximam putant esse laudem, quàm latissime á suis finibus uacare agros. Hac re significari magnam numerum ciuitatum suam uim sustinere non potuisse. ☞ Labore. Alij codices habent laborare: & mox: Prata separent. Vt pomaria conserant: quàm frugiferarum arborum impatiens fuerat Germania, nec dum adeo exculta, sicut superius ostensum est. Getas incultam terram habere, Ouidius libro 1. de Ponto canit:

Orbis in extremi iaceo desertus arenis,
Fert ubi perpetuas obruta terra niues.
Non ager hic pomum, non dulces educat uuas,
Non salices ripa robora monte uirent,

Neue

Neue fretum laudes, terra magis, æquora semper
Ventorum rabie Solibus orba tument.
Quocunque aspicies, campi cultore carentes,
Vastaque, quæ nemo uendicet, arua iacent.

¶ Vnde annum. Germani antiquitus rudi adhuc sæculo, annũ in tria tantum tempora diuiserunt: in hyemem, uer ac æstatem. Autumnum frugum parentem & largitorem ignorarunt, nec hortos, uites, poma, pyra, aliosque fructus plantarunt, soli agri culturæ & pecuariæ dediti. Iam exculta terra uineas, hortos & uaria edit semina, quemadmodum aliàs dixi. *Annus uerũ Ger. in tres partes diuisus.*

Funerum nulla ambitio. Id solum obseruatur, ut corpora clarorum uirorũ certis lignis crementur. Struem rogi, nec uestibus, nec odoribus cumulant. sua cuique arma, quorundam igni & equus adijcitur. Sepulchrũ cespes erigit. Monumentorum arduum & operosum honorem, ut grauem defunctis aspernantur. Lamenta ac lachrymas cito, dolorem & tristitiam tarde ponunt. Fœminis lugere honestum est: uiris meminisse. *Funerandi modus.* *Sepultura.* *Luctus.*

Funera ueterum Germanorum planè germanam testantur simplicitatem, quòd minime ambitiosa habuerint, nec ullã sepulturæ pompam, aut mausoleorum splendorẽ quæsierint, sed oĩa simplicissime egerint. Posterior ætas exuta hac simplicitate, alios induit mores. Quãtã eñ nũc sit funerũ ambitio, sepulturæ ac sepulchrorũ põpa atque luxus, piget referre. Si Rex, si princeps, si heros, si diues decedat, personant campanæ, accurrit turba, ardent funalia, adolentur thymiamata, fumant odores, mussitant sacrifici ac præficæ, perstrepunt neniæ, auditur fletus, apparatẽ mausoleũ, adhibẽtur aromata, erigũtur monumenta, oĩa luxu redundant: ut sileam quæ sacrificorũ excogitauit auaricia. Cum pauper moritur, uix Sandapilæ ac uespilones apparent, *Funerum ambitio & pompa.*

qui curent cadauer, ac humo condãt. Quælibet parochialis ecclesia suum habet cœmiterium intra muros ad ædem sacram aut extra mœnia, ubi defunctorum corpora, Christiano ritu, sepelientur. Principes ac nobiles in monasterijs plerunque sua habent cõditoria. ¶ Struem rogi. Rogus lignorum struem atque pyram ad cremanda cadauera significat. Satis enim perspicuum est defunctorum cadauera olim cremari solita: quemadmodum Virgilius quarto Aeneidos, Plinius, & noster Cornelius libro 21. annalium scribunt. Plinij uerba sunt libro 7. ca. 54. historiæ mundi: Ipsum cremare apud Romanos non fuit ueteris instituti. Terra condebantur. At postquam longinquis bellis obrutos erui cognouere, tunc institutum. Et tamen multifarie priscos seruauere ritus. Sicut in Cornelia domo nemo ante Syllam dictatorem traditur esse crematus. Idque eum uoluisse, ueritum talionem eruto C. Marij cadauere. ¶ Fœminis lugere. Mulierum siquidem hoc semper fuit peculiare, ut lachrymas in promptu habeant, ut cum uelint præsto sit fœcũdissimus lachrymarum fons: ut manũ uix uerteris, rursus ridẽt: tam scito ponũt eiulatũ, quouis Euripo inconstantiores.

Rogus. *Cadauera cremabãtur* *Fœminarũ lachrymæ.*

Hæc in commune de omnium Germanorum origine ac moribus accepimus. Nunc singularum gentium instituta, ritusque quatenus differant: quæ nationes è Germania in Gallias commigrauerint, expediã. Validiores olim Gallorum res fuisse summus autorum diuus Iulius tradit: eoque credibile est etiam Gallos in Germaniam transgressos. Quantulum enim amnis obstabat, quo minus, ut quæque gens eualuerat, occuparet permutaretque sedes, promiscuas adhuc, & nulla regnorum potentia diuisas?

Galli. *Galli in Germaniã.*

Duæ

Duæ olim causæ fuerunt cur populi nouas quærerent sedes: una ut melius atq; uberius solum occuparent, altera ut præ grauente multitudine regio patria leuaretur. Eadem, inquit, Cerialis apud nostrũ Corneliũ libro 20. annalium, Treuiros ac Lingonas Gallos alloquens, semper causa Germanis transcendẽdi in Gallias, libido atq; auaricia, & mutandæ sedis amor, ut relictis paludibus & solitudinibus suis, fœcundissimum hoc solum, uosq; ipsos possiderent. Gallias igitur Germani inuaserunt, & sibi subijcere parauerunt. Primiq; omnium in Galliam migrarunt Cymbri, Teutoni, ac Tungri, quod suis locis anno tauimus. Cæsar libro 1. de bello Gallico Germanorum circiter milia 15. Rhenum transisse scribit, posteaq; agros & cultum & copias Gallorũ homines feri ac barbari adamassent: traductos plures ad 100. & 20. milium numerum in Gallia esse. Idem refert Ariouistum Germanorum regẽ Harudum milia hominũ uiginti quatuor transportasse Rhenum, & in Celticam Galliã circa Sequanorũ ac Heduorum fines, locasse. Mox narrat, Germanos paulatim consuescere Rhenum transire, & in Galliam magnam eorum multitudinem uenire. Præterea Ariouistus in suo contra Gallos, & ipsum Cæsarem exercitu, habuit Harudes, Marcomannos, Triboces, Vangiones, Nemetes, Sedusios, seu potius Sebusios, & Sueuos: hæc primo cõmentario Cæsar. Idem libro 2. Plerosq; Belgas à Germanis ortos, Rhenumq; antiquitus traductos propter loci fertilitatem ibi cõsedisse, Gallosq; qui ea loca incolerent, expulisse. Infra, Neruios, Atrebates, Ambianos, Morinos, Menapios, Calecos, Verocasses, Veromãduos, Catuacos, Condrusos, Eburones, Cæræsos, Pæmanos, qui uno nomine Germani appellarentur, Rhenum transgressos in Galliam memorat. Præterea Tribocos, Nemetes, Vangiones, Vbios, Tungros, Batauos, Betasios, Sicambros, Semnones, Lãgobardos: postremo Burgundiones, Gothos, Francos, Alemãnos in Galliam migrasse ueterum testãtur historiæ. Deniq; Augustus Cæsar, referente Suetonio cap. 21. uitæ eius, Germanos ultra Albim fluuiũ summouit: ex quibus Sueuos & Sicambros,

Germanorum in Gallias transmigratio.

Ariouisti copiæ contra Cæsarem.

Belgæ à Germanis orti.

dedentes traduxit in Galliam: atq; in proximis Rheno agris, collocauit. Vnde etiam Strabo libro 7. Germaniæ portionem quandam ad Galliam traduxere Romani. De Francorum in Galliam aduentu & imperio hic referre libet, quæ ad patriæ cõmendationem conducunt, ex Procopio Græco autore, qui Iustiniani Cæsaris à libellis fuit, & eidẽ in omnibus bellis comes adhæsit, hic libro 3. de bello Gothorum in hunc modum scripsit: Galliarum partem suæ quondam ditionis effectã, in huius belli principio Gothi Germanis tradiderunt, cum minus se posse existimarent, Romanis simul ac Germanis resistere. Id sanè factũ non solum nil prorsus Romani interpellarunt, sed ut Gallias sibi Germani haberent Iustinianus ultro permisit. Non enim illi has tuto se possessuros rebantur, nisi et Imperator ut suæ ditionis futuras perpetuo confirmasset. Quo factum ut ex eo tempore principes Germanorum Massiliam Phocensium quondam coloniã, et cætera circa id mare loca tenuerint, totiusq; eius oræ maritimæ potiti imperio sint. Vnde & Arelate nunc residẽt ad certaminis equestris spectaculum. Aureum numum è natiuo Galliarnm metallo hi cudunt, non Romani Imperatoris, ut cæteri solent, imagine, sed sua impressa. Persarum siquidem Imperator etsi ad arbitrium argenteum numisma facit, auro tamen non illi fas est suam, ut indat effigiem, nec barbarorum princeps alius quisquam id facere ausit. Hactenus Procopius, cui Agathias item græcus autor astipulatur, libro 1. de Gothorũ bello his uerbis: Francorum natio Italiæ proxima est, & terminis iuncta. Veteres tamen hos esse Germanos dixere, quod utiq; ex eo sat liquet. Nã circa Rhenũ hi habitant, & huic ꝓpinquas incolunt partes, Galliarumq; maximã possident partem: non propriam, sed ui & in posterum occupatam. Habent præterea Massiliam urbem, Ionum olim coloniã. Hanc enim Phocẽses quondam per Medos sedibus suis abacti, incoluere, Dario Idaspis filio rege Persarum regnante, nunc uero græca ex urbe, reddita iã barbara est. Nunc patrio illo reiecto, & prisco uiuẽdi modo, imperantiũ utitur institutis. Tametsi hoc tempore uideatur

Franci in Galliam

Gothi Germanis tradiderunt Galliam.

Maßilia.

non

non admodum priſtina dignitate defectior, nimirum cum Germani haud quaquam ſint ut plurimi barbarorũ paſtores, ſed Romanorum politia & alijs inſtitutis & multis utuntur. Hiſdemq; legibus uiuunt, & cæteris item, ut in conuentibus faciendis & nuptijs medelisq; eadẽ ſtatuũt. Sunt quippe omnes hi Chriſtiani, & rectiſſimæ inter cæteros omnes opinionis. Habent prætere a per ciuitates antiſtites, ſacerdotesq;. Feſtos inſuper haud ſecus ac ipſi nos peragunt dies. Et ſanè hi mihi etſi cætera barbari, moribus tamẽ uidẽtur q̃ optimis præditi, & maximũ in modũ ciuiles. Nec quicq̃ habere, quod à nobis hos faciat alienos, præter ueſtitus barbariẽ, et uocis innatæ ſonũ linguæq;. Quos equidẽ cum ob eorũ uirtutes, tũ ob in cæteros æquitatẽ, inter ſeq; concordiã, mirum in modũ admiratione ac laudibus pſequor & magnifacio. Hæc Agathias. De alijs Germanorum in Italiam, Hiſpaniam, Britanniã, Sarmatiam, Pannoniã, Daciã aliasq; regiones tranſmigrationibus conſulendæ ſunt hiſtoriæ, nimis enim prolixũ foret hic ſingulatim omnia repetere. ¶ Diuus Iulius tradit. Verba Iulij Cæſaris ſunt lib. 6. commentarioꝝ belli Gallici: Ac fuit antea tempus cũ Germanos Galli uirtute ſuperarent, & ultro bella inferrẽt, ac propter hominũ multitudinẽ, agriq; inopiã trans Rhenũ colonias mitterẽt. Et ſubdit paulo poſt: Nũc quod in eadẽ inopia, egeſtate, patientiaq; Germani permanẽt, eodẽ uictu & cultu corporis utuntur, Gallis aũt propinqtas, & tranſmarinaꝝ rerũ noticia, multa ad copiã atq; uſus largitur, paulatim aſſuefacti ſuperari, multisq; uicti prælijs, nẽ ſe quidẽ ipſi cũ illis uirtute comparãt. Porro è Gallis in Germaniã trãſgreſſis, fuerũt Celtæ, Tectoſagis, Heluetij ac Boij. Celtaꝝ pars duce Sigoueſo ingreſſa eſt in ſaltus Hercyniæ ſyluæ, Liuio ab urbe cõdita li. 5. primæ decadis autore. Beatus Rhenan9 putat Andegauicã uallẽ, q̃ in Hercynio ſaltu eſt, Andegaſt uulgo dicta, in cuius extremo reptæ ſunt, patrũ noſtroꝝ ætate thermæ recẽtibus uulnerib9 ſanãdis mirũ in modũ cõducibiles, ab Andegauis Celtaꝝ populis, appellatã: Similiter Voluacẽſem uallẽ in Martiana ſylua (wolfacher thal) à Belouacis, ſic Simonis nemus à Seno-

Germanorum laus.

Galli ſuperiores Germanis.

Galli in Germaniã.

Andegauica uallis.

Voluacẽſis uallis.

Simonis nemus.

à Senonibus Gallis. Tectosages autem Narbonensis Galliæ populi, ea quæ fertilissima sunt Germaniæ loca circum Hercyniam syluam occuparunt, atq; ibi consederunt. Cæsar lib. 6. belli Galli. Deccensis arx, Teck, ultra Nicrum amnem ad Kyrcheymium oppidum sub ditione ducis Vuirtenbergensis, nomen ueteris populi retinet. Addit idem Beatus Rhenanus: Albam mõtem ad Hercynium saltum, sibi uideri à Gallis eius olim cultoribus, seruasse appellationes, quòd Galli sua lingua montes uocent Albas. Inde quoq; Alpium nomen ortum. Verum quas sedes Heluetij & Boij tenuerint, mox explicabitur. Hi populi transtulerunt Galliam in Germaniam, partim submotis, partim occisis habitatoribus, id quod diuus Hieronymus in epistola ad Gerontiam his uerbis clarissime testatur: Remorum urbs præpotens, Ambiani, Atrebatæ, extremiq; hominum Morini, Tornacus, Nemetæ, Argentoratus, translati in Germaniam. Hieronymo astipulatur Eutropius libro 6. rerum Romanarum cap. 3. qui Atrebates, Ambianos, Menapios, Calecos, Velocases, Viromanduos, Atuaticos, Conduenses, Eburones, Cæræsos, Pæmanos, uno nomine Germanos fuisse uocatos. ☛ Amnis. Rhenus, scilicet, uetus Germaniæ ab occasu terminus separãs hos à Gallis, sicut in eius descriptiõe significauimus.

Tectosages in Germaniam. *Teccensis arx ab Tectosagis cõdita.* *Alba mons in Sueuis Alemannis* *Gallia in Germaniã translata.* *Rhenus.*

Igitur inter Hercyniam syluam, Rhenumq; & Mœnim amnes, Heluetij ulteriora Boij, Gallica utraque gens, tenuere. Manet adhuc Boiemi nomen significatq; loci ueterẽ memoriam, quamuis mutatis cultoribus.

Hercynia Germaniæ sylua est amplissima uastissimaq;, & à quibusq; optimis autoribus celebrata Iulius enim Cæsar lib. 6. de bello Gallico de illa in hunc modum scripsit: Hercyniam syluam Eratostheni, & quibusdam Græcis fama notam esse uideo, quam illi Orcyniam appellant. Et mox: Huius Hercyniæ syluæ, quæ supra demonstrata est, latitudo nouem dierum iter expedito

Hercyniæ syluæ descriptio.

pedito patet, non enim aliter finiri poteſt, neq; menſuras itenerum nouerunt. Oritur ab Heluetiorum ac Venetum & Rauracorum finibus, rectaq; fluminis Danubij regione pertinet ad fines Dacorum, & Anartium (Raymundus Marlianus Auarū legit) hinc ſe flectit ſiniſtrorſus, diuerſis à flumine regionibus, multarumq; gentium fines propter magnitudinem attingit. Neq; quiſquã eſt huius Germaniæ, qui ſe aut uidiſſe, aut adiſſe ad initium eius ſyluæ dicat, cum dierū iter LX. proceſſerit, aut quo ex loco oriatur acceperit. Multa in ea genera ferarum naſci conſtat, quæ reliquis in locis uiſa non ſint &c. Pomponius Mela lib. 3. de Germania: Syluarum, inquit, Hercynia, & aliquot ſunt quæ nomen habent, ſed illa dierum ſexaginta iter occupans, ut maior alijs, ita & notior. Strabo libro 7. Hercynia ſylua proceris frequens eſt arboribus, & munitiſſimis in locis in gentem admittens ambitum. In cuius medio ſita eſt ora ad habitandum accommoda. Plinius libro 16. cap. 3. In eadem ſeptētrionali plaga Hercyniæ ſyluæ roborum uaſtitas intacta & cōgenita mundo, prope immortali ſorte miracula excedit, ut alia omittantur fide caritura. Conſtat attolli colles occurſantiū inter ſe radicum repercuſſu. Aut ubi ſecuta tellus non ſit, arcus ad ramos uſq;, & ipſos inter ſe rixantes curuari, portarum patentium modo, ut turmas equitum tranſmittant. Scribit idem li. 10. cap. 41. In Hercynio Germaniæ ſaltu inuſitata genera alitum accepimus, quarum plumæ ignium modo colluceant noctibus. *Aues miræ in Hercinia* Hæc ſylua in Galliæ finibus ab Arduena (quæ priſcum ſeruat nomē; cuius tamē portio Eyflia, Saonus & Leuchtinger wald uulgo dicitur) ſumit initium, & per uniuerſam euagatur Germaniā, multos ramos ac uelut cornua de ſe ſpargens, eoq; uaria uocabula inueniens: quorum quædam hic recenſebo. *Arduena ſylua.* A Friburgo Priſgauiæ oppido, ubi incipit, uulgo Schwartzwald id eſt, nigra ſylua appellatur: quæ Danubium ac Nicrum inclyta flumina effundit. *Nigra ſylua.* Strabo libro 4. Primum eſt horum trās Rhenum & lacum in orientem uergens, mediocriter ſublime dorſum, quo in loco Iſtri fontes iuxta Sueuos et Hercyniam ſyl *Danubius. Nicrus.*

uā sunt. Idē lib.7.Hercynia sylua ꝑceris frequēs est arboribus, in cuius medio sita est ora ad habitādū accōmoda, Cui qdē & Istri & Rheni fontes ꝑximi sunt. Vnde Claudianus ꝗꝙ ad Styliconem canit: Sublimis in arcton

Prominet Hercyniæ confinis Rhetia syluæ,
Quæ se Danubij iactat, Rheniꝙ parentem.

Hanc superiorem Hercynij nemoris partem Ptolemæus lib. 2.cap.11, Eremum Heluetiorum, Romani uocauere Martianā syluam, à Marte forsan uelut supra meminimus. Ammianus Marcellinus lib.21.de Iuliano Cæsare loquens, Profecturus itaꝙ per Martianas syluas, uiasꝙ iunctas Histri fluminis ripis. Aut à uernaculo sermone Schwartzwald, non nihil inflexa uoce. In hac hodie passim excisa, uisuntur oppida, Stullinga, Bondorffium, Vualdchirchium, Villingū, Vuolfachum, Schiltachū Albersſpachiū, Rotwila. Eius portio quædam, uulgo Hagenschies nuncupatur: in cuius meditullio Phortzheymium Marchionum Badensium situm est, Orcynheym quondam ab Orcynio nemore dictum: satis celebre, quod eruditorum eruditissimū Ioannem Reuchlinum incomparabilem uirū Hebrææ, Græcæ, Latinæꝙ linguarū callentissimum, quas primus in Germaniam inuexit, ediderit. Ab Hercyniæ nomenclatura, uidetur etiam Hercyngen uicus prope Vualdsehe oppidulū cognominatus. Et Alpes quæ Danobium sequuntur, montana scilicet, Sueuiæ, Schera, Alba, ad cuius extremitatem Albeggū, id est, Albarum angulus iacet, Albuchus à fagis ita dictus, è cuius montibus Brentius, Coccherus & Remisus amnes scaturiunt. Hertfeldia, cui à glebæ duricia nomen, Plossenus, eiusdem Hercyniæ sunt portiones: nam Hercynia recte Danubium sequitur, inquit Cæsar. Hoc Martianum nemus salubres habet thermas: quas uenator apros sectans reperit. Ferinas Thermas Vuilbaden, uocant: eas Vuirtenbergensis princeps possidet. Quas uero M. Aurelius Antoninus inuenisse fertur, Badenses Marchiones, qui inde nomen habent, tenent. Ab illis haud ꝓcul absunt Cellēses, quas Ioannes Reuchlin Scyllā appellatas

Eremus Heluetiorū

Martianū nemus.

Hagenschies.

Pfortzheymium oppidum.

Ioannes Reuchlin.

Hercyngen

Alpes Sueuicæ.

latas scribit in libro de uerbo mirifico. Effundit idē nem9 Danubiū, Nicrū, Nagoltā, Aentiū, & aliq̄t alia flumina. Ab Heydelberga Palatini Comitis regia, quā putāt à Ptolemæo Budorim uocatā, & Nicri fluminis ripa, ad Mœnū usq;, Othōis sylua, der Odenwald, nominat: ibi q̄q; admodū excisa est, et oppidis, castris ac uicis exculta: nā insunt Ammerbachiū, Michelbachiū, Eberbachiū, Michelstadiū, Furstēnauia, & amnis Mimelingus. In Frācia oriētali, quā aliq̄t saltibus claudit, inſ Herbipolim, id est, Vuirciburgū & Babēbergā metropoles ac episcopales Frāciæ ciuitates, Ardua sylua, der Steygerwald uocat, habet Slusselfeldiā, Geiseliuindū, Eberachū cœnobiū ab riuo cognominis uocitatū. Altera ipsius portio Haspergus, Bernheymēsis, Zuccmātelius, Feuchtilatus. & circa Noricā urbē Norimbergense nemus, ac mox Snabelwald cognominatur. A Rheno flumine prope Cōfluētes, ubi Mosella in Rhenū egredit, & à Lano amne Francofordiā usq;. Occidentalis sylua, der Vuesterwald, Hassiam ab Vuestualia dirimit, Susatū urbs adiacet. Huc Tacitus Cattos statuit dicēs, Vltra hos Catti initiū sedis ab Hercynio saltu inchoāt & Cattos suos salt9 Hercynius psequit simul atq; deponit. Ptolemæus hic Abnobios mōtes ordit, Amisia & Salas flumina ex ea Hercyniæ pte labunt. Huius cornu q̄ddā ultra Rhenū, Treuerim ac Mediomatricū uersus ad occidētē extēdit, Saonus uocat: cui comitat9 Spāheymēsis cū cœnobio, et Obrincan9 tractus, q̄ uulgo Hūdsruck appellat, adiacēt. Salt9 uero Ringgouiā cingēs Heyrichus uulgo dicitur. Flectēs se postea ad orientē, diuidēsq; Frāciā ab Hassia, Picearia à picis abūdātia, Speshart appellatur, in q̄ tractu Pudinga, Vrba, Geylhusiū, Rotēfelsia sita sunt. Deinde ramus q ad aquilonē declinat in mōtes Abnobias, & Sicambros, id est, Geldrios usq;, ac iuxta Osnabrugā Vuestualiæ Fagina noiatur. At itez se flectēs in ortū ultra Visurgim amnē ad Saxoniam atq; Toringiam, ueterem sui uocabuli significationem & nomenclaturam adhuc seruat. Vulgo nanque Harto à pice resinaq; nuncupatur. Ipse terminus est Hessorum, Saxonū & Toringorum, agri cohærētes, am Hartz, mōtes ipsi saltusq;

Othonis sylua. Ardua sylua. Haspergus Bernheymēsis. Zuccmantelius. Feuchtilat9 Snabelwald Occidentalis sylua. Abnobij montes. Amisia. Salas. Saonus. Obrincanus tractus Heyrichus saltus. Picearia sylua. Fagina. Harto.

Hertſci: Accolæ,die Hertziſchen aut Hartzlender dicuntur:
Buchonia Habent Buchoniam,id eſt Faginetum regiunculam,in qua Ful
Faginetum da urbs cũ inſigni cœnobio, ab amne interfluo uocitata, & Her
feldiam ab ipſa ſylua, ut apparet, nuncupatam: habent præte-
rea Nordhuſium, Sangerhuſium, Querfordiam, Stolbergum,
Mansfeldiam, Islebiam & Goslariam urbes, ubi argenti mine
ræ. Islebia nobis ſanctiſſimum illum ſyncerioris theologiæ aſ-
ſertorem D. Martinum Lutherum peperit, quo uerbi duce Ger
mania Chriſtum uere agnoſcere didicit. Videtur hæc ſylua
etiã Hercynofordiæ amplæ ciuitati, & Hertzpergo impoſuiſſe
Melibocus mons. nomen. Ptolomæus hoc tractu Melibocum montem, Sema-
Semana. namq; Syluam ſtatuit. Separans Francos à Toringis, & Torin
Toringica ſylua. gos à Sorabis, quos nunc Miſnenſes dicimus, Toringica ſyl-
ua nuncupatur. Ipſam puto ab Iulio Cæſare Bacenim uocari:
Bacenis. de qua ſcribens lib.6. belli Gallici, Syluam ibi eſſe, inquit, infi-
nitæ magnitudinis, quæ appellatur Bacenis, ac longe introrſus
pertinere, & pro natiuo muro obiectam, Cheruſcos à Sueuis,
Sueuosq; à Cheruſcis iniurijs, incurſionibusq; prohibere. Si-
gnificat haud dubie Toringicum & Hartonem nemora. Ptole-
Semana. mæus iſthuc Semanã collocat: Ex huius mõtanis pfluit Viſur
Viſurgis. gis. In Toringico nemore Greuentalia, Salaueldia, Smalchal-
dia, Sleuſingum oppida iacent. Haud procul ab illo nemore ab
Pinifer mons. eſt Pinifer mons, uernaculus ſermo Fychtelbergum, à pinuũ
abundantia dicit, qui quatuor ramos uelut immania cornua in
diuerſas Germaniæ partes, ſimul etiam quatuor amnes, Mœnũ
Francicum, Salam Toringicum, Egram Bohemicum, Na-
bumq; Boioaricum emittit. Mox iterum ſeſe aperiens Hercy
nia, mediam & in modum circuli recipit Boiemiam, ubi Stra-
Gabreta. boni lib.7. eſt Gabreta: eius uerba ſunt: In hoc tractu, Germa-
niæ, ſita eſt Hercynia ſylua, & Sueuorum natio, ex quibus non
nulli intra, aliqui extra ſyluam habitent, ſicut & Coldulorum
pleriq;. In quibus & Bubiemum Marobudi regio. Et mox: Alia
autem & in Sueuis illis ſylua Gabreta nomine ingẽs iacet. Vltra
uero Hercynia eſt, quæ & ab iſtis tenetur. Præterea Velleius
Pater-

Paterculus posteriore uolumine ita describit Hercyniam, ut nemo dubitare possit esse Hartonem ac Boiemicum nemus. Nihil, inquiens, erat iam in Germania quod uinci posset, præter gentem Marcomannorum, quæ Maroboduo duce excita sedibus suis, atq; in inferiora refugiens, incinctos Hercyniæ syluæ campos incolebat. & paulò infra: Sentio Saturnino legato mandatum, ut per Catthos excisis continētibus Hercyniæ syluis, legiones Boiohemum (id regioni quam incolebat Marobodius nomen est, ipse à Carnunto, qui locus Norici regni proximus ab hac parte erat: exercitum qui in Illyrico merebat, ducere in Marcomannos orsus est. Hæc sylua Albim, Muldauū, Sueuum, Oderam, Marauaham, Iglam, aliosq; fluuios effundit. Pars eius orientalior Sudeta & Luna Ptolemæo nuncupatur. Extat oppidum Lunæ uocabulo in Bohemia huius syluæ nomen referens. Ipsa præterea Hercynia in Sarmatiam, Prussiam, Poloniam, Masouiam atq; Lituaniam uagatur, & sua illic inuenit nomina: Deniq; ad Pannoniam, Transsyluaniam ac Daciam. Porrò Hercyniæ etymum puto esse Hartz, q̄d resina & picem germanice significat, nā huius copiā gignit: unde eius portiōes, Hartz, Speshart, Hartzwald uulgo nūcupatur. Sunt qui ab Hercule, à Germanis culto, nuncupatā ferant: quomodo Richardus Bartholinus octauo Austriados illam describēs, Herculeam syluam uocat, quemadmodum antea recitauimus. Alij, inter quos est Ioannes Camers, Græcum eius etymum interpretātur: ἕρκος nanq; circuitum septumq; significat: & sepit illa Germaniam instar ualli ac septi. Iulius Cæsar, ut dixi, ueteres Germanos hanc Orcyniam appellasse refert. Raymundus Marlianus ipsi ab Hercyno quodam Germaniæ monte nomen claturam fingit. Si plura de hoc nemore desideras, quæ hisce commentarijs nō sint prodita, Chonradum Celtem reuolue, qui hanc syluam à se perlustratam, carmine & prosa descripsit, quibus Aeneam Syluium, & Raphaelem Volaterranum adhibe.

Albis. Muldauus. Sueuus. Odera. Sudeta. Luna. Hercyniæ etymum.

MOENIS seu Mœnus, utrunq; enim ueteres dixere, clarus superioris Germaniæ amnis, è Pinifero monte oritur, qui in

Mœni fluminis descriptio.

mõtanis Marchionis Brãdenburgẽsis inter Franciã orientalẽ, Voitlandiã ac Boiemiã inNariscorũ ora situs, intra spaciũ duũ fermè milliũ passuũ quatuor inclytos amnes nõ sine admiratiõe & naturæ maiestate,effundit:Mœnũ uidelicet hũc nostrũ, Salã, Aegrã, ac Nabũ:uernaculꝰ,ut dixi,Germanorũ sermo Fychtel berg appellat,à pinis arboribus,q̃bus abũdat,de q̃ in hũc modũ Chonradus Celtis li.2.amorum, elegia 2. cecinit:

Pinifer mõs Fychtelberg.

Hinc uariæ gentes,linguæq́;,& sparsa per orbem
Flumina, quæ celsis montibus orta cadunt:
Inter quo surgit quadrifluuialibus undis,
Qui caput Hercyniȷ dicitur esse iugi:
Pinifer,hinc Boemos qui tangit,& inde Turogos,
Et Francos, Bauari & ditia rura soli.

Fontes Mœni gemini sunt: prior rufus Mœnus ab undarum colore dicitur,is ad locum uulgo Goldchronach appellatũ,oritur: Parreutium oppidum allabitur. Alteri albo uocabulum est, supra Gefres nascitur,ambo infra Chulmbachium coeunt.Ipse ab oriente in occasum mediam percurrit Franciã. In eius ripa, ut dixi,in mõtanis adiacet Chulmbachiũ urbs,magnifica & inuicta arce Plassenburgo Marchionis Brandenburgensis cõmunita:inde Rotingia,Chunstadium,Liechtenfelsia à lucida petra cognominata, ubi Radachus fluuius confluit, Staphelsteyniũ, Chemera,Paunachium,Ithesis atq; Paunachius amnes eo loco adcurrũt. Mox Babenbergensem ac Vuirciburgensem perlabitur diœceses,& Hercyniæ saltũ,uulgo Steygerwald appellatũ, attingit.Babenberga Ptolemæo Granionarium iuxta coniecturã appellata,ampla & amœna est ciuitas,cuius episcopatũ Heinrichus Claudus Rom.atq; Germanorũ Imperator instituit, qui etiam cum Chunigunda uxore regina,suũ ibi habet conditorium.Gotfridus Viterbiensis,qui Friderícho Barbarossa regnante floruit,hanc urbem uocat Pauonis montem his uersiculis:

Radachus fluuius. Ithesis. Paunachius. Babenberga urbs. Pauonis mons.

Tramaricus fluuius uulgo Radiantia dictus,
Montis Pauonis urbis amœna colit.
Nomine mutato mons Babenberga uocatur.

Montis

Montis ab urbe tamen culmina clerus habet.

Prope urbem Mœnus excipit Regnesum amnē ē Norico agro per mediam ciuitatem manantem, Gotfridus Tramaricū ac Radiantiam uocauit. Postmodum Mœnus alluit Hasfordiam celebris mathematici Ioannis Virdungi patriam, Sueinfordiā imperialem urbem, Kitzingiam, Ochsenfordiam (tota hæc ora uitifera est, generosum uinum, quod Francicum appellatur, proferens) Vuirciburgū in Mœnigauio, id est, Mœni pago siue agro sitū, olim Marcopolim atq; Peapolim nūcupatum, uelut Abbas Spanheymeñ. tradit, iuxta Ptolemæū uero Arctanū: nunc uero barbaro nimirū uocabulo Herbipolim dicūt. Cuius episcopatū Charoli Magni parēs Pipin9 instituisse fertur. Antistes huius se Frācorū ducē scribit. Inde descēdit ad Carolostadiū urbē, cui Caroloburgū arx imminet Caroli primi aut q̄rti opus: q̄ urbs D. Ioannē Schonerū insignē illum nostræ tempestatis mathematicū ꝓtulit: Inde Gemundā, ubi Sala Sinna cōfluo Mœnū intrat. Ab hoc Sala puto Frācos Salingos nūcupatos: argumēto mihi est Salingostadiū Mœni, hodie Selgēstat uocāt Frāci, ab illis haud procul à Vuircihurgo cōditū. Tritemius tamē Salagastū huius conditorē affirmat. Hos Salios dixerūt Romani, teste Ammiano Marcellino li. 17. de Constātio scribēs. Quibus, inquit, para tis, petit primos omniū Francos, eos uidelicet, q̄s cōsuetudo Salios appellauit. Quos si q̄s ab Sala Toringico, quē Pinifer effundit cognominatos cōtendat, nulli me opposuero. Hinc Mœnus saltū Hercyniū Speshart Alemānis uocatū, ꝑcurrit: inde Vuertheymiū generosoꝝ Comitū urbē alluit, ubi Tubeꝝ fluuiū, q Tuberano agro indidit nomē, in se haurit. Mildenburgū ubi Hercynij nemoris q̄d Oddonis sylua eo loci nūcupatur, initiū. Aschenburgiū, Salingostadium, Francofordiā claram emporio ciuitatem, Helenopolim aliquando dictam, ubi mercatores non tantum Germaniæ, sed totius fermè Europæ, bis in anno conueniunt, quæ ad discrimen alterius Francofordiæ ad Oderam flumen in Marchia Brandenburgensi sitæ, ac publico literarum gymnasio celebratæ, Francofordia ad Mœnum appellatur,

Regnesus. Tramaricus. Radiantia. Vuirciburgum. Marcopolis. Peapolis. Sala Sinna. Salingi Salingostadium. Salij Speshart. Tuberus. Othonis sylua. Francofordia duplex. Helenopolis.

Mox

Mox Hochstam & Russelsheymium radit. Demum è regione
Maguncia-cum urbs. Magunciaci in Rhenum undosus euoluitur. Magunciacum ue
tustissimi nominis urbs, à Mago & Cia inuenit appellationem,
Magus. & non à Mœno, quem Moganum fingũt dictum: Magum pri
Cia. scis Gallis domum significauit. Cia fluuioli nomen est, die Cis,
uallem monialiumq; ædes pertransiens, ac in Rhenum egredi-
ens. Vnde Maguncia & Magunciacum, quasi domiciliũ Ciæ
Drusoma-gum. coniunctum. Sic habemus Drusomagum, Drusi domum,
id est, Kempten in Rhetia: Borbetomagum in Vangionibus,
Borbeto-magum. hoc est, Vuormatiã: Brocomagũ, Brumat: Rigomagũ, Rhyn
megen, Duromagum, Durmegen: Nouiomagum, Nyme-
Brocoma-gum. gen in Batauis: Rotomagum, Roan, in Gallia. Et uetus Ma-
gunciacum alio loco situm fuit, distabatq; plusculum à loco cõ
Rigomagũ fluentium Mœni Rheniq;, sicut Beatus Rhenanus lib. 3. Ger-
Duromagũ manicarum rerum admonuit: & ante illum Abbas Spanhey-
Nouioma-gum. mensis in Francorum historia. Vrbs est episcopalis, quæ metro
politanum archiepiscopum & electorem septemuirum præbet.
Rotomagũ Is, dum hæc adornarem commentaria, fuit Albertus ex inclyta
Marchionum Brandenburgensium familia. Nobilis est præte-
rea urbs hæc gymnasio literario, Drusi Germanici monumen-
to, inuentione artis typographicæ, multisq; alijs uetustatibus.
Eius frequens est apud bonos autores mentio. Hunc fluuium
iuxta Taciti descriptionem uidentur primitus accoluisse à capi
te Boij: nec procul abfuerunt Narisci. Ad ostium uero Helue-
Tencteri. tij austrum uersus: &, ut conijcio, Tencteri ac Vsipetes adhabi
Vsipetes. tarunt. Iuxta Ptolemæum uero Nitriones atq; Vargiones. Qui
Nitriones. bus aliò migrantibus, aut deletis, successere Toringi, Franci et
Vargiones Alemanni. Mœni fluminis etiam Plinius libro 9. cap. 15. histo-
riæ mundi meminit, hisce uerbis, quemadmodum eruditissi-
mus Beatus Rhenanus emaculauit. Silurus grassatur ubicũq;
est omne animal appetens, equos innatantes sæpe demergens,
Erlisbornis præcipue in Mœno Germaniæ amne pro Erlisborni (uicus est
in Mœni ripa hodie Erlenborn appellatus) & in Danubio. E-
undem Pomponius Mela libro 3. inter Germaniæ amnes nu-

merat

merat. Passim de illo Chōradus Celtis. ¶ HELVETII, gens Gallica fuere, intra hos fines antiquitus conclusi, uelut Iulius Cæsar ab initio libri 1. de bello Gallico refert, una ex parte flumine Rheno latissimo atq; ditissimo, qui agrū Heluetium à Germanis diuidit, altera ex parte monte Iura altissimo, qui est inter Sequanos & Heluetios, tertia lacu Lemanno, & flumine Rhodano, qui prouinciā inquit, nostram ab Heluetijs diuidit. Qui in longitudinē millia passuum CCXL. in latitudinē CLXXX. patebat. Isti Heluetij transgresso Rheno in Germaniam transmigrauerunt, & inter Hercyniam syluam, Rhenum & Mœnū amnes consederunt, eo loco ubi Ptolemæus Tacito posteriòr lib. 2. Eremum Heluetiorum constituit, ad Martianum scilicet nemus & Nicrum amnem in Chraychgouia: quæ regiones hodie Palatino Comiti, Marchioni Badensi, & episcopo Spirensi parent. In cuius argumentum quidam allegant Heluetum urbem ab Heluetijs nuncupatam, cuius mentio fit à Ptolemæo, & in Itinerario Antonini, quam nunc Selestadium dici affirmant eruditi, in Elsatia sita est, Beato Rhenano patria, ubi Heluetios interijsse putant. Nam qui hodie ueterem Heluetiorum in Gallia sedem tenent, non Galli, sed Alemanni sunt, è Germania illuc profecti, quod etiam Andreas Alciatus Mediolanensis in suis annotationibus in Tacitum astruere uidetur. Eutropius inquit, eorum sedes à Quadis occupatas satis ostendit, ut suspicor omnes deletos cum Quadi Marcomāniq; sub Aureliano in Italiam prorupere. extat adhuc in eis uallis Marcomanna nomine. Periere & illi, atq; ab Alemannis (colluuies Germanorum erat) superati, in eorum nomen concessere, à Theoderico deinde Gotho uicti, Francis ex fœdere dediti sunt. aucti demū Saxonum accessione, quos ob uiolatam pluries fidem sedibus eiectos Charolus Magnus in Alpes cōiecit, Suitenses cœpere dici. paruere deinde regibus Germanorum. Centū ferè anni sunt cum se cæsis præfectis in libertatem asseruere, cū cædæ repressis Cæsaribus. Alciato subscribit Ioachimus Vadianus Heluetius in commentarijs suis in Pomponium Melam, Heluetiorū Heluetij.

uetustorum tractum hodie habitant è Germanis illuc profecti, nec mihi de hoc dubitandum uidetur, cum linguæ commercio intimis Germanis respondente, tum maxime, quòd morum & uirtutum, quibus olim Sueuos usos Cæsar scribit, insignia apud eos ornamenta adhuc durant, imò custodiuntur. Et Gallicam & Germanicam Heluetiam nunc Alemanni tenent. Vrbes ueterum Heluetiorum fuere, quarum etiamnum extant reliquiæ, Auenticum gentis caput Cornelio annalium libro 17. Friburgensium ditioni subditũ, Vuiuelspurgũ hodie appellatur. Vindonissa ad amnem Ruzam, ubi Arulam recipit, Vuindisch uulgo dicitur, exiguus nunc est uiculus meminit Tacitus lib. 20. Forum Tyberij, Keysersstul, Gaunodurum, Zurtzacum, siue Louffenbergum apud Ptolemæum li. 2. cap. 9. Vitudurũ, Vuinterdur. Salodorum Solenthurn. Arbor fœlix ad lacum Acromum, Arben. Tigurum Zurch. Tigurinus pagus hodie Vri dicitur. At posterius conditæ Friburgum, Berna, Lucerna, Scheffhusium, Sangallum. Idem noster Tacitus lib. 17. Castelli aquarum siue Thermarum meminit: hoc est Baden oppidum in Ergouia thermis celebre. Flumina Heluetiã irrigantia, sunt Rhenus, Arula Bernensis, à quo Argouia nomẽ accepit. Turus seu Taurus, à quo Turgauia dicta, Limmaha Tigurinus, & Ruza. Lacus Acromus, Venetus, Tigurinus, Lucernanus, Vesenius & Auellanus. Et Vocetius mons, der Bœtzberg. Heluetij hodierni Suitenses, Suiceri, & Confœderati, die Aydgnossen, à conspiratione appellantur. Ipsi anno domini M. CCC. XXXIII. sublatis præfectis, et excusso iugo sese in libertatẽ haud diuturnam uendicarunt, & confœderationem paulatim accedentibus populis ac ciuitatibus mirum in modum auxerunt: intestina uero odia & simultates quæ subinde nascuntur sodalitatem ac fœdus rursum scindent. Sunt etiam hodie armis, uiris & memoria nominis clari. Ipsos in primis ornant duo incomparabiles uiri Ioachimus Vadianus, & Heinrichus Glareanus, humanitate, prudentia & inæstimabili eruditione præditi, qui suam Heluetiam editis monumentis illustrarunt: è quorum libris petat, qui plura

Heluetiorũ urbes. Auenticum. Vindonissa. Forum Tyberij. Gaunodurum. Vitudurum. Salodurum. Arbor fœlix. Tigurum. Flumina Heluetiæ. Lacus in Heluetia. Suitenses.

plura de Heluetijs nosse peruelit, adhibitis ijs quæ Cæsar in primo Commentario belli Gallici. Strabo libro 4. & 7. Caius Plinius libro 4. cap. 17. naturalis historiæ. Cornelius Tacitus libro 17. annalium. Florus lib. 3. cap. 4. Horosius lib. 6. cap. 7. Raphael Volaterranus lib. 7. geographiæ, de Heluetijs prodiderunt.

¶ BOII Galliæ populi q̃ꝗ fuere, haud procul ab Insubribus dissiti: quemadmodum Iulius Cæsar libro 1. Commentariorū belli Gallici, & Strabo libro 5. prodiderūt: ij à Cæsare uicti Gallia excedentes Italiam transcenderunt, quos Romani finibus eiecerunt. Inde trans Rhenum in Germaniam profecti, Hercyniæ syluæ incinctos incoluerunt campos. A quibus regio Boiohemi nomen accepit: quod uocabulum si interpreteris significat Boiorum patriam seu domicilium (der Boier heym) nunc corruptius Bohemia. Ideoq́ Cornelius ait sua tempestate, cum scilicet Fl. Vespasianus Romani imperij sceptra administraret, mansisse Boiemi nomen, & significare loci ueterem memoriam, quamuis mutatis cultoribus. Velleius Paterculus uolumine posteriore melius Boiohemum, Strabo libro 7. Bubiemum: ipsam gentem Bemos uocat Ptolemæus libro 2. Hos Boios è Boiohemo potentissimus Sueuorum populus Marcomanni depulit, paulò ante Iulij Cæsaris aduentum: id infra Cornelius ex ponit: Præcipua inquiens Marcomannorum gloria, uiresq́, atq́ ipsa etiam sedes pulsis olim Boijs uirtute parta. Quod uero hic dicit: Manere adhuc Boiemi nomen, uidetur indicare Marcomannos non solum in locum, sed etiam in appellationē Boiorum successisse, ut Boici, hoc est, Boieri fuerint appellati: qui inde cum Nariscis & Hermundurorum parte Danubium transgressi, Noricum, Vindeliciam & Rhetiam secundam cū Alpibus occuparunt, unde etiamnum Boioariorum nomen ac ditio cis & ultra Danubium Bauariam uocāt, elegantiores Boioriam: quam erudite editis tabulis & cartha descripsit Ioannes Auentinus diligentissimus uetustatis indagator, cuius fatum magno accepi dolore. Eiectis è Boiohemo Marcomannis Quadisq́, Sclauini, Scythica & barbara gens, intrauerunt: quos ab

Boij Galliæ populi in Germaniā emigrarunt.

Boiohemū. Boiohemia

Bohemia quoties cultores mutauerit.

Bubiemum Bemi.

Boij à Marcomannis eiecti.

Marcomanni in Boiohemum & deinde in Vindeliciā

Bauaria. Boioaria

Sclaui in Boiohemum.

B ij occupa-

occupato Boiohemo, uulgus Bohemos appellat. Regionis si-
tū Franciscus Faber Silesius graphice his uersibus descripsit:

Boiohemi descriptio & situs.

Frigida Parrhasiam regio est porrecta sub arcton
Germanis habitata uiris: nunc aduena nostra
Rura colonus arat: dominum longæua uetustas
Et genus & nomen gentemq; inuertit herilem.
Tota ferè gelido Borea subiecta boatu
Sudifici, Marcomannis confinis ad ortum,
Et nostris uicina Quadis: qua uergit ad austrum
Est Panno & Bauarus, rapidusq; binominis Istri
Alueus: aduersam contingunt Sassones oram.
Vndiq; præruptis protractam Hercynia claudit
Sylua iugis, & natiuo circumdata muro
Martia in accessam colit hoste Bohemia terram,
Armenti pecorisq; ferax, fluuijsq; per omnem
Irrigua, hinc totam flauus perlabitur Albis,
Natalemq; rigat terram, patriosq; colonos
Piscibus innumeris ditat, quem Multana frater
Exoneratus in hunc iuuat auxiliaribus undis. &c.

Vrbes Bohemiæ.

Vrbes habet plures. Praga metropolis & regia est, Grezium re-
ginæ dotale, Plana, Aldenbergum, Irberesdorfium, Graupum,
Pleistadium, Trapenaurum, Nocchenbergum, Schonbachiū,
Cinstadium, habent argenti plumbiq; mineras. Pilsina, Lito-
meritium, Cuttenbergum, Sazium, Prixina, Tacha, Broda, E-
lenbogium, Noua domus, Pudissa, Cadanum, Slaggenwerda,
Commenthauia, Lithomisslia, Luna, Budinga, Colonia, Melni

Flumina.

gum. Amnes; Albis, Egra, Multauia, Orlioze, Sazana, Misa,
Lusinitius, qui omnes in Albim egrediuntur. Aeneas Syluius hi
storiam Bohemicam scripsit, quæ passim extat, multa tamen
insunt fabulosa.

Arauisci. Osi.

Sed utrum Arauisci in Pannoniam ab Osis Germa
norum natione, an Osi ab Arauiscis in Germaniam
cōmigra

cõmigrarint, cum eodem adhuc sermone, institutis, moribus utantur, incertũ est: quia pari olim inopia ac libertate, eadem utriusq; ripæ bona malaq; erat.

Aperuit paucis quæ Gallicæ gentes in Germaniam transmigrauerint: nunc etiam aliarum nationum gentes memorat, quæ in Germaniam concesserunt: dubitans nũ ARAVISCI, qui Danubium accolebant in Pannonia inferiore, iuxta Clau. Ptolemæum libro 2. cap. 15. supra Draui fluminis ostia: quorũ sedes nunc Hungari tenent: ab Osis Germanorum natione Danubio transcenso in Pannoniam abierint: aut Osi è Pannonia ab Arauiscis in Germaniam transgressi fuerint: cum sua tempestate eodem adhuc sermone, Pannonico uidelicet, usi sint: quam tamen dubitationẽ uidetur infra explicare: Osos dicens, Pannonica lingua coarguit non esse Germanos. Putantur Osi incolu isse Marauaniam quæ ad Istrum declinat. Suspicatur Erasmus Stella, Ositium montem ac urbem in ora Misnensi, ab Osis appellatam. Ego Sclauicum uocabulum potius dixerim. Sclaui enim, quos Vuinidos, Vuenden uocamus, totam Saxoniã aliquando occuparunt, quorum reliquiæ adhuc hærent in ripis Albis fluuij. Idem Stella portiunculam Misnensis terræ, quæ à Sala incipit, & ad Moldauum amnem extenditur, & quam Elister amnis perlabitur, Ostland uulgo dictam, Osorum coloniam fingit: quæ potius à uento oriẽtali Ost Germanis dicto, nomẽ seruauit: sicut Ostenreych, id est, orientale regnum, ita Ostlandia, hoc est, orientalis terra. In qua Lipsia urbs academia celebris & Pegauia sitæ sunt. Quam oram aliquando Sorabi quoq; Sclauica gens, tenuerunt. Ioannes Franciscus Picus in carmine de mysterijs Dominicæ crucis in Germaniã delapsis ad Maximilianum Cæsarem Taciti dubitationẽ sic in uersus traduxit:

Arauisci. *Osi.* *Ositium urbs.* *Sclaui Saxoniam occupauerũt.* *Lipsia.* *Sorabi.*

Osus Arauisco dubium deductus, an illo
Hic genus antiquum referat, sub iudice lis est.

V Utriusq; ripæ Pannonicæ & Germanicæ. Nam Danubius

Germaniam à Pannonia disterminat. Vlteriorem, id est, dextrã ripam fluminis Arauisci accoluerunt, citeriorem, id est, sinistrã & Germanicã ripam, Osi tenuerunt. Et ut aliquid mali propter uicinum malum: ita aliquid boni propter uicinum bonum.

Treuiri & Neruij circa affectationem Germanicæ originis ultro ambitiosi sunt, tanq; per hãc gloriã sanguinis à similitudine & inertia Gallorum separentur.

Treuiri. TREVIRI, quia ad sinistram Rheni ripam occidentem uersus habitant, ueteres Galliæ Belgicæ attribuerunt. Cæsar libro 2. belli Gallici, Treuiri, inquit, quorum inter Gallos uirtutis opinio est singularis. Et libro 3. Treuiros proximos Rheno flumini statuit. lib. 4. p Treuirorum fines citatum ferri Rhenũ tradit. Similiter Plinius lib. 4. cap. 17. historiæ mundi, inter Galliæ populos numerat. & Pomponius Mela lib. 3. Treuiros Belgarum dicit populos, quẽadmodum etiam noster Tacitus historiæ Augustæ libro 20. Et licet Galli sint natione, tamen circa affectationẽ Germanicæ originis ultro ambitiosi sunt teste Cornelio. Ideo Strabo libro 4. Ptolemæus libro 2. capite 9. & Ammianus Macellinus libro 15. Germanis accenset: nam *Treuiri medij inter Germaniã primam & secundam.* inter primam & secundam Germaniam mediam ditionem tenent, ad Rhenũ, finitimi Neruijs, Menapijs, Eburonibus, Rhemis & Mediomatricibus. Horum regionẽ Mosella uitifer amnis, quẽ Ptolemæus Obrincã uocat, perlabitur, qui ad Confluentes oppidũ in Rhenũ descendit, quem elegantissimo carmine Ausonius poeta celebrauit. *Mosella.* Caput gentis est Augusta Treuirorũ, uulgo Trier appellata: de qua idem Ausonius cecinit: *Augusta Treuirorũ.*

Armipotens dudum celebrari Gallia gestit,
Treuiricæq; urbis solium, quæ proxima Rheno
Pacis ut in mediæ gremio secura quiescit,
Imperijq; uiros quod alit, quod uestit, & armat.
Lata per extentum procurrunt mœnia collem,

Largus

Largus tranquillo perlabitur amne Mosella
Longinqua omnigenæ uectans commercia terræ.

Cæsar libro 8. belli Gallici ciuitatem Treuirorum dicit Germaniæ uicinam. De eadem Rudolphus Agricola Burgundiæ regis gesta describens, Treueris rerum gestarum magnitudine, & uetustate urbis præclara. Gallica gens, nunc Germanica. Sedes est episcopalis, quæ uiros summe pios aliquando aluit, Paulinū scilicet, Priscillianum, Athanasium, & Hieronymum. Quicquid hodie à Maguncíaco per Treuirensis episcopi ditionem & Mosellæ montes, seu Obrincanum tractum, quem uernacula lingua Höndtsruck, id est Canis tergum seu Hunorum recessum uocat, ad Arduennam syluam extenditur, Treuirensis erat ditionis. Ciuitates horum sunt iuxta Ptolemæum Maguncíacum, Bingium, Legio Traiana, Ficelia, Bodobriga, Confluentes, Rigodolum, Marcodurum, Antiniacum, Nouomagum, Matricorum siue Dinodurum, Francis Theodonis uilla appellata. In illis est quoq; Ripuaria inter fluuios Mosellam, Rhenū atq; Mosam posita: alio nomine Neustria & Austrasia, Vuesterreych dicta. Ibi est quoq; Eyslia et Arduenna sylua. Ipsi Treuiri bello interfuere, quod inter Cæsarem & Pompeium gestum est, teste Lucano libro 1. *Obrincanus tractus* *Treuirorū urbes.* *Ripuaria.* *Eyslia.* *Arduenna sylua.*

Tū quoq; lætatus conuerti prælia Treuir.

Relege Othonem Frisingensem lib. 1. cap. 8. & recentiores qui plura de Treuiris recitant. NERVII quoq; Galliæ Belgicæ populi fuere, efferatissimi & bellacissimi, densissimas ut ait Plutarchus in C. Cæsaris uita, incolentes syluas, ultra Mŏsam fluuiū ad occidētē siti: Atrebatibus, Ambianis, Aduaticis, Morinis, Vellocassibus, Viromāduis ac Treueris finitimi, uelut ex ipso Cæsare, cōment. belli Gallici secundo colligit, q cū quæreret de natura moribusq; Neruiorū, sic reperiebat: Nullū aditū ad eos esse mercatoribus, nihil pati uini, reliquarūq; rerū ad luxuriā ptinentiū inferri: qd his rebus relāguescere animos, eorūq; remitti uirtutē existimarēt: Esse homines feros, magnæq; uirtutis. Horū fines percurrunt Scaldis, Lisa ac Sabis flumina, quæ influunt *Neruij.* *Scaldis.* *Sabis.*

in Mo-

in Mosam, Velut idem Cæsar libro 6. belli Gallici scribit. Scaldis non procul ab oppido Brielis: ab hoc Scaldia Selandiæ insula nomen habet. Ad hos eodem autore, Arduenna sylua totius Galliæ maxima pertinet. Tacitus libro 20 annalium, Neruiorum Germanorumq; pagos uicinos facit. Strabo lib. 4. ipsos Germanis tribuit. Contigui, inquit, Triuagris (ita Treuiros cognominare uidetur) sunt Neruij, & hi quoq; natio Germanica. Horum mentio est apud Lucanum lib. 1. Pharsaliæ:

Arduenna.

Nimiumq; rebellis
Neruius, & cæsi pollutus sanguine Cottæ.

Multa de illis Cæsar li. 2. 5. & 6. belli Gallici: Plutarchus in uita Cæsaris: Appianus in libro qui Celticus inscribitur: Plinius libro 4. cap. 3. tradunt Neruios condidisse inhabitasseq; Tornacum urbē, cuius Antoninus Pius in itinerario suo, & diuus Hieronymus in epistola ad Gerontiam meminerunt: ea est libera & episcopalis Gallicæ Flandriæ ciuitas, Scaldis fluminis ripæ imposita, cuius transscaldina pars Cameracensi diœcesi subiacet: magnis uariarum rerum mercaturis constat. Neruij quondam Nouimagensi episcopo tātum parebant: unde Nouimagū Neruiorum caput fuisse colligitur, nunc etiam Tornacensi parent, & Neruij hodie Tornacenses, à Tornaco ciuitate appellā tur: Die in Tornawer bistumb, nit weyt von Flandern. Sunt Germani, etiam olim Germanicæ originis ambitiosi, tanquā per hanc gloriam sanguinis à similitudine & inertia Gallorum separentur. Gallos etiam Cæsar libro 1. & 6. belli Gallici inertiæ & molliciei accusat. Pomponius Mela libro 3. superbiæ, superstitiōis & immanitatis. Sunt nanq; singulis nationibus sua uitia & notæ. Sic Latini superciliosi & elati, Ligures uani, Græci mendaces & leues, Hispani iactabūdi, Pœni fœdifragi, uafri & insolentes, Athenienses molles, Romani seueri. Florētini parci, Scythæ asperi, Parthi fugaces, Thraces bibaces, Thessali perfidi, Cares uiles, Leontini luxuriosi, Cretenses uani, Arcades stolidi, Milesij effœminati, Scythotauri inhospitales, Sybaritæ fastuosi, Asoti luxuriosi, Germani feroces ab autoribus prædicantur: adeo nihil ex omni parte beatum.

Nouiomagum caput Neruiorū.

Tornacus urbs.

Galli inertes.

Peculiares notæ gētiū

Ipsam

Ipsam Rheni ripam haud dubie Germanorum populi colunt, Vangiones, Treboci, Nemetes. Vbij quidem, quanquam Romana colonia esse meruerint, ac libentius Agrippinenses conditoris sui nomine uocentur, origine erubescunt, transgressi olim, & experimento fidei super ipsam Rheni ripam collocati, ut arcerent, non ut custodirentur.

VANGIONES, sicut etiam Treboci, Nemetes, Vbij, ac Bataui ueteris Germaniæ fuerunt populi, dextram Rheni ripam accolentes: qui transito Rheno in Belgicam regionem immigrarunt. Vnde à quibusdam autoribus inter Galliæ gentes recensentur: quòd Rhenus utriusq; populi fuerit discriminator, & limes occiduus Germaniæ. Cæsar tamen Iulius Comētario primo belli Gallici, Vangiones, Triboces & Nemetes inter Germanos numerat: dum hos tradit fuisse in excercitu Ariouisti regis Germanorum. Et libro. 2. plerosq; Belgas à Germanis ortos, Rhenumq; antiquitus traductos propter loci fertilitatē ibi cōsedisse, Gallosq; q̄ ea loca incolerēt expulisse. Similiter Plinius naturalis historiæ scriptor libro 4. cap. 17. Rhenum accolentes, inquit, Germaniæ gentium in eadem (Galliæ) prouincia Nemetes, Tribochi, Vangiones: hinc Vbij, Colonia Agrippinensis, Guberni, Bataui, & quos in insulis diximus Rheni. Ptolemæus etiam libro 2. cap. 9. Vangiones in superiori Germania statuit. Et Ammianus Marcellinus lib. 15. Deinde prima, inquit, Germania, ubi præter alia municipia, Maguncíacos, & Vangiones, & Nemetes, & Argentoratos, barbaricis cladibus nota. Quibus omnibus accedit noster Tacitus, Germanorum populos referens Vangiones esse. Quorum testimonijs adeo perspicuum est Vangiones semper Germanorum populos fuisse, etiam si iam multis sæculis sinistram & Gallicam ripam occupauerint, ut nemo id queat inficiari. Putant uero

Vangiones sunt Germani.

Rhenus discriminator Galliæ & Germaniæ

antiquitatis studiosi Vangionum nomenclaturam à germanico uocabulo Fungou, quod regionis finitimæ est, ortam,& latinos peregrinam uocem, in Vangiones deflexisse, quasi Vungangiones. Illorum loca implent hodie qui parent Vuormaciensi episcopo, Die in Vuurmserbistumb sind. Ptolomæus lib. 2.cap.9. Borbetomagum Vangionum caput dicit, quod Germani Vuormaciam nominant: quasi dicas Bormagũ siue Vormagiam. Ciuitas est imperialis & episcopalis, loco amœnissimo ac uini & frumēti feracissimo sita, ubi Charolus Magnus & eius successores Germani Imperatores, frequenter comitia celebrarunt. Vbi etiam noster diuus Charolus eius nominis Imp. V. sua regni auspicia inchoauit: habito illic primo procerum regni concilio. Prope adiacet mons Dornsperg, ad quem Adolphus Comes ab Anaxone Rom.Imp. fuit uict9 ab Alberto Austriaco anno domini M.CC.LXXXIX. Vāgionũ mentio etiā apud Ciceronē in epistolis ad Pomponium Atticum libro 14. extat, quemadmodum nuper Beatus Rhenanus ornamentum Germaniæ etiam hunc deprauatum locum restituit, libro secũdo rerum Germanicarum. Lucanus libro 1. uestitum ipsorum braccas fuisse testatur:

Fungou territoriũ Vangionũ. Borbetomagus Vuormacia.

Et qui te laxis imitantur Sarmata braccis. Vangiones.

Guntherus Ligurinus libro 5. de rebus Friderici primi Vuormaciam sic celebrat:

Vuormaciam petijt, medio quæ gurgite Rheni
Gallica Germanis opponit rura colonis,
Vtraq; frugiferis tellus uberrima campis,
Vtraq; uinetis exuberat, utraq; pomis,
Piscibus atq; feris,& cunctis rebus edendis.

In Vangionum regione cis Rhenum uicus est Pfedersheymiũ à uini præstantia, quod ager illius edit, uulgo celebratus. Vangionum præsul fuit proximo sæculo Ioannes Dalburgius peritissimus Græcæ & Latinæ linguæ & ab Rudolpho Agricola, Sebastiano Branto, atq; multis alijs summis laudibus celebratus.

Ioannes Dalburgius

Treboci TREBOCI supra Vangiones & Nemetes in Rheni ripa,

nunc siti, è ueteri Germania Rhenum transgressi, in Medioma tricorum tractum immigrarunt, autore Strabone libro 4. his uerbis: Post Heluetios Sequani & Mediomatrici Rhenum incolunt. In quibus Tribocchi natione Germani, relicto natali solo, Rhenoq; traiecto, sedes posuerunt. Cæsar libro 1. belli Gallici Triboces: in quarto Tribucos. Ptolemæus lib. 2. Tribonos appellat. Chonradus Celtis à tribus quercubus aut fagis nymphis antiqua religione consecratis, etymum deducit: quòd, cũ Germani in Galliam erumperent, in altera Rheni ripa, sinistra scilicet, expulsis Gallis cõsederint, Tribotes corrupto uocabulo dicti fuerint pro Treybuchijs. Hic tractus postea sub postremis Cæsaribus, Argentoratensis est dictus, ab Argentorato urbe, quã semidocti Argentinam uocant: Alemanni Strasburgũ: iuxta quã referẽte Ammiano Iulianus uicit Alemãnos. Ampla est hodie ciuitas, ab Ammiano Marcelli. li. 15. 16. & 17. celebrata: similiter à diuo Hieronymo ad Gerontiam, Eutropio in uita Cõstãtini li. 10. ac Sexto Aurelio Argẽtoratẽsis seu Trebocorũ tractus, hodie Alsatiæ ab Alsa fluuio, qui mediã interfluit Alsatiam, quondam Ellus nunc Illa quoq; dictus, appellationem habet. Ptolemæus inter Tribonorum oppida, etiã Breucomagũ & Elcebum nominat. Breucomagus hodie uicus est Brumat, duobus milliarijs infra Argentoratum situs. Elcebus Selestadio fuit propinquum, quemadmodũ in suis rerum Germanicarũ libris indicat Beatus Rhenanus eius soli indigena: unde quoq; eius ditionis descriptio petenda est. Argentoratũ carmine descripsit etiam Hieronymus Gebuilerus, quem adi, & Desiderius Erasmus Roterodamus eius laudes in scholijs suis in Hieronymum non silet.

Triboces. Tribuci Triboni. Tribotes. Argentoratẽsis tractus. Argentoratum. Elsatia prouincia. Ellus. Breucomagus. Elcebus.

NEMETES supra Vangiones Rheni fluminis accolæ superioris Germaniæ populi fuerunt, testimonio Iulij Cæsaris in primo belli Gallici. Plinio libro 4. cap. 17. Ptolemæo libro 2. ca. 9. & Ammiano Marcellino libro 15. quorum uerba in Vangionibus retulimus. Et præter ea quæ hic astruit Cornelius, eosdem libro annalium duodecimo Germanis attribuit. Iisdem tem-

Nemetes.

poribus, inquiens, in superiore Germania trepidatum, aduentu Cattorum latrocinia agitantium. Deinde L. Pomponius legatus auxiliares Vangiones ac Nemetes addito equite alario monuit, ut anteirent populatores, uel delapsis improuisi circūfunderentur. Hos putant à solitudine appellatos, quòd locum à cultoribus desertum inhabitarint. Niemand enim siue nemet Alemannis neminem significat. Hodie Spirensis diœcesis cultores Nemetum ditionem tenent. Ptolemæus Neomagum in Nemetibus statuit. Ea haud dubie nunc est Spira ciuitas imperialis episcopali sede insignis, ac regum Germaniæ sepultura nobilitata, nam Chonradus II. Heinrichus III. qui dictus est Niger, Heinrichus IIII. dictus Senior, & Heinrichus V. dictus iunior, Rudolphus Habspurgius, Albertus: sua illic ossa condiderunt, quemadmodum duo uersus parieti inscripti testantur:

Spirenses. Neomagus

Filius hic, pater hic, auus hic, proauus iacet isthic.
Hic proaui coniunx, hic Henrici senioris.

Beatus Rhenanus libro 2. rerum Germanicarum Spiram à Romanis militibus ad Pyrum olim uocitatum suspicatur. Sebastianus Brant à mola.

Spira Ad Pyrum

Inter Germanos quondam celeberrima Spira,
Quondam hæc à molis nomen habere studens.

Lucanus libro 1. facit mentionem Nemetis in numero singulari: Tunc rura Nemetis Qui tenet. Cisrhenana Nemetum regio nobile illud generat uinum, quod Alemāni propter rubeum colorem Gensfuserinum uocant.

Vbij

VBII quondam trans Rhenum ad dextram fluminis ripā sederunt, teste Cæsare libro 4. cōmentariorum belli Gallici, his uerbis: Ad alteram partē succedūt Vbij, quorū fuit ciuitas ampla atq; florēs, ut est captus Germanorū. & paulo post: Qui sunt eiusdem generis, etiā cæteris humaniores, propterea quòd Rhenum attingant, multiq; ad eos mercatores uentitant, & ipsi propter propinquitatem, quòd gallicis sunt moribus, assuefacti. Et paulo inferius: Vbij autem, qui uni ex transrhenanis ad Cæsarem legatos miserant, amicitiam fecerant, obsides dederāt,

magnopere orabant, ut sibi auxilium ferret, quòd grauiter ab Sueuis premerentur, uel si id facere occupationibus populi Romani prohiberetur, exercitum modo Rhenum transportaret. Id sibi ad auxilium, spem'q; reliqui temporis satis futurum. Hi postea Rhenum traducti Gallicam ripam accoluerunt, ubi etiã num hærent, horum pristinas sedes postmodum Franci occupauerunt. Ipsos Strabo libro 4. Vibios appellat. Loca hæc trans Rhenum, inquit, incolebãt Vbij, quos ad interiorem Rheni ripam traduxit Agrippa, nec inuitos quidem. Straboni astipulatur noster Cornelius libro 12. annalium: Agrippina Augusta (Claudij Cæsaris uxor Germanici filia & Agrippæ neptis, in Vbiorũ oppido genita) quos suã socij uim quoq; nationibus ostentaret, in oppidum Vbiorum in quo genita erat, ueteranos coloniam'q; deduci impetrat (à Claudio nimirum marito) cui nomen inditum ex uocabulo ipsius. At forte acciderat, ut eam gentem Rheno transgressam auus Agrippa in fidem acciperet. Idem Tacitus libro 20. narrat Batauos nullos peius tractasse quàm Vbios, quod hi genus Germanicæ originis eiurata patria, Romanorum nomine Agrippinenses uocarentur. Hactenus Tacitus. Vbi nunc sunt, qui Coloniensem archiepiscopũ agnoscunt, et Coloniam Agrippinam amplissimi nominis urbẽ Marcellinus libro 15. in secunda Germania collocat, quã Sex. Aurelius Galliæ tribuit. Cöln uocant Germani. Hæc archiepiscopum electorem & septemuirum alit, & literarum gymnasio nobilis est. In Vbijs Cornelius Marcodurum uicum memorat, ubi cohortes Agrippinensium cæsæ sint à Batauis libro 20. annalium. Is locus hodie prioribus duabus syllabis amputatis Durum appellatur, ubi superstitiosuli numen diuæ Annæ adorant. E regione Agrippinensis Coloniæ situm est cœnobium Benedictinorũ monachorum, Tuitium uocãt uulgo Teutsch, quod Diuitense munimentum fuisse Rhenanus affirmat. Anno tauit Hermolaus Barbarus ad hodiernum diem ibi uicum Vbium uideri ueteris appellationis indicium. Vbij malunt Agrippinenses dici, inquit, Tacitus, quàm Colonienses, origine erube-

Franci Vbiorum loca occupauerunt.

Vbij.

Agrippina Claudij Cæsaris uxor.

Agrippinenses.

Colonia Agrippina.

Marcodurum.

Tuitium.

Diuitense munimẽtũ.

Vbius uicus

ſcunt, non Vbios ſed Agrippinenſes ſeſe appellantes. Poſtmodum uero in corpus nomenq́; Germaniæ redierunt, & Germanos conſanguineos ſuos uocant: autor Tacitus li. 20. Oppidum uero Vbiorum, Colonia eſt appellata, quòd Agrippina Augusta nouos illuc cultores ſeu habitatores, ex Roma traduxiſſet: nam Colonia oppidum ſignificat, quo noui coloni habitatum mittuntur. Ein new beſetzte ſtadt. Vbij deniq; Rhenum trãſgreſſi, & ſuper ipſam Rheni ripam collocati ſunt, ut arcerent ingruentes Germanos, potiſſimum Sueuos, qui tum crebras in Galliam excurſiones fecerant, ut eſt apud Cæſarem quarto belli Gallici: & non ut à Romanis cuſtodirentur.

Colonia unde dicta.

Omnium harum gentium uirtute præcipui Bataui, non multum ex ripa, ſed inſulam Rheni amnis colunt. Cattorum quondã populus, & ſeditione domeſtica in eas ſedes tranſgreſſus, in quibus pars Romani imperij fierent. Manet honos, & antiquæ ſocietatis inſigne. nã nec tributis cõteruntur, nec publicanus atterit, exempti oneribus & collationibus, & tantũ in uſum præliorum ſepoſiti, uelut tela atq; arma, bellis reſeruantur.

Bataui. *Cattorum populus.*

Pergit in deſcriptione Germaniæ populorum ſiniſtrã Rheni, id eſt, Belgicam ripam accolentiũ, quorũ uirtute præcipuos uocat Batauos: ne intelligas Corneliũ de uniuerſis ſoq; Germanorũ populis, etiã Iſtæuonibus, Vigeuonibus, & Heriuonibus, ſic enim ſunt Taciti uerba accipiẽda: Omniũ harum gentiũ, uidelicet Ciſrhenanarũ, & à me hactenus memoratarũ Treurorũ, Neruiorum, Vangionũ, Trebocorum, Nemetũ & Vbiorũ uirtute præcipui ſunt Bataui. Fuerũt autem BATAVI primitus quoq; tranſrhenani, ſunt etiam ij quos iam diximus, id eſt, in ulteri Germania ſiti. Cattorum nimirum populus (cuius ueſtigium referre puto Battenbergam Heſſorum municipium) & ſeditione

Bataui.

domestica pulsus, Rhenū transcendens in Belgicā concessit, autor est ipse noster Cornelius li. 20. historiæ Augustæ: Batauí, in quit, donec trans Rhenū agebant, pars Cattorū, seditione domestica pulsi, extrema Gallicæ oræ uacua cultoribus, simulq́ insulam inter uada sitā occupauere, quā mare Oceanū à fronte, Rhenus amnis tergū ac latera circumluit: nec opibus Romanis societate ualidiorū attriti, uiros tātū armaq́ imperio ministrāt, diu Germanicis bellis exerciti: mox aucta per Britāniā gloria (quā rem etiā in uita Iulij Agricolæ soceri sui memorat) trāsmissis illuc cohortibus, quas uetere instituto nobilissimi populariū regebant. Hactenus Tac. Trāgressi igitur Rhenū primū occupauerūt qcquid à Rheni sectione inter Mosæ ac Rheni cōprehendebatur ostia, ubi satis magnus terræ tractus in modū peninsulæ ꝑducitur, qui Mosaualia à Mosa & Vahali fluminibus (dat lād zwischē Maes und Vuahl) cognominatur. Huius argumētū est Battoburgū uetusta arx ad Mosæ ripā à Batauis cōdita: & supra illā Cattuic9 Batauorū termin9. Vbi etiā insula Bomeliæ et insula Tielæ (Bomerler werd, und Tieler werd) fœcūdissimo loco positæ, et extra uerā Batauorū insulā, hoc est, q̄ int Vahalim ac Rhenū minime cōtinentur, sed magis inter Mosam atq́ Rhenū: antiq̄ tamē iure ad Batauorū ditionē spectarunt, atq́ etiam hodie spectant. Deinde cū hi agri nō sufficerent Batauorū multitudini, insulā intra Rhenū Vahalimq́ sitam ad Oceanū usq́ inhabitare cœperunt, Batauorūq́ insulā nominauerūt. De qua noster Tac. li. 2. hist. Aug. Insula Batauorū in quā conueniret ꝑdicta, ob faciles adpulsus, accipiēdisq́ copijs, & trāsmittendū ad bellū opportuna. Nā Rhenus uno alueo cōtinuus, aut modicas insulas circūueniens, apud principiū agri Batauí, ueluti in duos amnes diuiditur, seruatq́ nomē & uiolentiā cursus, q̄ Germaniā præuehitur, donec Oceano misceatur: ad Gallicā ripā latior & placidior adfluēs, uerso cognomēto Vahalē accolæ dicūt, mox q́ id q́q́ uocabulū mutat Mosa flumine, eiusq́ immēso ore eundē in Oceanū effundit. Tacito Plutarch9 in uita Othōis subscribit. Batauí, inquit, sunt inter Germanos optimi equites, insulā habitan

Mosaualia

Batoburgū

Cattuicus in Mosaualia.

Insula Batauorum.

habitantes, quàm Rhenus circumfluit. Superior insulæ pars eti
Batauia. am num Batauicum nomen retinet (die Betau) intra Vahalim
& Leccam, ubi Grinnes nunc Rhinen oppidum & Hussenum,
eius imperium Princeps Geldriorum tenet, cui hæ Batauorum
urbes subsunt, Nouiomagū, Bomelia. Tiela, ad Vahalim: Ru-
remunda ad Ruræ et Mosæ cōfluentem sita, Venlo ad Mosam,
Aquilina, id est, Arnheym, Vuagening seu Vaganū, quam Ta
citus Vadam appellat lib. 21. annalium, Rheno adiacet: supra
Geldriæ urbes. quam Rhenus in Leccam & Issulam scinditur. Doesburgum o-
lim Asciburgium uocata, & Zutphania, sunt ad Issulam. Gel-
dria à qua toti regioni uocabulum, ac Ersenum in præfectura
Geldriæ iacent. Locham, Grollis, Duddickom, Anolta, Schule
burgum, Vuachtēdunck, Stralen, Reichwaldia, Pryfordia, Gru
ningum, Kuphorta. Nouiomagū gentis caput est, cuius urbis
Hessi mons pars inferior Hessi mons; in hæc usq; tempora, ab Hesso Bata-
uorum principis filio, cognominata est: unde Hessis nomen-
clatura. Arcis pars Vahali imminens, Dat hus der hulpen, id
est; domus auxiliaris, nuncupatur: quòd eam Iulius Cæsar cō-
tra aquarum uim muniri curarit. Charolus Magnus arcem col-
labascentem reparauit, & sacellum Dijs Manibus sacrum, Chri
sto consecrauit. Aedificauit insuper in hac arce tribunal, in quo
crebro inferioris Germaniæ populis ius dixit. Gulielmus Co-
mes Hollandiæ, in Romani imperij regem anno à partu salutife
ro M.CC.LIIII. euectus, Nouiomagum Geldriorum Comiti
tradidit, in quorum ditione manet hodie quoq;. Quatuor ma
Geldriæ amnes. gna & nauigabilia flumina Geldriam & superiorem Batauiæ
regionem perlabuntur, Mosa scilicet Galliæ Belgicæ amnis,
Vahalis Helius. ac tria Rheni ostia Vahalis, q Helius, Vacalos, Vuallis, ac Ba
lus aliàs dicitur, hic Batauorum insulam à parte meridiana præ
Lecca. terfluit. Lecca seu Lycus; qui ueteris Rheni appellationem ser
Issula. uat, & Issula aliàs Fleuus quoq; dictus. Intra Leccam & Issulā
Fleuus. Vcenauia, id est, paludum insula, uulgo Velau appellata, iacet:
Hollandia. habet Arnheym, Vuagening &c. Inferior insulæ pars Hol
lādia nūcupatur, & Traiectēsis, das bistumb und stifft Vtricht,
in qua

in qua sunt urbes, Batauodurum, hæc est Duerstadiū, ubi pars Rheni Lecca dici incipit: Traiectū episcopalis ciuitas, quæ ad discrimen alterius Traiecti superne ad Mosam sitæ, Vltraiectū cognominatur: Amsterdamum, Schiedamum, Roterodamū, Desiderij Erasmi Polyhistoris clarissimi natalis locus: Culenburgum, Aspera, Huclenum, Gouda, Burenum, Lerdamum, Viana, Iselsteyniū, Mondfordia, Vuorda, ueteres Aquæ, Vlardinga, Dilfi, Greuenhaga, Harderwygum, Gorichemum, Leydena, Schonhouium, Dordrachum. Amnes uero qui infernam Batauiam, id est, Hollandiam perfluunt præter Rheni, quæ diximus, ostia, sunt Linga, Rotera, Amera, Gouda, Schia, Merua, & Barot. D. Erasmus in adagio, Auris Batauа, Hollādiam patriam suā admodū honesto celebrauit elogio: Si inquit, mores domesticos spectas, non alia gens est ad humanitatem, & benignitatem propensior: cuiq; minus adsit uel feritatis, uel truculentiæ. Ingenium simplex, & ab insidijs, omniq; fuco alienū, nullis grauibus obnoxium uitijs, tantum ad uoluptatem, præcipue conuiuiorum aliquanto deditius. Cuius rei causam esse puto, miram rerum omnium exuberantiam quibus uoluptatis studium irritari solet: idq; partim ob cōmoditatem importationum, quòd non solum occupat duo nobilissimorum fluminum ostia, Mosæ, Rheniq;, uerum etiam quod aliquanta sui parte Oceano alluitur: partim ob natiuam regionis ubertatem, ut quæ passim nauigabilibus, ac piscosis interluatur fluuijs, pascuis uberrimis abundet. Ad hæc auium infinitam copiam, paludes, saltusq; suppeditant. Proinde negant aliam inueniri regionem, quæ simili spacio, tantum oppidorum contineat, mediocri quidem magnitudine, sed incredibili politia. In domestica supellectilis nitore, palmam uni concedunt Hollandiæ negociatores, quibus pleraq; pars orbis est peragrata. Mediocriter eruditorum, nusquam gentium frequentior numerus. Ad exquisitam eruditionem, præsertim antiquam, quo non perinde multi perueniant, aut uitæ luxus in causa est, aut quod apud illos plus honoris habetur egregiæ morum integritati, q̄ egregiæ

Batauodurum.

Traiectum

Hollandiæ urbes & flumina.

Hollandiæ descriptio.

doctrinæ. Nam ingenium non negatum esse illis plurimis cōstat argumentis, quanquam mihi sanè quàm mediocre cōtigit, ne dicam exiguum, ut & cætera pleraq;. Hæc Erasmus. Ipsam Hollandiam à cauitate, quod sit cauernosa & poris plena, unde subtus aquea est, appellatam uolunt. Chonradus Celtis:

Hollandosq; cauis habitant qui littora terris.

Caninefates. Caninefates origine, lingua, uirtute Batauis pares, huius insulæ partem incoluere, Tacito li.20. autore. Brabāticum uulgus hos Kennemerlāders uocat. Suetonius scribit, Caligulam Batauos circa se corporis custodes habuisse. sic Iuuenalis 8. sat.

Hic petit Euphraten iuuenis domitiq; Bataui
Custodes aquilas armis industrius, at tu.

Meminit etiā Sylius Italicus li.3. belli Punici, in Domitiani laude:

Iam puer auricomo præformidate Batauo.

Lucanus hos truces uocat. De illis etiam Plinius lib.4. cap. 15. & 17. *Batauorū principes.* Inter Batauorū principes clari sunt in historijs: Bellinus Rex Batauorum, & eius filius Admimocinus, quorū meminit Suetonius in Caligula cap.44. Cariouualda, Claudius Ciuilis, Iulius Paulus è regia stirpe, Cl. Labeo, Iulius Maximus, Cl. Victor, Brinio Caninefas, quos Cor. li.2. & 20. annaliū celebrat. ₣ Conteruntur. Quidam codices contemnuntur habent, uerū mihi placet conteruntur: nam tributa, exactiones, uectigalia, *Bataui immunes.* & id genus onera expilant & conterunt natiōes. Rhenanus putat etiam legi posse condemnantur. Damnare enim Liuius etiam pro multare usurpat, lib.5. dec. quartæ, Multos pecuarios damnarunt. Alijs quoq; scripsit Tacitus Batauos opibus Romanis societate ualidiorum non fuisse attritos, tributorum expertes, uiros tantum armaq; imperio ministrasse. libro 20. historiæ Augustæ. *Franci occupauerunt Bataviam.* Bataviam posterius Franci occuparunt, quos in de eiecit Constantius Constantini Magni pater: quod Panegyristæ scribunt.

Mattiaci. Est in eodem obsequio & Mattiacorum gens. Protulit enim magnitudo populi Romani ultra Rhenum

ultraq;

ultraq́ ueteres terminos imperij reuerentiam. Ita sede finibusq́ in sua ripa mente animoq́ nobiscum agunt, cætera similes Batauis, nisi quòd ipso adhuc terræ suæ solo & cœlo acrius animantur.

MATTIACI ultra Rhenum in ripa Germanica Batauis similes atq́ finitimi fuerunt, à Romanis quoq́ prouinciales facti: eam insulam Rheni inhabitasse feruntur, quæ Selandia nũcupatur ultima Germaniæ ora ad Septentrionẽ occidẽtemq́ue, insula sanè frugifera ac portuosa, solum ipsum uliginosum & salsum, fossarũ infinita multitudo, quibus undam à pratis & fundis excludunt, & linum in eis macerant; lignorum uice glebas sole arefactas cremãt. Aggeres in littore extructi (Dam uocant lingua uernacula) Oceani æstus arcent. Selandia dicta, id est, insularis seu maritima terra, quòd nostro Oceano apposita sit. Sehe enim Germanis mare & lacum significat, Land terram. Vrbes habet Mittelburgum, Brielim, à qua non ita procul Scaldis in Mosam fluit. Sonnam, & Osteruornium, Goerceam, Breuwershouiũ, Dreyscher, Ciriczea celebre op. cuius ciues rei nauticæ peritia cæteras ferè maritimas nationes excellũt, in Scaldia Selãdiæ insula. S. Paulus landt, S. Hansen landt, Vianen, Gauber, Schaueinse, S. Maxine deych, Zolhaus, Remerswal, Vuichenliebt, Vlissingen, Vuestcapellam, Vercam, Eremundam, Bugersducum, Armuenem. Selandiã ego Batauis mallem attribuere, & Mattiacos paulò superius iuxta Cattos statuere, ubi sunt Gelrensis ac Cleuensis ducatus, trans Rhenum in Germania ueteri, circa Dauentriam, Campos & Suollim; siue Traiectũ episcopalẽ ciuitatem, q̃d Cornelius mox dicat: Vltra hos Catti &c. & li. 1. annalium, Mattiũ Cattorũ caput asseueret. Cuius loci uestigium uidetur, Matmeld referre. Curtius Rufus in agro Mattiaco reclusit specus quærendis uenis argenti, referente Tacito libro 11. Annalium. Plinius libro 31. cap. 2. historiæ mundi testis est, Mattiacos in Germania fontes esse calidos trãs Rhenũ, quorũ

Mattiaci.

Selandia.

Selandiæ urbes.

Mattium.

Mattiaci fontes.

quorum haustus triduo ferueat. Circa margines uero pumicē facere aquas. Hermolaus Barbarus super Plinium à Maguncia-

Mattiacum co plus M.CCCC. stadijs sitos refert Mattiacos, iuxta Ptolemæi relationem, qui libro 2. cap. 11. inter Germaniæ urbes ponit etiam Mattiacum. In carmine Martialis poetæ: Accipe Mattiacas quo tibi Calue pilas. eruditi interpretes Saponem Batauū putant significatum, quòd sapo ad rutilandos capillos maximo usui fuerit Germanis tam uiris, quàm fœminis, Plinio autore libro 28. cap. 10. historiæ mundi. ¶ Vltra Rhenū. Iulius

Rhenus limes Rom. imperij. Cæsar libro 4. belli Gallici autor est, Rhenum Romani populi terminum finisse. Et Appianus Alexandrinus in procemio histor. In Europa, inquit, fluuij duo, Rhenus & Ister, potissimum Romanis finem imponunt: quorum quidem Rhenus ad Borealem Oceanum, Hister ad Euxinum pōtum influit. De Rheno idem scribit Florus libro 4. cap. 12. De Istro post Salustium etiam Aulus Gellius libro 10. cap. 7. noct. attica. ¶ Acrius

Germani cœlo & solo suo animantur. animantur. Vt enim solum ipsum frigidius & aer crassior est, ita homines edit crassos, duriores atq; tolerantiores. Plinius ad Traianum Cæsarem: Hæ gentes ferè non telis magis, quàm suo sydere armantur.

Non numerauerim inter Germaniæ populos, quanquam trans Rhenum Danubiumq; consederint, eos

Decumates agri. qui Decumates agros exercent. Leuissimus quisq; Gallorum, & inopia audax, dubiæ possessionis solū occupauere. Mox limite acto promotisq; præsidijs, sinus imperij, & pars prouinciæ habentur.

Diu me torsi, qui fuerint aliquando Decumates agri ab leuissimis quibusq; Gallorum occupati, lego relegoq;, uoluo & reuoluo Tacitum, singula uerba penitius considerans, dubius q̄ loci illos constituam. Hæsi aliquandiu num sub Venetum lacū quem Cellensem in Rheni descriptione dixi, collocem, aut infra Maguncia cum ad Rhenum, quòd Cor. mox uideatur illis Cattos

tos iungere: tandem in eam concedo sententiam, ut putem Decumates agros fuisse ad confinium Germaniæ Rhetiæq́, cuius superius meminit Tacitus: qui trans Rhenum Danubiumq́ extiterint. Nam postquam Tac. sinistram, hoc est, Gallicam Rheni ripam absoluit, quam Treboci, Nemetes, Vangiones, Vbij, & Bataui accolebant, mox alterã Germanicam eiusdem fluminis ripam superne exorsus, pergit describere, ad Frisios usq; descendẽs. Initium autem Germaniæ ad Danubij fontem erat, & infra Venetum lacum, ubi nunc Hegouia. Illic ergo inter Rhenum & Danubij fontẽ haud procul ab Martianæ syluæ initio, erant aliqui agri, quorum cultores non erant Germani, licet solum ipsum fuerit Germanicum propter sitũ, quòd inter Rhenum & Danubium interiaceat, in quos Gallorum leuissimi & ob egestatem, quæ cogit hominem extrema experiri, audaciores, intrauerunt. Quem agrum si diligenter quæras, Clecgauiam habitatores Alemanni uocant infra Hegouiam, cuius latera claudunt Martianum nemus, Hercyniæ est caput, & Rhenus amnis, ibi uicus est memorabilis Hallou, ubi patrũ nostrorum memoria magna uis ossium humanorum effossa est: uulgus pro martyribus colit Thebeæ legionis, qui fuerint de cõmilitio diui Mauritij. Nisi alicui placeat Albam in Decumates agros collocare, quæ & ipsa Hercynij nemoris portio est, rectà Danubium sequens Vlmam usq;, infra quam castellum Albegum iacet, ab Albæ extremitate siue angulo, quemadmodum coniicio, nuncupatum. Nec uidetur Deccensis arcis nomenclatura abludere: quæ Vuirtenbergensibus principibus accessit: haud procul ab Nicri fluminis ripa & Kyrcheymio oppido, cui inde cognomentum, sita: & proximo agricolarum bello Anno salutiferi partus M. D. XXV. exusta: quam non pridem Tectosagis attribui: potest enim fieri ut Tectosages in Decumates agros abierint. Ferax ager est & amœnus, & præter frumẽti & pabulorum ubertatem, feris & piscibus diues. Martianum nemus frequentem præbet uenationem. Danubius, Nicer qui Neccharus, atq; riui, quorũ plurimi eundem agrũ perlabũtur,

Decumates agri ubi fuerint.

Germaniæ initium ubi

Clecgauia.

Hallou uicus.

Alba Hercynij saltus portio.

Albegum.

Deccensis arx.

piſcium miniſtrant copiam. Vocat autem dubiæ poſſeſſionis ſolum, propter dubios & incertos poſſeſſores nunc Germanos mox Romanos: uel quòd neutri parti liceret illic perpetuò conſidere. Si enim Germani occupaſſent, pellebantur a Romanis: ſi uſurpaſſent Romani, uiciſſim à fortioribus Germanis extrudebantur, quando communis Mars eſt, nec ſine cauſſa Homero ἀλλοπρόσαλλος cognominatus, quod nunc his, nunc illis dat uincere. Mox limite acto promotisq́ præſidijs, quæ ad fluuiorum ripas erant, ubi pleruncq; ſua munimenta Romani collocabant, ut arcerent hoſtium uim, in Romanorum ditionem ceſſerunt, ſinus imperij & pars prouinciæ, puto Rhetiæ, haben tur: hoc eſt, recepti ſunt in ſinum imperij & prouinciæ partem.

Mars communis.

At Decumani ſunt in Narbonenſi Gallia, Plinio & Pomp. Mela authoribus: ille enim in libro 3. cap. 4. hiſtoriæ mūdi de Narbonenſi ſcribens Gallia: Narbo, inquit, Martius Decumanorum colonia duodecim milia paſſuum à mari diſtans. Hic in 2. geographiæ ait: Sed anteſtat omnis Atacinorum Decumanorūq; colonia, unde olim ijs terris auxilium fuit, nunc & nomen & decus eſt Martius Narbo. Dicta colonia Decumanorum à legionum ordine numeroq́; illuc à Triumuiris C. Iulij Cæſaris cura adhibitis, deducta: eo modo quo ſecundum Græcos Romani frequentius ſunt ſoliti. Decumani ergo decimæ legionis milites: ſicut Secundani, Sextani ſecūdæ & ſextæ. Decumanus præterea limes uocatur, qui ſecat agrum ab exortu ad occaſum, ſicut idem Plinius li. 18. cap. 34. & Columella prodiderunt.

Decumani Galliæ populi.

Decumanorū colonia.

Decumanus limes.

Catti.

Vltra hos Catti initium ſedis ab Hercynio ſaltu inchoant, non ita effuſis ac paluſtribus locis, ut cæteræ ciuitates, in quas Germania pateſcit. durant ſiquidem colles, paulatimq́; rareſcunt: & Cattos ſuos ſaltus Hercynius proſequitur, ſimul atq; deponit. Duriora genti corpora, ſtricti artus, minax uultus, & maior animi

uigor

uigor. Multum, ut inter Germanos, rationis ac soler
tiæ: præponere electos, audire præpositos, nosse or-
dines, intelligere occasiones, differre impetus, dispo
nere diem, uallare noctem, fortunam inter dubia, uir
tutem inter certa numerare: quodq; rarissimum, nec
nisi ratione disciplinæ concessum, plus reponere in du
ce, quàm in exercitu. omne robur in pedite, quem su-
per arma ferramentis quoq; & copijs coonerant. Alios
ad prælium ire uideas, Cattos ad bellum. rari excursus
& fortuita pugna. Equestrium sanè uirium id propri-
um, cito parare uictoriam, cito cedere. Velocitas iu-
xta formidinem, cunctatio propior constantiæ est.
Et alijs Germanorum populis usurpatum, rara & pri-
uata cuiusq; audentia, apud Cattos in consensum uer-
tit, ut primum adoleuerint, crinem barbamq; summit-
tere, nec nisi hoste cæso exuere uotiuum obligatumq;
uirtuti, oris habitum. Super sanguinem & spolia reue
lant frontem, seq; tum demum precia nascendi retulisse
dignosq; patria ac parentibus ferunt. Ignauis & imbel
libus manet squalor. Fortissimus quisq; ferreum insu-
per annulum, ignominiosum id genti, uelut uinculū
gestat, donec se cæde hostis absoluat. Plurimis Cat-
torum hic placet habitus. Iamq; canent insignes & ho
stibus simul, suisq; monstrati. omnium penes hos ini
tia pugnarum. hæc prima semper acies, uisu noua. Nā
ne in pace quidem uultu mitiore mansuescunt. Nulli
domus, aut ager, aut aliqua cura, pro ut ad quemque
uenere alūtur, prodigi alieni, contemptores sui, donec
exanguis

Crinē aut barbam a-lunt adolescentes donec hostem cōfecerint.

Annulum ferreum gestant.

exanguis senectus tam durae uirtuti impares faciat.

Catti. CATTI Germaniae populi Cheruscis & Hermunduris finitimi fuere: initium sedis ipsorum ab Hercynio, id est, ab eo saltu Hercyniae, qui ueterem retinet appellationem: uulgo enim Harto der Hartz, & Hertici montes nomen habent. Durant montes ad Visurgim usque fluuium, Vueseram dicunt accolae, & etiam illo transcenso in Vuestualiam perueniunt ad syluam occidentalẽ Hercyniae portionem, uulgo Vuesterwald appellatam, in terram usque ducatus Pergensis. Ptolemaeus libro 2. ca. 11. in hoc tractu statuit Melibocum & Abnobaeos montes: qui à Saxonicis atque Toringicis campis, per Hessiam, Vuestualiam usque protenduntur. Vnde euidentissimum est Cattorum oram superne Herticos, Saxones, Toringos, Franciae portiunculam, & mox Buchonios attingere, & per Hessos descendere in Vuestualiam ad Rhenum usque, ubi haeserunt gentis reliquiae, uulgo Catzenelebogij pro Cattmelibocis, id est Cattis Melibocis, qui Melibocum montem accolunt: supersunt duae arces hoc nomine ditionis Hessicae, quarum recẽtior Rhenum prospectat. Tradit Cornelius libro 13. annalium: Inter Hermunduros Cattosque certatum magno praelio, dum flumen gignendo sale foecundum & conterminum, ui trahunt, super libidinem cuncta armis agendi, religione insita, eos maxime locos propinquare coelo, precesque mortalium, à deis nusquam propius audiri. Inde indulgentia numinum illo in amne, illisque syluis salem prouenire, non ut alias apud gentes eluuie maris arescente unda, sed super ardentem arborum struem fusa, contrarijs interse elementis, igne atque aquis concreta. Sed bellum Hermunduris prosperum, Cattis exitio fuit, quia uictores diuersam aciẽ Marti ac Mercurio sacrauere, quo uoto, equi, uiri, cuncta uicta occidioni dãtur. Puto uero pugnatum ob salis fontes, qui etiamnum extant in Hala urbe Saxonum ad Salam amnem sita, ubi archiepiscopus Maguncienfis sedem habet: &

Harto pars Hercyniae.

Melibocus Abnobaei montes.

Cattmelibocii.

Bellũ Hermũdurorũ & Cattorũ

Halae & salinarum descriptio.

bet: è fontibus aqua salsa hauritur, quæ cocta sanguine hircorū
addito, in sal concrescit, q̄d inde in finitimas regiones immensis
curribus exportatur. Ipsa quinetiam urbs à salinis nomenclatu
ram habet. Solent enim Germani communiter eas urbes, ubi
sal conficitur, Halas appellare: ut est Hala Sueuica ad Cocche-
rum fluuium, Hala Norica ad Oenum, Halioli ad Iuuanum, id
est, Salzam, Richalīj uel diues Hala ad Alpes. Id uocabuli à
Græcis mutuatum uideo, litera finali resciffa: quibus est ἅλς
& ἅλως, Latinis sal literarū metathesi, nobis Germanis Hal, &
ad latinam formam Hala. Sunt etiam Francusæ in Toringis di
uites salinæ: & Allēdorfij in Hessia ad Visurgim amnem, cuius
caput Vuerram Toringi & Hessi uocant. At quia ultra Salam
consederunt Hermunduri, citra autem Catti, malo dicere pro
Sala, q̄ pro Visurgi pugnasse utrosq;. Ergo Toringicū & Har
tonem nemora accoluerunt Catti, unde pulsi alioq; profecti, in
Hispaniam puto, ubi Cathaloniam condiderunt, succedentibus
Toringis atq; Hessis, qui etiam nomen suum Cattorum regio-
ni indiderūt. Drusi filius Germanicus acri bello Cattos aggres
sus est, cōmemorante Tacito libro 1. historiæ Augustæ: Ipsis
captiui Romani è clade Variana in annū XL. seruierūt, & in
superiore Germania crebra agitarunt latrocinia: quemadmo-
dum idem noster Tacitus annaliū li. 12. recitat. Vnde potuit fi
eri, ut alicubi hæserint aliquandiu, uelut Irenicus tradit, eos He
renbergæ in ditione Vuirtenbergensi sedisse: nam sub M. An-
tonino Philosopho in superiorem Germaniam ac Rhetiam ir-
rupisse, Iulius Capitolinus autor est. Domitianus de Cattis Da
cisq; post uaria prælia, duplicem triumphum egisse prædicatur
à Suetonio Tranquillo. Cui Martialis subscribit: Ex Cattis glo
ria tota tua est. Horum principes Arpus, Adgandestrius & Ca
tumerus celebrantur secundo & undecimo annalium. Flumina
Cattorum regionem perlabentia, & ueteribus nota, sunt Vi-
surgis, id est, Vuesera, cuius fons Vuerra è Toringico nemore
profluit, Luppia qui in Vuestualiā transit: et Adrana, cuius hic
noster 1. annalium meminit: Adernā uocant historiæ: existimo

Vuerra caput Visurgis.

Toringi et Hessi in Cattorum sedes.

Cattis seruierūt Rom.

Cattorum principes.

Flumina Hassiæ.

E hodie

hodie Aederam dici, alij Ruram. Ignobiliora sunt Fulda, Lanus seu Lona der Lon, Homa, Schalmus, Nida, Ana, Trusila, à Druso Germanico reseruans uocabulum, qui prope perijt. Vrbes Hessicae regionis, Cassula principis domicilium, is erat Philippus magnanimus & fortissimus iuuenis, uirtute & prudentia admirabili praeditus, Marpurgum quondam Martis, nunc Mineruae & Musarum domus, Ziegenheymium, Dreyssa, Drusi nomē referens, Suartzenbornium, Trindelburgum, Ad S. Goarem, Prubachium, Gemunda, Allendorphium, Treffordia, Treburia, Melsinga, Dietza, Chamburgū, Butzbachium, Niedda, Planchensteynium, Battenberga, Frislaria, Darmstadium, Frācobergomum, D. Helij Eobani Hessi, non tantum Hessiae suae, sed totius Germaniae decoris, patria, Cromberga à Traiano, ut ferunt, cōdita, Alsfeldia, Mons regius, Hana, Gelhusiū, Giessen, Segn, Vuerla, Suerda, Forslaria, Vualdechia, Corbachium. ¶ Intelligere occasiones. Monet Beatus Rhenanus in alio codice legi necessitates, sicut Annalium primo: Iussósque dicta cum silentio accipere, temporis ac necessitatis monet. ¶ Alios ad praelium ire uideas. Notat aliorum impetum, qui nihil praeuident, quando narrat Cattos non nisi consulte ad arma procedere, perinde atque diutius sit pugnandum. Bellum enim & praelium in hoc differunt: quòd bellū sit totum tempus quo in militia sumus, quam illiterati Guerram uocant, Praeliū tantummodo armorum certamen, Ein schlacht. Liuius refert populum Romanum nullo bello, multis uero praelijs conuictū esse. ¶ Rara & priuata cuiusque audentia. Septimo casu dictum est, id est, per raram & priuatam audentiam. nam Vertit hic absolute protulit Tacitus, ut aliàs saepe. Sensus est, per rarā & priuatam cuiusque audentiam apud Cattos in consensum & publicum morem uersum est: alijs etiam Germanorum populis usurpatum, ut adolescentes barbam summittant, intonsi maneant, donec hostem confecerint: idque non erat fortitudinis aut masculae uirtutis, sed ignauiae, timiditatísque: adeo ueteribus Germanis fuerat consuetudo barbam alere, ut quibusdam Langobardis

Vrbes Hessicae. *Bellum.* *Praelium.* *Barbā summittūt Catti donec hostem confecerint.* *Germani barbati.*

gobardis scilicet, est nomen à promissa barba, fuitq; coma barbaq; libertatis indicium. Inde puto vulgarem illum nostratiũ morem barbitij nutriendi, non à uetustissimis Germanis, sed serius receptum ab maioribus: quod uetus prouerbium comprobat: nam cum nostri uiderint aliquem barbam summittere, dicunt eum, aut patrasse flagitiũ, aut moliri aliquod. ¶ Cæso hoste reuelant frontem, squalorem ponũt, & abradunt barbitium, quasi tum nascendi precium retulerint. Eum morem Cattorum idem noster Tacitus de Ciuili Batauo, qui fuere Cattorũ pars libro 20. annalium refert, his uerbis: Ciuilis barbaro uoto, post cœpta aduersus Romanos arma propexum rutilatumq; crinem patrata demum cæde legionum deposuit. Diodorus Siculus libro 4. Indis morem fuisse scribit, per omnem uitam barbam nutrire. ¶ Iamq; canent. Id est, cani fiunt & albescunt: à Caneo secundæ cõiugationis, unde Canesco, Canus & Canicies. Virgilius 10. Aenei. Canentem molli pluma duxisse senectam. de Cycno canit. ¶ Omnium penes hos initia pugnarũ. Quod hic de Cattis alibi etiam de Sueuis prodidit. Libro annalium 19. Sido atq; Italicus Sueui cum delectis popularium primori in acie uersabantur, dum contra Vitellianos Vespasiani duces pugnarent. In historia Germanorum, cuius autorem Lambertum Schafnaburgeñ. monachum Herueldensem tradunt, quæ sub Heinricho Quarto scripta fuit, sic legitur: Datũ est negotium duci Rudolpho (Sueuorum is princeps erat, qui à Germanorum principibus rex contra Heinrichum Quartum fuerat creatus) ut ipse cum suis prima acie confligeret, peculiaris, scilicet, Sueuorum priuilegio, quibus ab antiquis iam diebus lege latum est, ut in omni expeditione Regis Teuthonici ipsi exercitum præcedere, & primi committere debeant. Vnde etiã Gotfridus Viterbiensis.

Catti & Sueui in prima acie.

Iudicio cœli dominantur in orbe Sueui,
Nunc ubicunq; geri respublica prælia quærit,
Ordine primus erit, gladio uult primus haberi,
Moreq; signiferi primus in hoste ferit.

 Pro-

Proximi Cattis certum iam alueo Rhenum, quiq; terminus esse sufficiat, Vsipij ac Tencteri colunt. Tencteri super solitum bellorum decus, equestris disciplinæ arte præcellunt. Nec maior apud Cattos peditum laus, quàm Tencteris equitum. Sic instituere maiores, posteri imitantur. Hi lusus infantium, hæc iuuenum æmulatio, perseuerant senes. inter familiã, & penates, & iura successionum, equi traduntur: excipit filius, non ut cætera maximus natu, sed prout ferox bello, & melior.

Vsipij. Vsipetes. VSIPII seu Vsipetes, quos Ptolemæus libro 2. Visspios uidetur appellare, Germaniæ secundæ populi, Istæuonum natio, ad Rhenum habitarunt: in eo haud dubie tractu, ubi nunc Franci ac Hessi colunt, ab Francofordia, Mœni exitu, ad occidentalem syluam, id est, Vuesterwald, & Confluentes usque. Ringgouia In qua plaga etiam Ringgouia sita est infra Maguntiacum ad dextram Rheni ripam, parua regiuncula, saltu & dumis in circuli formam conclusa, unde nomen illi. Circulum enim Germani Ring, Augiam locum pascuum uocant. Heyrichus Hercyniæ portio orientale latus claudit, Rhenus occiduum. Vinum generat optimum, Ringgouiense dicunt. Vrbibus quoq; ac cœnobijs mediocriter est exculta. Elfeldia, Erpachio, Monte S. Iohannis, Rudesheymio, Vuallachio, Laureaco, ualle Mariæ. Sub Ringgouia in Vsipiorum ora iuxta Rheni ripam adiacent Chaubi, Rhynfelsia, Nouum Catzenelẽbogium, Ressa, quæ sunt Hessorum principis, & Lansteynium ad Lani fluminis egressionem, antistitis Maguntiacensis. TEN-
Tencteri. Tenoatheri Cenchrei. CTERI uero qui & Tencatheri, Plutarchus in C. Cæsaris uita Tenteridas, Florus in epitomate Liuiana lib. 138. Cenchreos appellant. Et meminit illorum etiam Appianus in Celtico, sub Vsipijs accoluerunt Rheno tantum ab Vbijs discreti, Cornelio

referente

referēte lib. 20. hist. Aug. Ideo hæc ora nūc est partim Pergēsis ac Iuliacensis ditionis Comitum, ab Anaxone, id est, Naussau, Kunigsteyn, & Seynwerd, ubi etiam Hochrug & Vuederauia: partim etiam Hessorum & Francorum. Vbi sunt Engers, Lintium, Draccenfelsa, Lulsdorffium, Dusseldorffium, Angerhortum, & Roerhortum. Amnes Duselus, Angra ac Rora. In Vsipetū & Tencterorum loca concesserunt Franci postquam recesserunt ab Sycambrorum finibus ostijs Rheni & Oceani litoribus, ubi primitus habitarunt: deinceps relicta Colonia Agrippina & Rheno amne ad Salam & Mœnum flumina conse- *Francorum situs & descriptio.* derunt, ubi & hodie manent. Habent autem ab oriente Bohemos & Noricos: à meridie Sueuos: ab occidente Rhenum fluuium & Hessos: ab plaga aquilonari Toringos. Terra densissimis syluis asperisq; montibus clausa est, intus plana ac fertilis Cerere & Baccho. Vinum ipsum bonum & salubre, si nullum adhibeatur uitium, ob sui præstantiam in remotissimas exportatur terras. Babenbergensis ager ripis Mœni ac Radiantiæ iūctus, magnam fert copiam Glycerrhysæ radicis: quæ inde curribus in totam uehitur Germaniam. Insunt urbes imperiales à Germanorū regibus libertate ac priuilegijs donatæ: Rotenburburgum, Vuynsheymium ad Aestum amnem, Sueinfordia & Francofordia ad Mœnum. Norimberga Francorū finibus adiacet, sed inter Francicas urbes minime connumeratur. Rotenburgū hic mihi duplici nomine celebranda est, priore quòd *Rotenburgum.* Iohannem Hornburgium ciuem patritio genere editum, & qui natalium claritudini (quibus hæc ciuitas pollet) literarum morumq; splendorem cōiunxit, hominem multis hinc annis mihi summa familiaritate iunctum, pepererit. Altera quòd in ea ueterem amicum Ioannem Boemum Musarum alumnum, Teuthonici ordinis presbyterum, editis etiam ingenij sui monumentis clarum, proximo anno amiserim. Non postrema est inter Frācicas urbes, Tubero amni, qui Tuberano agro uocabulum indidit, imminet. Facile crediderim hanc fuisse Francorum præsidium aduersus finitimos Sueuos: quemadmodum fuerunt

Hala & Dunccelspuhelium Sueuorum contra Francos. Episcopales ciuitates Francia habet tres, Babenbergam, Vuirciburgum, & Maganciacum. Babenbergensis antistes sub se habet Staphelsteynium, Holfeldiam, Cronachum, Ebermanstadiũ, Vorcheymium, Hertzogaurachum, Hochstadium, & alia quaedam municipia. Vuirciburgensis praesul, qui se etiam Francorum ducem scribit, nam Franciam fuisse aliquando ducatum ex historijs notum est, Hasfordiam, Kunigspergum, unde ille callentissimus Graecae & Latinae literaturae Astronomus Ioannes à Monte regio mathematicorum huius temporis princeps, ortus est, Ochsenfordiam, Kunigshouium, Carolostadium, Gemundam, Tettelbachium, Aubam, Hammelburgum, & alia plura oppida, arces, uicosq;. Magunciacensi archiflamini subsunt Mildenburgum, Aschenburgum, Bischofsheymium, &c. Magnam huius regionis ditionem tenet quoq; Marchio Brandẽburgensis, cui audiunt Kitzingia, Vffenheymium, Bristadium, Creglingiacum, Newstadium ad Aestum amnem, unde natus est acutiss. ingenij uir D. Christophorus Pistoris, quo princeps noster iunior D. Albertus Marchio Brandenburgen. optimae spei puer praeceptore diligentiss. utitur. Quaedam Frãciae portio etiam ad Saxonum principem spectat, uelut Choburgum oppidum excelsa arce munitissimum, ac quaedam alia. Irrigatur fluminibus Moeno, Radiantia, Aesto, Sala, Sinna, Tuberoq;. Gens ipsa uiribus armisq; potens, ac multa nobilitate pollens. Tradunt Charolum Magnum è Francis ortum. Similiter Chunradum Primum huius nominis Imperatorem, Heinrichum Chunradi filium, & Chunradum Secundum cognomento Salicum. Qui Francorum originem ad Troianos retulerunt, non historias, sed meras nugas tradiderunt. Germani enim omnes indigenae sunt, quemadmodũ noster Cor. astruit. Pergo ad Vsipios & Tencteros, nam Francorum etiam alias in his commentarijs memini, Iulius Caesar libro 4. belli Gallici memorat Vsipetes & Tencatheros magna cum multitudine hominum, flumen Rhenum transiuisse, non longe à mari quo

Babenbergae episcopalis ciuitas. *Vuirciburgum.* *Maguncia-cum.* *Flumina Franciae.* *Francia dedit Imperatores.* *Charolus Magnus Francus.*

quo Rhenus influit. Causa transeundi fuit, quòd ab Sueuis complures annos exagitati, bello premerentur, & agricultura prohiberetur: qui cum plures annos Sueuorum uim sustinuissent, ad extremum tamen agris expulsi, & multis locis Germaniæ triennium uagati, ad Rhenum peruenerunt; quas regiones Menapij incolebant. A Cæsare sibi agros attribui postularunt, uel eos tenere, quos armis possederint. Sese unis Sueuis concedere, quibus ne Dij quidem immortales pares esse possint. Reliquum quidem in terris esse neminem, quem non superare possent. Cæsar cum ipsis conflixit, & plurimos ipsorũ cecidit, Sicut ipse fusius narrat: ubi etiam equitatum ipsorum celebrat. Et post Cæsarem Plutarchs in uita eius. Nostra tempestate Franci, Hessi & Iuliacenses equites, non minori equestris disciplinæ arte præcellunt, quàm olim Tencteri. Vsipios Britanniam deprædasse, & in eadem à Sueuis Frisijsq́ interceptos, autor est Cor. in uita Iulij Agricolæ. Eosdem cum Tencatheris domuit Drusus Germanicus referente L. Floro libro 4 cap. 12. ¶ Hi lusus infantium. De Charolo Magno scribit Eginhartus, quòd filios suos quàm primũ ætas patiebatur, more Francorum equitare, armis ac uenatibus exerceri fecerit: & nostrorum procerum ordini, nobiles hodie uocant, qui à parentibus non tantum imaginibus & natalium antiquitate claris, sed & uirtute præditis atque nobilibus prognati sunt, unicum nunc est studium pueros nondum ex ephœbis egressos equis imponere, ad militiam et equestrem disciplinam instituere, labori & duriciei assuefacere, ueram interim nobilitatem quæ uirtutibus constat, negligere, hi lusus infantium, hæc iuuenum æmulatio, & parentum delectatio. Vtinam uero, quãdo solis sibi nobilitatis nomen ac titulum arrogant, tantum ad uirtutem, quam possidere est uere nobilem esse, ad ingenuas artes, iuuentutem erudirent, quanta opera docent inequitare, crista, galea, hasta, lorica, thorace, & gladio ornatum instructumq́ esse: tenacius enim inhærent quæ puerilibus annis consueuimus, iuxta illum Flacci uersiculum: Nobilitas uera quæ sit.

Quo ſemel eſt imbuta recens ſeruabit odorem
Teſta diu.

Plures uideas titulo nobiles,qui præter inſidere ephipijs, didicerunt nihil, et tamen hi, ſi quem ex ipſorum ordine conſpexerint ſtudere pietati,bonis literis ac uirtuti,è ſublimi deridēt.Iſtis nobilibus nihil eſt ignobilius ſtupidiusq́.

Bructeri. Chamaui. Angriuarij

Iuxta Tencteros Bructeri olim occurrebant: nunc Chamauos & Angriuarios immigraſſe, narratur, pulſis Bructeris ac penitus exciſis, uicinarum conſenſu nationum, ſeu ſuperbiæ odio, ſeu prædæ dulcedine, ſeu fauore quodam erga nos deorum: nam ne ſpectaculo quidem prælij inuidere. ſuper ſexaginta milia non armis teliſq́ Romanis, ſed quod magnificentius eſt, ob lectationi oculiſq́ ceciderunt. Maneat quæſo, duretq́ gentibus ſi non amor noſtri, at certe odium ſui: quando urgentibus imperij fatis nihil iam præſtare fortuna maius poteſt, quàm hoſtium diſcordiam.

Bructeri.

BRVCTERI Germaniæ ſecundæ populi Iſtæuonum natio, Tencteris, Tubantibus, Chaucis, Friſijſq́ finitimi, inter Amiſiam, Luppiam, Rhenumq́ conſederunt. Id eſt, partem Iuliacenſis, Pergenſis, ac Cliuenſis ditionum, Comitatum Marchiæ ſiue Marcaniæ atq́ Lippianorum uſque in Vueſtualiam incoluerunt. Vbi Rura, Emſerus, & Luppia amnes labuntur, qui omnes in Rhenum exeunt. Druſus enim, ut autor eſt Strabo libro 7. contra Bructeros pugnans, ipſos in Amiſia nauali prælio uicit. Et Germanicus Druſi filius referente Cornelio annalium 1. Cæcinam Legatum cum quadraginta cohortibus Romanis, diſtrahendo hoſti per Bructeros ad flumen Amiſiam mittit, Equitem Pedo præfectus, finibus Friſiorum ducit, ipſe

ipse impositas nauibus quatuor legiones per lacus uexit; simul'q; pedes, eques, classes apud prædictum amnē conuenere. Chauci cum auxilia pollicerentur, in commilitium adsciti sunt. Bructeros sua urenteis, expeditatum manu L. Stertinius missu Germanici fudit, inter'q; cædem & prædam cum reperit undeuicesimæ legionis aquilam cum Varo amissam. Ductum inde agmen ad ultimos Bructerorum, quantum'q; Amisiam, & Luppiam amnes inter, uastatum, haud procul Teutoburgiēsi saltu, in quo reliquiæ Vari legionum'q; insepultæ dicebātur. Idem Strabo narrat inter Salam (Vuestualiæ amnis est) & Rhenum, cum Drusus Germanicus belligeraret, domitis hostibus uictorem oppetijsse. Id alij Maguntiaci, ubi Drusi monstratur monumentum; alij inferius iuxta Bingium factum affirmant. Ego in ipsa Vuestualia cecidisse Drusum puto. Nam Bructeri bonam Vuestualiæ & Angeriæ partem tenuerunt, & quicquid infra Monasterium diœcesi subiacet, ubi paludes. Panegyricus nanq; Constātini filio dicatus, ait: Fecisti immensam uastationem Bructeris, quæ natio paludinibus plena est. Amisia autem fluuius ex Hessicis montibus, Abnobæos uocat Ptolemæus, ortus, Vuestualiam perlabitur, Padebornam, Bekem, Halem, Sende, Ossebrugam, Telleget, Monasterium, Reuen, Gruningum abluit, & in Chaucis, id est Frisijs iuxta Emsdem Oceano infunditur. Plinius in quarto Amisium uocat. At Luppia hodie die Lippe appellatus, in Vuestualia cōsurgens iuxta Vesaliam inferiorem è regione Borici oppidi, in ditione Iuliacensi, Rhenum intrat. Ad cuius ripam sunt Lippenheym, Erlippen, Lippa, Susatum, Denheymium, Lunstadium, Recklinchusium, Altera Durstenum, Sceernebeca, Aldendorpium. Lippiani, comitatus uocabulum est, Bructerorum successores ab hoc flumine cognominantur. Velledam adhabitasse pridem diximus. Ipsa uero Vuestualia ueteris Saxoniæ pars, sic appellata, quod occidentalis sit: nā qui ultra Visurgim fluuium orientalem plagam occupant, Ostuali Saxones cognominantur ab Ost uento orientali; & Valen, quod Saxonibus sua lingua

Sala fluuius Vuestualiæ.

Drusus in Vuestualia cecidit.

Amisia flu.

Luppia fluuius Vuestualiæ.

Lippiani.

Vuestualiæ descriptio.

Ostuali.

F pullum

pullũ equinũ significat: hunc enim in militaribus signis habuerunt: ætas id nominis aboleuit. Sic Vuestuali q citra Visurgim uersus occasum habitãt, ab Vuest occiduo uẽto, nũcupãtur. Ampla est regio, multis urbibus exornata, Visurgi, Amisia, Sala, Hala & Luppia fluminibus, multisq; paludibus irrigua: & inde pecorꝝ pascuis q̃ aruis lætior, uini expers: potus cereuisia, cibus panis niger, caseusq;. Caro quoq; tã bouilla q̃ suilla & quidẽ plurima, sed plerunq; fumigata. Rhenus occidentalem illius plagam claudit, Frisia & Traiectum septentrionalem, ortum Saxonia, meridiem montes Hessiæ excipiunt. Quatuor in ea resident Episcopi, Premensis in ora iuxta Saxoniam ad Visurgim. Mindensis prope Toringiam ad eundem amnem: Monasteriensis & Padebornensis in mediterranea, ad Amisiam. Præter oppida quæ enumerauimus, sunt Gesica, Vuildehusia, Herbordia, Fredeburga, Cosfeseldia, Varadorpium, Denhæmum, Bortrenum, Sceenuorden, Bentemũm, Holdenselia, Laer, Scutorpiũ, Neuenhussum, Delden, Noorthofen. Monasterium, uelut dixi, in media Vuestualia, à monasterio ibi extructo, seruauit nomen, cum primus Mymygrode diceretur, testãte Alberto Crãtzio libro secundo Saxoniæ. Ptolemæus Mediolanium uidetur appellasse: nota est à factione Anabaptistarum, quam his diebus sustinuit. Ex hac regione secedentes Bructeri ab Chamauis & Angriuarijs electi, in Sarmatiam concessere, & ad Balteum mare domitis aut expulsis Vlmigeris, consedere: ubi illos Claudianus in Honorici Imper. Panegyrico statuisse hoc uersu uidetur:

Vuestualiæ oppida. *Monasteriũ urbs.* *Mediolanium.* *Bructeri in Sarmatiã.*

Venit accola syluæ
Bructerus Hercyniæ, latisq; paludibus exit
Cymbrus.

Hercynia usq; in Sarmatiam euagatur. Nam Hercyniam in Sarmatiam usque propagari, cũ de huius syluæ magnitudine scriberemus, indicauimus. Nunc Prussi & Pruthení fracto paululum uocabulo, dicuntur. Cuius prouinciæ sitũ ac antiquitates Erasmus Stella duobus libellis, & Eobanus Hessus carmine dederunt. Nos quoq; infra aliquid de eadẽ subnotauimus, ueteres ipsius cultores memorantes. Nõ desunt

qui

qui Bructeros in Brysgaudios seu Brisigauos, quos etiam Brisgeos & Brisacogeanos dicũt, abijsse affirment, qui ad Rhenũ infra Rauracos ad Hercynium saltum, cui uulgo est Nigræ syluæ nomenclatura, accolũt: quos ego à Brisiaco monte, hoc est, Brisaco oppido, cognominatos dixi in Rheni descriptione: horum est Friburgum amœnissima ciuitas, publico literarum gymnasio & platearum mundicie clara. De Bructeris plurima sparsim in annalibus Cornelij & in uolumine secũdo Vellei Paterculi. Coniectura non leuis est hos à pontibus, quos Bruckẽ uocãt Germani, nũcupatos. Sunt enim singularũ gentiũ Germanicarũ uocabula plerunq; Teuthonica, q̃ suũ habent etymũ. *Brisigaui ab Bructeris orti.*

¶ CHAMAVI seu Chamani, ut ego mallẽ legere, ꝑpter Manni reuerentiã, & ꝗ inferioris Germaniæ populi iuxta Rheni ostia & Frisios sederũt initio, ubi pridẽ Iulius Cæsar li. 4. comment. belli Gallici, Sicambros habitasse ostẽdit: ꝗ Vuestualiã circa Monasteriũ ciuitatẽ Cliuiæ, & Gelriæ partẽ tenuerũt, ꝗs Rhenũ traductos Octauianus Augustus Drusi auspicijs in Gallia Belgica collocauit. Suetonio & Floro referẽtibus: ubi nũc Iuliacẽses & Cliuẽses principes regnãt. In Chamauorũ sedẽ immigrarũt primũ Frãci, & deinde Saxões, q nũc Vuestuali appellãt. Cor. li. 13 annaliũ, Chamauorũ arua Tubãtes, mox etiã Vsipios occupasse tradit. Ptol. li. 2. ca. 11. horũ etiã meminit iuxta Chærusicos. Ausonius in carmine Mosellæ ipsos Chamaues tertia inflexiõe ꝓfert: *Chamaui.* *Sicambri quas sedes tenuerint.* *Franci in sedem Chamauorum.*

Accedẽt uires quas Francia quasq; Chamaues
Germaniq; tremant, tu uerus habebere limes.

Hos Iulianus in Germania secũda cõpescuit, ut autor est Ammianꝰ Marcellinus li. 17. Raymun. Marlia. scribit uberrimos lacꝰ paludibus et saltibus apud Chamanos horrere. Fieri potuit ut Chamaui è suis sedibꝰ eiecti, ac dispsi p Germaniã ps iuxta Chaminũ, Pomeraniæ ciuitatẽ hæserit, ps Chamburgũ Hessiæ, Chamũ, et alia huius nominis loca appellarint. Inde arbitror etiã Erasmũ Stellã et eius præceptorẽ Ioannẽ Garzonẽ, Chemnitio urbi Misnẽsis terræ, Chamanni et Cameni uocabulum affinxisse, quod ego Slauicum potius crediderim.

Angriuarij Vuestualiae gentes. ANGRIVARII Istæuonũ natio, ad Amisiæ caput & Visurgis Luppiæq́ ripam, Cheruscis uicini, consederunt: Vbi Engern, id est Angria, quasi dicas Angriuaria urbs & ducatus ad Visurgim fluuium, nominis retinet uestigium. Ptolemæus libro 2. Inter Chaucos maiores ac Sueuos certe Angriuarios tradit. Charoli Magni ætate Vuedechindus fuit Princeps Angriuariorum seu Angrariorum, ut monachi chronographi uocant: hodie inferioris Saxoniæ principes se Angriæ duces scribunt. Angria. Coloniensis quoq; archiepiscopus huius titulum sibi uendicat. Ossenbruga ciuitas Hasæ flumini adiacens ad illorum ditionem spectat. Albertus Crãtzius libro 1. Saxoniæ ca. 21. deducit Angiros ab Anglis Saxonum gente: de quibus inferius. Ego malo ab Angriuarijs deriuare. Angriuarios iuxta germanicæ linguæ etymon interpretari licet, aggressores, anuarer. Scribit Cornelius libro 2. annalium, Germanorum Cæsarem Stertinio bellum in Angriuarios mandasse, ni deditionẽ prope rauissent atq; illi supplices nihil abnuendo, ueniam omnium accepisse. Idem mox subijcit: Eundem Germanicum C. Cœlio, L. Pomponio COSS. ad septimũ Kalendas Iunias triumphasse de Cheruscis Cattisq́ & Angriuarijs, quæq́ aliæ nationes usq; ad Albim colunt. Ansibarij Francorum patres. Ansibarios illos, quos Tacitus libro 13. annalium, pulsos à Chaucis, uacuos iuxta Frisiorum regionem agros insedisse scribit, sed inde rursum eiectos ab Auito inferioris Germaniæ lęgato, nemo Angriuarios fuisse putet, quorum reliquias in Angerijs remansisse diximus: sed potius in Francos abijsse, qui tum Germaniam inferiorem & Rheni ostia occupauerant, ut illos Francos uocat Ammianus Marcellinus libro 20. de Iuliano Cæsare loquens, his uerbis: Franci. In limitem Germaniæ secundæ est egressus, omniq́ apparatu, quem flagitabat instans negocium, communitus, Toxãdro oppido propinquabat. Rheno deinde transmisso, regionẽ subito peruasit Francorum, quos Ansuarios uocant, incertorum hominum, licentius etiam perscrutantium extima Galliarum. Quos adortos subito nihil metuẽtes hostile, nimiumq́ securos, quod scrupos

amnium

amnium difficultate arcente nullum ad suos pagos introisse me minerant principem, superauit negocio leui, captisq; plurimis & occisis, orantibus alijs qui superfuere, pacem ex arbitrio dedit, hoc prodesse possessoribus finitimis arbitratus, hæc ille. Angriuariorum mentionem etiam Ptolemæus libro 2. capite 11. facit. ¶ Nam ne spectaculo quidem prælij inuidere, uidelicet Dij: de ciuilibus uero bellis & domestica seditione Germanorum loquitur, quibus nihil est nocentius: nam sicut cōcordia paruæ res crescunt, opes exiguæ fulciuntur, regna & ciuitates firmantur: ita discordia res magnæ dilabuntur, potentissima regna quassantur, amplissimæ ciuitates franguntur, inuictæ alioqui gentes cadūt ac exterminātur: quod etiam saluator noster Christus dicere solebat: Omne regnum diuisum aduersus sese desolatur: & omnis ciuitas aut domus diuisa aduersus se ipsam, non stabit. Ideoq; Romanis hoc semper fuit studium, Germanos ad discordias illicere, ut mutuis odijs atq; bellis sese fatigarēt & cōficerent, ac obruerentur. Cor. libro 2. Romanæ ultioni consultum est, internis discordijs relinqui. Idem mox: Haud leue decus Drusus quæsiuit, inliciēs Germanos ad discordias. Notus est apologus de murium ac ranarum certamine, qdū acerrime confligunt, sibiq; minime cauent, rapiuntur à miluo ac laniantur: ita Germanis euenit, dum seditione domestica accensi, hostiliter concurrunt, Romanis præda fiunt.

Bructeri à finitimis cæsi.

Intestinorū bellorum incōmoda.

Romani semper concitauerunt Germanos ad discordias.

Angriuarios & Chamauos à tergo Dulgibini & Chasuarij cludunt, aliæq; gentes haud perinde memoratæ. A fronte Frisij excipiunt. Maioribus minoribusq; Frisijs uocabulum est, ex modo uirium, utræq; nationes usq; ad Oceanum Rheno prætexūtur, ambiuntq; immensos insuper lacus, & Romanis classibus nauigatos. Ipsum quinetiam Oceanum illa tentauimus: & superesse adhuc Herculis columnas fama uulgauit: siue adijt

Dulgibini. Chasuarij. Frisij. Lacus. Columnæ Herculis.

Hercules, seu quicquid ubiq; magnificum est, in clari tatem eius referre consensimus. Nec defuit audentia Druso Germanico, sed obstitit Oceanus in se simul atque in Herculem inquiri. Mox nemo tentauit: sanctiusq; ac reuerentius uisum, de actis deorum credere, quàm scire. Hactenus in Occidentem, Germaniam nouimus.

Drusus Germanicus.

DVLGIBINOS Cl. Ptolemæus libro 2. Dulgumnios uocat, fuerunt Germaniæ secundæ populi, Angriuarijs, Chamauis & Frisijs uicini, Visurgim accolentes: inter Saxones Vuestualos connumerandi. Vetus enim Saxonia latissima fuit regio, uariosq; cultores habuit, nunc proprijs nominibus distincta, ut sunt Vuestualia, id est, occidentalis Saxonia: ab Vuest uento occidentali, & Valer pullo equino. Saxonum enim signa militaria fuere pullus equinus, ad quorum differentiam Saxones oriētales Ostuali fuerunt cognominati, sicut occidui Vuestuali qui citra Visurgim habitant. Hoc tamen nomen in orientalibus euanuit, & generalis illa Saxoniæ appellatio permansit, sicut Albertus Crantzius libro secundo Saxoniæ memorat. In ea est Brunsuicensis & Lunenburgensis ducatus, & Marchia Brandenburgensis. Non arbitror Dulgibinos in Duringos concessisse, quanquam uocabulum nonnihil possit suffragari, sed deletos, aut nouorum cultorum aduentu obscuratos, sicut multis alijs accidit.

Dulgibini. Saxonia uetus latissima regio. Vuestualia. Ostuali.

CHASVARIOS Velleius Paterculus inter Caninefates & Bructeros collocat, Cattuarios appellans. Strabo libro septimo medios statuit inter Cattos, Gamabrinos & Cheruscos. Ptolemæus Nerteanis iungit. Existimo hos Gottingenses agros incoluisse, aut Mindensis & Vuerdensis diœceses, ad Vesciam fluuium.

Chasuarij. Cattuarij.

Frisij,

Frisij. V FRISII, Vigeuonum, id est, maritimorum & littoralium natio, littora Germaniæ aquilonaria tenent: una gens, unis moribus, longo licet interuallo distans per Germaniæ littora. Ab Hollandia in occiduum sumpto initio, orientem uersus per Gel *Frisiæ amplitudo.* riam, Issulam Rheni ostium, dioeceses Traiectensem, Monasteriensem & Bremensen ad Albim usq; pertingit: deinde ex latere Holsatiæ in Iutiam, quæ & Cymbrica Chersonesus, se flectit: *Iutia.* intercisa aliquando paludibus, quas hic immensos lacus uocat Cornelius: aliquãdo maris sinubus, aliquando tota insularis, undiq; mari clausa, quòd Pontus continenti interueniat. In horum finibus Amisia iuxta Emdem, ubi comitatus, in Oceanũ *Amisia.* effunditur. Iadua amnis, cuius Ptolemæus libro 2. cap. 11. meminit, qui Iada & Iadera uulgo appellatur, Frisios lambit, quẽ *Iadua.* Rustri accolunt, à quo adiacens ora Buddiaden dicitur: ubi etiam Stadland, & Blexen Rustriæ in Bremensi ditione iuxta Visurgim fluuium sitæ sunt. *Rustri.* At Vidrus inter Busactores & Frisios fluens, & in mare inter Rhenum & Amisiam egrediens nigra unda dicitur. *Vidrus.* Sũt uero duplices Frisiis, maiores & minores, nunc orientales Ostfrysen, & occidẽtales Vuestfrysen. *Frisij maiores & minores.* Vrbes memorabiliores sunt Dauentria, Suollis, Campi, Guera, Scauria, Leuardia, Dokem, Norda, Emedem, Gruningum, Rudolphi Agricolæ doctissimi uiri patria, à Gruno conditore dicta, seu à Grunibus populis, Ptolemæo Phileum dicitur, Damum palustres urbes, Hagis, Aldenbergum, Berselingum, Bolswerda, Rinespurgum, Fleardingum, Tecelia, Delmenhorsta, Brema. *Vrbes Frisiorum.* Refert Tacitus annalium quarto Drusum Frisiis tributum modicum, coria scilicet boum, imposuisse: mox Olẽnium regendis Frisiis impositum, terga urorũ delegisse: & in castellum cui nomen Fleuum receptum. *Frisijs tributum imposuit Drusus.* *Fleuum.* Libro eodem Baduhenna lucus & Cruptoricis uilla celebratur. *Baduhẽna.* *Cruptoricis.* Ptolemæus libro 2. tradit in Frisiis portũ Manarmanim esse: is inter Vidri & Amisiæ fluuiorũ ostia fuit, ubi nunc ueteris arcis Manarmanis nomen & ruinæ extant. *Manarmanis portus.* Lacuum autem etiam libro 1. annalium meminit de Germanico Cæsare scribens: Ipse, inquit, *Lacus Frisiorum.*

impo-

impositas nauibus quatuor legiones per lacus uexit. Supra modum enim paludinosa est inferior Germania, uelut supra diximus. Scribit idem noster Tacitus libro 13. Imperante Nerone duos Legatos Frisiorum Verritum et Malorigem Romã uenisse, & Pompeij theatrũ intrauisse, quo magnitudinem populi uiderent. Illic per ocium (neq; enim ludicris ignari oblectabantur) dum consessum caueæ, discrimina ordinum, quis eques, ubi senatum percunctantur, aduertere quosdam cultu externo in sedibus senatorum: & qui nam forent rogitantes, postquam audiuerant, earum gentium Legatis id honoris datum, quæ uirtute & amicitia Romana praecelllerent. Nullos mortalium armis aut fide ante Germanos esse, exclamant, digrediunturq;, & inter patres consident, quod comiter à uisentibus exceptum quasi impetus antiqui, & bona æmulatio, Nero ciuitate Romana ambos donauit. Terra Frisiorũ plana est ac palustris, multo gramine foecunda: proinde omnis substantia Frisiorum in pecoribus est. Boues ac casei eorum longe in alias terras deportantur. Lignorum penuria laborant: ideo bituminoso cespite, ac sicco boum stercore ignem fouent: sicut illis finitimi Selandi. Gens ipsa ferox, robusti corporis, ac animi intrepidi, ad necem prona & libertatis studiosa. Refert Annonius libro 4. de gestis Francorum Frisiones gentem clarissimam maritimam à Charolo Martello debellatam: & Amistrachiam Austrachiamq; Frisonum insulas penetrasse, Radbodũ ducem super Burdonem interfecisse. ¶ Romanis classibus nauigatos. Plinius libro 2. cap. 69. Septentrionalis, inquit, Oceano maiori ex parte nauigatus est auspicijs diui Augusti. Germanicus p̃terea Cæsar Drusi filius nõ modo ipsum Oceanum, sed lacus immensos Frisiorum & infernæ Germaniæ nauigauit: sicut Tacitus libro 1 anna'ium memorat, his uerbis: Ipse impositas nauibus quatuor legiones per lacus uexit; simulq; pedes, eques, classes apud Amisiam amnẽ conuenere. Et libro 2. Lacus inde & Oceanũ usq; ad Amisiam flumen secunda nauigatione peruehitur. ¶ Ipsum quinetiam Oceanũ illa tentauimus. Tacitus usurpat illa

Germani fide et armis preclari.

Amistrachia. Austrachia insulæ Frisiorum.

Oceanus Frisius & lacus nauigati à Romanis.

illâ ſicut illac. Annalium ſecundo. Incubuerat ſagittarijs, illâ rupturus. & libro 19. Ac ne peruium illâ Germanicis exercitibus foret, obſeperat. Puto Tacitũ de ſe quoq; ſcribere, quòd cum Veſpaſiani & Rom. exercitu ad Friſios peruenerit, & inde in Oceanum nauigatum deſcenderit. ¶ Herculem Germaniam adijſſe, & ab inferioribus Germanis pro numine ueneratũ ſupra copioſe retulimus. Eundem etiã columnas illas iuxta Gades Hiſpaniæ inſulam, cum Geryonis boues ueſtigaret fixiſſe fabulatur antiquitas. De illis Plinius lib. 3. in prologo: Proximi autem faucibus utrinq; impoſiti montes coercent clauſtra, Abyla Aphrica, Europæ Calpe, laborum Herculis metæ. Quam ob cauſam indigenæ columnas eius Dei uocant, creduntq; perfoſſas excluſa ante admiſiſſe maria, & rerum naturæ mutaſſe faciem. Et Pomp. Mela libro 1. Deinde eſt mons præaltus ei quem ex aduerſo Hiſpania attollit, obiectus: hunc Abylam, illum Calpen uocant, columnas Herculis utrunq;. Addit fama nominis fabulam, Herculem ipſum iunctos olim perpetuo iugo diremiſſe colles, atq; ita excluſum antea mole montium Oceanum, ad quæ nunc inundat, admiſſum. Addit Strabo libro tertio geographiæ: At quidam alij columnas dici illas aiunt, quæ intra Herculis ædẽ in Gadibus exiſtant. Sunt autem ex ære cubitorum octo, in quibus conſtruendi templi ſumptus inſcriptus eſt. Ad quas cum peruenient, qui nauigationem abſoluerint, Herculi ſacra ferẽtes, à Deo ſe iuuari inſtruũtur, hic maris & terræ finem eſſe. Alijs uero inquirendũ permitto, qualis fuerit is Hercules, Argiuus, Tyrius, Aegyptius, aut alius quiſpiam, qui alteras ad ſeptẽtrionalem Oceanum ſtatuerit columnas. Multi enim hoc nomine celebrantur, & omnes qui Herculea fuerunt uirtute, Taciti ſunt annalium ſecundo, in cognomentum eius aſciti ſunt. Mihi eſt ueriſimile, ſi unquam inter Germanos extitit aliquis hoc uocabulo, non fuiſſe aduenticiũ è Græcia atq; Italia, ſed Germanum natione, & ob inſignem fortitudinem id nominis meruiſſe. nam ſupereſſe Herculanorũ familiam in Batauis meminimus ſupra.

Hercules in Germania inferiore.

Columnæ Herculis.

Hercules Germanorum heros.

G Druſus

Drusus germanicus nauigauit Oceanum nostrum. DRVSVS Germanicus Augusti priuign9, Liuiæ Drusillæ è C. Tiberio Nerõe filius, Tyberij Cæsaris frater, Claudij ac Germanici Cæsarũ genitor, in quæsturæ pturæq́ honore dux Rhetici, deinde Germanici belli, Oceanũ septẽtrionalẽ primus Romanorũ ducũ nauigauit: transq́ Rhenũ fossas magna ui, & immensi operis effecit, quæ Drusinæ uocantur, autor Sueto. Tranquillus in Claudij uita mox à principio. *Drusinæ fossæ.* Has fossas, Cornelius libro 2. annalium, inter Alisonem castellum, quod in ripa Luppiæ fluminis situm erat, & Rhenum constituit. Sicut Corbulo legatus inter Mosam Rhenumq́ trium & uiginti millium spacio fossam produxit, qua incerta Oceani uetaretur: testis Cornelius libro 11. annalium. Simile opus L. Vetus in Germania legatus tentauit, Mosellam atq́ Ararim facta inter utrunq́ fossa coniungere parans, ut copiæ per mare, dein Rhodano & Arare subuectæ per eam fossam, mox fluuio Mosella in Rhenum, exin Oceanum decurrerent, sublatisq́ itinerum difficultatibus, nauigabilia inter se occidentis septentrionisq́ littora fierent: referente Cornelio libro 13. *Fossa Charoli Magni* Quale opus posterius molitus est Charolus Magnus Imperator, dum persuasum sibi fuerat posse percõmode de Rheno in Danubiũ nauigare, & proinde ab Euxino in extremum Oceanum copias traijcere, si in *Radiantia. Alemãnus.* Radiantiam, Regnesum uocant hodie, & Alemannũ fluuios, qui decem milibus passuũ tantum distant, eiusmodi fossa duceretur, quæ esset nauium capax, quia horum fluminum alter Danubio, alter Rheno infunditur, Mœno commixtus. In eo labore Rex cum omni militum multitudine totum autumni tempus consumpsit, ductaq́ est fossa duorum milium passuum longitudine, & trecentorum pedũ latitudine: cuius uestigia cernũtur prope Vueyssenburgum Nordgauiæ, ubi Graben fossa & uiculus testantur opus: sed in uanum labor omnis cessit. Nam propter iuges pluuias & terram quæ sabulosa erat, opus perfici non potuit: quantum enim terræ à militibus interdiu egestũ erat, tantum noctibus humo iterum relabente subsidebat. *Drusilla et Dreysa à Druso cognominata. Drusum Germani occiderũt.* Ab eo Druso non dubito Drusillam riuum Cassulanum, qui in Hessis Ful

sis Fuldæ & mox Visurgi miscetur, & Dreysam, loci nomen est cognominatũ. Perijt hic in Germania inter Salam & Rhenũ amnes, attestante Strabone libro 7. Monumentum eius Magũciaci mõstratur, uulgus Glandis lapidem, zum Eychelstein uocat, à figura scilicet. Multa de illo annotauit Ioãnes Huttichius sedulus ille antiquitatum perscrutator, in uetustatibus Maguntiacensibus. Chonradus Celtis post Eutropiũ, Othonẽ Frisingensem libro 3. cap. 4. & Chronicon Aurspergense, idem libro amorum 3. elegia tertia astruit his uerbis: *Drusi monumentum Magũciaci*

Seu ueterum inquiro dum monimenta ducum,
Plura Maguncíacæ quæ stant in mœnibus urbis,
Inter quæ Drusi stant ardua busta Neronis,
Clara à Germanis nomina primus habens.

De Druso multa Ouidius in libris Fastorum & in consolatoria epistola ad Liuiam Drusi matrem.

In Septentrionem ingenti flexu redit. Ac primo statim Chaucorum gens, quanquam incipiat à Frisiis, ac partem littoris occupet, omnium quas exposui gentiũ lateribus obtenditur, donec in Cattos usq; sinuetur. tam immensum terrarum spacium non tenent tantum Chauci, sed & implent: populus inter Germanos nobilissimus, quiq; magnitudinem suam malit iustitia tueri, sine cupiditate, sine impotentia, quieti secretiq;, nulla prouocant bella, nullis raptibus aut latrocinijs populantur. Id præcipuum uirtutis ac uirium argumentum est, quod ut superiores agant, non per iniurias assequuntur. Prompta tamen omnibus arma, ac si res poscat exercitus plurimũ uirorum equorumq;, & quiescentibus eadem fama. *Chauci.*

Latus Germaniæ occidentale & Rheni, qui limes occiduus ueteris Germaniæ, accolas Istæuones hactenus descripsit Tacitus: pergit nunc plagam aquiloniarem & Vigæuones, id est, maritimos sinuumq; habitatores referre, quorum primi, inquit, CHAVCI populi Germanorum amplissimi nobilissimiq;, Rheni ostia, & Oceanum ad Visurgim fluuium, & illo transcenso usq; ad Albis exitum accoluerunt: omniumq; gentium, quas in hoc Germaniæ secundæ tractu autor exposuit, Cattorum, Vsipiorum, Tencterorum, Chamauorum, Angriuariorum, Bructerorum, Dulgibinorum, Chasuariorum, Frisiorumq; lateribus obtenduntur. Plinius Secundus libro 4. historiæ mundi cap. 14. ipsos inter maritimos numerat. Alterum inquiens, genus Germanorum Ingæuones, quorum pars Cimbri, Teutoni ac Chaucorum gentes. & mox capite sequenti statuit eos in Rheni insulam, his uerbis: In Rheno autem ipso propè centum millia passuum in longitudinem, nobilissima Batauorum insula, & Canenifatum, & aliæ Frisiorum, Chaucorum, Frisiabonum, Sturiorum, Morsatiorum, quæ sternuntur inter Helinũ ac Fleuũ: ita appellantur ostia in quæ effusus Rhenus ab septentrione in lacus ab occidente in amnem Mosam se spargit, medio inter hæc ore modicum nomini suo custodiens alueum. De ijsdem scribit Plinius libro 16. cap. 2. Sunt uero & in Septentrione uisæ nobis gentes Chaucorum, qui maiores minoresq; appellantur. Vasto ibi meatu perpetuis bis dierũ noctiumq; singularum interuallis effusus in immensum agitur Oceanus, æternam operiens rerum naturæ controuersiam, dubiumq; terræ sit, an pars maris. Illic misera gens tumulos obtinet altos, aut tribunalia structa manibus ad experimenta altissimi æstus, casis ita impositis, nauigantibus similes, cum integant aquæ, circumdatæ naufragijs. Cum uero recesserint fugientes cum mari pisces circa tuguria uenantur. Non pecudes hos habere, non lacte ali, ut finitimos. Ne cum feris quidem dimicare contingit, omni procul abacto frutice. Vlua & palustri iunco funes nectunt ad prætexenda piscibus retia: captumq;

Chauci.

Chauci gẽs misera.

Cibus & pot9 Chaucorum.

ptumq́ manibus lutum uentis magis quàm sole siccantes: terra cibos, & rigentia septentrione uiscera sua urunt. Potus non nisi ex imbre seruato scrobibus in uestibulo domus. Et hæ gentes certe si uincantur hodie à populo Romano seruire se dicunt. Ita est profecto, multis fortuna parcit in pœnam. Aliud è syluis miraculum: totam reliquam Germaniam replent, adduntq́ frigori umbras, altissimæ tamen. Haud procul supradictis Chaucis circa duos præcipue lacus littora ipsa obtinent quercus, maxima auiditate nascēdi: suffossæq́ fluctibus, aut propulsatæ flatibus, uastas complexu radicum insulas secum auferunt. Atque ita libratæ stantes nauigant ingentium ramorum armamentis, sæpe territis classibus nostris; cum uelut de industria fluctibus agerentur, ut in prospectu stantes, noctu, inopesq́ remedij illæ, præliū nauale aduersus arbores inirent. Strabo Chaucos ad Oceanū collocat li. 7. geographiæ. Fuerunt autem duæ Chaucorum gentes iuxta Plinium, Tacitum & Ptolemæum, Maiores et minores. Maiores prope Angriuarios ultra Visurgim ad Albim usq; consederunt, ubi Prema episcopalis urbs sita est. Aelius Spartianus in Didij Iuliani uita refert Chaucos Albim fluuium accoluisse, his uerbis: In Germania legioni præfuit uicesimæ secundæ primigeniæ, inde bellicam (forsan Belgicam legendum) sanctè ac diu rexit. Ibi Chaucis Germaniæ populis, qui Albim fluuium accolebant erumpentibus, restitit tumultu arijs auxilijs prouincialium, ob quæ consulatum meruit testimonio Imperatoris. Cattos etiam debellauit. Ptolemæus libro 2. cap. 11. Frisii usq; ad Amisium flumen, post hos Chauci parui usq; ad Visurgim fluuium, postea Chauci maiores usq; ad Albim fluuium. Chauci minores à Visurgi ad Rhenum usq; accoluerunt partem littoris Oceani occupantes, ubi hodie Vuestuali Frisiiq́ sedent, uersus Issulam Rheni ostium siti: ij abolito ueteri uocabulo toti in Frisiorum nomen concessere: uulgo dicuntur, die Emderfrysen, Vuorstfrysen, Edderfrysen, Strātfrysen, & Stiechtgenosen. Saxonica utuntur lingua, & inter Saxones quoq; connumerantur, Holsatis & Diethmarsis finitimi. Lucanus

Chaucorū duæ gētes.

Chauci maiores.

Chauci minores.

nus libro 1. Pharsaliæ Caicos uocat; Et uos crinigeros belli arcere Caicos, sicut etiam Claudianus ad Stiliconem scribens; *Caici.*

Tum forte decorus
Cum Stilicone gener pacem implorantibus ultro,
Germanis responsa dabat, legesq; Chaycis
Arduus, & flauis signabat iura Sueuis.

Beatus Rhenanus ex Chaucis deducit Francos, nobilem illam Germanorum gentem, quæ pridem Rheni ostia & maritima loca Oceani Septentrionalis tenuit; postremo oram ad utranq; Mœni fluminis ripam occupauit, quã etiamnũ retinet; hæc ad discrimen occiduæ Franciæ, q̃ Gallia ueteribus, Frãcia orientalis, Ostrofrancia, & nouitio uocabulo Frãconia appellatur. Frãcorũ historiã diligẽter post reliquos, texuit Ioannes Tritemius abbas Spanhaymeñ. & nup multo exactius & erudita breuitate Beatus Rhenanus in libris rerũ Germanicarũ. Chaucos p̃ter iustitiæ pacisq; studium, nobilitauit etiã temperantiæ uirtus; alijs enim Germanorũ populis ui & iniuria prædãtibus aliena, ipsi nullis raptibus ac latrocinijs grassabantur. De Germanorũ raptibus & latrocinijs suo loco diximus. *Franci ex Chaucis orti. Francia orientalis. Ostrofrancia. Franconia. Chauci temperantes.*

In latere Chaucorũ, Cattorũq;, Cherusci nimiam ac marcentẽ diu pacẽ illacessiti nutrierunt. idq; iocundius q̃ tutius fuit, quia inter impotentes & ualidos, falsò quiescas: ubi manu agitur, modestia ac probitas nomina superioris sunt. Ita qui olim boni æquiq; Cherusci, nũc inertes ac stulti uocantur. Cattis uictoribus fortuna in sapientiam cessit. Tacti ruina Cheruscorum & Fosi contermina gẽs aduersarum rerum ex æquo socij sunt, cũ in secundis minores fuissent. *Cherusci. Fosi.*

¶ CHERVSCI Germaniæ populi mediterranei supra Angriuarios, Cattis, Bructeris, Fosis, Hermũduris, Sueuisq; cõtermini, Hercynij saltus, uulgo Hartz appellatur, accolæ; ubi nũc Saxoniæ *Cherusci.*

xoniæ partē cisalbinā Misni ac Toringi tenent, fracto nonnihil uocabulo Hertici, die Hertzischē oder Hartzlēder cognominā- *Hertiā.* tur, id tñ uocis malo ab Hercynia, q̃ Cheruscis deductū. Vibi- us Sequester, & Sulpitius Verulanus hos Ceruetios uocant, & *Ceruetij.* extat eius nominis oppidū ad Albim fluuiū supra Dessauiā 20. milia passuū, ubi Moldauū Misnēsem confluū recipit, in ditiōe principū Ascaniorū, hoc est, Comitū ab Anhalt, uulgus Cerbst, *Cerbst.* p Cherusca seu Ceruetio appellat. Toringia ab plaga orientali *Cherusca* Misniā habet cōterminā, ab septētrionali Saxoniam, ab solis oc *urbs.* casu Hessiā, ab austro Frāciā. Terra uini frumētiq; ferax, oppi- dis plurimis ornata, quoꝝ præcipua sunt Hercinofordia, Arista diū, Iena, Molhusiū, Nordhusiū, Gottinga, Sangerhusiū, Isena- chū, Salafeldia, Vuimaria, Neuburgū, Salza. Amnibus irrigua Visurgi, cuius caput Vuerra dicit, Sala, Vnstro, atq; alijs. Latis sima in ea sylua ps Hercyniæ ipsius gētis, ut alias indicaui, uoca bulo nūcupata, Torīgica appellat. Ptolemæo Semana. Misnia inferius dabit. Diuus Iulius Cæsar li. 6. belli Gallici tradit Bace *Bacenis* nim syluā Cheruscos a Sueuis, Sueuosq; a Cheruscis iniurijs in- *sylua.* cursionibusq; prohibere. Bacenim syluā uocat, quā Ptolemæus *Semana.* li. 2. Semanā, nostra ætas Hartonē & Toringicū nemus. Vltra *Harto.* Bacenim Sueui, citra Cherusci habitarūt, ab Isenacho Torīgiæ ad Visurgim & Premam usq; descendentes, & Claudianus in Panegyrico Cheruscos Albis accolas facit, hoc uersu,

Et ingentes Albim liquere Cherusci. Plinius li. 4. ca. 14. histo. mūdi, Herminonū, id est, mediterraneoꝝ nationē esse scri bit: Herminones, in gens, quorū ps Sueui, Hermunduri, Catti, Cherusci. Cor. li. 2. Cheruscoꝝ regionē penetrale appellat Ger- maniæ, q̃d penitior sit & interior. Ptol. li. 2. ca. 11 supra Caluco nes Albis accolas, statuit Chæruscos ac Camauos. Hi cum po- puli Romani exercitu fortissime conflixerunt duce Arminio *Arminius* inuicto principe, quem nostri Hermānum, id est exercitus ducē *Cherusco-* & uirū militiæ aptū dicūt, uictores ac uicti. Hic Arminius pri- *rū princeps* mo pugnauit cū Quintilio Varo, q legiones tres & unam mar *Hermānus.* tiam habuerat, omnesq; deleuit in Teutoburgiensi saltu trans

Rhenū

Rhenum in Germania ueteri, inter Amisiam & Luppiam amnes. Velleio Paterculo libro 2. Cor. Tacito libro 1. & Floro libro 4. cap. 12. autoribus, sicut mox referemus. Deinde cum Tyberio Nerone, eodem Velleio teste, & cum fratre ipsius Druso, quem inter Rhenum & Salam flumina Germani oppresserunt. Straboni libro 7. Postremò cum Germanico Drusi filio, ubi uictor Germanicus de Cheruscis, Chattisq́, & Angriuarijs, quæq; aliæ nationes usq; ad Albim colunt: quemadmodum late exequitur Tacitus, ostendens eam pugnam ad Visurgis ripam in campo Idistauiso editam, Albi propius quàm Rheno. Ipse Arminius quanquam aliquoties è pugna ancipiti abscesserit, nunquam bello uictus est, uictor sæpius. De hoc elegantissimum dialogum conscripsit Vlrichus Huttenus ex Taciti historia. Sunt qui tradant Cheruscos postmodum eam orã ad Hercynium saltum & Nicrum amnem tenuisse, ubi sunt Cocheri & Iagustæ ostia, circa Vuimpinam (ubi plurima antiquitatis extant uestigia) Heylprunnum & Gemmingam oppida, qui tractus Chreychgouia nunc appellatur, nobilium altrix; quòd mutatis temporibus & ipsi Cherusci sedes mutarint egressi Saxonũ finibus, quos pridẽ possederant, ibi, in Chreychgouia subacta expulsis Heluetijs sedes fixerint: Cuius opinionis fuisse uidetur Raymundus Marlianus. Et fieri potuit, ut Catti Cheruscos, cum quibus æternum discordasse libro annalium duodecimo memorat Tacitus, sibi subiecerint, finibus egredi, nouasq; sedes quærere compulerint. ¶ Inter impotentes. Impotentes non eos significant, qui nihil possunt, sed qui potentia sua in humiliores abutuntur. Sic Tyranni sunt impotentes, qui suis nesciunt imperare affectibus. Et Teren. in Andria: Adeon' impotenti esse animo &c.

Drusus in Germania perijt.

Germanicus Cheruscos superauit.

Chreychgonia.

Impotentes nimium potentes.

¶ FOSI obscura gens, nec Plinio, Strabone, Ptolemæo aut ullo alio, nec ueterum nec recentiorum, quod sciam celebrata, attamen quia Cheruscis fuit contermina, cogito num ditionem Comitum de Henneberg, & Buchoniæ atque Roeni, aut Franciæ nostræ partem ad Mœnum fluuium inhabitarit, ac

Fosi.

Ochsen-

Ochſenfurdiam condiderit, atq; ſe appellarit: primum Foſenfurd, à traiectu Foſorum dictam: Sicut Sueinfordiam Sueuorũ traiectum: mox, ut ætas mutat ſingula, Ochſenfurdiam à Germanis nuncupatam. Aut, quod mihi uidetur eſſe uerisſimilius, aquilonarem Saxoniæ plagam & Cheruſcorum latus, Marſis, Cymbris, Holſatis, Oceanoq; finitimam, poſſederunt: unde in Oceani inſulam, quam Norduegiam dicunt, tranſgreſſi, urbem de ſuo nomine condiderunt: quæ etiamnum Foſen appellatur. Huius populi uocabulum etiam Foſſenſe monaſterium uidetur referre. *Ochſenfurdia. Sueinfordia. Foſen urbs.*

Eundem Germaniæ ſinum proximi Oceano Cimbri tenent, parua nunc ciuitas, ſed gloria ingens, ueteriſq; famæ late ueſtigia manent utraq; ripa caſtra ac ſpacia, quorum ambitu nunc quoq; metiaris molem manuſq; gentis, & tam magni exitus fidem. Sexcenteſimũ & quadrageſimũ annum urbs noſtra agebat, cum primum Cimbrorum audita ſunt arma, Cæcilio Metello ac Papirio Carbone coss. Ex quo ſi ad alterum imperatoris Traiani conſulatũ cõputemus, ducenti fermè et decẽ anni colliguntur. tam diu Germania uincitur. *Cimbri.*

CIMBRI autore Plinio naturalis hiſtoriæ libro 4. capite 14. ac Pomponius Mela in 3. ſimiliter Ptolemæus libro 2. cap. 11. Vigeuonum natio, extremi Germaniæ populi prope Saxones, in littore Oceani Germanici peninſulã, in Boream à Saxonibus procurrentem, quæ ab illis Cimbrica Cherſoneſus, inter duo maria Britannicum occidentale, & Germanicum orientale poſitam, incoluerunt. Iuxta quam etiamnum extat inſula in Baltico mari, oppoſita Holſatiæ ac Vuagriæ antiquæ gentis nomenclaturam retinens: uulgo ac corruptæ Fimbria, alijs Im *Cimbri aquilonares Saxonum gentes. Cimbria Fimbria Imbria.*

H bria

bria pro Cimbria appellatur. Veterum Cimbrorũ sedes Dani
Cimbrica ex insulis Germanici Oceani egressi, nunc occupant: & Cim-
Chersone- brica Chersonesus, postmodum Iutia, nunc etiam Danomar-
sus. chia, quod Danis subiecta sit, dicitur: ubi Albis fluuius & Cha
Iutia. lusus, id est, Drauenna in mare feruntur: & Hamburgum ci-
Danomar- uitas ueteribus Cimbrica uocata, iuxta Chonradum Celtem,
chia. sita est. Strabo libro 7. ad Albis exitum quoq; statuit Cimbros.
Hamburgũ In qua Cimbrorum peninsula præter ducatum Holsatiæ atque
Cimbrica. Stormariæ, quibus & Nordalbingiæ nomen, quatuor sunt epi
Holsatia. scopatus, Slesuicensis, Ripensis, Viborgensis & Archusiensis.
Stormaria Vrbes, Aldenborgum quæ & Stargardia & Branesia, Flensbor
Cimbrorũ gum, Hadersleuum, Vuorckeimium, Candingum, Herda, Chi
ciuitates. lo. Ii Cimbri cum Teutonis finitimis è finibus suis egressi, facto
per Chaucos & Frisios itinere, Rheno transmisso in Galliam
Cimbri transierunt, & ad Septentrionalem Oceanum consederunt. Ibi
Germani dum terras eorum inundasset mare gallicum, per Galliam
egrediun- errabundi ad Rhodanũ usq; uenerũt, ibiq; sedes figere constitu-
tur patria. erant. Dum autẽ uagarentur in Gallia, cõiunxerant se illis Ti-
Tigurini. gurini Ambronesq; Gallicæ nationes, & ipsæ regnis suis pulsæ
Ambrones sedes nouas quæritãtes. Itaq; ferociores facti uiriũ incrementis
quum terrã à Romanis tanq; stipendium sibi dari postulassent,
& repellerentur, contra legatos armis insurrexerunt, Syllanoq;
& Seruilio Cepione ac M. Manlio fugatis, castrẽsi præda & qui
C. Marius dem ingenti potiti sunt. Hos postea uicit C. Marius partim in
uicit Cim- tractu Cotiarum alpium ad aquas Sextias, quæ non longe à
bros. Massilia sunt Galliæ urbe, partim in Italia in campo Raudino:
hæc ex Iulij Cæsaris secũdo belli Gallici, Plutarcho in uita Ma-
rij, Lucio Floro li. 3. cap. 3. Velleio Paterculo li. 2. Strabone in
7. Paulo Horosio li. 5. cap. 16. transcripsimus. Et licet multa mil
lia fuerint cæsa, non tamen crediderim uniuersam gentem dele
tam, sed partem illorum domum rediisse, atq; pristinas sedes oc
cupasse. testis enim est Strabo, qui sub Tyberio scripsit libro 7.
Cimbros sua ætate consuetam prioribus annis regionem inha-
bitasse, Augusto quoq; Cæsari lebetum plurima sibi sanctitate
consecra-

consecratum dono misisse, eius amicitiam postulātes, ut iniurias quae prius suberant, obliuione delerent, compotesq; uotorum factos remeasse. De Cimbricarum mulierum fortitudine supra quaedam annotauimus. Reges Cymbrorum fuerunt Teutobochus, Lucius Bijorix, Ambron, Bolus seu Belens, Claodicus, Cesorix, Liddamius, Ex Cimbris Aduaticos pcreatos refert Caesar secūdo Cōment. belli Gallici. ¶ Eundē Germaniae sinū. Quod in fluminibus dicuntur cornua, hoc in mari sunt Sinus, terra uidelicet, in fretū excurrēs. Intelligit aūt Codanū sinū ppe Lubicam ciuitatē, quē Chauci q̄q; accoluerunt: nam iuncti fuerūt Chauci Cimbriq;. Balteus em̄ sinus est ad Prussiae Liuoniaeq; littora. ¶ Vtraq; ripa. Hoc est littore Oceani orientalis & occidētalis, inter q̄ Cimbrica Chersonesus lōgissimo tractu in aquilonē ptenditur: ad q̄ littora fuere castra atq; spacia Cimbrorū, quorum ambitu magnitudo gētisq; potētia, & tā ingentis emigratiōis fides metiri poterit. Plutarchus em̄ in Caij Marij uita in hūc modū scribit: Cū nup nūciatū esset Iugurthā captū, adeo fama ingēs exorta est de robore & multitudine Teutonorum atq; Cimbrorum, ut fidē Romani principio nō haberēt. Paulò post minor fama ueritate cōperta est. Nā hoim arma ferentiū 30. myriades domo egressae. Turba uero uirorum ac mulierum, q̄ sedē atq; urbes quaerebat, in q̄bus habitare possent, multo amplior erat. Idē mox narrat tanq̄ nubes in Galliā, Italiāq; irrrupisse. Iustinus ex Trogo Pomp. li. 38. refert Mithridatē regē Pōti orantē dixisse: A Germania Cimbrico bello immēsa millia ferorum atq; immitiū populorum, more pcellae inundasse in Italiā. Velleius Paterculus his subscribens posteriore uolumine: Effusa inq̄t, ut p̄diximus, immanis uis Germanorum gentiū, q̄bus nomē Cimbris ac Teutonis erat &c. Claudianus ad Stiliconem suū, canit in eodē loco Cimbros à C. Mario, & Gethas à Stilicone superatos, his uersibus: Memorabile bustum
Barbaricae, nam saepe locis & finibus illis
Plena lacessito redijt uindicta Quirino.
Illinc Oceani stagnis excita supremis
Cimbrica tēpestas, & eisdē procidit armis.

Cimbrorū. reges.
Aduatici Cimbrorū soboles.
Duo Sinus Germaniae
Cimbri magno numero suis sedibus egressi.
Cimbri uicti ubi postea Getae.

Hic Cimbros, fortesq; Getas, Stilicone peremptos
Et Mario claris ducibus, tegit Itala tellus.
Discite uesanæ Romam non tendere gentes.

Quando Cimbricum bellum fuerit.

¶ Sexcentesimum. Anno conditæ urbis Romæ DCXL. id est, circiter CX. ante Christi Iesu redemptoris nostri incarnationem, Cæcilio Metello ac Papirio Carbone consulibus, primum audita sunt arma Cimbrorum, qui proximis annis ab Caio Mario & à Lutatio Catulo extincti sunt: Ex quo si alterum imperatoris Vlpij Traiani natione Hispani, consulatum (qui in Germania militans apud Agrippinam Coloniam Vbiorum caput, imperator est creatus, anno Romæ DCCC. LXXIII. Christi uero CXX. q Romano Imperio præfuit XIX. annis optimus imperator, & cuius memoriæ tantum fuit delatum, ut omnibus deinde principibus acclamatum sit: Ne sis fœlicior Augusto, melior Traiano, Sub hoc Imperatore noster Tacitus senectæ uicinus scripsit) computemus, ait Cornelius, ducenti fermè anni colligunt: tã diu Germania uincitur, hoc est à Cimbrico bello subigi ac uinci cœpta est, magna eius parte sub Augusto & deinde sub Probo in prouinciæ formam redacta, quæ tamen semper rebellauit, nec unquam tota est uicta. Vnde Florus libro 4. cap. 12. Quippe Germani, inquit, uicti magis quàm domiti erãt, moresq; nostros magis quàm arma sub imperatore Druso suscipiebant. & Germaniã utinã uincere tãti non putasset, de Augusto loquitur, magis turpiter amissa est quàm gloriose acquisita. Hoc idem noster asseuerat. Proximis inquiens temporibus triumphati magis, quàm uicti sunt.

Traianus imperator

Germania quando uinci cœpta.

Medio tam longi æui spacio multa inuicem damna. Non Samnis, non Pœni, non Hispaniæ, Galliæue, ne Parthi quidem sæpius admonuere. Quippe regno Arsacis acrior est Germanorum libertas. Quid enim aliud nobis q̃ cædem Crassi, amisso & ipse Pacoro infra Ventidium deiectus Oriens obiecerit?

Libertas ueterum Germanorum.

Corne

Cornelius homo Italus Germanorum audaciam fortitudinem'q3, atq3 ipsa damna Romanis illata, paucis uerbis perstringit, præferens ipsorum bella acerrimis, atrocissimis & periculosissimis quibusq3 prælijs, quæ Romani cum Samitibus, Pœnis, Hispanis, Gallis, Parthis'q3 ferocissimis populis, cũ quibus perpetua sunt contentio, gesserunt, ut mirum alicui uideri que at, hominem Romanum tantum potuisse nostris tribuere, nisi cogitet rem ipsam aut Germaniæ amorem coegisse Tacitũ fateri ueritatem, & Romanis haud paruum laudum cumulum accedere, quòd fortissimæ genti ausi fuerint inferre bella. Medio inquit, tam longi æui spacio, ducentorum & decem annorum: à Cimbrico bello ad Traiani imperium, multa inuicem damna sunt accepta & illata. ¶ Non Samnis, non Pœni &c.

SAMNITES Italiæ populi inter Picenum, Campaniam & Apuliam, multa grauia bella Romanis intulere, donec ad extremum à Sylla Dictatore deleti sunt: quemadmodum Strabo lib. 5. retulit. Vnde Appianus Alexandrinus in procemio Romanæ historiæ. Vltimi Samnites erunt, qui Ionium incolunt, & magno difficili'q3 bello per annos octoginta conflictati sunt. L. Florus lib. 1. cap. 16. Samnitas quinquaginta annos per Fabios & Papirios eorum'q3 libros, populum Ro. subegisse ac domuisse memorat, & ita ruinas ipsas urbium diruisse, ut hodie Samnium in ipso Samnio requiratur, nec facile appareat materia quatuor & uiginti triumphorum. De Samnitico bello plura Liuius libro 7. ab urbe condita. ¶ Non Pœni. Bella punica primum, secundum & tertium, quæ Carthaginenses cũ Romanis gesserunt, quibus nihil terribilius, exequuntur Liuius tertia decade, Plutarchus in uita Fabij, Polybius lib. 1. & 2. belli Punici, Appianus in Libico, Silius Italicus, Velleius lib. 2. Iustinus libro 18. & 19. Florus lib. 2. cap. 2. 6. & 15. Eutropius lib. 2. Horosius lib. 4. ¶ Hispaniæ. HISPANIA Græcis Iberia dicta, in ulteriorem & citeriorem à Plinio naturalis historiæ lib. 3. cap. 1. & diuiditur. Ptolemæus post Melam li. 2. cap. 4. in tres regiones diuisam scribit: in Bethicam, Lusita-

Samnites. *Samniticũ bellum.* *Punica bella.* *Hispaniarũ diuisio.* *Iberia.*

niã & Tarraconensem. Posteriores Romani in sex prouincias separauerunt, Tarraconẽsem q̃ nũc Arragonia & Cathalonia, Carthaginensem, Lusitaniã hodie Portugaliã, Bethicam nunc Granatam, Gallitiam & Tingitanam. Velleius Paterculus uolumine posteriore: In Hispanias, inquit, primi omnium duxere exercitus, Cn. & P. Scipiones initio secundi belli Punici, ab hinc annos CCL. Inde uarie possessa, & sæpe amissa partibus, uniuersa ductu Augusti facta est stipendiaria. Copiosius ista Lucius Florus li. 2. cap. 17. recitat. ¶ Galliæ se. Idem Velleius eodem libro & loco. Gallias primum Domitio Fabio nepote Pauli, qui Allebrogicus uocatus est, intratas cum exercitu, magna mox clade nostra, sæpe & affectauimus & amisimus. Sed fulgentissimum C. Cæsaris opus in ijs conspicitur, quippe eius ductu auspicijsq; infractæ, penè idem quod totus terrarum orbis ignauum conferunt stipendium. De bello Gallico consulendus est Cæsar in Commentarijs suis: Appianus in Celtico, & Florus libro 1. cap. 13. ¶ Ne Parthi. PARTHI orientales populi, ferox genus hominum & ad bella natum, cum Romanis de imperio magna gloria certauerunt, uelut Iustinus libro 41. & 42. Appianus in Parthico, Florus libro 4. cap. 9. copiose prodiderunt. ¶ Admonuere. Beatus Rhenanus putat Tacitum usurpasse admouere; sicut Liuius libro 3. dec. 5. Si propius copias admouisset, paratos fore qui proderent urbẽ. Vt sit admouere simpliciter, pro admouere exercitum siue copias, admouere castra, &c. ¶ Regno Arsacis. Parthicum imperium Cornelius uocat regnum Arsacis, quod ut erat potentissimum ita Romanis maxime formidandum. Rex hic erat Parthorum Artabani filius, cuius memoriæ ac beneficentiæ hic honor tributus, ut omnes exinde reges suos Arsaces nuncuparint; sicut Romani Cæsares Augustosq; cognominauerunt: autor Iustinus libro 42. ¶ Acrior Germanorum libertas. Grauissimè quidem Romani cum ferocissimis Parthis bonam orbis partem sibi uendicantibus, pro imperij maiestate pugnauerunt; multo grauius tamen cum

Hispanicũ bellum. *Gallicum bellum.* *Parthicum bellum.* *Admouere simpliciter* *Regnũ Arsacis est Parthicum imperium.* *Arsaces.* *Libertas ueterum Germanorum.*

Germanis: acre fuit orientis imperium seu Arsacis regnum, multum uero acrior Germanorum Libertas: facilius igitur superauerunt Parthos pro imperio dimicantes, quàm Germanos libertatem suam fortiter tuentes. Hæc enim generosa indoles & ingenium seruitutis impatiẽs, perpetuo fuit Germanis, ut malint uitam quàm patriæ libertatem periclitari. Nulla gẽs unquam tenacius coluit libertatem; nemo toties pro hac asserenda cum Romanis conflixit, tot bella sustinuit, tot clades ac cepit aut intulit, toties seruitutem repulit, iugum excussit, & se in pristinam libertatem asseruit; caput suum deuouit, ut etiam ipsorum fœminæ inclinantibus & labantibus aliquando aciebus flentes, maritos ad fortiter pugnandum, precum constantia, liberorum ostensione, pectorum obiectu, & monstrata cominus captiuitate urgerent, ne se & suos in seruitutem redigerent, sed potius unà interirent, aut pristinam libertatem assererent. Præterea noster Tacitus ab hac uirtute Arminium sublimiter commendat, quòd cum Romanis pro sola patriæ libertate certauerit: Liberator haud dubie Germaniæ, si per fata licuisset: libro Annalium secundo. Inde est quod Seneca libro secundo de ira, Germanos liberas gentes uocet. Iosephus pro libertate pugnaces, Iudaici belli secundo capite 16. Iulianus Imperator (referente Cyrillo libro quarto contra Iulianum) libertatis cupidos & iugi impatientes dixerit. Postremo Libertatis statuam apud Germanos cultam Methodius in annalibus suis prodidit. Et sunt Germani etiamnum libertatis obseruantissimi. Habent Liberum imperium, liberas ciuitates, ueteris libertatis argumenta, nec patiuntur alienum imperium. Samnites igitur, Pœni, Hispani, Galli, ac Parthi grauiter afflixerunt Romanos, multo autem grauius Germani, uelut testantur historiæ. ¶ Cædem Crassi. Marcum Crassum Rom. Imperatorem uirum cætera sanctissimum, immunemq́ꝫ uoluptatibus, qui tamen neqꝫ in pecunia, neqꝫ in gloria concupiscenda aut modum norat, aut capiebat terminum, Parthicum in animo molientem bellum, transgressum

Arminius Germanorũ Brutus.

Libertatis statua apud Germanos

M. Crassus à Parthis cæsus.

Euphraten, petentemq; Seleuciam, circumfusum immanibus copijs equitum rex Orodes unà cum parte maiore Romani exercitus interemit. Ita Velleius libro 2. Plutarchus in uita M. Crassi: Florus lib. 3. cap. 11. & libro 4. cap. 9. Verum hanc cladem Romani, Pacori Orodis regis filij cæde pensauerunt, quē P. Ventidius, M. Antonij legatus ingenti strage Parthorum in Cyrastica deleuit, & tantam formidinem Parthis iniecit, ut intra Mediæ et Mesopotamiæ fines sese omnes reciperent, necq; ultra auderent pedem efferre, tribus continuis pugnis summa ui superati, & pro M. Crasso mortuo pœnam abunde passi. Plutarchi sunt in M. Antonij uita. Addit Iustinus libro 42. Nullo bello Parthos unquam maius uulnus accepisse, quàm ab Ventidio. Si plura cupis, lege Florum libro 4. cap. 9. Appianum Alexandrinum in libro qui Parthicus inscribitur. Cornelium libro 21. annaliū. Quid ergo, inquit Tac. possunt Parthi nobis aliud obijcere, quàm M. Crassum cum suo exercitu à se cæsum? cum uicissim ipsi regem suum Pacorum à nostris prostratū amiserint: totus denicq; oriēs infra Ventidium deiectus fuerit. Nos probe acceptam stragem, grauiore illata, ulti sumus.

Pacorus Rex Parthorum uictus.

P. Ventidius Imperator Rom. exercitus Parthos sternit

At Germani Carbone & Cassio, & Scauro Aurelio, & Seruilio Cepione, M. quocq; Manlio fusis uel captis quincq; simul consulareis exercitus populo Romano, Varum tresq; cum eo legiones etiam Cæsari abstulerunt. Nec impune C. Marius in Italia, diuus Iulius in Gallia, Drusus ac Nero & Germanicus in suis eos sedibus perculerunt. Mox ingentes C. Cæsaris minæ in ludibrium uersæ. Inde ocium, donec occasione discordiæ nostræ & ciuilium armorum, expugnatis legionū hybernis, etiam Gallias affectauere: ac rursus pulsi inde, proximis temporibus triumphati magis quàm uicti sunt.

Germa

Germanorum libertatem acriorem fuisse Arsacis imperio dixerat: hoc nunc quadam exaggeratione exponit, repetens quasdam clades Romano populo ab Germanis illatas, primũ à Cimbris, quam historiã L. Florus ex Liuij 65. et 67. libris breuiter memorat: M. Iunius Syllanus, inquit, COS. aduersum Cimbros infœliciter pugnauit, legatis Cimbrorum sedem & agros, in quibus considerent, postulantibus Senatus negauit. L. Cassius COS. à Tigurinis Gallis pago Heluetiorum, qui à ciuitate secesserant, in finibus Allobrogum cum exercitu cæsus est, milites, qui ex ea clade superauerant obsidibus datis, & dimidia rerum omnium parte, ut incolumes dimitterentur, cum hostibus pacti sunt. Aurelius Scaurus legatus consulis, à Cimbris, fuso exercitu, captus est, & quum in consilium ab ijs euocatus deterreret eos, ne Alpes transirent Italiam perituri, eo quòd diceret Romanos uinci minime posse, à Bolo rege feroci iuuene occisus est. Ab ijsdem hostibus C. Manlius, & Q. Seruilius Cepio proconsules uicti prælio, castrisq; binis exuti sunt, octoginta millia militum occisa, calonum ac lixarum quadraginta millia. Secundum Po. Ro. iussionem, Cepionis, cuius temeritate clades accepta erat, damnati bona publicata sunt, primoq; post regem Tarquinium imperium ei abrogatum. hactenus Florus, qui etiam lib. 3. gestorum Romanorum cap. 3. Cimbricum bellum recitat, his uerbis: Cimbri ac Teutoni sedes quærebant, exclusiq; ex Gallia & Hispania, cum in Italiã remigrarent, miserunt legatos in castra Syllani: inde ad Senatum, petentes ut Martius populus aliquid sibi terræ daret, quasi stipendium, cæterum ut uellet manibus atq; armis suis uteretur. Sed quas daret terras P.R. agrarijs legibus intra se dimicaturus? Repulsi igitur, quod nequiuerant precibus, armis petere constituunt. Sed nec primum impetum Barbarorum Syllanus, nec secundum Manlius, nec tertium Cepio sustinere potuerunt. Omnes fugati, exuti castris, actum erat, nisi Marius illo sæculo contigisset. Velleius Paterculus secundo libro idem bellum ijsdem penè uerbis, quibus hic Tacitus, repetit.

V Varumq́;. QVINTILIVS VARVS Romanæ militiæ ſub Auguſto Cæſare in Germania princeps, à maioribus noſtris duce ARMINIO Cheruſco cum tribus legionibus, totidem alis & ſex cohortibus trucidatus eſt. Hiſtoriam L. Florus libro 4. cap. 12. in hunc modum deſcribit: Germani mores noſtras magis quàm arma ſub imperatore Druſo ſuſcipiebant, poſtquam ille defunctus eſt, Vari Quintilij libidinem ac ſuperbiam haud ſecus quàm ſæuitiam odiſſe cœperunt. Auſus ille agere conuentum, & in caſtris ſe direxerat, quaſi uiolentiã Barbarorũ, & lictoris uirgis, & præconis uoce poſſet inhibere. At illi qui iam pridem rubigine oblitas enſes, inertesq́; cernerent equos, ut primum togas, & ſæuiora armis iura uiderunt, duce Arminio arma corripiunt. Cum interim tanta erat Varo pacis fiducia, ut ne prædicta quidem & prodita per Segeſtem unum ducum, coniuratione commoueretur. Itaq; improuidũ, & nihil tale metuentem improuiſo adorti, cum ille (ô ſecuritas) ad tribunal citaret, undiq; inuadunt, caſtra rapiunt, tres legiones opprimuntur. Varus perditas res eodem quo Cannenſem diem Paulus, & fato eſt, & animo ſecutus. Nihil illa cæde per paludes, perq́; ſyluas cruentius, nihil inſultatione Barbarorũ intolerantius, præcipue tamen in cauſarum patronos: alijs oculos, alijs manus amputabant, unius os ſutum, reciſa prius lingua, quam in manu tenens Barbarus, tandem inquit, uipera ſibilare deſiſte. Ipſius quoq; conſulis corpus, quod militum pietas humi abdiderat effoſſum. Signa & aqlas duas adhuc & barbari poſſident, tertiam ſignifer priuſquam in manus hoſtiũ uenire teuulſit, merſaq́; inter baltei ſui latebras gerens in cruenta palude ſic latuit. Hac clade factum ut imperium quod in littore Oceani non ſteterat, in ripa Rheni fluminis ſtaret. hæc Florus, cui Velleius Paterculus aſtipulatur uolumine poſteriore: Vltimam, inquiens, impoſuerat Pannonico ac Dalmatico bello Cæſar manum, cum intra quinque conſumati tanti operis dies, funeſtæ ex Germania epiſtolæ cæſi Vari, trucidatarumq́; legionum trium, totidemq́; alarum, & ſex cohortium, adlatæ

Quintilij Vari cum Germanis pugna.

ſunt

sunt. Varus Quintilius in lustri magis q̃uàm nobili ortus fami lia: uir ingenio mitis, moribus quietus, ut corpore, & animo immobilior, ocio magis castrorum, quàm bellicæ assuetus militiæ: pæcuniæ uero quam non contemptor, Syria cui præfuerat, declarauit, quam pauper diuitem ingressus, diues pauperem reliquit. Is cum exercitui, qui erat in Germania præesset, concepit esse homines, qui nihil præter uocem membraq́ue haberent hominum, quiq́ue gladijs domari non poterant, posse iure mulceri. Quo proposito mediam ingressus Germaniam, uelut inter uiros pacis gaudentes dulcedine, iurisdictionibus, agendoq́ue pro tribunali ordine, trahebat æstiua. At illi, quod nisi expertus uix crederet, in summa feritate uersutissimi, natumq́ue mendacio genus, simulantes fictas litium series, & nunc prouocantes alter alterum iniuria, nunc agentes gratias, quod ea Romana iustitia finiret, feritasq́ue sua nouitate incognitæ disciplinæ mitesceret, & solita armis discerni iure terminarentur, in summam socordiam perduxere Quintilium, usque eo ut se prætorem urbanum in foro ius dicere, non in medijs Germaniæ finibus exercitui præesse crederet. Tum iuuenis genere nobilis, manu fortis, sensu celer, ultra barbarum promptus ingenio, nomine Arminius, Sigimeri principis gẽtis eius filius, ardorem animi uultu oculisq́ue præferens, adsiduus militiæ nostræ prioris comes, iure etiam ciuitatis Romæ ius equestris consequens gradus, segnitia ducis in occasionem sceleris usus est, haud imprudenter speculatus, neminem celerius opprimi, q̃ qui nihil timeret: & frequẽtissimũ initium esse calamitatis, securitatẽ. Primo igitur paucos, mox plures in societatẽ consilij recepit: opprimi posse Romanos, & dicit & persuadet: decretis facta iungit: tempus insidiarum constituit. Id Varo per uirũ eius gentis fidelem, clariq́ue nominis Segestẽ indicatur. Negat se credere, spemq́ue de Germanorum in se beneuolentia ex merito æstimare profitetur. Nec diutius post primum indicem, secundo relictus locus. Ordinem atrocissimæ calamitatis, qua nulla post Crassi in Parthis damnum, in externis

Inuide.

Arminius Cheruscorum princeps commendatur.

I ij gen-

gentibus grauior Romanis fuit, iustis uoluminibus ut alij, ita nos conabimur exponere: nunc summa deflenda est. Exercitus omnium fortissimus, disciplina, manu, experientiaq; bellorum inter Romanos milites princeps, marcore ducis, perfidia hostis, iniquitate fortunæ circumuentus, cum ne pugnandi quidem egregie, aut occasionis in quantum uoluerant data esse, potestas immunis, castigatis etiã quibusdam graui pœna, quia Romanis & armis & animis usi fuissent, inclusus syluis, paludis insidijs, ab eo hoste ad internetionem trucidatus est, quem ita semper more pecudum trucidauerat, ut uitam aut mortem eius nunc ira, nunc uenia temperaret. Duci plus ad moriendũ quàm ad pugnandum animi fuit: quippe paterni auitiq; exempli successor, se ipse transfixit. Vari corpus semiustum hostium lacerauerat feritas; caput eius abscissum, latumq; ad Marobo duum, & ab eo missum ad Cæsarem, gentilitij tamen tumuli sepultura honoratum est. huc usq; Velleius. Hac clade Romanorum adeo consternatum Augustum refert Suetonius Tranquillus in Octauij Augusti uita cap. 23. ut primum mori decreuerit, ne uideret Romam à Germano Arminio capi, excubias præterea tota urbe indixit, ne quis tumultus existeret, in portis stationes, extra præsidia disposuerit, & præsidibus prouinciarum propagauit imperium, ut à peritis & assuetis socij continerentur, Vouit & magnos ludos Ioui OPT. MAX. si Rempublicam in meliorem statum uertisset, postremũ per continuos menses barba capilloq; summisso, caput interdum foribus illideret, uociferans: Quintili Vare, legiones redde. diemq; cladis quotannis mœstum habuerit, ac lugubrem. Vbi uero Arminij cum Varo pugna commissa sit, explicatione dignum puto. Recentiores historici Ottho Frisingensis libro 3. cap. 4. Vrspergensis chronica, Picus in Staurostycho, Ioannes Nauclerus, Heinrichus Bebelius, Iacobus Vuimphelingius & Vlrichus Huttenus, apud Augustam Rhetiæ Vindelicorum appellatam, quòd Vindeliciæ sit finitima, editam affirmant, in eius argumentum publicum forum & eius turrim allegant, ciues

Augustus quantũ consternatus fuerit ex Variana clade

Variana pugna ubi cõmissa.

ues Perlaych & Perlachthurn, à perdita legione uocant. De quibus Ioannes Fœniseca præceptor aliquando meus hos uersiculos diuulgauit:

Cur me Perlegiam dicant, si forte requiris,
Iam tibi responsum perbreue siste dabo.
Non unum uerbum est, duo sed mea nomina sunto,
Quod perijt legio hic, Perlegiam uocitant.

At ea clades nō in Rhætia aut Vindelicia Romanorum prouincijs, & quæ nondum ad Germaniam pertinebant, sed in ipsa ueteri Germania facta est. Aeneas Syluius putat eam Maguntiaci gestam: ita enim scribit in Germania sua ad Martinum Mayer cap. 35 Maguntia urbs uetusta Variana clade insignis &c. Strabo in Cheruscis editam affirmat libro 7. his uerbis: Sugambri uicini Rheni amnis accolæ, belli exordia factitarunt, cum Melonem belli ductorem haberent, & exinde alij alias regni potentes dissiderent, & bellum pace soluerent, ac denuo desciuerint proditis obsidibus & calcata fide. Aduersus illos perfidia magnæ fuit utilitati. Quibus autem fides adhibita fuerat, ij magnas clades intulerunt, sicut Cherusci, & eorum ditioni subiecti. In quibus tres Romanorum ordines militum cum Imperatore Quintilio Varo fœderibus fractis per insidias obtruncati sunt. Multo autem certius pugnæ locum tradit noster Tacitus libro annalium 1. ostendens inter Albim & Rhenum, imò inter Luppiam & Amisiam amnes in Teutoburgiensi saltu Varum cum copijs cecidisse, uerba eius sunt: Ductum inde agmen ad ultimos Bructerorum, quantumq; Amisiam & Luppiam amnes inter, uastatum, haud procul Teutoburgiensi saltu, in quo reliquiæ Vari legionumq; insepultæ dicebantur. de Germanici Cæsaris contra Arminium expeditione & prælio scribit. Quātum igitur ego ex Taciti scriptis possum colligere, inter Cassulam Hessiæ urbem, & Padebornam Vuestualiæ Romanorum strages facta est. Eius oræ cultores digito monstrare poterūt saltum Teutoburgiensem & pugnæ locum: uicinas deniq; paludes, quarum sunt multa in Vuestualia, si Taciti hi-

storiam adhibuerint. Et certe singularum nationum eruditi in hoc incumbere deberent, ut quo loco res memorabiles uel à maioribus nostris, uel exteris gestæ fuissent, inuestigarent: ita enim & patriam & historias illustrarent. Principes in hoc doctos alere, instigare & adiuuare deberent, qui patrias uetustates inquirerent, & ad posteritatem transmiterent, ut postera ætas haberet historiarum lucem, & quales maiores habuisset, agnosceret: eorumque exemplo ad uirtutem accenderetur: nec academiæ hanc operam intermittere deberent, ne tantum peregrinis historijs, sed & patrijs aliquid operæ tribuerent. Sed inuenias paucissimos in Germania harum rerum studiosos, qui uetusta monumenta inquirant, ut historijs lucem adferant: plures autem Sardonio risu antiquitatis studium ridentes, inanem operam & superstitionem uocant. Quasi sola sit superstitio inuestigare historias patriæ, quæ unicuique chara esse debet, peregrinis uero annalibus addictum esse sit propemodum religio. Si nullam dicis superstitionem Græcorum atque Romanorum historias tractare, qui quæso inanem & superstitiosam operam audes dicere, patrias res inquirere, & eas celebrare? ô iniquitatem. Qui garriunt se Titi Liuij, Salustij, aliorumque autorum opera propter Latinæ dictionis puritatem solum legere, historia minime considerata, nullum neque iudicium neque sensum habent: ridiculum nanque est in oratione nihil aliud spectare, quàm uerborum ornatum. Velut si quis, ut sacra prophanis componam, sanctam legat scripturam, aut sacras audiat contiones, neglecto uerborum sensu, unde pietas haurienda est, dictionis splendorem & differendi artificium solum admiretur spectetque, stupidus lector & auditor est: ita plane uecors est, qui in historiarum lectione orationis succum & narrationem respuat, ad phrasim tantum attendens. In Germania maxime inferiore præclara facinora Romani gesserunt: in Bataui, Frisiis, Chaucis, Bructeris, Cheruscis, Catthis, inter Rhenum & Albim: hic si eruditi patrias regiones lustrarent, fluuiorum ripas, ueteraque monumenta inspicerent, collegiorū

In stupidos osores historiarū Germanicarū.

atque cœnobiorum bibliothecas excuterent, inuenirent haud dubie quibus ornarent patriam, & historias illustrarent. Arminius autem, ut ad historiam redeam, Cheruscorum princeps in exercitu suo contra Romanos habuit Cheruscos, Angriuarios, Bructeros, Chaucos, Cattos, Semnones, Langobardos, Marcomannos. Ipsum Tacitus in fine secundi annalium hoc elogio celebrat: Cæterum Arminius abscedentibus Romanis, & pulso Maroboduo regnum affectans, libertatem populariũ aduersam habuit: petitusq́ꝫ armis, cum uaria fortuna certaret, dolo propinquorum cecidit, liberator haud dubie Germaniæ, & qui non primordia populi Romani sicut alij reges ducesq́ꝫ, sed florentissimum imperium lacessierit: prælijs ambiguus, bello nõ uictus. Septem & triginta annos uitæ, duodecim potentiæ explevit: caniturq́ꝫ adhuc barbaras apud gentes, Græcorum annalibus ignotus, qui sua tantum mirantur: Romanis haud perinde celebris, dum uetera extollimus, recentium incuriosi. *Arminij commendatio.*

¶ Nec impune C. Marius in Italia. Nec impune, id est non frustra, nõ sine legittima caussã. Vel nec impune, nõ sine pœna & damno, maxima suorum clade, Caius Marius in Italia prope Vercellas in campo, cui Raudis nomen fuerat, Cimbros strauit: nam uelut Romani grauia bella damnaq́ꝫ Germanis intulerũt: ita uicissim ingentes strages receperunt, quas Paulus Horosius libro quinto capite 16. percenset: & addit Eutropius libro quinto: timorem Romæ grandem fuisse, quantum uix Hanibalis tempore, Punicis bellis, ne iterum Galli Romam uenirent. *Caius Marius Cimbros in Italia strauit.*

¶ Diuus Iulius in Gallia. Intelligit Iulij Cæsaris conflictum cum Ariouisto Germanorum rege, qui regno Galliarũ potitus, incredibiles Germanorũ copias secũ inuexerat, Harudes, Marcomãnos, Tribocos, Vãgiones, Nemetes, Menapios, Sedusios, aut ut ego legere malo Sebusios, Sueuos: tãtus tũ metus inerat Romanis, ut totis castris testamẽta obsignarẽtur. In Seq̃nis pugnatũ est, id est diœcesi Basiliẽsi & Sungauia: ibiq́ꝫ uictus est Ariouisti exercitus, ipse rex nauiculam deligatam ad *Iulius Cæsar cũ Ariouisto Germanorum rege conflixit.*

Rheni ripam nactus, fuga elapsus est. Hæc pugna creditur ad Diuum Apollinarem gesta, qui locus à Rheno & Basilea Rauricorum miliario germanico distat. In ea pugna Ariouistus duas uxores, unam Sueuam natione, quam domo secum adduxerat, alteram Noricam regis Voccionis sororem, quam in Gallia duxerat à fratre missam: & duas harum filias, alteram occisam, alterā captam amisit. Quam rem omnium diligentissime ipse Cæsar in literas retulit, primo belli Gallici: & deinceps Plutarchus in Cæsaris uita: L. Florus in libro 3. cap. 10. Paulus Horosius libro 6. cap. 7. Post hanc pugnam Cæsar Germanos trās Rhenum ponte multis diebus, summa difficultate & maximis impensis fabricato, aggressus, nihil memorabile & laude dignū gessit, tantum XVIII. diebus in Germania trans Rhenum consumpsit, & postquam audiuit Sueuos esse congregatos Romanorum aduentum expectare, atq; cum his decertare constituisse, in Galliam se recepit, pōtem rescidit, ne fugientem Sueui possent insequi. Ipsius hæc sunt Cæsaris uerba, ex quarto belli Gallici. Deinde Cæsar conscientia forsan rerum antea trans Rhennm parum magnificè gestarum, iterum pontem fabricat, atq; exercitum traducit: ipse huius reddit causam esse, quòd Germani auxilia contra se Treueris miserant, tandem reperit à Sueuis auxilia missa esse. Postquam audiuit Sueuos omnes in unum locum copias cogere, atq; his nationibus, quæ sub eorū sint imperio, denunciare, ut auxilia peditatus, equitatus'q; mittant, rem frumentariam præuidet, castris idoneum locum deligit. Vbijs imperat, ut pecora deducant, sua'q; omnia ex agris in oppida conferant, sperans Barbaros atq; imperitos homines inopia cibariorum adductos, ad iniquam pugnandi conditionem posse deduci. At ubi desperauit eos insidijs circumueniri posse, reducto exercitu, partem ultimam pontis, quæ ripas Vbiorum contingebat, in longitudinem pedum ducentorum rescindit, atque in extremo ponte turrim tabulatorum quatuor constituit, præsidium'q; cohortium duodecim pontis tuendi ponit, magnis'q; cum locum munitionibus firmat. Cæsaris sunt

Iulius Cæsar timuit Sueuos.

sunt libro 6. commentariorum belli Gallici. Vnde Pompeius obijcit Cæsari timiditatem & fugam: quam Lucanus libro 2. quoq; notat: Rheni gelidis quia fugit ab undis. Eutropius libro 6. Cæsarem bis in Germania infœliciter pugnasse tradit. Suetonius in uita Auli Vitellij gladij mentionem facit, quem diuus Iulius in Germania inferiore perdiderit. Porrò Ariouistũ Germani sua lingua Ehrenuest appellarunt: id uocabuli inclytum, magnificum, paternæ uirtutis aut nominis seruantissimũ ac strenuum assertorem significat. Siquidem Ehren est uirtus, nominis fama aut celebritas: Vest autem firmus, strenuus, constans. Romani peregrinam uocem non intelligentes, in Ariouistum detorserunt: cum nostri hodie Ernestum pro Ehrenuesto dicunt. ¶ Drusus ac Nero. DRVSVS Nero Cæsaris Augusti priuignus, Liuiæ Drusillæ filius, & Tyberij Cæsaris frater, ab Augusto in Germaniam missus, primo domuit Vsipetes, inde Tencatheros percurrit, & Cattos. Nam Marcomannorum spolijs insignibus quendam editum tumulum in trophæi modum excoluit. Inde ualidissimas nationes Cheruscos, Sueuos & Sicambros pariter aggressus est. Qui XX. cẽturionibus incrematis, hoc uelut sacramẽto sumpserant bellum, adeo certa uictoriæ spe, ut prædam in antecessum pactione diuiserint. Cherusci equos, Sueui aurum & argentum, Sicambri captiuos elegerant, sed omnia retrorsum. Victor nanq; Drusus equos, pecora, torques eorum, ipsosq; præda diuisit, & uendidit. Præterea in tutelam prouinciæ præsidia, atq; prouincias ubiq; disposuit. Per Mosam flumen, per Albim, per Visurgim, per Rheni quidem ripam, quinquaginta amplius castella direxit. Bonnam & Gesoniam cum pontibus iunxit, classibusq; firmauit: inuium, atq; inaccessum in id tempus Hercynium saltum patefecit. Et deniq; in Germania pax erat, ut mutati homines, alia terra, cœlũ ipsum mitius molliusq; solito uideretur. Deniq; non per adulationem, sed ex meritis defuncto ibi fortissimo iuuene, ipsi quod nunquam alteri Senatus cognomen ex prouincia dedit (accipe Drusum appellatum Germanicum)

Cæsar Iulius infœliciter pugnauit in Germania.

Ariouisti etymum.

Drusus Nero in Germania ipsos cecidit Germanos

Sed difficilius est prouincias obtinere, quàm facere: uiribus parantur, iure retinentur. Igitur breue id gaudium fuit, quippe Germani uicti magis, quàm domiti erant, moresq; nostros magis q̃ arma sub Imperatore Druso suscipiebant. Hactenus L. Florus de Ro. gestis lib. 4. cap. 12. Hic Drusus Germanicus perculit Germanos in suis sedibus in Germania secunda, inter Salam & Rhenum bello suis aspero: rursus tamen percussus, Germanis pœnam luit, collapso super crus eius equo, XXX. deinde die efflauit spiritum: corpus eius Romam Tiberius Cæsar frater uexit, & in C. Iulij tumulo condidit: quemadmodũ Liuius abbreuiatore Floro lib. 140 recitat. Strabo narrat Drusum in aqua uicisse Bructeros libro 7. Intersunt, inquit, inter Rhenum & Albim, amnes alij nauigijs permeabiles, è quibus est Amasia, in quo Drusus Bructeros nauali prælio superauit: hi similiter ab austro ad aquilonem in Oceanum elabuntur. Idẽ paulò infra: Est & Salas fluuius inter quem & Rhenum, cũ Drusus Germanicus belligeraret, domitis hostibus uictor oppetijt. Sunt qui apud Maguncaiacum ferãt Drusum extinctum, quod supra retuli. Alij circa Bingiũ infra Maguncaiacum ad Rheni ripam situm. Ego puto in Vuestualia, quam Salas perlabitur, & quondam Bructeri inhabitarũt, occubuisse Drusum. Aut potius in Hessia Vuestualiæ contermina: Drusi enim nomen referunt Dreysa oppidum, & Drusilla riuus, magno argumẽto ibi pugnasse atq; perijsse Drusum. Huius mortem longo carmine deplorat Ouidius ad Liuiam Drusillam Drusi matrem scribẽs, & passim in libris Tristium. Suetonius in uita Claudij Cæsaris cap. 1. & alij quos citauimus. Velleius Paterculus uolumine posteriore magnis Drusum ornat laudibus. Cura deĩde atq; onus Germanici belli delegata Druso Claudio fratri Neronis adolescenti, tot tantarumq; uirtutum, quot & quantas natura mortalis recipit, uel industria percipit: cuius ingenium utrũ bellicis magis opibus, an ciuilibus suffecerit artibus, in incerto est. Morum certe dulcedo ac suauitas, & aduersus amicos æqua ac par sui æstimatio inimitabilis fuisse dicitur: nam pulchritudo cor-

Drusus in Germania occubuit.

Drusus locis reliquit nomina.

poris ꝓxima fraternæ fuit. Sed illũ magna ex ꝑte domitorẽ Germaniæ, plurimo eius gentis uarijs in locis profuso sanguine, fatorum iniquitas, consulem agentem annum tricesimum, rapuit. Moles deinde eius belli translata in NERONEM est (cuius hic proxime Tacitus meminit) quod is sua & uirtute, & fortuna administrauit, peragratusq; uictor omnes partes Germaniæ, sine ullo detrimento commissi exercitus, quod præcipue huic duci semper curæ fuit; sic perdomuit eam, ut in formã penè stipendiariæ redigeret prouinciæ. Tum alter triumphus cum altero Consulatu ei oblatus est. De hoc Tyberio NERONE C. Tyberij Neronis ex Liuia Drusilla filio, & Drusi Germanici fratre, Tacitus libro annaliũ secundo narrat: quôd Germanico reditum suadens scripserit se nouies à diuo Augusto in Germaniam missum, plura consilio ꝙ ui perfecisse: Sic Sicambros in deditionem acceptos: Sic Sueuos, regemq; Maroboduum pace obstrictum: posse & Cheruscos cæterasq; rebelliũ gentes, quando Romanæ ultioni consultum esset, internis discordijs relinqui. Apud eundem Tacitum libro 2. iactat Maroboduus se duodecim legionibus petitum duce Tiberio, illibatã Germanorum gloriam seruauisse, mox conditionibus æquis discessum. Suetonius Tranquillus in Tiberij uita tradit Tiberiũ post Pannonicum, gessisse Germanicum bellum, in quo XL. milia deditiorum traiecerit in Galliam, iuxtaq; Rheni ripam sedibus assignatis collocauerit. Meminit huius belli etiam Horatius libro 4. carminũm, oda 14.

Tyberius Nero Germanos uicit.

Maior Neronum, mox graue prælium
Commisit: immanesq; Rhetos
Auspicijs pepulit secundis.
Nilusq; & Ister, te rapidus Tygris,
Te cede gaudentes Sicambri
Compositi tis uenerantur armis.

Germanicus Cæsar afflixit Germanos marte.

¶ Germanicus. GERMANICVS Drusi Germanici & iunioris Antoniæ filius, Augusti nepos, à Tyberio Nerõe patruo adoptatus, in Germaniã missus est abolendæ magis infamiæ, ob

amissum cũ Quintilio Varo exercitum, quã cupidine proferẽdi imperij, cõtra Arminium Cheruscorum principem pugnauit, q in exercitu suo Marsos, Bructeros, Tubantes, Vsipetes, Angriuarios, Cattos, Chaucos, Cheruscos, Semnones, Langobardos, Marcomannosq; habuerat: quantumq; Amisiam & Lupiam amnes inter, uastatum, haud procul Teutoburgiensi saltu, in quo reliquiæ Vari legionumq; insepultæ dicebantur. deinde ad Visurgis fluminis ripam in campo Idistauiso, Albi propius quàm Rheno, magna Populi Romani & Germanorum iactura: quomodo Cor. Tac. copiosissime libro 1. & 2. exequitur. Ita Germani, referente Strabone libro 7. clarissimum Germanico præbuere triumphum. In quo illustrium uirorum simul & fœminarum ducta sunt corpora, Semiguntus Segesti filius Cheruscorum ductor, & soror eius. Vxor autem Arminij, cuius ductu & auspicijs in Cheruscis conflatum est bellum, in fœderum fractione contra Quintilium instituta, qui nunc etiam bellum ipsum continet. Eius fœminæ nomen est Thosnelda. Secum erat filius trimus Tumelicus nomine. Item Sesithacus Aegimeri filius Choruscorũ ductoris, eiusq; uxor Rhamis Vcromiri filia Battorum principis, Deutorixq; Bætoritis filius, Melonis fratris, Sugambri filius. Aegestus quoq; socer Arminij ab eo dissentiens, inchoante bello obseruato tempore transfuga ad Romanos transiuit. Et traductis in triumpho cognatis patris aderat, honorificè ipse in ducendo habitus, in ipsa pompa incedebat. Et Libijs Cattorum sacerdos, alijq; mortales ex direptis gentibus protrahebantur, Cathilci, Ampsani, Bructeri, Vsipetes, Cherusci, Cattuarij, Catti, Landi, Subattij. Hæc Strabo. Multa de Germanico Tranquillus memorat in Tyberij, Caligulæ & Claudij uitis. Porrò Germanici nomen primum Drusus tulit testante Floro libro 4. cap. 12. his uerbis. Druso, quod nunquam alteri, Senatus cognomen ex prouincia dedit. Addit Suetonius in Claudio. Senatus Germanici cognomen ipsi, posterisq; eius decreuit. Traiano quoq;, ut Plinius Panegyrista ait, cum Germaniæ præsideret, Germanici

Germanici triumphus.

Germanici cognomen qui usurpauerint.

manici

manici nomen ex urbe missum fuit. Domitianus & ipsum Germanici cognomentum usurpauit. Martialis:

Nobilius tribuit domito Germania Rheno.

Vitelllius præterea uini & cibi meridiani plenus; ad milites accessit, Germanicus dictus est, quod cognomen cupide recepit, teste Plutarcho in uita Galbæ, & post illos Traianus, Iulianus, Galienus ac Caracalla. ¶ Mox ingentis C. Cæsaris minæ in ludibrium uersæ. Tacitus in uita Agricolæ: Agitasse C. Cæsarem de intranda Britannia satis constat, ni uelox ingenio, mobilis pœnitentia, & ingentes aduersus Germanos conatus, frustra fuissent. Velleius autor est: Germaniam auersis domitoris sui oculis rebellasse. Ideo Caligula expeditionis Germanicæ impetum cœpit: neq; distulit, sed legionibus & auxilijs undique excitis, delectibus undiq; acerbissime actis, contracto & omnis generis comeatu, quantum nunquam ante alter, ingressus est: confecitq;, modo tam festinanter, & rapide, ut prætorianæ cohortes contra morem signa iumentis imponere, & ita subsequi cogerentur: interdum adeo segniter & delicate, ut octophoro ueheretur, atq; à propinquarum urbium plebe uerri sibi uias, & conspergi propter puluerem exigeret. Postquàm castra attigit, nihil amplius quàm Admimocino Bellini Batauorum regis filio, qui pulsus à patre cũ exigua manu trãsfugerat, in deditionem recepto, quasi uniuersa tradita insula, magnificas Romam literas misit, monitis sæpe latoribus, ut uehiculo ad forum usq; & curiã pertenderent, nec nisi in æde Martis, ac frequente Senatu COSS. traderent, Suetonij uerba refero, quæ in Caligulæ uita scribit. Aduersus Barbaros minacissimus fuit. Cum trans Rhenum inter angustias, densumq; agmen iter essedo faceret; dicente quodam, non mediocrem fore consternationem, sicunde hostis appareat: equum ilico conscendit, ac propere uersus ad pontes, ut eos calonibus, & impedimentis stipatos reperit: impatiens moræ per manus, ac super capita hominum translatus est. Mox etiam audita rebellione Germaniæ, fugam & subsidia fugæ classes apparabat uno solatio.

C. Caligulæ Germaniã filij in Germanos expiditio.

Ridicula Caligulæ in Germaniã expeditio.

latio acquiescens, transmarinas sibi superfuturas prouincias, si uictores alpium iuga, ut Cimbri, uel etiam urbem, ut Senones quondam occuparent. Hactenus Tranquillus, cui Eutropius subscribens, Bellum inquit, contra Germanos suscepit, & ingressus Sueuiam strenue nihil fecit. Habes cur Tacitus dixerit C. Cæsaris minas in ludibrium uersas. ¶ Inde otium. Inde ab C. Cæsaris ætate otium, quies belli, non petiti Romanorum armis, nec ipsi excursiones fecerunt in prouincias Ro. transrhenanas uel transdanubianas, sed potius se ipsos mutuis bellis attriuerunt, donec nostræ, inquit Ta. discordiæ & ciuilium armorum occasione expugnatis, legionum hybernis, q̃ in ijs prouincijs habuerant Romani, Gallias affectauere, quemadmodum olim C. Iulij Cæsaris ætate & imperio, Ariouistus Galliarum regno potitus fuerat, ac deinceps Burgundiones, Nuithones, Langobardi, mox Gotthi, Franci, Alemanni affectarunt Gallias, ut ex historijs notum est, & nos supra admonuimus. ¶ Hyberna sunt loca in quibus milites hyberno tempore commorantur. Hybernacula uocamus ipsa tentoria. ¶ Triumphati magis, q̃ uicti sunt. Sentit Germanos magis triumphatos, q̃ uictos, hoc est, de illis triumphos & quidem falsos esse actos, nunquam uere uictos. Sicut Florus ait libro 4. cap. 12. Germaniam utinam uincere tanti non putasset Augustus, magis turpiter amissa est, quàm gloriose acquisita. Et infra: Germani uicti magis, quàm domiti erant, moresq́ nostros magis quàm arma, sub imperatore Druso, suscipiebant. Qui historias diligenter excusserint, probe intelligent quoties falso triumpharint de Germanis imperatores Romani. Caligula fugacissimus imperator, & qui in Sueuia nihil strenue egit, de Germanis triumphauit, ut Persius Satyra sexta meminit, & Suetonius Tranquillus indicat, ita Domitianus falso de Germanis triumphauit, quod in Agricolæ uita noster Tacitus, Dion Græcus, & Eutropius innuunt. Sic Claudius Vitellius, Galienus, & alij multi arroganter triumpharunt, Germaniciq́ cognomẽtum sibi desumpserunt. Vniuersa tamen Germania nunquam penitus

Arma pro bellis. *Germani in Gallias.* *Hyberna.* *Hybernacula.* *Germani nunquã uere uicti.* *Romani Imperatores falso triumpharunt de Germanis.*

penitus in prouinciam redacta, Romanoq́ imperio subiecta fuit, quamuis Ro. Imperatores quasdam secundæ Germaniæ nationes subegerint, imò nobis potius Ro. imperium diui Charoli Magni auspicijs, qui Francus erat natione, subiectum est, ut ab eo tempore dederimus Imperatores Augustos impio Romano, Romani uero nunquam dederint Germanis. Nos imperio Augusto imperauimus, nunq́ autem illud nobis, nisi ab eo tempore q̃ illud ad maiores nostros translatũ, ultro recepimus.

Germania nunquam tota Romanis fuit subdita

Nunc de Sueuis dicendum est, quorum non una ut Cattorũ Tencterorumúe gens: maiorem enim Germaniæ partem obtinent, proprijs adhuc nationibus nominibusq́ discreti, quanquam in cõmune Sueui uocētur, Insigne gentis, obliquare crinem, nodoq́ substringere. Sic Sueui à cæteris Germanis: sic Sueuorum ingenui à seruis separantur: Sic in alijs gentibus seu cognatione aliqua Sueuorum, seu (quod sæpe accidit) imitatione, rarum & intra iuuentæ spacium: apud Sueuos usq́ ad canitiem horrẽtem capillum retro sequũtur, ac sæpe in ipso solo uertice religant. principes & ornatiorem habent. Ea cura formæ, sed innoxiæ. Neq́ enim ut ament amenturúe: in altitudinem quandam & terrorem adituri bella compti, ut hostiũ oculis ornantur.

Sueui.

SVEVI ueteres, Herminones, id est mediterranei Germaniæ fuerunt populi, Plinio lib.4.cap.14. autore, amplissimi potentissimiq́, Albis fluuij accolæ, id ex probatissimis ostendam autoribus. Lucanus Cordubensis libro 2. Pharsaliæ ultra Albim collocat, hoc uersu:

Sueuorum ueterum sedes.

Fundit ab extremo flauos aquilone Sueuos
Albis.

Similiter Strabo libro 7. Sueuorum gens, inquit, amplissima, è Rheno siquidem usque ad Albim peruenit fluuium: eorum portio etiam trans Albim loca depascitur, quemadmodum Eumōdori & Lancosargi. Et infra: Australis pars Germaniæ trās Albim fluuium, quæ quidem contigua est, à Sueuis adhuc tenetur. Præterea Ptolemæus libro 2. cap. 11. Sub Sidinis Rutiçij habitant usque ad Vistulā fluuium. Interiores autem & mediterraneæ gentes maxime sunt Sueui Angili. Qui magis orientales sunt quàm Langobardi protensi ad septentrionem usque ad medium Albis fluuij. Et uersus Sueuos Semnones, qui habitant post Albim, à præfata parte uersus orientem usque ad Sueuum fluuium. Vibius Sequester: Albis Germaniæ fluuius Sueuos à Ceruetijs diuidit, mergitur in Oceanum. Horū testimonio fultus, & quia Cimbris & Sueuico mari facit proximos Tacitus, affirmo Saxoniam incoluisse Sueuos, ab Holsatia & Danomarchia, Cimbrorum sedibus, & Sueuico, hoc est, Pomeranico mari, ad Boiohemicum usque saltum: ubi nunc est prouincia Brandenburgēsis, quā Marchiā germanico uocabulo appellant, & Pomerania: ad Albim, Sueuum, Hortellum, Hauelum, Oderam, ac Zuenum flumina. Saxonia nanque multo latius patebat olim, quàm nunc. Sicut diligenter Albertus Crantzius libro primo Saxoniæ capite primo describit: Initium, inquit, Saxonicæ nationis est trans Albim ab Holsatia: inde trāsiliens Albim, per diœcesim Bremensem in Vuestualiam usque ad Rhenum ferè pertingit: abinde uero in Hessiam peruenit ad Hercyniam syluam (qui nunc Hertici montes dicuntur) pertingens ad confinia Thuringiæ, in qua olim non contemnendā partem Saxones militiæ stipendium à Francis, quibus militauere, susceperant. Inde iterum sub montibus longo tractu peruenit in regionem Albi non longinquam, complectens Vuitenbergū, & confinia eius, quæ nunc superior Saxonia dicitur: duobus principatibus Saxoniæ titulum sibi uendicantibus: legitima quidem successione ad principes inferioris Saxoniæ omnis regio pertinet, sed superiorem apprehenderūt Misnēses

Saxoniæ amplitudo.

Saxonia superior.

Marchi

Marchiones, cum dignitate electuræ, quæ illi inseritur principatui. Meditullium autem huius, quam descripsimus prouinciæ, totum ex Vandalico, id est, Sclauico, solo redactum est in linguam & mores Saxonum: terra uidelicet, Brunsuicensis, Luneburgensis, Magdenburgensis, Halberstadensis. Ad eandem uero nationem pertinet omnis Marchia Brandenburgensis, ex eodem solo Vandalico capta, ac uersa in linguam Saxonum & mores. Hactenus Saxoniæ descriptio ex Crantzio. Ipsos Sueuos Iulius Cæsar Commentariorum belli Gallici lib. 4. gentem maximam & bellicosissimam Germanorum omnium uocat. Seneca in Medea nobiles, Plutarchus in Cæsaris uita præstantissimos Germanorum. Strabo libro 4. potentia & hominum frequentia reliquos antecellere: Lib. 7. gentem amplissimam: Florus libro 4. ualidissimam: Tacitus libro 19. annaliũ gentem fideicommissæ patientiorem; Horosius maximam, ferocissimam, ualidissimamq́ue gentem libro 6. cap. 9. Adeo semper clarissima fuit Sueuorum fama; nec una gens, sed in plurimas nationes diuisa, suis tamen nominibus discreta: nempe in Semnones, Langobardos, Reudignos, Auiones, Anglos, Varinos, Eudoses, Suardones, Nuithones, Hermũduros, Nariscos, Marcomannos, Quados, Marsignos, Gothinos, Osos, Burios, Lygios, Arios, Heluecones, Manimos, Elysios, Naharualos, Gothones, Rugios, Lemouios, Suiones, Aestios, & Sitones: qui in cõmune uno nomine Sueui nominantur. de quibus singulatim in hoc libello. Paulus Horosius libro 1. cap. 2. omnium gentium Sueuorum quinquaginta quatuor esse refert. Sed qua fortuna, quo duce Sueui è pristinis suis sedibus, quæ in Saxonia ad utrãque ripam Albis fluuij fuerant, emigrauerint, & in Rhetiã atque Vindeliciæ partem Romanorum prouincias, concesserint, ubi nunc habitant, historiæ tacet: Tempus mutat omnia, nec unquam est in rebus huius mundi stabile atque perpetuum, fieri potuit, ut à Saxonibus fortioribus sint è pristinis sedibus pulsi, aut sua sponte mansiones suas reliquerint, nouasq́ue quæsierint. Strabo reuera ad Danubij fontem locat Sueuos li. 4. sub finem.

Inferior Saxonia.

Sueuorum gentes & nationes.

Sueui è Saxonia secedentes in Rhetiã cõmigrarunt

Primum, inquit, est horum trans Rhenum, & lacum in orientem uergens, mediocriter sublime dorsum, quo in loco Istri fontes iuxta Sueuos, & Hercyniam syluam sunt. Vnde colligo Sueuos tempestiue in Rhetiam incursasse: sub Augusto nanque & Tyberio floruit Strabo, & Tacitus annalium primo memorat sub Tyberio Rhetiam à Sueuis petitam. Hinc Ausonius Burdegalensis, qui sub Valentiniano & eius filio Gratiano Imp. Aug. claruit circa dominicæ incarnatiõis annũ CCC. LXXX. in Sueuis oriri Danubium refert his uersibus alloquens Valentinianum & Gratianum:

Danubius penitis caput occultatus in oris
Totus sub uestra iam ditione fluo.
Quà gelidum fontem medijs effundo Sueuis
Imperijs grauidas quà seco Pannonias.

Vuitichindus Saxo, qui sub Othone Imperatore, primo Anno dominicæ incarnationis DCCCCL. claruit, libro primo gestorum Saxonicorum scribit, Sueuos transalbinos illam quam incolunt regionem eo tempore inuasisse, quo Saxones cum Langobardis Italiam adierint. Cuius profectionis etiam Albertus Crantzius libro 1. Saxoniæ meminit. Nos uero hic digressi Sueuia ueteri, nostræ recentioris descriptionem paucis dabimus. Habet hæc ab ortu solis Baioariã, ab occasu Elsatas Rhenũque, Alpes meridionalem plagam claudunt, septentrionalem Francia finit. Separata est in plurimas regiones ac tractus suis nominibus distinctos: in Algouiam, Turgauiam, oram Podamici lacus, Ergauiam, Hegouiam, Clecgauiam, Prisgauiam, Martianum nemus, Badensem prouinciam, Vuirtenbergensem ducatum, Zabergauiam, Chreychgouiam, Brurinum, Albam, Albuchum, Hortfeldum, Plossenum, Ostbergum, Reyschnauiam, Risam, Hanecampum, Norgauiã. Algauia adhæret Alpibus, Licum, Virdonem, & Ilerum, à quo Ilergauia uicina ora nomẽ habet, effundit: Vrbes habet multas, Abuziacum, id est, Fusen, Kauffburnum, Campodunum meo Iohanni Serrano diligenti homini natale, Memmingiacum, Isenachum. Terra est pauló sterili

Sueuiæ recentioris situs, & limites.

Algauia.

Ilergauia.

sterilior, nemorosa, diues tamen pecorum. Turgauia, à Turo amne quo irrigatur, dicta, habet Sanctogallum, Abbatis cellā, Turegum oppidum quondam Sueuorum. Ora Podamici lacus uitifera, habet Constantiam, Vberlingum, Mersburgum. Ergauia thermas Heluericas, Oberbaden uulgo dictas. Hegouia, Scheffhusium, Stullingam, Cregiam & Tuieliam arces. Clecgauia uicum Hallou. Prisigauia habet Friburgum academia celebrem, Brisacum Rhenanam urbem, unde & Prisigauiæ nomen. Martianum nemus Hercyniæ caput uulgo nigrā syluam dicunt, habet Villingum, Rotwilam, parens est Danubij atq; Nicri, etiam Baronatū in Hercynio saltu, unde exit Danubius, Tacitus Abnouam nominat. Prouincia Badensis Marchioni subdita, urbes habet Badenam principis sedem & salubribus thermis claram, Pfortzheymium Ioannis Reuchlini patriam, syluam Hagenschies, Rhenum allabentem, Nagoltam & Entium flumina. Vuirtenbergensis ducatus oppidis abundat, Studgardia metropolis, & principis sedes: in eo duca tu est Vuayblinga, & Alta Stauffen, quæ imperio Romano dederunt Augustos, Fridericum Barbarossam, Chunrados, Heynrichos, Philippos. Nicer a[illegible] is mediam oram percurrit, & multis fluminibus acceptis, quorum præcipui sunt Nagolta, Remisus, Coccherus, Iagusta, in Rhenum properat: ubiq; ferme uitifer est, uinum accolæ Niceranum seu Neccharense uocant, in uniuersam exportatur Sueuiam. Zabergauia huius regiōis est portio, ab amne Zabero appellata, urbibus q̄q; decorata, Binica & Bracana. Chreychgouia ad Nicrū, Haylprunnum, & Vuimpinam habet. In Brurino Bruchsela ac Bretta Philippi Melanchthonis natale, sita sunt. Alba ad caput Plaui fontis, & Plauburni oppidi, Reutlingum transcendendo, posita est. Plauburnū ad pedem montis Albæ in ipsis faucibus iacet, obscurum alioqui oppidum, sed quod nobilitauit sua natiuitate festiuiss. uir D. Ioan. Magenbuchus medicus præter summam pietatem, incomparabili eruditione ac humanitate præditus. Albuchus lucus supra Gemundam iacet, cui uicinus est

Turgauia. Ora Acronii lacus. Ergauia. Hegouia. Clecgauia. Prisigauia. Martianū nemus. Baronatus Badensis prouincia. Vuirtenbergensis ducatus. Nicer. Zabergauia. Chreychgouia. Brurinum. Alba. Albuchus.

Hortfeldia saltus Hortfeldensis, à glebæ duritia appellatus, & Plossenus,
Plossenus Ostbergus Danubiū prospicit. Ad aquilonem Risa, quæ ueteris
saltus. Rhetiæ nomenclaturam retinet, sequitur: in qua sunt Nordlin
Ostbergus. giacum, Bopfingum, Vuendigum, & Oetingensis comitatus.
Risa. Cui hæret Hanecampus, in quo mons Auellanus, ager Suarſ-
Hanecāpus feldensis cum monasterio & castello Heydenheymio, Guncen-
Suanfeldia. husium & Alemannus fluuius, à quo etiam ora adiacens appel-
Alemanni lationem habet: uulgo an der Altmul dicitur. Inde est Nord-
ora.
Nordgauia gauia habens Vueyssenburgum, & Suabachium urbes. In-
sunt etiā agri ualles'q; ab præterlabentibus amnibus appellatio
Vallas Sue nem recipientes, uelut est uallis Coccherana, Vulsana, Remisa
uia. na, Prentiana, Guntiana, & campus Lyci, in quo Otho Impe-
rator primus Hungaros prostrauit. Insuper tota Sueuia par-
tim plana est, partim montosa: syluas habet plurimas, quarum
omniū mater est Hercynia, q̄ frequentem præbēt uenationem,
amnes fontes'q; lympidissimos è montium iugis defluentes, &
per ualles iucundo murmure strepentes, uberem largiuntur pi
scationem. Fluuij ueteribus noti, sunt Rhenus, Danubius, Li
Sueuiæ flu- cus, Virdo qui Vuertaha, Nicer, Alemannus: ignobiliores
mina. Iler, Guntia, Mindula, Camilachus, Plauus, Prentius, Ega, Zu
sum, Smutter, Egyssus qui in Danubium corrūt. Coccherus, Ia-
gosta, Remisus, Vulsus, Entius, Nagolta, Rheno cum Nicro
Alemannia confluunt. Ipsam Sueuiam Alemanniam quoq; appellatam, su
est Sueuia. pra retuli. Paruit olim suis regibus ac ducibus, quos in Chro-
nicis suis Ioannes Nauclerus celebrat, quibus in Chunradino
ultimo Sueuorum principe extinctis, collapsum est regnum, &
Ciuitates in plures dynastias diuulsum. Ciuitatibus liberis & imperiali-
Sueuorum bus potior ps subiacet. Eæ sunt Augusta et Vlma insigniores,
imperiales Hala, Heylbrunnum, Vuimpina, Vueyla, quæ nobis D. Iohan-
nem Brentium primarium theologum, & D. Iohannem Schu
tium insignem medicum edidit. Reutlingum, Esselinga, Ge-
munda, Giengena, Biberachum, Rauaspurgum, Constantia,
Vberlingum, Lindauium, Isenachum, Campodunum, Mem-
mingiacum, Chauffburnum, Vuerdea, Nordlingiacum, Bop

fingum, Ala, Dancelſpuhelium, Vueyſſenburgum. Reliqua portio aut Auſtriæ, uel Palatinis, Vuirtenbergenſi & Badenſi principibus, aut Auguſtenſi & Conſtantienſi epiſcopis: & Comitibus, Baronibus atq; nobilibus paret: omnes tamen Rom. atq; Germanorum Imperatorem Auguſtum agnoſcunt, & imperantem audiunt. Hæc recentior Sueuia Rom. & Germanorum regno Imperatores Auguſtos dedit, primum Rudolphū Sueuorum principem, qui in Vorcheymio à principibus Ger. rex creatus contra Heinrichum quartum, & à ſummo pontifice Gregorio diademate regio inſignitus fuit: deinde Chunradum tertiū Friderichi Comitis de Stauffen & principis Sueuorum filium, Francorum quoq; ducem. Tertio Friderichū Primum Friderichi Monoculi filium, & Chunradi fratruelem, cognomento Barbaroſſam. Quarto Heinrichum ſextum Aeneobarbi filium. Quinto Philippum Heinrichi fratrem Barbaroſſæ filium. Sexto Friderichum ſecundum Heinrichi ſexti filium. Septimo Heinrichum Friderichi ſecundi filium, & mox poſt illum, Chunradum quartum Friderichi ſecundi filium. Hos reges Sueuia protulit. Ad ueterem unde digreſſus ſum Sueuiam redeo. Is qui ante aliquot ſæcula Saxonum iura conſcripſit, potiſſimam Saxoniæ principū & dynaſtarum nobilitatem à Sueuis ortam teſtatur, qui uidelicet pridem Saxoniam & Albim fluuium tenebant. Accipite inquit, genus ſatraparum Saxoniæ. Principes Aſchaniæ, & Brandenburgenſis, Orlemundanus, & Marchio Miſſenenſis, & Comes à Brene: hi omnes Sueui ſunt. E Baronibus Sueui ſunt, Baro à Hackenborn, Baro à Geneys, Baro à Mœhele. E iudicibus, Scabinos uocat, imperialibus Sueui ſunt Trebulanus, Ederſtorphius, Heynrichus Iudas à Schneitlingen, Præfectus Albrechtus à Spondau, Eberhardus & Chunradus à Schneytlingen: & Scrapeni filij à Ierſchleuen, Anna à Ierſchendorff. Hermānus à Mering, Heydolphi filij à Vueyningē, & is q eſt Schedorphij, Hi omnes Sueui ſunt. Qui ſunt à Brunſuigo, Lunenburgo, Pabenburgo, Oſtenburgo, Aldenhuſio Sueui ſunt: Et ij qui à Vuerningenrade, Arn-

Speculum Saxonicum

Saxonum principes Sueui fuerunt. Similiter alij regionis ſatrapæ.

steyn, Besenrode, Armersleuen sunt: Similiter Burggrauij Gibichensteynenses, praeses Halberstadiensis, & a Susselitz, & a Liechtenbergo, a Doeben, hi omnes genere Sueui sunt. Nec praetereundum mihi hic est, quod Pomponius Mela libro 3. & Plinius libro 2. cap. 69. ex Cornelio Nepote repetunt. Qu. Metello Celeri, C. Africani in consulatu collegae, tum in Gallijs pro consuli, Indos quosdam a rege Sueuorum dono datos, qui ex India cōmertij causa nauigātes, tempestatibus essent ex Indicis aequoribus abrepti, emensiq; quae inter erant, tandem in Germaniae littora exijsse. Inde enim colligo Sueuos accoluisse Oceanum Germanicum, quem mox Sueuicum appellat Tacitus, quòd etiam in Agricolae uita idem noster Cornelius tradat, ipsū aequor nauigasse Sueuos, & suos habuisse reges, quorum in annalibus mentio, Maroduum, Tudrum, Vannium, Sydonem, Italicum, Vangionem, reliquorum mentio extat apud Ammianum Marcellinum, & Iohannem Nauclerum Chronographū.

Sueui suos habuerunt reges.

Insigne gentis obliquare crinem. Hoc idem Iuuenalis sat. 3 de omnibus Germanis scribit:

Caerula quis stupuit Germani lumina, flauam
Caesariem, & madido torquentem cornua cirrho.

Martialis initio epigrammatum de Sicambris:

Cimbris in nodum tortis uenere Sicambri.

Crinem torquent calamistro.

Et licet, inquit, Tac. aliae Germanorum gētes in calamistrando torquendoq; capillitio, seu cognatione aliqua Sueuorum, seu quod saepe accidit, imitatione, eundem Sueuorum morem imitentur, tamen rarum est penes illas, & intra iuuentae tantū spacium ac Sueui usque ad caniciem horrentem retro sequuntur capillum, ac saepe in ipso uertice religant. Quemadmodum Cattorum morem in submittenda barba, imitantur etiam alij Germanorū populi. Variat hic lectio, alij codices habent, Atq; in solo uertice religatur. Et hostium oculis armantur.

Semnones.

Vetustissimos se nobilissimosq; Sueuorū Semnones memorant. Fides antiquitatis religione firmatur. Stato

tempore

tempore in sylvam Augurijs patrum & prisca formidine sacram, omnes eiusdem sanguinis populi legationibus coeunt, cæsoq; publice homine celebrant, barbari ritus horrenda primordia. Est & alia luco reuerentia. Nemo nisi uinculo ligatus ingreditur, ut minor, & potestatem numinis præ se ferens. si forte prolapsus est, attolli & insurgere haud licitum. per humum euoluũtur, eoq; omnis superstitio respicit, tanquam inde initia gẽtis, ibi regnator omnium Deus cætera subiecta atq; parentia. Adijcit autoritatem fortuna Semnonum. centũ plagis habitatur, magnoq; corpore efficitur, ut se Sueuorum caput credant.

* Dixit Sueuos non unã ut Cattorum Tencterorumúe gentẽ, maiorẽ Germaniæ partẽ obtinere, ꝓprijs adhuc nationibus nominibusq; discretos: q̃s gẽtes & natiões singulatim explicat, primum SEMNONES, quos fuisse Sueuos etiã alijs Tacitus ostendit libro 2. historiæ Augustæ his uerbis: Non modo Cherusci socijq; eorum, uetus Arminij miles, sumpsere bellum, sed è regno etiam Marobodui Sueuæ gentes, Semnones ac Langobardi defecere ad eum. Velleius posteriore uolumine: A Rheno usq; ad flumen Albim, qui Semnonum Hermundurorumq; fines præterfluit, Romanus cum signis perductus exercitus. His accedit etiam Strabo libro 7. de Maroboduo scribens: Reuersus inquit, in patriam magnum adeptus est potentatum, & præter eos, quos ante dixi, populos etiam Luios gentem sanè permagnam, & Zumos, & Butones, & Mugilones, Sibinos, & ipsorum Sueuorum nationem amplissimam, Semnones imperio suo adiecit. Postremo etiam Ptolemæus Sueuos fuisse affirmat, & sedes ipsorum ultra Albim statuit, hoc modo: Suevi Semnones post Albim uersus orientem usque ad Sueuum fluuium perueniunt. Ergo in Lusatia ac Marchia Bran-

Semnones Sueuorum natio.

Sueuus fluuius.

denbur

deburgen. habitarũt, ab Vuittenberga & Dorgano Saxonicis urbibus, Perolinũ usq;, quã Sueuus amnis, accolæ Spreuũ appellãt, perlabitur. Vbi nunc sunt Cotuuicus, Luca, Haganũ Lubana, Besica, Hertzpergũ, Paucenũ, Gubiũ, Crossenũ, Calo, Camẽtia, Freyberga. Interiacet nanq; Lusatia media inter Slesiam, atque Misniam, utriusq;, portio regno Bohemorum subiacet, & partim Marchioni Brandenburgio. Habet ab oriente Silesiam, á meridie Bohemiam, ab occasu Misniam, ab Septentrione Marchiam. Sueuus fluuius mediam percurrit. Nissa é Bohemia lapsus eandem rigat & in Oderam infra Gubium transit: Albis latus occiduum claudit, Odera orientale. Gens ipsa partim Germanico idiomate, partim Sclauico utitur. Terra frumenti ferax. Hos Semnones arbitrantur in Galliam Celticam migrasse, & cõdidisse Brixiam, Veronam, Ticinum, Mediolanum, Comum, Bergomum, Tridentum, Vicentiam atq; Senam: deinde Brenno duce Romani ui cepisse, anno trecentesimo & sexagesimo & pauló plus ab urbe condita: quam opinionem firmis rationibus non possum tueri. Puto uero huius opinionis assertores Senonum cognomine falsos: nam fuerunt huius appellationis etiam in Lugdunensi Gallia populi, ad Padũ fluuium,. Liuio libro quinto, Straboni in 5. Ptolemæo libro 2. cap. 8. & alij in Norico seu Vindelicia, Floro lib. 4. cap. 12. Itaq; quicquid ueteres historici de Gallis Senonibus prodiderunt, hi nimium Germaniæ laudum ambitiosi, Sueuis Semnonibus attribuerunt. ¶ Prisca formidine religione ac ueneratione: supra nanq; Tac. ostẽdit Germanos consecrasse lucos & nemora, deorum'q; nominibus appellasse: á qua superstitione Seneca quoq; Sueuos celebrat in Medea inquiens:

Lusatiæ urbes.

Senones Galli.

Senones Norici.

Sylua auguriis patrum sacra in Sueuis.

Lucis nobiles Sueui Hercyneis.

Verum hanc syluam monstrare non possum, quód in nostrorũ literis nihil relatum sit de illa: & fieri potuit, ut hoc Saxonicum, seu potius Marchiacum nemus, dudum sit excisum, id quod multis alijs accidit. ¶ Cæso'q; publice homine. Sic Mercurius apud Germanos humano sanguine placabatur: quemadmodum

Sueui sanguine humano litabant.

modum antea relatum est, huic Sueuos Semnones litasse non dubito, nisi mallis Isidem intelligere cruentis hostijs placatam, quod minus puto: Velut itaq; Terra arborum syluarumq; parens est, ita Sueui Semnones, & reliquæ Sueuorum gẽtes, Reu digni, Auiones, Angli, Varini, Eudoses, Suardones & Nuitho nes sua initia ad terram communem omnium matrem, & ad Lucos dijs gentilitijs sacros referebant, hominem mactabant, lapsi per humum prouoluebãtur: quasi hisce superstitiosis ritibus gratitudinem testarentur, & Terræ, Lucuiq; acceptam referrent uitam. Barbari ritus, horrenda primordia. Huius cruentæ superstitionis abominationisq; nullum superest uestigium, Christiana fides & religio extinxit impium, horrendum ac barbarum cultum. Iesus Christus dei filius hodie prædicatur ac colitur. *Terra omnium communis parens.*

¶ Centum pagis habitatur. Iulius Cæsar libro 4. Commentariorũ de bello Gallico. Sueuorũ, inquit, gens est lõge maxima, & bellicosissima Germanorum omnium. Ii centum pagos habere dicuntur. Ex quibus quotannis singula millia armatorũ bellandi causa suis ex finibus educunt. Reliqui, qui domi remanserint se atq; illos alunt. Hi rursus inuicẽ anno post in armis sunt, illi domi remanẽt. Sic neq; agricultura, neq; ratio, atq; usus belli intermittitur. Eorundem pagorum etiam Eutropius libro 6 cap. 3. Paulus Horosius libro 6. cap. 9. meminerunt, quorum posterior refert multos prodidisse, Sueuorum esse centum pagos & populos. De quibus etiam Gotfridus Viterbiensis in opere suo Pantheon inscripto, quod Vrbano Tertio Ro. Pont. dedicauit: *Sueui centum incolu erũt pagos*

Incoluit centum primæua Sueuia pagos.
Nec urbes, nec castra colens, sed rura uel agros.

Pagus autem non tantum uicum rusticanum, uillarum ac domorum rusticarum congeriem (ein dorff) sed ciuitatem, agrũ tractum alicuius fontis aut fluuij, hoc est regionem ad riuum sitã, significat: nostrate lingua hodie, ein geu, ein marck, ein ort, ein gebiet appellamus. Sicut Cæsar dictator in primo belli Gallici omnem ciuitatem Heluetiam in quatuor pagos diuisam *Pagos quid significet.*

ſcribit: quorum nunc ſunt duodecim ab Heinricho Glareano celebrati. Apud eundem Treuiri referebant Cæſari, centum Sueuorum pagos ad Rheni ripam conſediſſe, qui Rhenum trāſire conarentur. Dicitur uero pagus ἀπὸ τῆς πηγῆς, id eſt, à fonte quòd circa fontium riuos collocarentur. Minime enim credibile eſt Sueuiam latiſſimam Germaniæ oram, tantum centum uicos habuiſſe: quando nullas etiam urbes habitauerint, nec iunctas ſedes inter ſe paſſi fuerint, ſed diſcreti ac diuerſi, ut fons, ut campus, ut nemus placuit, coluerint: nec uicos locarint ad Romanum morem connexis & cohærentibus ædificijs: ſuam quiſq; domū ſpacio circumdederit, ſiue aduerſus caſus ignis remediū, ſiue inſcitia ædificandi. Nimium diſtabant à ſe inuicem uillæ, quemadmodum pleriſq; locis etiamnum uetus mos cernitur. Et quomodo ex uno uico potuiſſent mille homines ad bella emitti? Non adeo multæ ciuitates ſunt in Germania, quæ ſingulis annis millia armatorum bellandi cauſa, ſit longius in peregrinas terras militandum, educant. Paucos reperias uicos mille uiros habentes: duos ſcio præ cæteris lōgiores atq; maiores: unum in ora Miſnenſi iuxta Muldam amnem, inter Zuiccam & Chemnitium urbes, Longewitz appellatur: alterum Nah prope meam patriam in ditione ciuitatis Vlmenſis, ſed utriq; non poſſent ſingulis annis in militiam extrudere millia armatorum. Cum ergo Cæſar dicat Sueuorum pagos ad Rhenum cōſediſſe & flumen tranſituros, ſatis indicat Pagum hominū multitudinem, ſocietatem ac ciuitatem ſignificare: & Paganos, interprete Seruio, fontium aut fluuiorum accolas, qui unum tenent tractum & diſtrictum. Sunt qui Sueuorum pagos in γῆ uel γία græcam uoculam finali terminatione deſiuiſſe, memoriæ prodiderint, nos germanicè geu pronunciamus, quidam craſſius goy & gou. id nominis agrum & rus ſignificat; multa enim græca uocabula adhuc in idiomate noſtro uſurpamus; bonam horum partem ſupra congeſſimus. Sicut Rheingeu uel Ringgeu, ad Rhenum pagus, infra Maguntiacum laudatiſſimū proferēs uinum. Donageu ad Danubiū pagus prope Reginoburgium,

Pagani.

Rhingouia

Mœngeu

Mœngeu ad Mœnũ ager, circa Vuirciburgũ. Ilergeu ad Ilerum iuxta Campodunũ. Turgeu, ad Turũ amnẽ, cuius terminus est Turregũ. Argeu ad Arulã, ubi quondã Vindonissa sita erat, nũc Habspurgũ arx. Amergeu ad Amerã seu Ambrorum in Vindelicis. Zabergeu in ditione principis Vuirtenbergẽsis ad Zaberum amnẽ. Mustelgeu in montanis Marchionis Brandenburgẽsis principis mei longe optimi, ad riuũ eiusdẽ nominis: cuiusmodi pagi extant plures ad amnes, montes, syluasq; protensi: sicut Norckgeu, ager Noricorũ, Algeu, Augstgeu, Haylgeu, Breysgeu, Clecgeu, Ergeu, Suncgeu, Chreychgeu, Hegeu, Vuasgeu, à Vosago uocitata, Gutzgeu, Soltzgeu, Bachgeu. Latina forma pronunciare possumus, Nordgauiã, Algauiã &c. seu Hegouiam, Prisgouiã &c. Hos Sueuorum pagos fuisse non pauci arbitrantur, quorũ sententiæ subscripsissem, si Sueui primitus eas sedes in Rhetia tenuissent, quas posterius occuparunt: at quando à Rheno Albim usq; & ultra Albim ad Oceanũ accoluerint, ueteres Sueuorũ pagi in Pomerania, Marchia ac Saxonia quærẽdi sunt, non in Rhetia. Scio quosdam eos Sueuorũ pagos non in gero, sed in bach finijsse: quemadmodũ Erlesbach, Steinbach Tieffenbach, Butzbach, Zeunspach, Gẽgespach, Aeschenbach, Onoltzbach, Chulmbach, Sultzbach, Alberspach, Suabach, & innumera alia, quòd ad fontium riuos habitare cõsueuerint, ob multarum rerum commoditatem. Ingens præterea cõiectura est ipsum uernaculum uocabulũ Bach à pago deriuatum, nã alij bach alij pag pronunciant, uariante nonnihil germanica dialecto, quẽadmodum Græci πηγὴ & παγὰ dicunt, φῆμη & φάμα. Studiosi antiquitatis hanc rem inuestigent.

Contra Langobardis paucitas, nobilitasq; quod plurimis ac ualentissimis nationibus cincti, non per obsequium, sed prælijs & periclitando tuti sunt. Lãgobardi

LANGOBARDI non tam populosa Sueuorum gens fuit atq; Semnones, nobiles tñ, quòd plurimis ac ualẽtissimis natiõib9 Langobardi Sueuorũ natio.

Sueuorum scilicet, Cattis, Cauchis & Cheruscis cincti, ab il lis tuti sunt non per obsequium, quòd tribuerint multa, aut indulgentia & beneficijs conciliauerint amicitiam pacemq; illorum, sed prælijs & periclitando, quod sæpe concertauerint, uicinorumq; hostium uim & insultus fortiter repulerint: unde etiam Velleius Paterculus libro secundo, ferocissimos fuisse testatur his uerbis: Fracti Langobardi, gens etiam Germana feritate ferocior. Hos Tacitus Sueuis attribuit, cum inquit: Non modo Cherusci socijq; eorum, uetus Arminij miles, sumpsere bellum, sed è regno etiam Marobodui Sueuæ gentes, Semnones ac Langobardi defecere ad eum. Ptolemæus libro 2. cap. 11. similiter Sueuis adnumerat: Tenent inquit, Germaniæ partẽ, quæ est iuxta Rhenum fluuium ab arcto incipientes Busactori parui, ac Sicambri. Supra quos Sueui Langobardi, deinde Tingeri & Ingriones. Item Sueui Angili oriẽtaliores sunt Langibardis. Item inter Cauchos maiores & Sueuos iacent Angriuarij. Postea Laccobardi. Horum sedes putant nunc Misnenses tenere, alij Pomeranos. Ego autem existimo Saxoniam ab illis inhabitatam inferiorem cisalbinam agro Luneburgensi uicinam. Video & consentire Beatum Rhenanum in libro rerum Germanicarum secundo his uerbis: Opinor Bardunuuigum urbem illam ab Heinrico Leone Saxonũ principe (Heinrici Catuli siue Vuelphi ducis Boioariæ filius is erat & Saxonum princeps) euersam Langobardorum retulisse nomen, & sedes illorum ueteres indicasse. Nam Augusti Tiberijq; principatu illic habitarunt, uel attestante Velleio, qui cis Albim positos docet Langobardos à Rheno uenienti, Chaucisq; uicinos facit. Postea fortassis in insulas Germanici maris concesserunt, pulsi ab aliqua ualidiore gẽte. De Bardwico multo sunt in Vandalia & Saxonia Alberti Crantzij, quemadmodum etiam alteram Saxoniæ urbem supra Magdenburgũ ad sinistram Albis ripam comitatu nobilem, Bardij uulgo appellatur, ab ijsdẽ Langobardis dictam, cogito. Similiter pagum Bardengau. Fieri potuit, ut Germani primores duas syllabas, breuitati studentes, ampu-

Langobardorũ sedes antiquæ.

Bardeuicũ urbs in territorio Luneburgensi.

Bardensis comitatus.

amputarint,& de Langobardorum uocabulo Bardos & Bardwyck conseruauerint. Bilibaldus Pirckeymerus ex Ptolemæo astruit partem Marchiæ siue Marcaniæ comitatus & Montensem ducatum fuisse Langobardorum regionem, & horum terrã tria perlabi flumina, Luppiam, Ruram & Angram. Et reuera si Ptolemæum penitius intuearis, Hercyniam quoq; syluam q̃ ea parte occidentalis sylua uulgo Vuesterwald dicitur, accoluerunt Langobardi. Hi primis illis suis sedibus relictis, incertũ quo autore & fortuna, insulas Germanici maris occuparũt, Scandiam, Scoringam, Maringam, Gotlandiam, Rugilandiam: inde egressi Pannoniam inuaserunt, postremo non pessimã Italiæ portionem quæ in hũc diem ab Langobardis cultoribus Langobardia & corrupto uocabulo Lombardia appellatur, pulsis qui incolebant, habitandam acceperunt. Anno salutiferi partus D L X X I I. in qua annos C C I I I. regnarunt, ab Charolo Magno oppressi, eiecto Desiderio rege Heystulphi filio, regnũ Pipino Charoli Magni ex Hildigarde Sueua filio, traditum. Langobardorũ res Paulus Diaconus Foroiuliensis conscripsit, atq; alij. Dicti uero Langobardi, uernaculo Germanorum sermone, à promissa barba, cui nutriendæ præ alijs Germanorũ gentibus, unice studebant. Sic Andreas Alciatus annotauit. Ex Scandauia insula uenisse Paulus Diaconus scribit: à barbæ longitudine, quod eam promitterent, dictos existimauit Georgius Merula. Addit quisquis fuit Theodatus, cum Vuinuli dicerentur, cum'q; Erulis congredi pararent, deæ cuiusdam Godæ impulsu mutasse nomẽ; quæ omnia fabulosa sunt, quandoquidem puri puti Germani fuere, barbara appellatione nuncupati, quæ de Latino idiomate minime sit trahenda. Christianos ætate sua fuisse Procopius, non uno in loco est autor, cũ recentiores omnes in Italia suscepisse fidei rudimenta perquàm incuriose scripserint.

Langobardi in maris insulas. *Lombardia* *Goda Dea Langobardorum.*

Reudigni deinde & Auiones, & Angli, & Varini,

& Eudoses, & Suardones, & Nuithones, fluminibus aut syluis muniuntur. nec quicquam notabile in singulis, nisi quod in cōmune Hertum, id est, Terram matrem colunt, eamq; interuenire rebus hominū, inuehi populis arbitrantur. Est in insula Oceani Castum nemus; dicatum in eo uehiculum ueste contectum, attingere uni sacerdoti concessum. Is adesse penetrali deam intelligit, uectamq; bubus fœminis multa cum ueneratione prosequitur. Læti tunc dies, festa loca, quæcunq; aduentu hospitioq; dignatur. Non bella ineunt, non arma sumunt, clausum omne ferrum, pax & quies tunc tantum nota, tunc tantum amata, donec idem sacerdos satiatam conuersatione mortalium deam templo reddat: mox uehiculum & uestes, & si credere uelis, numē ipsum secreto lacu abluitur. Serui ministrant, quos statim idem lacus haurit. Arcanus hinc terror, sanctaq; ignorātia, quid sit illud quod tantum perituri uident. Et hæc quidem pars Sueuorum in secretiora Germaniæ porrigitur.

Hertum. *Castum nemus.*

REVDIGNOS & AVIONES Sueuorum Vígæuones aquilonarem & maritimam Saxoniæ plagam possedisse non dubito, ubi nunc est Mechelburgensis ducatus, Obotritorum terra, Slauis in ea imperitantibus, dicta, ad Sueui fluminis ostia. Emendatiores codices Beato Rhenano monēte Vendignos pro Reudignis habent. Vnde mihi suspicio subijt, Vuendigum ab illis cognominatum, oppidum, id est, Sueuorum, principibus Boioariæ audiēs, Leonharto Fuchsio insigni apud nos medico, patria: nam cum Sueui, quorum Vendigni fuere natio, relictis pri stinis

Reudigni. Auiones. Obotritorum terra. Vendigni. Vuendigū.

strinis sedibus Rhetiā occuparint, fieri potuit ut Vendigni ea Rhetiæ pte hæserint, ubi eius nominis oppidū cernitur, ueteris populi uestigiū. Auiones uero puto secessisse in Fioniā insulam Holsatiæ obiectā, & ad Danorum imperium pertinentē, seruato uocabulo. De qua Saxo Grāmaticus patria Sialandicus lib. 1. historiæ Danicæ. Post Iutiā inquit, insula ad orientē uersus Fionia reperitur, quā à cōtinenti angusti admodū æquoris interiectus abrūpit. Hæc sicut ab occasu Iutiā, ita ab ortu Sialandiam prospectat, cōspicua necessariarū rerū ubertate laudandā, q̄ insula amœnitate cūctas nostræ regionis prouincias antecedēs, medīū Daniæ locū obtinere putatur, ab extimæ remotionis limite pari spaciorum intercapedine dispерata. Huius mentio est q̄q; in Saxonia Alberti Crantzij lib. 9. cap. 10.

Fionia insula Germanici Oceani

ANGLOS similiter maritimos extitisse uidetur Tacitus ostēdere. Ptol. lib. 2. ca. 11. horum sitū, his uerbis prodidit: Interiores & mediterraneæ gētes maxime sunt Sueui Angili, qui orientaliores sunt Longibardis, protensi ad arctō usq; ad medium Albis fluuij. Beda theologus & historicus Anglorū, qui sub Leone Imperatore anno à partu salutifero DCCXXX. claruit, in Anglorum historia refert Anglos habitasse inter prouincias Vitarum & Saxonū. Vitas Saxo Sialandicus, & Albertus Crantzius Iutas appellant, & prouinciā eorum Iutiam, ipsa est Chersonesus Cimbrica, nunc parēs Danis. Hi Angli Saxones Sueuorum natio, post Scotos atq; Pictos duce Vortergerno, in Britanniā insulā ueteribus Albion dictā, superuenerūt, à Britonibus euocati ad tuendam regionē, & eijciendos Pictos Scotosq; Germanorum gentes, quibus repressis atq; superatis, totius Britaniæ imperiū sibi uendicarūt, ac priscū insulæ nomen, nouo patriæ suæ uocabulo permutarunt, inquit Saxo Grammaticus, quemadmodū noster Tacitus in Iulij Agricolæ soceri sui uita Caledonum in Britannia gentem ab Germanis originem duxisse, his uerbis indicat: Rutilæ Caledoniam habitantium comæ, magni artus, Germanicam originem asseuerāt. Caledonia post à Scotis occupata, Scotia dicta est. Sed age ipsum Bedam audiamus.

Angli Sueuorū natio

Beda Anglus.

Vitæ.

Iutia.

Angli in Britaniam.

Britania nūc Anglia à Sueuis Anglis nouis cultoribus.

Anno

Anno, inquit, ab incarnatione domini CCCC.XLIX. cum orientis imperiũ teneret Martianus, & Valentinianus Augustus occidenti præesset, Anglorum, siue Saxonum gens inuitata à rege Britonũ Vitigerio, Britaniam tribus longis nauibus aduehitur, & in orientali parte insulæ iubente eodem rege locũ accepit commanendi, quasi pro patria pugnatura, re autem uera hanc expugnaturã suscepit. Inito ergo certamine cum hostibus, qui ab aquilone ad aciem uenerant, uictoriam sumpsere Saxones: quod ubi domi nunciatum est, simul & insulæ fertilitas, & segnitia Britonum, mittitur confestim illô classis maior armatorum, ferens manum fortiorem, quæ præmissæ adiuncta cohorti, insuperabilem fecit exercitum. Susceperunt ergo qui aduenerant, donantibus Britonibus, locum habitationis inter eos ea conditione, ut pro patriæ pace & salute in hostes militarent, illis militantibus debita Britones stipendia ferrent. Aduenerant autem de tribus Germaniæ titulis fortioribus, id est, de Saxonibus, Anglis, Vitis. De Vitarum origine sunt Cantuarij, & Vectuarij, hoc est ea gens, quæ Vectam tenet insulã, & ea quæ usque hodie occidentalium Saxonum Vitarum natio nominatur, posita contra insulam Vectam. De Saxonibus, hoc est ea regione antiquorum Saxonum, uenere orientales Saxones, meridiani, & occidui. Porrò de Anglis, hoc est, de illa patria quæ Anglia dicitur, & ab eo tempore usque hodie manere deserta inter prouincias Vitarum & Saxonum perhibetur, orientales & mediterranei Angli, paritérque tota Nordhumbrorum progenies, id est, earum gentium quæ ad boream fluminis Humbri inhabitant, cæteríque Anglorum populi sunt orti. Hæc & alia multa Beda Anglicus. Cui Pomponius Lætus in Valentiniano subscribens ait: Qui in Britannia erant, cum Scotorum & Pictorum rapinas & impetus ferre non possent, Anglorum regem Vertigomarum, ad opem ferendam poposcerunt, secus euenit Angli insulam suæ ditionis fecere. Sunt etiam ij Saxonum Germanorum populi, feroces atque pugnaces, qui adhuc cum Scotis interiectis limitibus imperant. Bedæ uerbis Albertus

Britones ex proximis Germaniæ littoribus Anglos cõduxerunt.

Vecta insula Britaniæ

Nordhumbri.

tus Crantzius Hamburgensis diligentissimus historiographus sub Maximiliano Augusto uita functus, adijcit lib. 1. Saxoniæ cap. 21. Angli quidem, teste etiam Ptolemæo, uocati ab olim, sed ætatis processu corrupto, ut fit, uocabulo, pro Anglis Angiri dici cœperunt, quorum princeps Vuedekindus posteris sæculis toti prouinciæ dominabatur illo tempore, quo Magnus Charolus prouinciam omnẽ Saxoniæ ad sacra Christi cogeret: hodieq; principes Saxoniæ se duces Angriæ & Vuestphaliæ præferunt in titulis. Coloniensis quoq; archiepiscopus ex die destituti Heinrici Leonis, illum sibi assumpsit inscriptionis inter alios titulum &c. Angirios supra Angriuariorum reliquias exposui. Puto Anglos die Engeln pridem dictos, sicut insulã ab illis occupatam Engelandiam appellamus: & Engolstadiũ Boioariæ urbem ad Danubium flumen ab ijsdem Anglis Sueuis cum reliquis Sueuis Rhetiam inuadentibus, nuncupatam crediderim: quam Angelostadium Latina forma, ineptissime autem Chrysipolim & Auripolim dicunt. Et quid uetat Ingelheym Charoli Magni patriam, ad eandem referre originẽ. Similiter Engelsreut, Engelthal, Engelburg, & similia. Ex dictorum autorũ testimonijs colligo inter Iutas & Saxones ad mare Germanicum & Albim fluuium in Luneburgẽsi ac Brunsuicensi prouincijs habitasse Anglos. Num uero emigratione in Rhetiam atq; Britaniam, aut Sclauis totam Saxoniam depopulantibus, uetus Anglorũ nomen in ea regione interierit, hæreo.

Angiri. Engelãdia. Angelostadium. Anglorum nomẽ in Saxõia extinctum.

¶ VARINOS, EVDOSES, SVARDONES siue Suarines & NVITHONES, puto Vandalorum gentem ultra Albim ad septentrionem per Germanici maris littora oriẽtem uersus, per Pomeraniã usq; in Prussiam coluisse, Vbi nũc Starigardia, Lubecca, Vuismaria, Rostochium, Stralesunda, Gripeswaldia, Sundis, Iulinum, Caminum & Stetinum urbes, iuxta Sueui, Oderæ, Panis ac Zueni ostia. Nam Plinius secundus in historia mũdi libro 4. cap. 14. Varinos inter Vandalos computat. Genera inquit, Germanorum quinq;, Vandali, quorum pars Burgundiões, Varini, Charini, Guttones. Et Tacitus hos in secretiora

Varini.

Germaniæ perrectos asserit. Strabo quinetiam libro 7. plagã illam quæ trans Albim Oceanum spectat, Græcis prorsus incognitam fuisse memorat. Raphael Volaterranus lib. 7. ad mare Venedicum trans Vistulam statuit Varinos, Varniensem nimirum episcopalem Prussiæ ciuitatem, ab his denominatã putans, quod Claudius Ptolemæus lib. 3. cap. 5. Auarinos iuxta Vistulæ fluminis caput collocet. Quidam Iohannes Garzon Bononiensis, qui dictante Erasmo Stella libellum rerum Saxoniæ, Thuringiæ & Misnæ conscripsit, Eudoses, Varinos, atque Suardones, Libonotriam, ita Misnensem uocat prouinciam, tenuisse: & postmodum in uniuersum Sorabos, Sclauorũ sunt natio, nuncupatos fingit. Ego malo, Suerinum oppidum, & nobilem Saxoniæ inferioris Mechelburgensi ditione comitatũ: similiter et Vuarinum urbem, ubi Ptolemæus Marionis urbem locat, à Suerinis siue Suardonibus conseruasse appellationem, quàm dicere in Misnia consedisse Suardones. ¶ NUITHONES uidentur Burgundionũ pars fuisse, quos Plinius lib. 4. cap. 14. inter Vandalos & ultimos Septentrionis populos refert, cum quibus in Maximam Sequanorum transcenderunt, & Auenticensi tractui, qui Nuitlandia hodie appellatur, ubi Berna & Friburgum ciuitates, nomen imposuisse. Si maiores nostri ullam literarum cognitionem habuissent, & illam illustrandæ Germaniæ operam quoque collocassent, quam armis: quantam lucem antiquitatis, & germanam Germaniæ notitiam nobis reliquissent? Verum dum literarum secreta, ut Tacitus inquit, uiri pariter ac mulieres ignorant, omnia in profundissimam obliuionem & ignorantiam, cuius remedium fuissent literæ, collapsa sunt. Hæc subinde repeto, ut Germanis nostris ansam ad inuestigandum uetera, & illustrandam patriam administrem. Præstaret autem ad Germaniæ illustrationem si studiosi, quisque suæ nationis, uetustates inuestigarẽt, qui populi quondam patrias sedes tenuissent, quando egressi aut pulsi suas habitationes mutauerint: id quod ego de Sueuis meis facere cœpi, quas reliquias & antiquitatis indicia in urbibus

Varniensis urbs. *Eudoses.* *Suardones.* *Suerinum.* *Nuithones & Burgundiones Vandalorum natio.* *Nuitlandia*

bus,pagis,rure,campis,syluæ,fluuiorum ripis reliquerint. Nam si, ut ab orientali plaga ordiar, Vistulanæ aut Oderanæ terræ indigena & cultor, suæ regionis quærat ueteres habitatores, populos, ciuitates, & mores, ac quoties mutauerit cultores. Si Silesius, Morauus, Boiohemus, Bauarus meridiem tenẽs, Sueuus, Rheni accola, Gelrensis, Hollandus in occidentem respiciens, Frisii, Holsatæ, Mechelburgenses, Pomerani ad aquilonem habitantes, Hessi, Vuestuali, Saxones, Toringi, Misnij, Franci, mediterraneæ gentes, scrutarentur res patrias, ac singulorum amnium accolas, quantam putas lucem, splendorem atq; gloriam inuentura esset Germania? Hic si me audiant Germani, breui intelligemus quæ Tacitus tum in hoc libello, tum in annalibus, similiter Plinius, Strabo, Ptolemæus, alijq; de ueteribus Germanis prodiderunt. Aliàs enim non uideo, quomodo ueteres historias intelligamus, nisi esset qui ad exemplum Chonradi Celtis decennio uniuersam perlustraret Germaniam, & singula suis oculis aspiciens, adnotaret: Sed uolenti quis sumptus suppeditabit? Non mirum ergo, si Nuithonum, Suardonum, Eudosum, Varinorum, & omnium penè quæ sequuntur gentium sedes certius, uelut digito, monstrare non possimus, quando neminem habeamus qui post Tacitum uel uno uerbulo illorum faciat mentionem, situmq; ostendat; & plaga illorum longius hinc dissita, non admodum sit nobis cognita. Vnum constat, omnes has gentes aquilonem & maris littora tenuisse ¶ Fluminibus aut syluis. Flumina ei9 oræ ab Plinio & Ptolemæo memorata & celebriora, sunt Albis, Chalusus, Sueuus, Gutalus, Viadus, Vistula. Ab alijs uero mediæ antiquitatis & recentioribus Sturia, Eydora, Begnisus, Drauenna, Varna, Vuernouia, Onacrus, Hesa, Hauelus, Tullentius, Odera, Panis, Vkere, Zuenus. Syluas accolæ suo & Germanico uocabulo Haydas uocant; ut Lunenburger heyd, Spondawer heyd, Gadebusch, & Rattenawer heyd, Gabelheyd, Pomerisch hayd, sunt etiam Hercyniæ portiones & brachia.

Flumina Germaniæ aquilonaris.

Saltus Saxoniæ.

Notabile. ¶ Notabile, id est insigne, clarum, uel memorabile. Cuiusmodi exempla locutionum adnotauit Rhenanus. ¶ HERTHVM Germanorum lingua Terram significare, supra cum Herminonum siue Heriuonum uocabulum interpretarer, admonui: Hanc Germani aliarum gentium more quoq; pro dea sunt uenerati. Plato in Timæo ac Plinius lib. 2. cap. 65. Terram altricem nostram deorum antiquissimam tradunt. & Iani uxor Tithæa, dicta est Vesta, & terra, siue Aretia, uelut Ouidius li. 6. Fastorum, & Diodorus Siculus in quarto testatur. Lucretius libro secundo:

Herthũ terra parens omnium.

Quare magna deum mater, materq; ferarum,
Et nostri genitrix hæc dicta est corporis una.

Iunius Brutus terram matrem osculatus est

Hinc Iunius Brutus terram matrem osculatus, primus Romanorum consul euasit, Liuio in primo & Vale. Maximo lib. 7. ca. 3. autoribus: quibus etiam Ouidius lib. 2. Fastorũ astipulatur:

Brutus erat stulti sapiens imitator, ut esset
Tutus ab insidijs dire Superbe tuis.
Ille iacens pronus matri dedit oscula terræ,
Creditus offenso procubuisse pede.

Opinor Eresbergum arcem & montem ad Luppiam fluuium in Vuestualia ubi Martis idolum Irmensuel Charolus magnus euertit, simul ipsam statuam ab Hertho seu Erda, id est tellure, cognominata. Similiter etiam Heruunduros. ¶ Est in insula Oceani Castum nemus. Non exprimit insulæ nomen, quarum plurimas supra sub initium recensuimus. Inde tamen colligo has Sueuorum gentes Septentrionalem plagam Oceanũq; accoluisse. ¶ Quæcunq; aduentu hospitioq; dignatur. Sic in huius libri initio dixit: minimeq; aliarum gentium aduẽtibus & hospitijs mixtos. Illic legebatur quemcunq;, subaudi locum. Cogitandum an pro aduentu scribendum sit aduectu: qua uoce etiam utitur Annalium libro 20. Hæc, inquit, de origine & aduectu dei, celeberrima. Sic enim & illic legendum pro aduentu, quemadmodum nos castigauimus. Adiuuat hic indubiam coniecturam quod præcedit; Inuehi populis arbitrantur.

Castum nemus in insula Oceani.

Aduectu pro aduentu.

Beati

Beati sunt. ¶ Templo reddat Lucui Casto, qui erat in Oceani insula Hertho dicatus: quemadmodum soliti erant Germani lucos dijs consecrare.

Propior (ut quo modo paulo ante Rhenum, sic nũc Danubiũ sequar) Hermundurorũ ciuitas, fida Romanis, eoq́ꝫ solis Germanorum non in ripa commertium, sed penitus atqꝫ in splendidissima Rhetiæ prouinciæ colonia passim sine custode transeunt. & cum cæteris gentibus arma modo castraq́ꝫ nostra ostendamus; his domos uillasq́ꝫ patefecimus non concupiscentibus. In Hermunduris Albis oritur flumen inclytum & notum olim: nunc, tantum auditur. Hermunduri. Rhetiæ prouinciæ colonia. Albis

Aquilonares Germanorum Sueuorumq́ꝫ gentes exposuit, incipit quoqꝫ australes cum orientalibus recensere. Propior inquit, Hermundurorum ciuitas. HERMVNDVRI autem Sueuorum gentes ad Albim fluuium sub Hercynio iugo Danubium uersus è regione Semnonum habitarunt. nam Velleius Paterculus libro 2. Semnonum Hermundurorumq́ꝫ fines Albim præterfluere tradit. noster Tacitus libro annalium decimo tertio, Hermunduros cum Cattis magno prælio propter flumen gignendo sale fœcundum & conterminum concertasse refert. Id Sala est, Cattos Hermundurosq́ꝫ interluens ac separãs: ad cuius ripam etiamnum salinæ in urbe Hala conspiciuntur; quemadmodum supra in Cattis indicauimus. Vnde cõstat Hermunduros incoluisse Misnensium oram & superne orientẽ uersus Boiohemi portionem, ubi Albis oritur, nam in Hermunduris Albim nasci noster hic memorat, eam regionem Sclaui Scythica gens nunc occupant, Zechos se nuncupant: nos propter ueteres cultores, Boiohemos appellamus. Puto itaqꝫ Hermunduros habitasse in ijs locis, ubi nunc sunt urbes Boiohemi ac Hermũduri. Sala flu. Halenses salinæ.

Misniæ Cottenbergum, Litomeritium, Pyrna, Dresda Marchionis Misnensis sedes, Missena episcopalis urbs, unde regioni nomen, Chemnitium, Zuicca, Plauium, Friberga, uicus Chœtspergensis, cuius colles ad Albim uitiferi sunt, Aldenburgum ac Lipsia celeberrima publico gymnasio, quæ me alumnum quoq; habuit, dum isthic bonas literas profiterentur Richardus Crocus Anglus, ac Petrus Mosellanus, & multi alij eruditi adolescentes. Hermundurorum montes omnis generis metalli admodum fertiles sunt, uelut dixi, ager deniq; frumenti feracissimus. Amnes præterlabentes, Albis, Mulda, Elister, Plissina, Sala. Cum Hermunduris, Marcomanis ac Quadis Antoninus Pius bella gessit referente Iulio Capitolino. De Vibilio & Iubilio Hermundurorum principibus Tacitus libro 2. & 12. Hermundurorum agros, postmodum Sorabi, Sclaui occupauerunt: quos inter Albim & Salam habitantes, Charolus Magnus oppressit. Inde Germani pristinos agros receperunt. Misnij seu Misnenses ab episcopali urbe, ubi principis sedes erat, cognominantur. ¶ Ciuitatem uocat hominum societatem, qui uno agro & tractu habitant, ijsdem legibus & institutis utūtur, in qua significatione etiam à Cæsare libro sexto belli Gallici usurpatur: Ciuitatibus maxima laus est, quàm latissime circū se uastatis finibus solitudines habere. Et supra Corn. Mos est ciuitatibus ultro ac uiritim conferre principibus uel armentorum uel frugum. Aliàs pagum quoq; uocat. Ab Hermunduris suspitio est nunc huc nunc illuc transeuntibus, appellatum Termunt in Saxonibus locum: similiter Munderchingū oppidulum haud ita procul à Danubij fonte situm. ¶ Prouincias appellitari regiones longe ab Italia bello acquisitas, neminem fugit: à porro uel procul uincendo dictas, & in Prouinciæ formam redigi dicebantur, quum tributorum & uectigaliū inita ratione, aut Proconsuli ex urbe misso, aut Prætori ius dicenti parebant. Quædam etiam Pronconsulares erant, quædam Prætoriæ aut Præsidiales, Stipendiariæ tamen omnes. Ger

Ciuitas. *Prouinciæ* *In prouinciæ formam redigi.* *Prouincia est Marchia.*

manis

mani sua lingua Marchiam uocant, & prouinciæ præsidem, Marchionem: quo uocabulo aliæ quoque prouinciæ utuntur. Sic in Germania dicitur, Marchio Brandenburgensis, Misnensis, Badensis, Stiriæ, Morauiæ: atque non pridem Marchia Burgouiensis in Rhetia cis Danubium; & in Italia Marchia Teruisina, Anconitana, Mantuana, Ferratensis, & si quæ sint aliæ ibi Marchiæ. Et Margraff Germanica dictio, significat præsidem Marchiæ. Rhetiam in prouinciæ formam Augustũ Cæsarem redegisse per priuignos suos Tiberium & Drusum, cum de Rhetijs agerem, docui. Solebant autem Romani Imperatores Gallia, Rhetia, Vindelicia, Norico, Pannonia redactis in prouincias, cis Rhenum & Danubinm ad utriusque fluminis ripas, huius dextram, illius sinistram perpetuas præsidiorum stationes, ceu murum quendam Germanis opponere: in quorum locum posterius munitissima oppida extruxerunt; nec permiserunt ut quicquam uel singulis Germanis cum prouincialibus esset commercij, nisi in sola Rheni aut Danubij ripa, idque adhibitis custodibus ne uagarentur. Solis Hermunduris, ob fidem qua Populo Romano commendabantur, passim uagari, & sine custode penitius, atque in splendidissimam Rhetiæ prouinciæ coloniam ingredi permittebatur: Porrò Rhetiæ coloniam esse AVGVSTAM, quæ nunc inter Sueuorum urbes principem locum obtinet, uniuersa scriptorum turba affirmat, nam hæc in Rhetia prima cis Danubium prouincia Romana, ad Licum & Virdonẽ amnes sita est, & etiamnum Augusta Rhetiæ appellatur, testantibus idem duabus urbis portis, una quæ ab robore nomen habet, altera quæ Diui Francisci phano adhæret: quibus hic uersus ex hymno quodam Diuæ Afræ sacro, quæ ibi supplicium sub Diocletiano passa est, inscriptus est: Christe tibi gloria, in Augusta Rhetia, urbe uere regia. Hanc urbem etiam Vindelicorum Augustam appellitant, propter Vindeliciæ uicinitatem; nam si Licum, qui Ptolemæo Rhetiã, á Vinde-

Rhetia in prouinciã.

Præsidia Rom. ad ripas fluuiorum.

Augusta splendidißima Rhetiæ colonia.

Augusta Vindelicorum.

à Vindelicia disterminat, & urbis mœnia alluit, brachio eius p urbem deducto, transeas, mox Vindelicorum terra calcanda erit: atq; hæc ratio nominis mihi probatur. Neq; placet quod quidam fingũt à Vinda & Lico, Vindelicam cognominatam, quum sciam eum amnem quem illi Vindam uocant, ueteribus Virdonem non Vindam, patrio uero sermone Vuertaham appellari. Hæc urbs ut est clarissima, ita quoq; uetustissima, ubi ubi transieris Romanæ inscriptiones occurrunt: quarum plurimam partem D. Chunradus Peutingerus iureconsultus, bonarumq; literarum antistes integerrimus in suis antiquitatibus euulgauit, bona pars postmodum reperta atq; eruta est. Sicut dum fœlicis memoriæ meus auunculus D. Ioannes Chursenerus mystã illic agens, nouas ædes extruere pararet, è fundamẽto aliquot fragmenta eruta sunt, quæ ille libẽter integra seruasset, ut erat amans antiquitatis, si fabrorum & fodientium manus integra è fundamento extraxissent. In hac urbe ego prima literarum rudimenta apud eundem auunculum meum didici: fuitq; perpetuis sex annis alumna, nec illi ingratus ero dum spiritus hos reget artus. Vocat uero splendidissimam Rhetiæ prouinciæ coloniam, quòd Augustus Cæsar, qui Rhetiam Drusi Neronis auspicijs in prouinciam Ro. redegit, ipsam restituerit ac amplificarit, suoq; nomine consecrari fecerit, deductis illuc nouis habitatoribus atq; colonis, ne prouinciales denuo ab Romano imperio deficerent. Veruntamen si quis pro splendidiss. Rhetiæ prouinciæ colonia Reginoburgium interpretetur, nullus refragabor. Nam hæc urbs in Rhetia secunda, quæ & Vindelicia, ad dextram Danubij ripam sita est, ubi Nabus è Nariscis & Regus è iugis Bohemicis, à quibus non ita procul Hermunduri abfuerunt, labentes, in Istrum manant: uetustate si non superior, tamen par Augusta.

Albis fluminis cursus. ALBIS. ab Saxone Sialandico gentis Danorum historico, Albia, Germanis Ilba, die Elb appellatur, inclytus est amnis, Germaniam, Straboni libro 1. geographiæ, & Nazario Mamertino ad Maximianum, in duo separans spacia: è montibus profluit, Bohemiam ab Morauia di-

uia disterminantibus, ubi primum Hermunduri consederunt, nunc Sclaui Scythica gens adhabitant: initio contra occasum ruit, & mediam Bohemiam percurrit, qua relicta Misniam, Lusatiam, Marchiam Brandenburgensem, ac Saxoniam præter labitur: nouissime Hamburgensi prouincia à Premensi disiuncta, in Holsatia ad Cimbricam Chersonesum uasto ore Oceano aduoluitur. Hunc Cor. olim notum dicit, quo scilicet tempore diuus Augustus suas in Germaniam copias emiserat, Germanosq; (referente Tranquillo) ultra Albim fluuium submouerat, & Drusus in tutelam prouinciæ præsidia disposuerat. Per Mosam flumen, per Albim, per Visurgim, per Rheni quidem ripam quinquagita amplius castella direxerat. Lucij Flori sunt uerba libro 4. cap. 12. & hunc amnem Ro. imperio terminum dederat, iuxta Strabonem. Cuius uerba sunt libro 7. Hæc natio propter suscepta contra Romanos bella, nobilitatem adepta est. Postea cum in deditionem uenerit, rursumq; desciuerit, habitatasq; terras reliquerit, nomen assequuta est. Tametsi famæ maioris extitisset, si Cæsar Augustus flumen Albim transire, & illic rebellantes adoriri, ductoribus suis concessisset. Modo autem faciliorem militandi uiam, in eo quod in manibus uersatur, bello suspicatus est, si ab ijs, qui extra flumen Albim quietem agitant sese contineret, nec eos ad inimicitiarum communionem ultro lacesseret. Deinde post Augustum alij Imperatores trans Rhenum, Amisiam, Visurgim, ad Albim usq; exercitum promouerant. Id quod dolebat Arminio inuicto principi, Germanos inter Albim & Rhenum uirgas, & secures & togam Romanorum conspicere, testis Tacitus annalium primo. Postremò ut idem narrat Cornelius lib. 2. C. Cœlio, L. Pomponio COSS. Germanicus Cæsar ad septimum Kalendas Iunias triumphauit de Cheruscis, Cattisq;, & Angriuarijs, quæq; aliæ nationes usq; ad Albim colunt. Annalium 4. L. Domitius exercitu flumen Albim transcendit, longius penetrata Germania quàm quisquam priorum. Tum Romanis satis cognitus fuit Albis, posterius ab Tiberij Drusi & Germanici morte, usq; ad

O Vespa

Vespasiani Traianíq; tempora, quibus Tacitus scripsit, Albis nomen tantum auditum fuit. Ipsum Albim à capite ad ostia fermè tenuerunt olim Sueui: quemadmodum paulo ante ex Lucano & Strabone ostendi. Hermunduri ac Bonochæmæ ad caput eius habitarunt: mox Sueui Semnones, quos à Hermunduris separauit: inferius accoluerunt Calucones ad utrãq; ripam, Cherusci, siue Ceruetij, uelut illos Vibius Sequester appellat, quos à Sueuis separat, Langobardi, Angli, ac reliquæ Sueuorum gentes: postremò circa exitum Chauci ac Cimbri. Nunc uero adhabitant Bohemi, Sclauini, Misnenses, Lusatij, Vuinidæ & ipsi Sclauica natio, Marchiani, Saxones, Diethmarsi, Hadeleri. Flumina uero præcipua quibus oneratur, sunt

Flumina Albim onerantia. Lusinicius, Multauia Pragam metropolim Bohemiæ perfluẽs, iuxta Melingum Albi iungitur. Aegra ex Pinifero monte lapsus, & à nomine oppidi quod alluit, dictus: apud Litomeritium Albi miscetur. Misa riuus alius à Bohemico, qui Pragæ in Multauiã cadit, iuxta episcopalem urbem Misnensem cui nomẽ tribuit. Sala ex eodem Pinifero ortus, circa Aken, Mulda Missenensis prope Dessauiam Cheruscorum limitem, Hortella, Hauelus, Obacrus, Iora. Vrbes ad Albis ripam nobiliores, Cottenbergum in Bohemia ubi dudum argenti minera extitere, Neunburgum, Litomeritium ad quam Aegra confluit: Aussig, Pyrna, Dresda principis Saxoniæ sedes, Misena episcopalis urbs, Belgora, Ilburgum, Dorganum principis electoris Saxoniæ habitaculum, Viteberga noua Hierusalem & Libanus omnibus sæculis dehinc celebranda, quòd sacrosanctam & ueram illam Christianorum prophetiam in Germaniam & omnem deniq; Europam emiserit. Inde est Dessauia principum Ascaniæ, Akena uetusta urbs, Barby urbs & comitatus Langobardorum nomen referens. Maydenburgum imperialis ac episcopalis ciuitas, Parthenopolim & Dmoydopyrgum Græco uocabulo appellant. Guntherus Ligurinus Virgineam urbem uocat, li. 1. gestorum Friderichi primi, ampla est nunc ciuitas, cuius antistes primus est Germaniæ, Arcem habuit cuius præsidem

Burg-

Burggrafium dixere. Sub hac urbe sita est Tangermunda, Vuerbena, Aeneas Syluius statuit ad Albis ripam etiam Stendaliū, Soltwedelum, Gardesleuum, Leontium, Ostroburgum, Lunenburgum, quæ tamen plusculum distant. Inferne Hamburga potentissima ciuitas in Stormaria ac Nordalbingia sita, & Stadium quoq; adiacent, infra quas in Oceanum fluuiorum parentem, redit. Ab Albi sunt posterius Albingi appellati, utriusq; ripæ cultores: sicut à Sala Salingi Franci: & Nordalbingi trāsalbiani & aquilonares Albis accolæ, modo Holsatæ dicti, & Nordalbingia cōplectitur Holsatiam, dat land uon Holstein, Thietmarsiam, & Stormariam, in cuius solo fundata est Hamburga, quam Cimbricam à Cimbrica Chersoneso quondam uocatam scribit Chonradus Celtis. Huius fluminis meminit etiā Plinius libro 4. cap. 14. historiæ mundi. Pomponius Mela lib. tertio, Solinus Polyhistor cap. 32. Volaterranus lib. 7. geographiæ, Aeneas Syluius in Bohemica historia. *Albingi.* *Nordalbingi.* *Cimbrica.* *Hamburga*

Iuxta Hermunduros Narisci, ac deinde Marcomani & Quadi agunt. Præcipua Marcomanorum gloria uiresq;, atq; ipsa etiam sedes pulsis olim Boijs uirtute parta. Nec Narisci Quadiúe degenerant. Eaq; Germaniæ uelut frons est, quatenus Danubio pergitur. Marcomanis Quadisúe usq; ad nostram memoriam reges manserunt ex gente ipsorū, nobile Marobodui & Tudri genus. iam & externos patiuntur. Sed uis & potentia regibus ex autoritate Romana: raro armis nostris, sæpius pecunia iuuantur. *Narisci.* *Marcomāi* *Quadi.* *Marobodus.* *Tudrus.*

NARISCI meridionalem Germaniæ plagam quæ Danubio prætexitur, Hermūduris atque Marcomanis ad orientē uergētibus cōtermini, sub Hercynio, id est, Bohemico nemore eas regiōes incoluerūt, q̄ hodie Voytlādia, hoc est p̄toriana terra, *Narisci.*

Palatinatus superior Boioariæ portio transdanubianæ, cuius princeps est è Boioariorum ducum familia, uulgo Pfaltzgrafius, id est, palatij imperialis præfectus dicitur: & Nordgauia, cui à Nariscis nomenclaturam uendicaui, uulgus nanque Narca pronunciat, appellantur. Vbi nunc Pinifer, hoc est, Fychtelbergus mons à pinuum abundantia cognominatus, qui quatuor amnes, Aegram, Nabum, Mœnum, & Salam in quatuor mundi plagas effundit: & urbes Aegra, Vueyda, Naburgum, Chamum, Chalmuntium, Amberga, Neumarca, Monachium syluestre & Grauodunum sitæ sunt. Horum oram Aegra, Nabus, Vilsus ac Regus perlambunt: quorum Aegra iuxta Litomeritium in Hermunduris Albi sociatur, Nabus Vilso suscepto, & Regus Danubio miscentur, è regione Reginoburgij urbis, ad cuius antistitis diœcesim spectat bona Nariscorũ portio. Ipsa ora mineris argenti ac ferri diues est, amnes etiam margaritas ferunt. Meminit horũ Iulius Capitolinus in uita Marci Antonini. Gentes, inquiens, omnes ab Illyrici limine usque in Galliam conspirauerant, ut Marcomanni, Narisci, Hermunduri, & Quadi, Sueui, Sarmatæ, Lacringes & Buri, Taiphalique cum Victophalis, Sosibes, Sicobotes, Roxolani, Basternæ, Alani, Peucini, Costobocæ. Ptolemæus libro 2. cap. 11. Varistos sub Sudeta monte locat.

Nordgauia · *Pinifer.* · *Fychtelberg.*

VMARCOMANI Sueuorum gentes indubie Morauiam tenuerunt, & postmodum Bohemiam, eiectis inde Boijs, Velleius Paterculus altero uolumine in primis ostendit, sic scribens: Nihil erat iam in Germania quod uinci posset, præter gentem Marcomanorum, quæ Maroboduo duce excita sedibus suis, atque in interiora refugiens incinctos Hercyniæ syluæ campos incolebat. Vnde cognobile est eos ex Morauia in Bohemiam expulsis Boijs penetrasse, uelut supra monstraui. Idem mox: Eratque etiam eo timendus, quod cum Germaniam ad læuam & in fronte Pannoniam ad dextram, à tergo sedium suarum haberet Noricos, tanquam in omnes semper uenturus, ab omnibus timebatur. Et iterum: Sentio Saturnino mandatum ut per Cattos ex

Marcomani Morauiam & Bohemiam tenuerunt.

tos ex

tos excisis continentibus Hercyniæ sylvis legiones Boiohemũ (id regioni quam incolebat Maroboduus nomẽ est) ipse à Car nunto, qui locus Norici regni proximus, ab hac parte erat: exercitum qui in Illyrico merebat, ducere in Marcomanos orsus est. Ptolemæus libro 2. cap. 11. Marcomanos sub Gabreta sylua statuit. Gabreta uero pars est nemoris Bohemici, de qua sic Strabo libro 7. Alia autem & in Sueuis illis sylua Gabreta nomine, ingens iacet. Sunt qui postmodum Marcomanos ex uocabuli etymo eam Germaniæ prouinciam occupasse putent, q̃ hodie Marchia Brandenburgensis ultra Albim uersus Oceanũ uulgo die Marck appellatur, & cultores die Mercker: ut sit Marcomani, quasi march menner, id est, uiri qui Marchiam incolunt. Habet hæc prouincia Sarmatas ab oriente, Sclauos Bohemos à meridie, Saxones Teutonesq́ue ob occasu, Cimbros: Mare, Danos & Scandios, Gothos, hominesq́ue insulares & loca paludinosa inhabitantes ab septentrione. Vrbes Perolinum, Brandenburgum, Auelburgum, Lebus, Soltwedelium, Stendalium, Vredelandia, Granzoi, Prinslauia, Tangermunda, Vkermunda, Vuistochium, Prisualchia. Marchiam autem, quod aliàs quoque soleo narrare, Germani prouinciam bello partam, & districtum unius ditionis aut uillicationis limitemq́ue uocare solent: quomodo est Danomarchia, Styromarchia, & Feld march: & Marcomanos gentem, undecunque confluentem in unam ditionem: & Marchionem principem Marchiæ, qui ius dicat. Non desunt qui ab equis nomen adeptos Marcomanos tradant, sicut Marstallerum appellamus equorum stabulíq́ue magistrum: Marscalcum præfectum equitum. Marchardum equi robore præditũ: siquidem Marca & Merrhen nostrate lingua equum & equam significat, unde etiam Merrhenland equarum regio. Tradunt alij Marcomanos Danubium ttangressos in Norico, Vindelicia & Rhetia secunda consedisse, & in Boiorum ab occupatis prius eorum sedibus, nomen abijsse, id q̃d supra in Boijs indicaui. Porrò Morauia seu Marauania ad Orientem habet partim Hungariam, partim Austriam, ad meridiẽ

Carnuntũ. *Gabreta.* *Marchiæ etymum.* *Marchio quis dicitur* *Marca equa.* *Morauiæ situs.*

Austriam tantum, ad occidentem Bohemiam, ad septentrionem Silesiam. Recta fuit olim regibus usq; ad Suatoplucum iuniorem. Luitprandus Ticinensis lib. 1. cap. 5. Zuentebaldū appellat, Zuantocopium alij, sub quo quandoquidem à Romana ecclesia desciuerat, regium nomen Morauis ablatum est, & in Bohemos translatum. Praefuerunt deinde aliquandiu Morauis duces, tandem Marchiones, quorum ultimus fuit Iodocus ille, qui abrogato ob ignauiam Vuenceslao Imperatore, in Romanorum regem designatus est, & post sex menses uita functus in Brunna sepultus fuit. Post hūc paruit Bohemorum regibus, qui etiamnum Marchiones Morauiae se scribunt. Prouincia est ut populosa, ita & frumenti ferax, pisculenta & nemorosa. Vinetis quoq; abundat, maxime ubi in orientem uergit. Vrbes habet multas, domibus, moenibus, turribus, & id genus aedificijs claras. Inter quas potiores sex sunt soli principi subditae, & ferè liberae, Olomuntium episcopalis sedes, Volagradensis prius dicta, Ptol. Eburū, Brunna, Znoyma. D. Simoni Schneeweys docto homini & mihi amico natalis locus, qui etiam hanc Morauiae deliniauit chorographiam, in hac Sigismundus imperator decessit. Iglauia, Radisch, & Noua ciuitas. Reliquae sub sunt cum Olomuntino Episcopo, tum caeteris terrae primoribus, Barones uocant, quibus etiam plerunq; Sclauica & barbara nomina. Vt sunt Cremsir, Vuischow, Proscus, Tobitschow, Vueyskirchen, Sterenberg, Tribow, Schlackou, Nanfserlitz, Niclosburg, Osterlitz, Auspitz, Eywantzitz, Crumnow, Mezerzitz, Trebitz, Gemnitz, Zlabings, Toltsch, Tazitz Pfistritz, Boherlitz Marchionum quondam sedes. Hae omnes muris sunt & fossis cinctae, & aliae pleraeq;. Flumina habet non pauca, quorum quatuor praecipua, Moraua seu ut elegantiores uocāt Marauaha, die Marhe, à quo regioni Morauiae siue Marauaniae nomen est inditum. Lambit autem moenia Olomuntij, et regiunculam Austriae Marcfeldensem, ubi Rudolphus Habspurgius Rom. Imperator potētissimū Bohemorū regē Primislaū, uulgo Odacrum ab deuastatis agris cognominatum, bello uicit &

Marchiones Morauiae. *Vrbes Morauiae.* *Marauaha* *Marcfeldia*

cit & occidit, haud longe ab arce & oppido Mareck, id est, Marauahæ angulo, ubi in Danubium ruit. Chonradus Celtis libro 2. amorum elegia 4.

Hinc Morauinus ager, pluuium conuersus in Austrum
 Marcomanes pingui sub regione fouet.
Hic Augustinus uates Olomuntius ortus,
 Pannonij regis bellica gesta canit.
Hic Igla cum Deio tumidum emittuntur ad Histrum,
 Et Mora, quæ genti nomina clara dedit.

Secundum flumen Suartzaha Brunnam præterlabens Theyæ miscetur. Tertium Theya, Celtis Deium, Huttenus Thesiam uocant, Znoyman præterfluit, & limitem Marauaniæ ac Austriæ statuit. Quartum Igla, à quo Iglauia urbs nomen sortita est, dirimit Marauanos à Bohemis & Marauaham quoque ingreditur. Genti sermo Sclauonicus seu Bohemicus, & Teuthonicus mirum in modum commixtus. Qualia multa Aeneas Syluius in Europa capite uicesimo tertio, & Bohemica historia capite decimo tertio conscripsit. Ad Marcomanos priscos Marauaniæ habitatores redeo: Plurima illi contra Romanos bella olim fortiter gesserunt: quorum Tacitus primo annalium, Velleius libro secundo: Florus in 4. capite duodecimo, meminerunt, & posterius cum M. Antonino Philosopho Ro. Impe. sicut ab Iulio Capitolino in eius uita narratur, qui inter alia tradit tantũ timorẽ Romæ ob Marcomanicũ bellum fuisse, ut undique sacerdotes Antoninus acciuerit, peregrinos ritus impleuerit, Romam omni ludorum genere lustrauerit, ut se tutum à Germanis redderet. Hoc bellum omnibus Romani Imperij uiribus gestum, nihil terroris & laboris minus habuit Punicis illis bellis, quæ inter maxima Romani populi solent numerari. Vnde fortitudo & potentia Marcomanorum cognosci poterit. De hoc refert etiam Eutropius libro octauo, Bellum unum ipse gessit Marcomanicum. Sed quantum nulla memoria fuit, adeo ut Punicis conferatur. Nam eo grauius est factum, quo uniuersi exercitus Romani

Suartzaha fluuius. *Theya.* *Igla.* *Marcomanicũ bellũ.*

perierant. Sub quo enim tantus casus pestilentiæ fuit, ut post uictoriam Persicam, Romæ ac per Italiam prouinciasq; maximas hominum partes, militum ferè omnes copiæ languore defecerint. Ingenti ergo labore & moderatione, cum apud Carnuntum iugi triennio perseuerasset, bellum Marcomanicũ cõfecit, quod cum Quadi, Vandali, Sarmatæ, Sueui atq; omnis Barbaria commouit: multa milia hominum interfecit, ac Pannonijs à seruitio liberatis, Romæ rursus cum Commodo Antonino filio suo, quem iam Cæsarem fecerat, triumphauit. Ad cuius belli sumptum, cum ærario exhausto largitiones, quas militibus impẽderet nullas haberet, ne quis indigeret, neq; prouincialibus, aut senatui aliquid uellet auferre, instrumentum regij cultus, facta in foro diui Traiani sectione, distraxit, uasa aurea, pocula crystallina, & murrhina, uxoriam ac suam sericam & auream uestem, & multa ornamenta gemmarum, ac per continuos duos menses uenditio habita est, multumq; auri redactum. Post uictoriam tamen emptoribus precia restituit &c.

Marcomanni & Quadi in Heluetijs. Andreas Alciatus putat hos cum Quadis in Heluetijs postmodum inter Pœnines alpes consedisse. Extat enim, inquit, adhuc in eis uallis Marcomana nomine.

Quadi. ¶ QVADOS Germaniæ populos ad Danubium consedisse testis est Arrianus Nicomediensis libro primo gestorum Alexandri Magni. Secũdum hanc, inquit, pugnam triduo Alexãder ad Danubium fluuium profectus est, omniũ quidem longe maximum eorum qui in Europa sunt, longissimo tractu per terras excurrit, gentes bellicosas præterlabitur, & eas magna ex parte Germanas: ex quibus ipsius amnis fontes oriuntur. Earum gentium postremi sunt Quades ac Marcomani, deinde Iazyges Sarmatarum gens. *Quadorũ sedes.* Cl. Ptolemæus libro 2. cap. 11. Quadorum sedes ad Hercyniam syluam extitisse memorat. Sub Hercynio inquit, nemore Quadi, supra quos ferri minera & Luna sylua. Iulius Capitolinus, Hermunduris, Marcomanis ac Sarmatis quoq; cõiungit in M. Antonino. Vnde non dubium est, suffragante omnium eruditorum consensu, Marauaniæ Silesiæq; partem tenuisse: ubi

ubi etiamnũ ferri mineræ perdurant, deinde etiam Pannoniam primã, quæ Austria dicitur, hanc enim autore Ammiano Marcellino pridem sæpius incursarunt, ueluti uicini, Danubioq́; flumine tantum dirempti. Verba eius sunt libro 16. Cupiens itaq́; augustissima omnium sede morari diutius Imperator, de Constantio Augusto Constantini filio scribit, ut ocio puriore frueretur & uoluptate, assiduis nuncijs terrebatur, & certis, indicantibus Sueuos Rhetias incursare, Quadosq́; Valeriam, & Sarmatas latrocinandi peritissimum genus, superiorem Mœsiam, & secundam populari Pannoniam. Idem libro 17. Augusto inter hæc quiescenti per hyemem apud Syrmium, indicabant nũcij graues & crebri, per mixtos Sarmatas & Quados uicinitate, & similitudine morũ concordes, Pannonias Mœsiarumq́; alterã cuneis incursare dispersis: quibus ad latrocinia magis quàm aperto hastilibus Marti hastæ sunt longiores, & loricæ ex cornibus crasis & leuigatis, plumarum specie, linteis indumentis in tectæ, equorumq́; plurimi ex usu castrati, ne aut fœminarum uisu exagitati cunctentur, aut in subsidijs ferocient prodant hinnitu densiore uectores. Et per spacia discurrunt amplissima sequentes alios, uel ipsi terga uertentes insidendo uelocibus equis & morigeris: trahentesq́; singulos interdum & binos, uti permutatio uires foueat iumentorum, uigorq́; ocio integretur alterna. & multa alia quæ illic narrat Ammianus. Quibus etiã hoc adijciendum, iuxta Bregetionem Pannoniæ primæ urbem nunc Rab, à confluentibus amnibus. Narabone & Danubio dictam, sedes fixisse Quados: & superatos Constantio Aug. eductis mucronibus, quos pro numinibus colebant, iurasse se permansuros in fide. Hæc Marcellini testimonia satis declarant in Austria habitasse Quados: nam etiam Sextus Rufus Quados de locis Valeriæ, quæ sunt inter Danubium & Drauum, Diui Augusti auspicijs pulsos scribit. Eutropius libro sexto Heluetios sua ætate Quados nuncupatos refert. Hos cũ Marcomanis sub Aureliano in Italiam prorupisse Andreas Alciatus suspicatur; ibiq́; diutule hæsisse: cuius rei Marcomana uallis inter Pœninas

Quadorũ hastæ lõgæ

Quadi iuxta Bregetionem.

Quadi enses nudos coluerunt pro numinibus.

Quadi ab Constantio attriti.

Quadi in Heluetia.

P

ninas alpes testis est. ¶ Eaq; Germaniæ uelut frons, id est initium & anterior pars est Germaniæ, quomodo Solinus ab Danubio Germaniam incipere tradit ca. 32. Quatenus Danubio pergitur, legendum prætexitur, hoc est, obtenditur: qua parte Germania Danubium attingit & prospicit, qui fluuius Rhetiam, Noricum, & Pannoniam à Germania disterminat. Sic supra de Frisiis: Vtraeq; nationes usq; ad Oceanum Rheno prætexuntur. Vult significare Germaniam, quæ ad Danubij ripam apposita est, incolere Hermunduros, Nariscos, Marcomanos & Quados. ¶ MAROBODVVS Sueuorũ Marcomanorum, Quadorumq; rex Tyberij Cæsaris temporibus floruit. Hic apud Tacitum secundo annalium fatetur se duodecim legionibus petitum duce Tyberio illibatam Germanorum gloriam seruauisse, mox cõditionibus æquis discedere compulisse. Velleius Paterculus uolumine posteriore eum his laudibus celebrat: Maroboduus genere nobilis, corpore præualens, animo ferox, natiõe magis q̃ ratione barbarus, nõ tumultuarium, neq; fortuitũ, neq; mobilem, & ex uoluntate parentũ cõstantem, inter suos occupauit principatum: sed certũ imperiũ uimq; regiã complexus animo statuit auocata procul à Romanis gente sua ꝓgredi: ubi cum potẽtiora arma refugisset, sua faceret potentissima. Occupatis igitur (quos prædiximus) locis, finitimos omnes, aut bello domuit, aut cõditionibus iuris sui fecit. Corpus suũ custodia, tũ imperiũ perpetuis exercitijs penè ad Romanæ disciplinæ formã redactũ, breui in eminens & nostro quoq; imperiũ timendũ perduxit fastigiũ. Gerebatq; ita se aduersus Romanos, ut neq; bello nos lacesseret, sed tamẽ ostenderet si lacesseretur, superesse sibi uim ac uoluntatẽ resistendi. Legati quos mittebat ad Cæsares interdũ ut supplicem cõmendabant, interdum ut pro pari loquebãtur. Gentibus hominibusq; à nobis desciscẽtibus erat apud eũ perfugiũ, totumq; ex male dissimulato agebat æmulum, exercitumq; quẽ LX. milium peditũ, quatuor equitum, fecerat, assiduis aduersus finitimos bellis exercẽdo, maiori q̃ q̃d habebat operi præparabat. Eratq; etiã eo timendus, quòd

Prætexere

Maroboduus Rex Sueuorum.

quod cũ Germaniã ad læuam & in fronte, Pannoniã ad dextrã, à tergo sediũ suarum haberet Noricos, tanq̃ in omnes semper uenturus, ab omnibus timebatur. De eodem etiam Strabo lib. 7 in hunc modũ scribit: In hoc Germaniæ tractu sita est Hercynia sylua, & Sueuorum natio, ex quibus nõnulli intra, aliqui extra syluam habitant, sicut & Coldulorum plærique. In quibus & Bubiemũ Marobudi regia. Quem in locũ ipse, cũ alios plures traduceret incolas, suos conterraneos Marcomanos adegit. Is ex humiliori gradu, maiores ad res constitutus fuit, postq̃ è Roma regressus fuit. Nã à iuuenilibus annis hic uersabatur, ubi ab Augusto Cæsare magna beneficia comparauit, reuersus in patriam magnũ adeptus est potentatũ, & præter eos quos ante dixi populos, Luios etiam uendicauit, gentẽ sanè permagnam, & Zumos & Butones & Mugilones & Sibinos, & ipsorũ Sueuorum nationem amplissimam Semnones. Tradit quoque Suetonius in Tyberij Cæsaris uita, Tyberium per blandicias atque promissa Romam traxisse Marobodũ. Sed q̃ tandẽ ultima Marobodui fortuna fuerit, noster Tacitus annalium secundo his uerbis ostẽdit: Marobodus undique deserto (Catualda persequẽte) non aliud subsidium q̃ misericordia Cæsaris fuit. Transgressus Danubiũ, qua Noricã prouinciã præfluit, scripsit Tyberio non ut profugus aut supplex, sed ex memoria prioris fortunæ: nam multis nationibus clarissimũ quondã regẽ ad se uocantibus, Romanã amicitiã prætulisse. Responsum à Cæsare, tutã ei honoratamque sedẽ in Italia fore, si maneret: sin rebus suis aliud còducet, abiturũ fide qua uenisset. Cæterũ apud Senatũ disseruit, non Philippũ Atheniensibus, nõ Pyrrhũ aut Antiochũ populo Romano perinde metuẽdos fuisse. Extat oratio, qua magnitudinẽ uiri, uiolentiã subiectarũ ei gẽtiũ, & q̃ propinquus Italiæ hostis suaque in destruendo eo consilia extulit. Et Marobodus quidẽ Rauennæ habitus, ne si quando insolescerent Sueui, quasi rediturus in regnum ostentabatur. Sed nõ excessit Italia per duodeuiginti annos, consenuitque multum imminuta claritate, ob nimiam uiuendi cupidinẽ, hactenus Tacitus. Vernaculũ huius

Catualda Marcomanus conspirat contra regem Marobodum.

regis nomen Merbod seu Marbod fuisse putatur, id uocabuli
Marobodi etymum. equinum corpus significat, cuius robur aut magnitudinem retulisse uidetur: quemadmodum nos Marchardum & Marquardum dicimus ab equi robore, sicut Leonhardum & Bernhardū ab leonis & ursi robore. ¶ De TVDRO seu TRVDO
Tuder Quadorū rex. Marcomanorum, Quadorumq́ rege nihil usquam, quod ego sciam, in ueteri extat historia. Noster Tacitus in annalibus multos quidem Germanorum reges ac principes celebrat, quorum nomina quum de regibus agerem recensui: huius autem Tudri nusquam aliás meminit. Proximis sanè sæculis, inquit Beatus Rhenanus Trutonis & Trutomanni nomen apud maiores nostros auditum est: testimonio sunt ueteres donationum & con
Trudis, id est amabilis. tractuum tabellæ. Hincq́ heroinarum Germanicarum uocabula Adeltrudis & Gertrudis, à syncero, uidelicet amore fideq́. Ita sunt Rotdrudis, Himeltrudis, Hermintrudis, Regnidrudis, Giltrudis, Engiltrudis, Vualdrudis, Plectrudis, Erentrudis, Elidrudis, & alia huius generis plura. ¶ Sed uis & poten
Italus rex Cheruscorum. tia regibus. Sicut Italum Arminij ex Flauio fratre nepotem, Romæ educatum Claudius Augustus petentibus Cheruscis regem dedit, autor Cornelius annalium 11. qui Vannium à Dru
Vannus Sueuorum. so Cæsare Sueuis impositum libro 12. quoq́ refert.

Marsigni. Gothini. Osi. Burij. Nec minus ualent retro Marsigni, Gothini, Osi, Burij: terga Marcomanorum Quadorumq́ claudunt, è quibus Marsigni, & Burij sermone cultuq́ Sueuos referunt. Gothinos Gallica, Osos Pannonica lingua coarguit non esse Germanos, & quòd tributa patiuntur, partem tributorum Sarmatæ, partem Quadi ut alienigenis imponunt. Gothini, quo magis pudeat, & ferrum effodiunt. omnesq́ hi populi pauca campestrium, cæterum saltus & uertices montium iugumq́ inse-
Iugum Sueuicæ. derunt. Dirimit enim scinditq́ Sueuiam continuum

montium

montium iugum, ultra quod plurimæ gentes agunt: ex quibus latissime patet Lygiorum nomen in plures ciuitates diffusum. Valentissimas nominasse sufficiet: Arios, Helueconas, Manimos, Elysios, Naharualos. Apud Naharualos antiquæ religionis lucus ostenditur. Præsidet sacerdos muliebri ornatu, sed deos interpretatione Romani Castorem Pollucemq́ memorant. Eius numinis nomen Alcis, nulla simulachra, nullum peregrinæ superstitionis uestigium. ut fratres tamen, ut iuuenes uenerantur. Cæterum Arij super uires, quibus enumeratos paulo ante populos antecedunt, truces, insitæ feritate arte ac tempore lenocinantur. nigra scuta, tincta corpora, atras ad prælia noctes legunt: ipsaq́ formidine atq umbra feralis exercitus terrorem inferunt, nullo hostium sustinente nouum ac uelut infernũ aspectum: nã primi in omnibus prælijs oculi uincũtur.

Lygij. Arij. Heluecones Manimi. Elysij. Naharuali

Ab occidentali Germaniæ plaga primum orsus, Germanorum populos Rhenum qui occiduus fuerat limes, ad Oceanum usq descendendo descripsit: inde mare sequens qua in orientem uergit, septentrionales Vigeuones narrauit: mox mediterraneos Heriuones: postmodum ad austrum properans, Danubij, q meridionalis erat terminus, accolas prosequebatur: nunc postremò orientales Germaniæ cultores in ipsam Pannoniam Sarmatiamq́ porrectos, absoluit. V. MARSIGNOS atq GOTHINOS Sueuorum gentes, Marcomanis Quadisq́ conterminas & horũ tergum claudentes, similiter Marauaniæ ac Silesiæ regiones incoluisse, ex hoc contextu colligitur. Puto Ptolemæum libro secundo cap. 11. Marsignos appellare Maruinges, ita scribens: Postea est Gabrita sylua, & sub illa Maruinges

Marsigni. Gothini. Maruinges

uinges, Curiones &c. Hos, inquit Tac. lingua arguit Sueuos fuisse. Porrò qui fuerit olim Sueuorum sermo, nemo facile pronunciabit, nihil enim uspiam in literis de Sueuico idiomate à ueteribus relatum est, literarum secreta uiris pariter ac mulieribus ignorantibus. nam suum idiotissimũ habuisse ostendit Cornelius, dũ ait: Marsignos & Burios Sueuico sermone habituq; usos. Hunorum, Sclauorumq; irruptiones & crebræ per Germaniam excursiones passim feruntur corrupisse Germanismũ. Aliter enim nunc loquuntur Sueui, aliter Saxones: quanquam sit aliqua ratio loquendi cõmunis omnibus fermè Germanorũ populis, tamen sunt singulis suæ dialecti & pronunciandi proprietates: uitiatã paulum per linguã nostram facilè crediderim (q̃d in propriorum nominum pronunciatione obseruari poterit, quæ cum diuersissime tum confusissime uulgus profert) nõ omnino tamen mutatam ob gentis Germanicæ uirtutem ac fortitudinem, quæ haud leuiter aliorum lingnam, mores atq; tyrannidem recipiebat: petita est aliquoties exterorum armis, sed nunquam tota uicta. Sueuicam igitur linguam eandem & Germanicam dixeris. Maiorem enim Germaniæ partem Sueui possederunt, proprijs nationibus ac nominibus discreti, quanquam in cõmune Sueui nuncupati fuerint. Gothinos, tametsi Sueuorum tractum incoluerint, tamen lingua qua utuntur, coarguit non esse Germanos, & quòd tributa patiuntur præter Germanorum morem, qui exteris minime tributa pendebant, aut alijs conditionibus obnoxios teneri se patiebantur, auitam libertatem armis uendicant. ferrum præterea effodiunt, quod in Germanis pudendum rarissimumq; fuisse declaraui: apud Quados mineras ferri extitisse Ptolemæus lib. 2. tradit. Hinc eorum error confutandus, qui Gallicam & Germanicam linguam unam fuisse dicunt, nam licet plærīq; Belgarum à Germanis fuerint orti, ut est apud Cæsarem, tamen alia fuit Gallorum, alia quoq; Germanorum lingua. id quod ex Iulij Cæsaris Commentariorũ belli Gallici primo colligi potest, ibi enim uidetur utrasq; separare linguas, cũ inquit: Ariouistũ Germa-

Sueuorum sermo est Germanicus.

Germanicus sermo corruptus.

Gothini Gallica natio.

Ferrum effodiunt Gothini.

Germanorum et Gallorum non fuit una lingua.

Germanum longa consuetudine scientiā Gallicæ linguæ habuisse. Si eadem fuit, sicut Germanicam, utpote patriam, à puero tenuit, quorsum attinet dicere alteram longa consuetudine paratam? Constat igitur aliam Gallorum linguam fuisse, aliam Germanorum. Sed quæ fuerit, inquit alius quispiam, Gallorum non constat. nam linguam qua hodie utuntur, certum est esse nouam, à Romanis, qui post Iulium Cæsarem in illis prouincijs assidue uersati sunt, plurimis ubiq; deductis colonijs, dubio procul acceptā. Vnde Gallorū multi linguā suā etiam hodie Romanam uocant, bon Romayn. Itaq; uidetur interijsse prisca Gallorum lingua. Siquidem Plinius de quibusdam Gallorum uocabulis loquens, ad antiquā Galliæ descriptionē respexisse uidetur: quā tamen iā inhabitare Germani cœperāt suā loquentes linguam, aut certe Celtarum uocabulum, quod Græcis & Germanum & Gallum significat, Gallis uertendo tribuit, quod Germanorum erat, qui lapsus multis sanè accidit. Et notū est satis Plinium & Græcorum & Latinorum commentarios exscripsisse. Nisi si quis hic per Gallicam linguam, pronunciationis modum intelligere uelit, hoc est, ipsum Gallismum, ut ita dicamus. Sed hoc foret coactius. Nemo uero hic putet Gothinos esse eosdem qui & Gotones ac Gotthi, cum diuersi fuerint natione, situ & nomine. Verisimile tñ est alteros ex alteris procreatos, & Gotthos insulares Gotonum Gothinorumq; progenitores fuisse.

Marga pro medulla apud Pliniū li. 17. ca. 6.

Celtæ.

Gothini, Gotones et Gotthi non sunt idem.

BVRIOS. Iulius Capitolinus in Marci Antonini uita, ubi gentes enumerat, quæ Marcomanico bello, cuius iam meminimus, nomen dederunt, Buros uocat, Sueuorum nationem esse sermo cultusq; Sueuicus probat. Interpretantur fontani, Germani enim Born, Born, ac Brunnen, fontem appellant, quod ad fontem habitauerint. Ptolemæus enim libro secundo cap. undecimo. ad Vistulæ fontem statuit: Buri inquit, usq; ad Vistulam fluuium. Horum etiam Dion Cassius Nicæus in uita Traiani Neruæ meminit, collocans illos iuxta Daciam, quæ, uelut diximus, Germaniæ contermina est, his uerbis:

Burij.

Cæterum

Cæterum cum in Dacos exercitum Traianus duceret, antequã castris hostium appropinquaret, magnus circumferebatur à Barbaris fungus, latinis inscriptus literis, erantq; qui talia uociferarentur: Socias gentes & Buros præcipue, monere & hortari Traianum, ut pace composita retro domum abiret. Nihilo tamen minus, is cum hoste conflixit ingenti ædita cæde. Puto uero Burios habitasse ea loca, ubi Teschnensis Silesiæ ditio hodie est, ad caput Vistulæ amnis, prope Carpatum montem.

De OSIS Danubij accolis, supra scripsimus. Dirimit enim scinditq; Sueuiã. Vel hic locus ostendit Sueuos post Hermunduros, Quados ac Marcomannos & Bohemiam con sedisse ad orientem, ubi nunc Morаui ac Slesii amplam tenent regionem. Iugum enim hoc inseparabiliter cohærẽs Sueuiãq; dirimens Hercynij nemoris iuga, quæ Bohemiam cingunt, Gabretam ingentem, ut Strabo dicit, Sueuorum syluam, Ascíburgium montem, atq; Bohemicos montes intelligo: quorũ pars per Morauiã Silesiamq; in Pannoniam atq; Sarmatiam protenditur, uelut Carpathus uastissimus mons, priscis Sueuus uocitatus, quòd ad hunc usq; Sueui adhabitarint antiquitus. De quo Berosus libro quinto. Apud Tuiscones, inquit, regnauit Sueuus, & apud Celtas Celta, à quo nomina montes illi habuerũt. De hoc etiam Chonradus Celtis tria iuga & montes Germaniæ describens.

Osi. Sueui etiã Morauiam & Silesiã tenuerunt.

> Ast aliud Carpathus habet qui spectat in Eurum
> Auspicium nostris niueo dans uertice terris,
> Quem Sueuum in priscis memini dictum esse libellis,
> Qui cupro auroq; scatens, uarijsq; metallis,
> Pannoniã largo locupletat munere gẽtẽ.

Carpathus mons. Sueuus mõs

Alius ab hoc est Seuo mons apud Plinium li. 4. cap. 13. histo. mundi. hic enim ad orientem Germaniæ, Seuo autem ad septentrionem est positus. Plinij uerba sunt: Incipit deinde, de Oceano septentrionali scribit, clariore aperiri fama ab gente Ingæuonum quæ est prima. Inde Germania. Mons Seuo ibi immensus, nec Riphæis iugis minor, Quem locum Solinus Polyhistor capite 32. transcri

Seuo mons ad promontorium Cimbricum.

transcripsit. Mons, inquit, Seuo ipse ingens, nec Riphæis minor collibus, initium Germaniæ facit. Hunc Ingæuones tenēt, à quibus primis post Scythas nomen Germanicum consurgit.

LYGII Sueuorum gentes, post Hermunduros, Marcomanos, Quados & Bohemiam, Eurum uersus ad Danubium siti, in ipsa Silesia regione amplissima Pannoniæ finitimi sederunt, quomodo etiam ex annalium libro duodecimo deprehendi potest, ubi Cornelius pulsi Vannij Sueuorum regis historiam his uerbis narrat: Per idē tempus Vannius Sueuis à Druso Cæsare impositus, pellitur regno, prima imperij ætate clarus acceptusq́ popularibus, mox diuturnitatem in superbiam mutans, & odio accolarum, simul domesticis discordijs circumuētus. Autores fuere Iubellius Hermundurorum rex, & Vangio ac Sido sorore Vannij geniti. Nec Claudius, quanquam sæpe oratus, arma certantibus Barbaris interposuit, tutam Vannio perfugium promittens si pelleretur. scripsitq́ P. Attilio Histro, qui Pannoniæ præsidebat, legionē ipsaq́ ē prouincia lecta auxilia, pro ripa componeret subsidio uictis, & terrori aduersus uictores, ne fortuna elati, nostrā quoq; pacem turbarent. Nā uis innumera Lygij, aliæq́ gētes aduentabāt, fama ditis regni, quod Vānius XXX. pannos p̄dationibus & uectibus auxerat. Ipsi manus ꝓpria pedites, eques è Sarmatis Iazygibus erat, impar multitudini hostiū: eoq́ castellis sese defensare, bellūq́ ducere statuerat. Sed Iazyges obsidiōis impatiētes, & ꝓximos ꝑ cāpos uagi, necessitudinem pugnæ attulere, quia Lygius Hermundurusq́ illic ingruebant. Igitur digressus castellis Vannius funditur prælio, quanquam rebus aduersis laudatus, quod & pugnam manu capessiit, & corpore aduerso uulnera excepit. Cæterum ad classem in Danubio opperientem perfugit. Secuti mox clientes, & acceptis agris, in Pannonia locati sunt. Raymundus Marlianus hos in Hungaria ponit. Picus Comes Mirandulanus in Staurostycho Danubium canit alluere Lygios hoc uersu: Et Lygios tandem raptu tumefactus aquarū.

Vbi Pomponius Mela libro 3. tradit Indos quosdam à rege

Lygij.

Iubellius rex Hermundurorum.

Vangio.

Sido.

Sueuorum dono datos Q. Metello Celeri Galliæ proconsuli, Hermolaus Barbarus Venetorum doctissimus, annotauit in quibusdam Pomponianis codicibus non Boiorum, ut quædam habebant exemplaria, nec Sueuorũ, sed Lydorum legi. Quæ lectio suspitionem dedit Melam Lygorum scripsisse, & librarios incuria aut imperitia quadam Lydorũ pinxisse, mutato g in d. nam Lygij quoq; Sueui fuerunt. ARII, Heluecones, Manimi, Elysii, Naharuali Lygiorum Sueuorum gentes, Danubij accolæ, Austriæ & Hungariæ partem transdanubianam incoluerunt, iuxta Morauiam & Silesiam. De illis Franciscus Picus in Staurostycho Danubium paucis describens:

Arij. Heluecone. Manimi. Elysii. Naharuali

Hinc & Danubius non magnas deuehit undas,
Montibus Arbonæ uix fusus, plurima nondum
Flumina surripuit, nondumq; binominis, ingens
Alluit Elysios, Ariosq; & Pæonis oram,
Et Lygios, tandem rapto tumefactus aquarum
Euxinum ingreditur bis terno gurgite Pontum
Extremumq; caput limosa perdit in ulua.

Horum nomina penitus exoleuerũt, ut conijciam ipsos sese Gothicis Vandalicisq; expeditionibus coniunxisse ac nominis claritudinem amisisse. De Elysiis cogito Silesios, quos etiam Selignos appellant, nuncupatos, quanquam Chonradus Celtis à Sleso amne horum uocabulum deducat, libro amorum secundo, elegia quinta.

Elysii in Silesiorũ nomen concesserunt. Seligni.

Hic Odera (à priscis qui nomina Sueuus habebat)
Nascitur, & Codani præcipitatur aquis
Sueuus, qui Slesum socium sibi conuocat amnem
A quo nunc nomen Slesia terra gerit.
Slesia quæ pulchris habet oppida condita muris,
Visa caput quorum culta Vratislauia.

Slesus amnis.

Silesiæ situs Terminatur uero Silesia ab oriente Hungaria; ab aquilone Polonia, ab occasu solis Misnia, à meridie Bohemia Morauiaq;. Ipsa à principio uastæ Hercyniæ syluæ, quæ Danubium recta sequitur, ad fines Dacorum usq; referente Cæsare li. 6. belli Gallici,

lici,portio ut tota plana,ita & nemorosa fuit. Sed temporis processu sparsim uicis habitari cœpta est. Vbi autem fidem catholicam incolæ amplexi sunt, cōstitutis oppidis ad mitiorem cultū est redacta. Quam Odera fluuius celebratissimus Plinio lib. 4. cap. 14. Gutalus, Ptolemæo in secundo Viadus dictus, per medium totam perlabitur & Ola, Nisa, Olsa, Lissa, Barusio, Bobero, Katzbacho, & alijs fluminibus auctus, Marchiam Brandenburgensem permeans, in mare Pomeranicum iuxta Sundam, cui ab angusta maris fauce uocabulum; alij à Sunnone quodam Franco fingunt illi nomen, undosus exoneratur. Latitudo eius trium, sed longitudo nouem dierum itinere à limitibus Hungariæ usq; in Marchiam Brandenburgensem extenditur. Vrbiū amplissima est Vratislauia, Budorgis Ptolemæo, uulgo Breslau dicta, episcopalis & metropolis, priuatis publicisq; ædificijs magnificè exornata; Et ab Laurentio Coruinio celebrata, quam hodie splendidiorem reddunt D. Ioannes Hessus, & D. Ambrosius Maiobanus, clarissima duo lumina & Euangelij tubæ, ad Oderam sita est. Hanc claritate sequitur Nissa episcopalis sedes, quam cognominis fluuius alluit, inde Glogouia maior, Legnitium, Oppelia, Sueynitium & Suibissa, à Sueuis ut multis uidetur cognominatæ, Teschina, Olsna, Franckensteynium, Monsterbergum, Saganum, Brega, Iegerndorfium, Ratbornum, Iauerium, Bontzlauia, Hirsbergum, Goldbergum, Gorlitium, Paucenum, Naumburgum ad ripam Quissæ, Crossenum, & plures aliæ ignobiliores. Prouincia ipsa Bohemorum regi subiecta est, Principes habet plures, omnes tamen Regem audiunt. Genti potus cereuisia. Vino ex Morauia aut Hungaria aduecto utuntur: quanquam nonnihil uini in Silesia apud Crossenum habeatur, quod pro maiori parte extra prouinciam per Oderam in Prussiam deportatur. Sermo maiori ex parte Teuthonicus, quamuis trās Oderam Polonica lingua præualeat. Ob quam rem hoc loco Guntherus Ligurinus libro sexto de rebus Friderici Primi, Oderam Germaniæ terminum facit hoc uersu:

Odera fluuius Silesiæ
Gutalus.
Viadus.
Sunda.
Vratislauia.
Silesiæ urbes.

Odera Germanos quæ separat atq; Polonos.

Quamuis idem amnis in aquilonem currens, Germanicas gentes utraq; ripa alluat. Ex hac prouincia Caspar Vrsinus Velius & Franciscus Faber eruditione præstantes, nati sunt. ⁋ Naharualos aũt possibile est à septẽtrionali fluctu sic dictos, littoralesq;, hoc est, Vuigeuones aliqñ fuisse, quasi Nortwalos. ⁋ Lucus ostenditur. Supra Cornelius retulit de Germanorum religione. Cæterum nec cohibere parietibus deos, neq; in ullam humani oris speciem assimilare, ex magnitudine cœlestium arbitrantur; lucos ac nemora consecrant, deorumq; nominibus appellant. Iuxta hanc superstitionem ethnicorum, Naharuali lucum Castori ac Polluci consecrarunt, minime tamen Romana religione coluerunt, nec simulachra conficientes, neq; thura libantes, nec quicquam eius peregrinæ superstitionis obseruantes. Cultui ac sacro præerat Sacerdos ridiculo uestitu, muliebri scilicet. Numen ipsum Alcin uocant. Id uocabulum si græcam habet originem, uelut multa à Græcis uocabula accepit Germanicus sermo, quorum farraginem dedimus supra, præsidium & fortitudinem significat. Dei enim proprium est uel seruare, uel benefacere, ut Cicero inquit, & Plinius lib. 2. cap. 7. historiæ mundi. Si autem Teuthonicũ est, à uetustate nomẽ habet, aut quòd omnium dea, omnia regat. ⁋ Insitæ feritati arte ac tempore lenocinantur. Arij potentiores atq; truculentiores Helueconis, Manimis, Elysiis, Naharualisq; Lygiorum Sueuorum gentibus, naturali & innatæ suæ crudelitati, arte atq; tempore adhibitis medicamentis herbis aut herbarum radicibus, uel alio quouis pigmento fucoq;, prout ratio poposcerit, medentur ac consulunt, aliam personam fingunt, pinguntq; (hoc enim aliquando Lenocinari significat, exquisitiorem elegantiam adhibere) ut naturalem suam asperitatem nigris scutis, tinctis corporibus, lectisq; atris ad prælia noctibus prodant, ipsaq; formidine atq; umbra feralis exercitus, terrorem inferant, nullo hostium sustinente nouum ac uelut infernum aspectum. Quemadmodũ nostra ætate militum manus in inse

Naharuali.

Lucus Naharualorũ.

Alcis Naharualorũ numen.

Arij innatæ feritati lenocinantur.

Lenocinari

in inferiori Germania se Diabolos appellarunt, ad incutiendū terrorem ijs aduersum quos mittebantur. Vestes erant nigræ, hastæ nigræ, uultus ipsi nihilo candidiores. Et certe multis iuxta nomen perniciem attulerunt, donec crebris bellis consumarētur. Valerius Maximus lib. 2. capi. 1. de institutis antiquis, de Spartanis tradit, quòd ad dissimulandum & occultandum uulnerum suorum cruorem, puniceis tunicis in prælio uterentur, nō ut ipsis aspectus earum terrorem, sed ne hostibus fiduciæ aliqd afferret. Reliqui Germanorum populi scuta lectissimis coloribus distinguunt, Arij uero nigra scuta eligunt, & obscuras ad prælia noctes. Titanico ac furiali aspectu terrent hostes, ut oculos uincant, qui omnium primi in prælijs uincuntur; neq; ulla ex parte, inquit Plinius libro undecimo cap. 37. maiora indicia animi cunctis animalibus, sed maxime homini, id est moderationis, clementiæ, misericordiæ, odij, amoris, tristiciæ, læticiæ. Contuitu quoq; multiformes, truces, torui, flagrantes, graues, transuersi, limi, summissi, blandi. Profecto in oculis animus inhabitat. Ardent, incenduntur, humectant, cohibent; ita Plinius.

Diaboli milites.

Oculi omnium primi uincuntur.

Trans Lygios Gothones regnātur, paulò iam adductius quàm cæteræ Germanorum gentes, nondum tamen supra libertatem. Protinus deinde ab Oceano Rugij, & Lemouij: omniumq; harum gentium insigne, rotunda scuta, breues gladij, & erga reges obsequium.

Gothones.

Rugij. Lemouij.

GOTHONES autore Plinio, Vandalorum fuere natio ultra Lygios, id est, Silesios, ad mare Germanicum inolinantes. Libro 4. historiæ mundi cap. 14. his uerbis: Genera Germanorum quinq;, Vandali, Vindeli legunt alij, quorum pars Burgundiones, Varini, Carini, Guttones. Et libro 37. cap. 2. de Succino scribēs: Pytheas inquit Gutonibus Germaniæ genti accolis æstuarium Mentonomon nomine, ab Oceano spacio stadiorum sex millium tribuit succinum. Ptolemæus libro tertio

Gothones extremi Germanorum.

cap.quinto: hos attribuit Sarmatiæ, & ad Vistulam statuit, Iuxta Vistulam fluuiũ sub Venedis Gythones, postea Phinni. Tacitus annalium secundo scribit Catualdam Marcomanum nobilem iuuenem ui regis Marobodui profugum, ad Gothones uenisse. Horum tractum uidentur nunc Pomerani & Prussi tenere, propter succinum in Gothonibus repertum; quod solo Pruthenico littore colligitur. Amplissima uastissimaq́; Prussiorum regio multos habuit cultores, Burgundiones, Varinos, Gothones, Fennos, Aestijos, Vlmigeros, à quibus etiam hodie pars Prussiæ ad Vistulam Culmigeria uocitatur, Sudinos.

Prussiæ ueteres cultores.

Hæc à Vistula amne incipiens, quem ad occidentem terminũ habet, sinusq́; Baltici maris, qui septentrionale latus eius ambiunt, percurrens; orientalem solem ab Alanis excipiens: montibus Hamaxobijs australe latus eius obtegentibus, à quibus continuis syluarum iugis, Hercyniæ pars sunt, disterminatur. Frumenti ferax est, aquis irrigua, & plena colonis, multa ambitiosa oppida, multi maris sinuosi reflexus amœnam efficiunt; pecorum ingens uis, incæduæ syluæ, multa uenatio, piscatio diues. Maritimas urbes habet Konigspergum, latine Regium montem dicere potes, ad Chronum, id est, Bregelam amnem, opus præclarum Odacri Bohemiæ regis: in quo magni magistri ordinis Teuthonicorum sedes erat, postquam Poloni Marieburgum cum magna prouinciæ parte interceperunt: nunc tenet ALBRECHTVS Marchio Brãdenburgẽsis ex Onoltzbachio nostro oriundus, princeps pietatis Christianæ syncerioris studiosissimus, prudentia & fortitudine diuina præditus, qui prouinciam ab prophanis & ethnicis superstitionibus, quibus gens fuerat dedita, lustrauit; Christianum cultum introduxit, & Verbi Dei præcones ubiq; instituit, è quibus eminent D. Georgius à Polentis Sambiensis episcopus, Paulus Speratus, Ioannes Polyander præceptor quondam meus, Ioannes Brismannus uiri pietate & eruditione clari. Princeps ipse ducta regiæ styrpis uxore è Holsatia Danici regni, & excusso habitu, supremũ Teuthonici ordinis magistratũ q̃ fungebatur, in ciui-

Prussiæ postremæ Germaniæ oræ situs.

lẽ, Regis Poloniæ ductu, cõmutauit dignitatẽ, Prussiæ dux salu tatᷓ: deinde habet Aelbingũ ad Vistulæ ostiũ, & oĩm nũc opulentissimã urbẽ Dantiscũ Gdanũ à Gythõibus fortasse, ita em̃ Ptolemæus Gothones uocat, appellatam ad alterũ Vistulæ ostiũ.

Classibus hæc portus, & mœnibus inclyta magnis,

Et minor est Venetis, Noricijsq; prior.

Sunt Eobani è sua Prussia. Intus in mediterranea in ripa Vistulæ fluminis insignis urbs Turræam & Turoniam uulgo Dorn uocant, similiter Marieburgum, Cholmen, Notangen, Sambiensis Samland, Risenborgum, Helspergum, Brunspergum, Pomesania, Varniensis, Graudentium, Nuenburgum, Golubia, Stolphenum. Saltus Hercynius qui per Prussiam uagatur, multa ferarũ genera gignit, Alces, uulgo Ellandas uocant, Onagros, Vros quos Bubalos, Vroschsen, & Bisontes Puffelos dicunt. Sicut Iulius Cæsar libro sexto belli Gallici memoriæ prodit: quorum etiam Plinius Secundus libro octauo capite decimo quinto meminit. Paucissima, inquit, animalia Scythia gignit inopia fructuum: Pauca contermina illi Germania. Insignia tamen boum ferarum genera, iubatos bisontes, excellentiq; & ui & uelocitate uros, quibus imperitum uulgus Bubalorum nomen imponit, cum id gignat Aphrica, uituli potius ceruiúe quadam similitudine. Septentrio fert & equorum greges ferorum, sicut asinorum Asia & Aphrica. Iulius Solinus in omni septentrionali plaga Bisontes frequentissimos Vros, quos imperitum uulgus Bubalos uocat, Alces & alia fera animalia esse quoque scribit. Oceanus præterea Prussios alluens & æstuosus succinum uelut tributum donat. de quo mox. De Borussiæ antiquitatibus extat libellus Erasmi Stellæ Libonothani. Gothones antiqui Prussiæ cultores trans, hoc est ultra Lygios inquit Cor. regnant, suum habent imperium, ditionem, & principes Romanis addictiores, quàm cæteræ Germanorum gentes: forsan quòd à Druso Germanico oppugnati fuerint: ibi enim classibus rem egisse Plinius libro 37. capite 3. historiæ mundi, refert, aut à Domitiano Cæsare in expeditione con

Prussiæ urbes.

ne con

ne contra Sarmatas, cuius meminit Suetonius Tranquillus, bello petiti, Romanaq́ arma experti, de pristina ferocia ac rebellione remiserunt aliquid, de Germana & gentilicia libertate nihil. Fuerunt autem Gothones insularium Gotthorum parentes aut soboles, uelut aliâs memini.

Rugij. RVGII Septentrionales Germaniæ populi ad Oceanum siti, incoluerunt haud dubie eam insulam quæ etiamnum ab illis Rugilandia dicitur, in mari Germanico ex obiectu Pomeraniæ & Sueui fluminis, ubi in mare emittitur, posita. Terra ferax frugum, animalium, piscium, diuitem allecum præstãs piscaturam. Vrbs in ea fuit Arcon gentis caput, in arduo sita promontorio. Et altera Karentiæ uocabulo: quarum excidium Saxo Grammaticus libro 14. historiæ Danicæ narrat. Hi Rugi in Pannoniã primũ migrarũt, inde sub Zenone Isaurico Aug. circiter dominicæ incarnationis annos CCCC. LXXX. duce Odoacro Italiam uastarunt, Romam XIIII. annis tenuerũt: Odoacrum Rugum Theodoricus Ostrogotthorum rex interemit. Cuius rei meminit Sidonius Appollinaris Auernorum Episcopus Zenonis imperio scribens:

Arcõ urbs. Charentia.

Pugnacem Rugum comitante Gelono:
Gepida trux sequitur. Et alibi.
Bello notus Rugus, Burgundio, Vesus, Alites.

Rugium ciuitas. Huius Rugilandiæ titulũ, hodie principes Marchiæ Brandenburgensis, Mechelburgẽses, & Pomeraniæ sibi uendicãt. Ptolemæus lib. 2. ca. 11. Rugij ciuitatis meminit, quæ Caminum censetur: episcopalis est, in Pomerania ad Viadi, id est, Oderæ exitum. De Rugijs scripserũt plura, Iornandes, Paulus Diaconus, Abbas Vrspergensis. Videtur Rugij à quiete & quiescendo habere nomen: nam Rugen est quiescere, & Rug quies.

Rugiorum etymum. Lemouij.

Pomeraniæ situs. LEMOVII Rugijs finitimi & Oceani accolæ, Pomeraniæ cultores fuisse uidentur. Est autem POMERANIA seu Pomeria ultra Viadum seu Gutalum, id est, Oderam orientalis Saxoniæ ducatus, terra frumenti ferax, uini indiga, cereuisia affluens; Odera, Saxo Sialandicus Oddoram uocat, Pani uel

Pœno

Pœno, Zueno seu Zwina, quem Sueuum appellatum putant. & Diuinouia fluminibus irrigua, oppidis egregijs exculta, quæ sunt Vismaria, Sunnonia seu Sundis, quæ Marionis altera censetur ex Ptolemæi descriptione, Gripeswaldum à Ptolemæo Viritium iuxta coniecturam appellata. Stetinum unde principibus nomen, Rostochium in quo liberalium artium florens fuit academia, Caminum pontificalis ciuitas, Iulinum, Vuologastum, Demynum, Tributum Cæsaris uulgo Tribuzes, Rebellio, id est, Robel, Bolgrade, Grotzwina, Stolpe, Colbergum, Louenburgum, Tangermunda, Sternibergum, Golnauia, Stargardia, Tanclem, Ancgelheym. Apud Caminum insula est Cristoa. Sunt etiam magni lacus quos Panis & Sueuus & Odera amnes conficiunt. Insula ibi est ad Vuinetam, urbis nomen fuit, & Oderæ ostia, quæ tribus alluitur fretis, quorum aiunt unum esse uiridissimæ speciei, alterum subalbidæ, tertium motu furibundo perpetuis sæuiens tēpestatibus. Hæc Pomerania nobis peperit insignem ac syncerum illum theologum D. Ioannem Bugenhagium passim editis in sacras literas uoluminibus cognitum. Multa de Pomeranis Saxo Grammaticus libro 14. historiæ Danorum, & Albertus Crantzius secundo Vandaliæ memoriæ prodiderunt. Fieri potuit ut ab Lemouijs progressi sint Liuones seu Liuonij postremi Germanorum ad litus Venedicum, ad parallellum Scandinauiæ insulæ, quæ Gothlandia dicitur, habitantes: quos tamen ab Efluis mallem deriuare, uocabulo uulgari: nonnihil suffragante, Eyflender uocantur: quorum Riga, Hapselia, Reualia episcopales & metropolitanæ urbes sunt. His imperitant milites ordinis Teuthonici, qui armis acquisierunt Liuoniam. Leuoniorum mentio est etiam apud Ptolemæum li. 2. ca. 11. Raphaelem Volater. li. 7. De Scutis & Regibus Germanorum iam pleraq; annotauimus.

Marionis altera. *Viritium.* *Liuonij.*

Suionum hinc ciuitates, ipso in Oceano, præter uiros armaq; classibus ualent, forma nauium eo differt, quòd utrinq; prora paratam semper appulsui frontem

Suiones.

agit. nec uelis ministrantur, nec remos in ordinem late ribus adiungunt. Solutum ut in quibusdam fluminum & mutabile, ut res poscit, hinc uel illinc remigium. Est apud illos & opibus honos: eoq; unus imperitat, nullis iam exceptionibus, non precario iure pariendi. nec arma ut apud cæteros Germanos in promiscuo, sed clausa sub custode & quidē seruo: quia subitos hostiū incursus prohibet Oceanus. ociosa porrò armatorū manus facile lasciuiunt. enimuero neq; nobilem, neq; ingenuū, ne libertinum quidem armis præponere regia utilitas est.

Suiones. *Sitiones.* *Suecia.* SVIONES ac SITIONES in Oceano Germanico siti, Sueuorum gentes quoq; fuere: uideri possunt quos nostra ætas Suedos aut Suecos uocat, & regio ipsorum Suecia. paret regi Danorum, habet plures auri atq; argenti, æris, plumbi, cupri ac ferri mineras. A Sueuis originem traxisse narrantur, qui mare accoluerunt, & insulas ingressi sedes in eis collocarunt. Mihi, dum Lipsiæ celebri gymnasio agerem, non semel retulit eius insulæ indigena, qui latinas literas callebat egregie, & conuersabatur familiariter, populares suos iactare Sueuicam originem. In Suecia gens est armis potens, montes ualles'q; insidēs, unde & uocabulum, Dalekarli dicuntur composita uoce. Dale *Dalekarli.* uallē significat Germana Gothica'q; lingua, quomodo Coperdalia, id est, cupri uallis: Karle uiros qui præsenti animi uigore præstant. Vnde etiam Charolorum nomen. Eginhartus qui Charoli Magni uitam conscripsit, Sueones recentiori uocabulo Nortmannos ostendit appellari, quum ait: Sinus quidam ab Oceano orientem uersus porrigitur, longitudinis quidem incompertæ, latitudinis uero quæ nusquam centum millia passuū *Sueones.* excedat, quum in multis locis contractior inueniatur. Hunc *Nortmāni.* multæ circumsident nationes: Dani siquidem & Sueones, quos

Nort

Nortmannos uocamus,& septentrionale littus,& omnes in eo insulas tenent. Subscribit Helmodus Lubicensis qui sub Friderico Primo Sclauorum Teuthonicorum res conscripsit, his uerbis: Hoc mare multi circumsedent gentes atq; nationes: Dani siquidem & Sueones, quos Nortmannos uocamus, septentrionale littus,& omnes in eo continent insulas. Multa de illis Saxo Grammaticus in historia Danorum, & qui nuper scripsit Iacobus Ziegler Landauus. Nortmani nanq; Danorum pars fuere Oceani accolae Cimbricae'q; Chersonesi habitatores; sic appellati, quod septentrionales homines essent. Nam Nort lingua germanica septentrionem significat,& Man uirum. Septentrionalem enim cardinem spectantes gentes ac transalbiani in uniuersum Nortmani ea tempestate uocitati uidentur, à quàm plurimis Scythae nuncupati. Non desunt qui Nortuegios, qui & ipsi sub imperio sunt Danorum, Nortmannos dictos referant. Ii deinceps Galliam ultra Sequanam occuparũt,& ei regioni Nortmaniae nomen indiderunt. Quum sub initium Oceani insulas describeremus, etiam Sueciae ac Noruegiae meminimus. Hae maris insulae, quarum Scãdia praecipua est, admodum foecundae populorum parentes fuere, in Germaniam innumeras emiserũt gẽtes, Vãdalos, Gepidas, Getas, Gothos, ex quibus Gothinos et Gothones prognatos suspicor, Langobardos, Hunos, Herulos, Rugios, alias'q; quas Sidonius Appollinaris his uersibus cõprehẽdit: Bello notus, Neurus, Hunus, Geta, Dacus, Alanus,

Bisulta, Ostrogothus, Procrustes, Vesus, Alites.

Nortmãni fuerunt Dani.

Nortmania in Gallia.

Scandia infinitas gentes extrusit

Abbas Vrspergensis in suo Chronico Gothorum historia ita ꝓdidit: Ex hac inquit, Scanzia insula, quam alij Scandinauiam dicunt, quasi officina gentium, aut certe uelut è uagina nationũ diuersae nationes egressae sunt, Dani, Daci, Heruli, Rugi, Turcilingi, Vuandali, Vuinili, qui & Lõgobardi,& hi qui postea Burgundiones dicti sunt, & aliae multae Barbarae nationes. Idem paulo post in historia Langobardorum. Septentrionalis plaga quanto longius est ab ardore solis, & frigida de assiduis niuibus, tanto seniores homines semper habet,& eo

aptior est ad multiplicandas gentes. Vnde fit ut tãta multitudo populorum in ea parte nascatur, quæ ibi uiuere nõ possit, sed in partem meridianã alij precio uendãtur, alij sponte egrediãtur. Qua de re ut in historia Gothorum dictum est, multæ gentes ex eisdem partibus exierunt, Gothi, Gepidæ, Rugi, Vandali, Heruli, Turcilingi, Huni, qui & Auares, similiter & Vuinsli, qui & Langobardi &c. Poteris itaq; per Suionũ ciuitates ipsas insulas in Germanico Oceano sitas intelligere Danomarchiã, Suetiam, Noruegiam, Gothiam ac reliquas, quarum uocabula iam antea dedimus: quæ longissimo terrarum tractu ab ortu in occasum excurrunt. ¶ Classibus ualent. Plinius libro 16. cap. 41. historiæ mundi tradit Germaniæ prædones singulis arboribus cauatis nauigare, quarum quædam & triginta homines ferant. Gronlandiæ cultores hodie scorteis & subtilibus nauigijs utuntur, tutis à quassatione maris & scopulorũ.

Precarium ius. Lapones nauigijs utuntur nullis clauis, sed neruis & uiminibus compaginatis. ¶ Non precario iure. Precarium ius dicitur quod precibus obtinetur. sicut apud Iurisconsultos titulus est de precario, ubi sic inquit Vlpianus: Precarium est quod precibus petenti utendum conceditur, tam diu quàm is qui concessit, patitur. Et apud Quintum Curtium Alexander ait, mori præstat quàm Imperatorem precario esse. Liuius libro 9. decade 4. Apud Achæos precaria libertas, apud Romanos etiam imperium est. Tacitus Annalium 20. Precarium seni imperiũ & breui transiturum.

Mare pigrum & immotum. Trans Suionas aliud mare pigrum, ac prope immotum, quo cingi cludiq; terrarum orbem hinc fides: quòd extremus cadentis iam solis fulgor in ortus edurat, adeo clarus, ut sydera hebetet. Sonum insuper emergẽtis audiri, formasq; deorũ, & radios capitis aspici persuasio adijcit. Illuc usq; & fama uera, tantũ natura.

Exigit præsens locus ut de Oceano nostro paucula repetamus,

mus, qui generali uocabulo Germanicus, à uicina quam alluit Germania, appellatur. Hic ab occidentali Oceano qui Gallicus & Britanicus Plinio libro 4.ca. 19. appellatur, in orientem Sarmatiam usq; porrigitur, & à nouis accolis nomenclaturam inuenit. Septentrionale, arctoum Ptolemæo libro 2. aquilonare, boreale mare à septentrionali plaga in qua positum est, nuncupatur. A Cimbris uetustis accolis Cimbricæ Chersonesi habitatoribus, Cimbricum Claudiano in Stylicone: *Oceani Germanici uocabula.* *Crimbricū mare.*

Nec Cimbricam Tethis
Diuisum bifido consumit sæpe meatu.

Cui Chonradus Celtis subscribit in generali descriptione Germaniæ de Albi canens:

Tandem & Cymbriacum uagus exoneratur in æquor,
A Cymbris quod nomen habet, ubi proxima Dacis
Chersonesus adest rigidum porrecta sub axem.

A Baltia peninsula, quæ tria cōtinet aquilonis regna, Daniā, Suetiam ac Noruegiam, cuius apud Plinium libro 4.cap. 13. extat memoria, Balticum mare. Chonradus Celtis in Odis lib. tertio, à latratu illi nomen uendicat, quòd fluctuum & æstuū collisio latratum edat his uerbis: *Balticum.*

Baltheus dictus sinus à latratu
Clauserat nostrum glacialis orbem.

Huius motus causam Aulus Gellius noctium Atticarum libro secundo cap. ultimo ostendit, quod causa inquit motus est: uenti septentrionis ex altiore cœli parte in mare decidentes, deorsum in aquarum profunda quasi præcipites deferuntur, undasq; faciunt non prorsus impulsas, sed ui intus commotas, quæ tantisper erutæ uoluuntur, dum illius infusi desuper spiritus & uis manet. A sinu Codano cuius tum apud Pomp. Melam, tum apud Plinium lib. 4. cap. 13. mentio, Codoneum. Chonradus Celtis: *Codoneum*

Sed mare Codoneum, Germano & nomine dictus
Oceanus, fines posuit natura sub Arcton,
Quos ultra tria regna manent, gelidusq; Britannus.

Idem Celtis à Gothis Codoneum mare, & Gedonum urbem,

quæ nunc Dantiſcum cognominata, canit libro primo, elegia decima quinta:

Sed quondam Gedonum, Gothorum à nomine dictū
Hincq; ſinus Codanus nomina clarus habet.

A Sueuis, Sueuicū mox Tacitus uocat, qui etiam in Iulij Agricolæ uita Sueuus mare nauigaſſe refert. Vandalicum à Vandalis, Scythicum à Scythis, Sarmaticum à Sarmatis. A Barbaris populis, ita Romani peregrinos dixere, Barbarum. Sueticum à Suedis inſularibus: Rigenſe à Rugijs, Pomeranicum à Pomeranis. Vernacula appellatione Das Teutſchmer, Die Oſterſehe. Die Nordſehe ab ſeptentrione, uel ſimpliciter die Sehe, quod nominis ſtagnum ſignificat; unde maritimæ ſeu ſtagnales urbes Die Sehe ſtett appellantur. Der Balt, Ottenſund, Orſund, Gronſund, Nordſund, Streleſund, à faucibus nomina hæc Oſterſalt, id eſt, ſinus orientalis, Iobſtmer, Im Strand. De hoc Oceano Pomponius Mela libro tertio in hunc modum ſcripſit: Super Albim Codanus ingens ſinus magnis paruisq; inſulis refertus eſt: acre mare quod gremio littorum accipitur, nuſquā late patet, nec uſquam mari ſimile, uerum aquis paſſim interfluentibus ac ſæpe tranſgreſſis, uagū atq; diffuſum facie animum ſpargitur: qua littora attingit, ripis contentum inſularum, non longe diſtantibus, & ubiq; pene tantūdem, ut anguſtum & par freto curuansq; ſubinde ſe longo ſupercilio inflexum eſt. In eo ſunt Cimbri & Teuthoni, ultra ultimi Germaniæ Herſmiones. Hinc Codanus ſinus nobis haleces largitur, ideo quidam hunc den Hering ſehe cognominauerunt. Trans Suiones inquit Cornelius, id eſt poſt, Noruegiam aliud mare pigrum hoc eſt glaciale: de quo Plinius in hunc modum ſcripſit libro 4. capite 13. hiſto. mundi: Septentrionalis Oceanus, Amalchium eum Hecatæus appellat à Paropaniſo amne, qua Scythiā alluit, quod nomen eius gentis lingua ſignificat, congelatum. Philemon Morimaruſam à Cimbris uocari, hoc eſt mortuum mare. Inde uſq; ad promontorium Rubeas. Vltra deinde Cronium. Aulus Gel. lib. 17. cap. 8. noc. atti. Scythicum mare gelu ſtringi

Sueuicum mare.

Glaciale mare.

& cō

& consistere narrat. Græci scriptores hunc Oceanum qui in extimo septentrione ob immensum eius cœli gelu perpetua glacie obductus uidebatur, Croniũ, id est Saturnium, & frigidum appellarunt: Ipsum pigrũ ac prope immotum Tacitus uocat. Huc facit quod idem Tacitus in Iulij Agricolæ uita Britaniam describens memorat: Hanc oram inquit, nouissimi maris tunc primum Romana classis circumuecta, insulam esse Britaniam affirmauit, ac simul incognitas ad id tempus insulas, quas Orcadas uocant, inuenit domuitq;. Dispecta est & Hyle, quã hactenus nix, & hyems abdebat. Sed mare pigrũ & graue remigãtibus perhibent, ne uentis quidem proinde attolli: credo quod rariores terræ montesq;, causa ac materia tempestatum & profunda moles cõtinui maris, tardius impellitur. Naturã Oceani atq; æstus neq; quærere huius operis est, ac multi retulere. Vnum addiderim, nusquam latius dominari mare, multum fluminũ huc atq; illuc ferre, nec littore tenus accrescere aut resorberi, sed influere penitus atq; ambire, etiam iugis atq; montibus inseri uelut in suo. mox: Dierum spacia ultra nostri orbis mẽsuram, & nox clara, & extrema Britanniæ parte breuis, ut finem atq; initium lucis exiguo discrimine internoscas. Quod si nubes nõ officiãt, aspici per noctem solis fulgorem, nec occidere & exurgere, sed transire affirmant: scilicet extrema & plana terrarum humili umbra non erigunt tenebras, infraq; cœlum & sydera nox cadit. Solinus Polyhistor subscribit cap. 35. Multæ aliæ circa Britanniam insulæ è quibus Thyle ultima, in qua æstiuo solstitio, sole de Cancri sydere faciẽte transitũ, nox penè nulla: brumali solstitio, dies adeo conductus, ut ortus iuncti sint & occasus. Vltra Thylen accepimus pigrũ esse & concretum mare. Hãc insulam hodie Islandiam, id est, glacialem terram dicunt, sita est inter Danomarchiam & Noruegiã. Possidonius quoq; referente Strabone libro 3. uulgo dici tradidit, Solem in finitimis Oceani littoribus multo maiorem occidere ingenti cum strepitu, perinde ac eo in profundum incidente, in illo restinguendo pelagus efferuescat. Abbas Aurspergensis in Chronico suo opere Gothorum historiã

Thyle insula.

Islandiæ situs.

historiam recitans. In Scanzia insula inquit, multae & diuersae manent nationes: quarũ septem commemorat Ptolemaeus, ex quibus una dicta Adegit, in arctoa parte eiusdem insulae consistit: quae in media aestate quadraginta diebus & noctibus lucem continuam fertur habere: itemq; brumali tempore, eodem dierum noctiumq; numero alternato moerore cum gaudio claram lucem nescire. Et hoc inde uenit, quia prolixioribus diebus per axis marginem solem uident redeuntem ad orientem: breuioribus uero non sic apud illos conspicitur, ut Australes conspicere censuerunt. Nobis enim uidetur sol ab imo surgere: illis uero marginem circuire. Nec hoc alicui incredibile uideatur quia Plinius saecularium eruditissimus literarum, libro secundo capite 77. & libro 4. cap. 16. eodem modo fieri in insula Thyle testatur circa solstitium aestiuale, & brumale aliquibus tantum diebus. Quod & uenerabilis Beda comprobat dicens, sibi dictum fuisse à quibusdam clericis, qui in eadem insula fuerunt, à Kalen. Febru. usq; ad Kalen. Aug. quod in diebus circa aestiuale solstitium in uespertina hora abscondat se sol occidens quasi post paruulum tumulum ita, ut in minimo illo spacio nihil fiat tenebrarum: sed quicquid homo operari uoluerit, tanquã in praesentia solis possit: & si in altitudine montium eiusdem terrae fuissent, forsitan sol nunquam eis latuisset. In medio autẽ spacio illius minimi temporis, media nox fit in medio terrarũ orbis. Claudius Niger Mathematicus testatur ad Septentrionalem Noruegiae partem iuxta promontorium Ysenegk diem uiginti quatuor horis lucere. Iacobus Ziegler Landauus eadẽ ꝓdit in Schondia sua. ☞ Formasq; deorũ. Cornelius Tacitus lib. 2. annalium refert Germanici Caesaris milites Germanico pelago deuiasse, & uaria rerũ miracula in mari uidisse, uim scilicet turbinũ, et inauditas uolucres, mõstra maris, ambiguas hominũ & belluarũ formas. Picus quinetiã Mirandulanus li. 4. de superstitiosa praenotione capite octauo, In Noruegia insula ad Oceanũ Germanicum umbras hominibus saepe occursare scripsit, & signo crucis inde effugere. Quod etiã Claudianus lib. primo ad Ruffinum innuit:

Mira maris Germanici.

Est

Est locus extremam pandit qua Gallia littus,
Oceani prætentus aquis, quo fertur Vlisses
Sanguine libato populum mouisse silentum.
Illic umbrarum tenui stridore uolantum
Flebilis auditur questus, simulachra coloni
Pallida, defunctasq; uident migrare figuras.

Claudiano subscribit noster Chonradus Celtis poeta Germanus, qui decem annis lustrauit totam Germaniam, & has terras simul addit lib. 4. cap. 14. amorum.

Est locus arctoo quo se Germania tractu
Claudit: & in rigidis Tyle, ubi surgit aquis,
Quam iuxta infames scopuli & petrosa uorago
Asperat undisonis saxa pudenda uadis,
Orcades hos memorant dictos à nomine Græco,
Atq; has periuris exilia esse deis,
Accola mutato quos dicit nomine Drollos
Aere quòd crasso corpora habere solent.
Nec mihi uana fides uarijs errare figuris
Idola ad hos scopulos uidimus horrisonos.
Illa ministerijs hominum se iungere gaudent,
Officijsq; suis tecta marina petunt.
Sed postquam uerbis factis ue iniuria læsit,
Aufugiunt, homini & sæpe nocere solent,
Nunc adimunt remos, mergunt nunc æquore naues,
Anchora humi fixa est sæpe soluta mari.
Tempestasq; ferox dis sæpe atrociter orta est,
Egit & in scopulos & fera saxa maris.

Ergo iam dextro Sueuici maris littore Aestyorum gentes alluuntur: quibus ritus habitusq; Sueuorum, lingua Britannicæ propior. Matrem deûm uenerantur, insigne superstitionis, formas Aprorum gestant. Id pro armis omniumq; tutela, securum deæ cultorem Aestyi.

etiam inter hostes præstat. Rarus ferri, frequens fusti um usus. Frumenta cæterosque fructus patientius quàm pro solita Germanorum inertia laborant. Sed & mare

Succinum. scrutantur. ac soli omnium succinum, quod ipsi Glesum uocant, inter uada atque in ipso littore legunt. Nec quæ natura quæue ratio gignat, ut Barbaris, quæsitum compertumúe. diu quinetiam inter cætera eiectamenta maris iacebat, donec luxuria nostra dedit nomen, ipsis in nullo usu, rude legitur, informe perfertur, precium'que mirantes accipiunt. Succum tamen arborum esse intelligas: quia terrena quædam atque etiam uolucria animalia plerunque interlucent, quæ implicata humore, mox durescente materia, cluduntur. Fœcundiora igitur nemora lucosque, sicut Orientis secretis, ubi thura balsama'que sudantur, ita Occidentis insulis terrisque inesse crediderim, quæ uicini solis radijs expressa atque liquentia in proximum mare labuntur, ac ui tempestatum in aduersa littora exundant. Si naturam succini admoto igne tentes, in modum tedæ accenditur. alit'que flamam pinguem & olentem: mox ut in picem re

Sitones. sinamúe lentescit. Suionibus Sitonum gentes continuantur. Cætera similes, uno differunt, quòd fœmina dominatur: in tantum non modo à libertate, sed etiam à seruitute degenerant. hic Sueuiæ finis.

Oceanus Germanicus ea parte qua Pomeraniam atque Prus

Sueuicum mare. siam alluit, Sueuicū mare fuit appellatus à Sueuis ueteribus accolis; nam & hic Sueuiæ finem statuit Cornelius.

Aestyorum

AESTYORVM autem tractum indubie Prussii incolũt, argumento succini, quod soli omnium Pruteni colligunt, uelut in Gothonibus q̃q; memini: & Chonradus Celtis oculatus testis indicat his carminibus: *Aestyi.*

Vistula Sarmaticis qui famosissimus oris,
In Codanum trifidis effundens faucibus ora,
Hic ubi Prutheno clara est Germania portu,
Et capit innumeras Codonea per æquora naues,
Quæ Glesum eijciunt, quod Succinus ore latino
Dicitur, & nostris tantum reperitur in oris. Idẽ aliis:
Quale sub arctoo reperitur littore Glesum,
Quod Codanus toto solus in orbe uenit.

Puto Eginhartum in Charoli Magni uita hos Aistos appellare, sic scribens; Sinus quidam ab Oceano orientem uersus porrigitur, longitudinis quidem incompertæ, latitudinis uero quæ nusquã centũ millia passuum excedat, quum in multis locis contractior inueniatur. Hunc multi circumsedent nationes. Dani siquidem & Suecones, q̃s Normannos uocamus, & septentrionale littus, & omnes in eo insulas tenent. At littus australe Sclaui & Aisti & aliæ diuersæ incolunt nationes. Corruptã hic Taciti lectionẽ Beatus Rhenanus restituit. Reposuimus ingens Aestyorũ gentes. Apparet eñ in archetypo fuisse Aestuorũ, ꝓ Aestyorũ. ex q̃ alius fecerit, Effluorũ. nã u pro y ueteres librarij ponebãt. hactenus ille. Si uero archetypus habuit Effluos, ausim iurare Eyflãdios ab illis nuncupatos, uocabulo paululũ uariato: nã quantã cladẽ atq; iacturã superioribus sæculis in Germanicis uocabulis acceperit Germania, nemo facile explicauerit? Hi populi etiã Sudini dicunt̃, & eorũ regiũcula Sudina Prussiæ cohærẽs: in q̃ Soldau oppidũ, forsan à meridionali uẽto, q lingua Germanica Sud appellat̃, ꝙ ad latus dextrum Sueuici maris austrũ uersus posita sit, cognominata. Ptole. lib. 3. ca. 5. Sudinos in Sarmatia ad Venedicos montes collocat. Aestyis ait noster ritus habitusq; Sueuoꝝ, lingua Britãnicæ propior: ꝓpterea ꝙ ultra mare & in ipso quoq; mari Britannia sita sit, autore eodem Tacito *Aisti.* *Eyflandij.* *Sudini.*

Britannia. in uita Iulij Agricolæ, ubi ait, Britānia insularum quas Romana notitia complectitur maximo spacio ac cœlo in orientem Germaniæ, in occidentem Hispaniæ obtenditur: Gallis in meridiem etiam inspicitur. Septentrionalia eius, nullis contra terris, uasto atq; aperto mari pulsantur. Habitus corporum uarij: atq; ex eo argumenta: nanq; rutilæ Caledoniam habitantium comæ, magni artus, Germanicam originem asseuerant. Sermo haud multum diuersus à Gallorum. ¶ Matrem deum. Id est, Cybelem uel Terram omnium parentem, quemadmodum in Hertho explicauimus. ¶ Formas aprorum. Plutarchus in C. Marij uita de Cimbris scribit, quòd equites ipsorum galeas ornatas horrendis hiantium animalium formis secum in prælium tulerint. Et Tacitus annalium 20. Inde depromptæ syluis lucisq; ferarum imagines, ut cuiq; genti inire prælium mos est. ¶ Pro solita Germanorum inertia. Nam supra dixit: Nec arare terram, aut expectare annum, tam facile persuaseris, quàm uocare hostes, & uulnera mereri. pigrū quinimo & iners uidetur sudore acquirere, quod possis sanguine parare. Et mox: Ipsi habent miram diuersitatem naturæ, cū ijdem homines sic ament inertiam & oderint quietem.

Animaliū formas in prælium ferunt.

Succinum Germani Glesum uocauerunt. ¶ Soli omnium succinum. Electrum, quod & Succinum, ueteres Germani Glesum, ob nitorem quod instar uitri pelluceat, dixere: quam uocem uernaculus Germanorum sermo etiamnū retinet: uitrum enim Glas & Gleser appellamus. Et Glestum atque Glasier omnem materiam quæ igne colliquata, nitorem leuorēq; fictilibus superinducit: quomodo ein glasierten topf oder hafen, ein glesierten Krug dicimus, id est ollam aut amphoram in hunc modum figulina arte coctam. Ipsum Succinū Aestyj, hoc est Prussi in littore Sueuici maris colligunt iuxta Dantiscum, an dem Strand, sic Oceani littus dicunt, am Iobstmer, & eum locum qui Germau uocatur. Prussij Pornstein, quod accensum ardeat: nos mediterranei Augstein nuncupamus, id est ocularem lapidem, quòd oculis prosit plurimum. Quæ uero de Succino Plinius atq; alij prodiderunt, non pigebit adnotare: nam

Succinum ubi reperiatur.

re;nam hæc Succini naturam & Tacitum explicabunt. Plinius libro 4.cap. 13 insulas Oceani memorans: Insulæ complures inquit, sine nominibus eo situ traduntur, ex quibus ante Scythiam quæ appellatur Phinnonia, alius legit Pannonia, unam ab esse à Schytia diei cursu, in quã ueris temperie fluctibus electrũ eijciatur Timæus prodidit. Et mox. Earum nobilissimæ Byrchana, Fabaria à nostris dicta, à frugis similitudine sponte pro uenientis. Item Glessaria à succino militiæ appellata à Barbaris Austrania, prætereaq; Actania. Idem mox cap. 16. Ab aduerso in Germanicum mare sparsæ Glessariæ, quas Electridas Græci recentiores appellauere, quod ibi electrum nasceretur. Idem libro 37.cap. 2. Pytheas tribuit Gutonibus Germaniæ gẽti accolis æstuarium. Mentonomon nomine ab Oceano spacio stadiorum sex milium. Ab hoc diei nauigatione insulam abesse Abalum. Illo uere fluctibus aduehi, et esse concreti maris purgamentum. Incolas pro ligno ad ignem uti eo, proximisq; Teutonis uendere. Huic & Timæus credidit, sed insulam Basiliam uocauit, quam Xenophon Lampsacenus Baltiam. Philemon negauit flammam ab electro reddi. Nicias solis radiorũ succum intelligi uoluit. Hos circa occasum credit uehementiores in terram actos, pinguem sudorem in ea parte Oceani relinquere: deinde æstatibus in Germanorum littora eijci. Mithridates in Germaniæ littoribus esse insulã, uocariq; eam Cædron siue ut alia habet lectio, Oserictam, cædri genere syluosam, inde defluere in petras. Idem capite 3. libro 37. Certum est gigni in insulis Septentrionalis Oceani, & à Germanis appellari Glessum, itaq; & à nostris unam insularum ob id Glessariam appellatam, Germanico Cæsare omnes Germaniæ oras scrutante et ibi Classibus rem gerente, Austraniam à Barbaris dictam. Na scitur autem defluẽte medulla pinei generis arboribus, ut gummi in cærasis, resina pineis, erumpit humoris abundantia, densatur rigore uel tepore autumnali. Cum intumescens æstus rapuit ex insulis, certe in littora expellitur, ita uolubile, ut pendere uideatur, atq; considere in uado. Quód arboris succum esse

Byrchana. Fabaria. Glessaria. Austrania. Actania. Electridæ. Abalum. Basilia Baltia. Succinum quomodo nascatur. Succinum arboris succus.

prisci nostri credidere, ob id succinum appellãtes. Pineæ autem arboris esse, indicio est Pineus in attritu odor, & quod accensum tædæ modo ac nidore flagret. Affertur à Germanis in Pannoniam maxime prouinciam. Inde Veneti primũ, quos Græci Henetos uocãt, rei famam fecere, proximi Pannoniæ, id accipientes circa mare Hadriaticum. Centum ferè milia passuum abest à Carnunto littus Pannoniæ, quo id à Germania inuehit, percognitum nuper. Vidit enim eques Romanus, missus ad id comparandum à Iuliano curãte gladiatorium munus Neronis principis, qui hæc cõmercia & littora peragrauit, tanta copia inuecta, ut retia arcendis feris podium protegentia, succinis nodarentur. Arma uero & Libitina totusq; unius diei apparatus esset è succino. Maximum pondus is glebæ attulit XIII. librarum. Liquidum primo destillare, argumento sunt quædam intus translucentia, ut formicæ aut culices, lacertæq;, quas adhæsisse mustæo, non est dubium, & inclusas indurescenti. Genera eius plura, candida odoris præstantissimi. Sed nec his nec tetris precium. Fuluis maior autoritas. Ex his etiamnũ amplior trãslucentibus, præterquam si nimio ardore flagrent, imaginemq; igneam inesse, non ignem placet. Summa laus Phalernis à uini colore dictis, molli fulgore perspicuis. Sunt & in quibus decocti mellis lenitas placeat. Verum hoc quoq; notũ fieri oportet, quocunq; modo tingi libeat, hœdorũ seuo & anchusæ radice. Quippe etiam conchylio inficiuntur. Cæterum attritu digitorũ accepta ui caloris attrahũt in se paleas et folia arida, ut magnes lapis ferrũ. Ramenta quoq; succini oleo addito flagrant dilucidius diutiusq; quàm lini medulla. Taxatio in delicijs tanta, ut hominis quamuis parua effigies uiuorũ hominũ uigẽtiumq; precia superet, prorsus ut castigatio unã nõ sit satis. In succinis deliciarũ tantũ conscientia. Domitius Nero in cæteris uitæ suæ portẽtis, capillos quoq; coniugis suæ Poppeæ in hoc nomẽ adoptauerat, quodã etiã carmine succinos appellando. Et quoniã nullis uitijs desunt preciosa nomina, ex eo tertius hic quidẽ colos cœpit expeti à matronis. Vsus tamen succinorum inuenitur aliqs in me-

Phalerna succina. *Mellea.*

Succini usus in medicina.

in medicina, sed non ob hoc fœminis placent. Infantibus alligari amuleti ratione prodest. Callistratus & cuicunque ætati cõtra Lymphationes prodesse tradit. Et urinæ difficultatibns potum alligatumque. Hic & differentiã nouam attulit appellando Chrysolectrum, quasi coloris aurei, & matutino gratissimi aspectus. Rapacissimum ignium, & si iuxta fuerint celerrime ardescens. Hoc collo alligatum, mederi febribus & morbis. Tritum cum melle ac rosaceo aurium uitijs, & si cũ melle Attico conteratur, oculorum quoque obscuritatibus, Stomachi etiam uitijs uel per se farina eius sumpta, uel cum mastice ex aqua pota. Succina etiam gemmis quæ sunt translucidæ, adulterandi magnum habent locum, maxime amethystis, cum omni ut diximus, colore tingantur. Idem Plinius cap. 4. libro 37. Metrodorus Scepsius in eadem Germania in Baltia insula nasci succinum, quod equidem legerim, solus dicit, & præfert Arabicis. Solinus Polyhistor eadem fermè ad uerbum transcripsit capite tricesimo tertio Et Diuus Ambrosius libro tertio hexameron capite 15. Quicquid tibi referam, quod electrum lachryma uirgulti sit, & in tantæ materiæ soliditate lachryma durescat? Nec leuibus id adferitur testimonijs, quando folia, aut surculorum minutissimæ portiones, aut exigua quædam animantium genera, in electro sæpe reperiuntur, quæ uidentur cum adhuc gutta essent, molliora accepisse, & solidata tenuisse. Apud Marcialem libro 6. extat tetrastychon de formica electro inclusa.

Dum Phaetontæa formica uagatur in umbra,
Implicuit tenuem succina gutta feram.
Sic modo quæ fuerat uita contempta manente,
Funeribus facta est, nunc preciosa fuis.

¶ Inter uada, atque in ipso littore legunt. Prussi quicquid mare eiecerit in littore colligũt, nõnunquam hamo uelut pisculos capiunt, bifurcato baculo rete suffigunt, & piscantur quicquid fortuna ingesserit. Alienos, si idem tentarint, in crucem tanquam fures agunt. *Prußij colligũt succinũ.* ¶ Sicut orientis secretis. Pomp. Mela lib. 3. Arabia cognomento Eudæmon angusta, uerum cinami & thuris,

aliorumque

aliorumq; odorũ maxime ferax. Balsamũm uni terrarum Iudeæ concessum scribit Plinius libro 12. cap. 26. & libro 16. cap. 33. Strabo libro 16, Cornelius Tacitus libro 21. annalium de Iudæis agens. Terra, inquit, finesq; qua ad Orientem uergunt, Arabia terminantur: à meridie Aegyptus obiacet, ab occasu Phœnices & mare: Septentrionem à latere Syriæ longe prospectant. Corpora hominum salubria, & ferentia laborum, rari imbres, uber solum. Exuberant fruges nostrum ad morem: præterq; eas, Balsamum & Palmæ, palmetis proceritas ad decor. Balsamum modica arbor, ut quisq; ramus intumuit, si uim ferri adhibeas, pauent, uenæ fragmine lapidis aut testa aperiuntur, humor in usu medentium est. De Balsamo hæc tradit Strabo libro 16. Arbor est, inquit, aromatica & fruticosa, cytiso & termintho persimilis: eius corticem scindentes succum in uasis suscipiunt, tenaci lacti persimilem: susceptus autem in cõchis, coagulatur. Is capitis dolores, et suffusiones oculorũ incipientes, & hebetudinem mirifice soluit, quare preciosus est, eo præsertim, quòd hic solum nascitur. Idem mox de thuriferis arboribus. In insulis ante Euphratem, arbores thus redolentes, innasci, quarum radices fractæ succum effundant. Putat igitur Tacitus, Succinum quoq; è arboribus, sicut Balsamum, thus, resinam, picem, gummi, stillare: Sunt qui maris spumam trãdant. Alicubi etiam effossum terra, quod alterius generis crediderim. Ab succini ubertate Germaniam etiam Philippus Beroaldus commendat:

Balsamum

Syria p̃fert

O Germania muneris repertrix
Quo nil utilius dedit uetustas,
Libros scribere quæ doces premendo.
Fœlix frugibus, inclyta & metallis.
Et diues pecoris, feraxq; gemmæ,
Quod glessum uocitant tui parentes.
Electrum Attica, Succinum Latini,
Pollens principibus, potens uirorum,
Qui glaucis oculis, comaq; flaua,

Grandes

Grandes corpore, ſpiritu feroces,
Septi robore, prodigiq; uitæ,
Hoſtes aggrediuntur & laceſſunt.

SITONES Sueuorum gentes, in Oceano Sueuico Suionibus iuncti, Scandiæ inſularum maximæ fuerunt cultores, Ganipotos hos uocant Suetiam aut Sialandiam Saxonis Grammatici docti admodũ hiſtorici patriam incoluiſſe, non ambigo: frequentes ſunt in eo Oceano inſulæ, unde populorum examina in Germaniam, Pannoniam, Italiam, ac Galliam prodierunt. Ii Sitones in reliquis Suionibus ſimiles extiterunt, uno differunt, quòd fœmina imperitat: in tantum non modo à libertate, ſed etiam à ſeruitute reliquorum Germanorum degenerant. In omni enimuero Teuthonica natione uiri rempublicam adminiſtrauerunt, & imperium in ſubiectas gentes tenuerunt: ſoli Sitones hoc mulieribus ceſſerunt, alieniſſimi & à libertate & ſeruitute Germanorum, quos aſſerendæ libertatis auidiſſimos & ſeruitutis impatientiſſimos iam multis argumentis oſtendimus. Si enim hos ſuperatos in ſeruitutem coegiſſent uictores inimici, uiris, non mulieribus ſeruiebant. Sitones iſtud fœminis permiſerunt imperium, ut rempub. ipſæ gubernarent. Et per Herculem metuo, ne hæc dominandi libido totam Germanarum mulierum gentem inuaſerit: paſſim enim nunc fœminas regnare cernimus, quæ, iuxta ſacrum oraculum, maritis ſubditæ eſſe deberent. Natura enim in hoc finxit mulierem, non ut imperet, ſed ut pareat: quod uel hic græcus uerſiculus teſtatur: *Sitones Sueui.* *Ganipoti.* *Apud Sitones fœminæ dominãtur*

γυναικὶ δ' ἄρχειν οὐ δίδωσιν ἡ φύσις. Id eſt:

Natura non dedit imperare fœminis. At ipſæ excuſſo iugo maritis dominantur, nationibus imperant, iubent, cogũt, omnia ſuo agunt arbitrio, nemo eſt quem ſua uxor non regat. Tam imperioſum animal eſt fœmina, ut mulierum dominandi cupido prouerbio locum fecerit. Ne tamen putes ſolis Sitonibus imperaſſe fœminas: tradunt hiſtoriæ Semiramim Aſſyrijs, Didonem Carthaginenſibus, Theutam Lyburnis, Scythis ſuas reginas, Mœrœnis in Aethiopia fœminas præfuiſſe, ut de *Fœminarũ imperium.*

Amazonibus & Sclauinis Bohemis taceam. Nec Plato in totum mulieres ab administranda Repub. excludit, si quæ reperiantur idoneæ: quemadmodum Lactan. Firmianus libro 3. ca. 22. refert, & nos annotauimus. ¶ Hic Sueuiæ finis. Hactenus Sueuorum gētes, moresq́; explicuit Cornelius: quibus quinquaginta quatuor populos attribuit: Paulus Horosius libro 1. cap. 2. Late enim per Germaniam imperitabāt, maximam eius possidentes partem, uix angulum relinquentes in tota Europa, quem non penetrauerint. Albim ab ortu usq; ad exitum, & Rhenum quoq;, adde etiam Danubij fontem tenuerunt. In Sarmatiam ac Pannoniam colonias deduxerunt, nam illic fuerunt antiquæ Sueuorum sedes, deinde Rhetias occupauerunt, quas etiamnum tenent, sicut dudum retuli.

Sueui totā Europam penetrauerunt.

Peucinorum, Venedorumq́;, & Fennorum nationes Germanis an Sarmatis ascribam dubito: quanquā Peucini, quos quidā Bastarnas uocant, sermone, cultu, sede, ac domicilijs, ut Germani agunt, sordes omniū ac torpor, procerum connubijs mixtis nonnihil in Sarmatarum habitum fœdatur. Venedi multum ex moribus traxerūt. Nā quicquid inter Peucinos Fennosq́; syluarum ac montium erigitur, latrocinijs pererrant. hi tamē inter Germanos potius referuntur, quia & domos fingunt, & scuta gestāt, & peditum usu ac pernicitate gaudent. quæ omnia diuersa Sarmatis sunt in palustro equoq; uiuentibus. Fennis mira feritas, fœda paupertas. non arma, non equi, non penates: uictui herba, uestitui pelles, cubile humus: sola in sagittis spes, quas inopia ferri ossibus asperant. Idemq; uenatus uiros pariter ac fœminas alit. Passim enim comitantur, partemq; prædæ

Peucini. Venedi. Fenni. Bastarnæ.

Fennorum mores.

prædæ petunt. Nec aliud infantibus ferarũ hymbriũq; suffugium, quàm ut in aliquo ramorum nexu contegãtur: huc redeunt iuuenes, hoc senum receptaculum. Id beatius arbitrãtur, quàm ingemere agris, illaborare domibus, suas alienasq; fortunas spe metuq; uersare. Securi aduersus homines, securi aduersus deos, rem difficilimam assecuti sunt, ut illis ne uoto quidẽ opus sit.

PEVCINI quidem & BASTARNAE ac GALATAE Plutarcho Chæronæo, Germanorum populi ad ortum solis iuxta Danubij hostia Dacis contermini fuerunt. De quibus hæc prodiderunt autores. Plinius Secundus libro quarto capite duodecimo historiæ mundi: Superiora inter Danubium & Hyrcinium saltum usque ad Pannonica hyberna, Carnuntij, Germanorumq; ibi confinium. Campos & plana Iazyges, Sarmatæ, montes & saltus, pulsi ab his Daci ad Pathissum amnem. Amorois siue Duria est, à Sueuis regnoq; Vanniano dirimẽs eos. Ex aduerso Bastarnæ tenent, Haliq;, inde Germani. Idem infra capite decimo quarto. Quinta pars Germanorum, Peucini Bastarnæ supradictis contermini Dacis. Strabo libro septimo: Eruptioni Istri fluminis magna propinqua est insula, Peuce nomine, eam Bastarnæ cum occupassent, Peucini sunt appellati. Mox infra: Post Tyrrhegetas Sarmatæ cognomento Iazyges, & qui Basilei dicuntur, & Vrgi, è quibus pars maxima Nomadibus, id est, pastoribus cõstat, pauci agrorum colendorum studio tenentur. Hos utranq; Istri ripã incolere sæpe traditur. Intra terram sunt Bastarnæ Tyrrhegetis uicini & Germanis, & ipsi ferè ex Germanis originem ducentes, Et ipsi plures in uicos nationesq; diuisi. Nam Atmoni quidam dicuntur atque Sydones, qui uero Peucen Istri insulã habitant, Peucini. Roxani uero magis ad aquilonem spectãtes

Peucini. Bastarnæ. Galatæ.

Peuce insula.

inter Thanain & Borysthenem campestria pascuntur. Plutarchus in Pauli Aemylij uita, docet Basternas circa Istrum incolentes, gentem fuisse pugnacem, & equitatu maxime ualentem, Galatas quoque nominatos, uiros stipendia facere cōsuetos, quibus nec agrum colendi, nec nauigandi, nec pascendi pecoris fuerit: sed unum opus artemque unam duntaxat nouisse, pugnare scilicet ac uincere. Ptolemaeus libro 3. cap. 5. Supra Daciā Peucini & Bastarnae. Idem Peucini ac Bastarnae usque ad totam Maeotida habitant. Appianus in libro qui Illyricus: Bastarnae ultra Istrum incolunt, qui fluuius his in locis Danubius dicitur. De Basternis Pompeium triumphasse autor est Plinius libro 7. capite 26. Sūt ergo Vualachi aut Poloniae populi, quos aetas haec Hussernos appellat, aut Septemcastrenses. Hos Peucinos fuisse Germanos, inquit Tac. lingua, cultus, sedes ac domicilia arguunt, ultra enim Danubium, qui tum Germaniae limes erat in ripa sinistra agunt. Sordes, torporem & connubiorum impuritatem à Sarmatis, in quorum finibus habitant, contraxerunt. Germanorum matrimonia seuera & à moribus commendabilia fuerunt, Sarmatarum non item, mixta enim & impura.

Galatae sunt Bastarnae.

Sarmatarū connubia impura.

¶ Pro procerum connubijs mixtis forsan legendum est. Caeterum connubijs mixtis nonnihil in Sarmatarum habitum foedantur. ¶ VENEDI autem in extremis Germaniae finibus ad Vistulam sinumque Venedicum habitarunt, Plinio ac Ptolemaeo testantibus: ille enim libro 4. historiae mundi capite 13. de insulis Germanici Oceani scribens: Quidam haec, inquit, habitari ad Vistulam usque fluuiū à Sarmatis, Venedis, Scyris, Hyrris tradunt. Hic libro 3. cap. 5. Habitant Sarmatiam gentes maximae Venedae ad totum Venedicum sinum. Iuxta Vistulam fluuiū sub Venedis Gythones, deinde Phinni. Vnde puto Prussiam circa Chonigspergum incoluisse Venedos aut prope Lithuaniam. Et Venedicum sinum & Venedicos mōtes ab his nomina inuenisse. Venedos quidam Pomeranos interpretantur, & Venedicum sinum, mare Pomeranicum; qui Pomeranos & Prussios alluit. Oderanos alij exponunt, id est, Oderae accolas

Venedi.

Venedicus sinus.

Venedici montes.

Odera.

accolas, qui fluuius è Silesia elapsus per Pomeraniam uagatur, & Venedicum sinum petit. Hi sermone Sclauico usi, natiuis ac ueteribus sedibus suis relictis, totam fermè Germaniam turbauerunt, uulgo Vuendi & Vuilci appellantur, sordidum genus hominum; adhuc hærent in Toringia, Saxonia, Marchia, Morauia, Bohemia, atque Lusatia, maxime ad Albis ac Sueui fluminum ripas, & circa Cotuicum Lusatiæ: posterius Sorabi nominati. Viculi syluestres circum nos Vuindisch Schnaybach, Brotswind, Meynhertswind, Bernhartswind, Eglotswind, Dautenwind, Ratzenwind, Vuolfartswind, Geyselwind: & Vuilciburgum supra Vueissiburgum Nordgauiæ, arguunt etiam hic aliquando transisse Vuinidas ac Vuilcos. Ipsi traiecto deinceps Danubio in Pannonias, Noricum, Liburniam, Dalmatiamque irruperunt, *Illyricos usque sinus penetrauerunt, longe lateque omnia occupauerunt, & potentissima condiderunt regna, uulgo nanque Vuendenland, id est, Venedorum terra, & Sclauonia nuncupatur, ad austrum Pannoniæ sita, quæ prius Dalmatia Istriaque dicebatur. Nemo uero eosdem putet Vandalos ac Venedos, ut quidam perperam scripserunt, moribus ac lingua plane diuersos. Vandali enim Germanos habitu ac lingua retulerunt. Venedi Sclauica lingua Sarmaticis fœdisque moribus usi sunt. Sarmatica seu potius Scythica natio, unde egressi derelictam Vandalorum terram occupauerunt, & inde in uniuersam, ut dixi, Europam excurrerunt, quorum res à Iornande & Procopio sunt memoriæ proditæ. Venedi inquit Tacitus, multum ex moribus Sarmatarum, scilicet traxerunt: nam quicquid inter Peucinos Fennosque syluarum ac montium erigitur, latrocinijs pererrant. hi tamen inter Germanos potius referuntur, quia & domos fingunt, & scuta gestant, & pedi tum usu ac pernicitate gaudent. quæ omnia diuersa Sarmatis sunt in plaustro equoque uiuentibus. De Germanorum latrocinijs supra. De Sarmatis Pomponius Mela libro 3. in hunc modum scripsit: Gens habitu armisque Parthicæ proxima: uerum ut cœli asperioris, ita ingenij. non se urbibus tenet, & ne statis quidem sedi-

Vuendi. Vuilci. Vuendenlandia. Sclauonia. Vandali nõ sunt Venedi. Sarmatarũ mores.

sedibus, ut inuitauere pabula, ut cædens & sequens hostis exigit, ita res opesque secum trahens castra habitat, bellatrix, libera, indomita, & usque eo immanis atque atrox, ut fœminæ etiam cũ uiris bella ineant &c. Sarmatæ in hoc uere à Germanis differũt, quòd boues & pecora imitantur, nec certis domibus includuntur, unde à Græcis Nomades hoc est pastores dicuntur, quòd è pecoribus lacteque, & caseo præsertim equino degunt: & Hamaxobij, quasi in plaustris ædium uice uiuentes. Require Pomponiũ Melã libro 2. Strab. libro 7. Ammianum Marcelli. lib. 22

Nomades. Hamaxobij.

De Scythis scribit Iustinus lib. 2. Hominibus inter se fines nulli, neque enim agrum exercent, nec domus illis ulla, aut tectum aut sedes est. Armenta & pecora semper pascentibus & per incultas solitudines errare solitis: uxores liberosque secum in plaustris uehunt: quibus corijs imbrium hyemisque causa tectis, pro domibus utuntur. ⁋ Scuta gestant. Sarmatæ non usi fuerunt scutis, hæc tamen Germanos gestasse etiã supra Tacitus retulit. ⁋ Fennis mira feritas. FENNOS Clau. Ptolemæus libro 3. cap. 5. Sarmatiæ gentes dicit ad sinum Venedicum inter Vistulam & Chronum amnes sub Venedis habitantes. Iuxta Vistulam inquit, fluuiũ sub Venedis Gythones, deinde Phinni. Vnde Raphael Volaterranus libro 7. Primum ex his plures in Germania diximus, ut Fennos, quos mira feritate populos Tacitus dicit, nunc Pruthenos aut Lituanos putauerim. Iornandes Finnos inter mitiores Scanziæ cultores enumerat. Paulus Diaconus in exordio historiæ Langobardicæ Scritofinnos insulæ Scandinauiæ uicinos facit, his uerbis: Huic loco Scritofinni, sic enim gens illa nominatur, uicini sunt. qui etiam æstatis tempore niuibus non carent, nec aliud, utpote feris ipsis ratione non dispares, quàm crudis animantium carnibus uescũtur, de quorum etiam hirtis pellibus sibi indumenta coaptant. Hi à saliendo, iuxta linguam barbaram, etymologiam ducunt, saltibus enim utentes, arte quadam, ligno incuruo ad arcus similitudinem feras assequuntur. Scritofinnis à faciendo passu nomen inditum, nam Schritten Germanis est passum facere.

Scytharum mores. Scuta gestant Ger. Fenni. Finnia Sueciæ finitima. Scritofinni. Scritofinni unde dicti.

cere. De Finnis Tacito subscribit Saxo Grammaticus Sialandicus historicus libro quinto historiæ Danorum. Sunt, inquit Finni ultimi septentrionis populi, uix quidem habitabilem orbis terrarum partem cultura ac mansione complexi. Acer ijsdē telorum est usus. Non alia gens promptiore iaculandi peritia fruitur. Grandibus & latis sagittis dimicant, incantationum studijs incumbunt, uenationibus callent. Incerta illis habitatio est, uagaq́ꝫ domus, ubicunque feram occupauerint locantibus sedes. Pandis trabibus uecti, conferta niuibus iuga percurrunt. De Scritofinnis idem Saxo in præfatione historiæ Danicæ: Harum Suetiæ & Noruagiæ, ortiuas partes Skricfinni incolunt, quæ gens inusitata assueta uehiculis, montium inaccessa uenationis ardore sectatur, locorumq́ꝫ complacitas sedes dispendio lubricæ flexionis assequitur. Neqꝫ enim ulla adeo rupes prominet, quin ad eius fastigium callida cursus ambage perueniat. Primo siquidem uallium profunda relinquēs, scopolorum radices tortuosā giratione perlabitur, sicq́ꝫ meatū crebræ declinationis obliquitate perflectit, donec per sinuosos callium anfractus destinatum loci cacumen exuperet. A Finnis Finnonicum sinum, qui Ptolemæo, Venedicus à Venedis appellatum tradunt, hic in Suetiam porrigitur, & Stocholmia regia urbs Suetiæ, ad Finnonicum sinum sita est. A Finnis & Finlandiam, id est, Finnorum regionem, uel pulchram terram, & Finnoniam Scandiæ, Gothiæq́ꝫ insulas dictas puto, quarum situm tabulæ chorographicæ Iacobi Ziegleri demonstrant, qui etiam corruptam Plinij lectionē ubi pro Phinnonia, Pannonia legebatur, emendauit. Plinij uerba sunt libro quarto capite decimo tertio. Insulæ quàm plures sine nominibus eo situ traduntur, ex quibus ante Scythiam, quæ appellatur Phinnonia. Proxima est Eningiæ, cuius idem Plinius meminit. ¶ Sola in sagittis spes. Sagittis maxime usi fuerunt Germani. Iulius Capitolinus in Maximino Germanos sagittandi peritos refert. ¶ Asperant, id est acuūt & exasperant, Tacitus annaliū decimo quinto:

Finnorum descriptio.

Finnonicus sinus.

Venedicus.

Finlandia.

Finnonia.

Sagittis usi Germani.

Asperari saxo, & mucronem ardescere iussit. ¶ Ingemere agris. Supra Tac. Nec arare terram, aut expectare annum tam facilè persuaseris, quàm uocare hostes & uulnera mereri. Idem mox: Delegata agrorum cura fœminis, & infirmissimo cuique ex familia. ¶ Securi aduersus homines. Dū enim inopes sunt, nec domos nec alias substantias possident, tuti sunt à raptoribus furibusque, qui nihil inueniunt quod prædētur, & dum agriculturæ non student, securi etiam sunt aduersus coeli iniuriam ac grandinem, qui segetes frugesque destruat.

Cætera iam fabulosa. Hellusios & Oxionas ora hominum uultusque, corpora atque artus ferarum gerere. q̄d ego ut incompertum, in medium relinquam.

Hellusii litus Gothiæ tenent. HELLVSII insulares sunt populi in Gothia maris Germanici insula, post Codoneum montem, & ultra Prussiam: hos è Scandia emigrasse & ad Vistulam consedisse refert Hieronymus. Ob id Bernholm insulā in sinu Gothano ex obiectu Prussiæ æstimare licet inhabitasse Hellusios, seu ut legunt quidam Helleuioros, eritque id uocabulo magis aptum. Puto hos à Plinio Hilleuiones appellatos, libro 4. cap. 13. sic scribens: Sinus *Hilleuiones* Codanus refertus insulis; quarum clarissima Scandinauia, est incompertæ magnitudinis. Portione tantum eius, quod sit notum, Hilleuionum gente quingentis incolente pagis, quæ alterum orbem terrarum eam appellat. Nec est minor opinione Eningia Hilinones, qui Mechelburgensem ditionem in comitatu Suerineo, uulgo die Schilffe appellatur, inhabitarunt. Hilleuionum reliquias mansisse nō absurdum fuerit credere; cum quibus atque Smeldingis Charolus Magnus, quia ad Godefridum Danorum regem defecerāt, bellum gessit: & ut Eginhartus memorat, Hilinonicum bellum mira celeritate perfecit.

Oxionæ seu Oonæ in Succia. ¶ OXIONAS. Videtur Plinius libro 4. cap. 13. & Pomponius Mela libro 3. Oonas uocare, ad mare Baltheum & insulam

Oceani

Oceani Sueciæ adiacentem, cui Oxilia insula adhæret, habitāt: ab ouis auium marinarum, quibus uescuntur, nomen habent: hoc est ἀπὸ τῶν ὠῶν, id est, ab ouis, cuius nominis ratio etiam hoc tempore manet: est enim in his innumera copia auium, incolæq; proximi littoris mense Maio adnauigant, dum aues incubant, oua prædantur, sale condiunt, & seruant in multum tempus ad cibum. Simili ratione Hippopodes dicti, ab equinis pedibus, aliàs humana forma. Et Solinus Polyhistor cap. 30. ubi de insulis Scythicis & septentrionali Oceano loquitur: Nec longe inquit, Oonas separari, quas qui habitant, uiuunt ouis auium marinarum, & auenis uulgo nascentibus, perinde alias prope constitutas æque insulas, quarum Hippopodes indigenæ humana usq; ad uestigium forma, in equinos pedes desinūt. Esse insulas & Fanesiorum gentem (Pomponius Mela in 3. Satmalos appellat) quorum aures in effusam adeo magnitudinem dilatentur, ut reliqua uiscerum illis contegant, nec amiculum aliud sit, quàm ut membra membranis aurium uestiant. Iulius Cæsar libro 4. belli Gallici de Rheni ostijs scribens: Vbi Oceano, inquit, appropinquauit, in plures diffluit partes, multis ingētibusq; insulis effectis, quarū pars magna à feris, barbarisq; nationibus incolitur. Ex quibus sunt qui piscibus atq; ouis auium uiuere existimantur. Apud Tacitum libro 2. Germanici milites narrāt se inauditas uolucres, mōstra maris, ambiguas hominū & belluarum formas in Oceano nostro uidisse. Aeneas Syluius capite uicesimo octauo Europæ: Occidētales littus Balthei maris Noruegi occupant, apud Septentrionem semiferos homines esse tradunt, cum quibus nullum linguæ commercium nauigantes habent, signis tantum & nutibus commutare merces, feruntur. De his cecinit Chonradus Celtis in hunc modū:

Hippopodes. Fanesii. Satmali.

Noruegos, Dacosq; regens, Suedosq; bibaces,
Vltima concreti qui cernunt sydera cœli,
Aestatis uerisq; inopes, hyememq; perennem,
Perpetuasq; niues cœlo patiuntur inerti,
Inter quos memorant Lappones nomine dictos, Lappones.

Qui uitam specubus ducunt syluisq́ niuosis
Venantes madros, & molles pelle Sabellos,
Et nostri fugiunt rigidi commercia mundi,
Congressusq́ hominum nec habentes ore loquelas,
Horrida barbaries rigido damnata sub axe
Atq; feris similes: quorum cognoscere mores
Et ritus quis forte uelit, petat ille libellos
Quos de Germanis nuper conscripsimus oris.

Laponia Scandiæ insula. Horum regio Laponia, extrema est Scandiæ post Sueciam uersus aquilonem, ab inhabitatoribus ita appellata: Germani enim simplices, fatuos, ineptos, parumq́ idoneos, Lapones uocant. Stricta hi ueste utūtur, totiq́ corpori aptata, ne quid impedimēti faciat operi. Hyeme utuntur ueste pellibus integris phocarū siue ursorum artificiose laboratis, eas nodo adstringunt supra caput, soliq́ oculi patent, reliquo corpore toti cōtecti sunt, quasi in culeū insuti, nisi quód hæc expressa per membra omnia ad commoditatem, non ad pœnam laborata est. Hinc creditum Vuildlapp quod sint mōstrosi ac hirsuto corpore instar brutorum. & Vuildlappen á syluestri habitu cognominati. Domos nō habent, sed tabernacula quasi castrensia, mansiones sæpe transferunt, hamaxobij sunt, uenationibus plurimum student. Ferarum quoq; tanta copia est, ut passim cedantur, & pelles in uicinas regiones emittant. Agrum nō colunt, terra serpentem non fert. Pisces plurima copia capiunt, hocq́ prouentu uiuunt Ichtyophagorum Aethiopum more, atq; ut hi feruore nimio, sic illi frigore excoquūt pisces, & edomant in farinam. Tantum deniq; superest capturæ, ut eius plurimā condāt in cetarijs, & exportēt in uicinas terras Nordbothniam & Russiam albam. Cōmercia permutatione & pecunia agunt, mutuo consensu tantum & nullo sermone cōmunicato, atq; istud non propter ingenij inopiam & mores brutos, sed quod linguam peculiarem & uicinis ignotam habent. Gēs est ualidissima & diu libera fuit, arma Norduegiæ Sueciæq́ sustinuit, donec tandem sub imperium concessit, & tributum pendit, preciosas ferarum pelles. Multo plura de illis Iacobus

bus Ziegler in sua Schondia, quæ Tacito, Romanis ac Græcis incognita & fabulosa fuerũt. Placuit nanq; Græcis fabulandi licentiam in remotissima quæq; retorquere. Longinquitas enim non facile redargui potest, ut Strabo lib. 11. scripsit.

Hæc sunt Germane Lector, quæ iterum in hunc Taciti libellum ad Germaniæ illustrationem atq; laudem annotaui, tibiq; communico: nam sex anni sunt quando primum scholia in hũc Cornelij libellum extrusi, quæ adeo corrupte, inemendate ac mendose imperitus librarius excuserat, ut nihil æque puduerit atq; emissorum scholiorum, & si ulla mea opera potuissem, actutum perdidissem, ne sub ullius eruditi cõspectũ uenissent. Quæ potissimum causa fuit, cur ad noua atq; prolixiora cõmentaria manum admouerim, ut priora scholia penitus supprimerem. Accessit singularis quidam patriæ amor, genius atq; zelus rerũ Germanicarum, qui sese ab eo temporre, quo bonarum literarum dulcedinem degustatam sensi, exeruit: quod nouerũt ij qui ante decem & septem annos mea studia inspexerunt. Vrgente igit̃ me uetere Germaniæ desiderio rursum ad historiarũ lectionem digredior, quantum per magna, quibus aliâs distineor negocia, ecclesiastico ministerio addictus, p̃mittebatur. Hoc maxime nomine, ut charissimam multoq; iucundissimam patriam illustrarem, antiquitates producerem, ueteres illius habitatores explicarẽm, Germanorum insignia facta atq; uirtutem ostenderem, posterosq; ad imitandum inuitarem: Simul ut his commẽtarijs excitarem studiosos, & ansam præberem alijs similia audẽdi: & sicubi ego lapsus ab scopo aberraui, ut haud dubie multa me fugerunt, ipsi explicent, addant, nostra castigẽt, & si dignentur, quoq; illustrent. Non enim totam peragraui Germaniam, id quod admodum huic operi profuisset: sed tantum autores, q̃s habere potui, quosq; passim citaui, excussi, & quæ uidebãtur nostro instituto accomoda obseruaui atq; huc contuli. Quæ loca ipse perlustraui, diligentius enarraui, ut antiquitati lucem adferrem, Commẽdo igitur mea Commentaria peritis Germaniæ, *Epilogus ad Lectorẽ*

Inuitantur eruditi ad celebrandã Germaniã.

ut grata mente excipiant, me'q; in hoc stadio currentem sequantur, aut adiuuent: quisq; suæ patriæ uetustates, prisca monumẽta, ueteres cultores, & memorabilia facta exploret, eruta in lucem proferat, meo & aliorum quorundam exemplo, aut saltem ijs quibus hoc studium curæ est, communicet. Nauant eñ eandem operã, ut historijs Germanicis & antiquitati lucem adferant, qui adhuc superstites sunt Beatus Rhenanus, Chonradus Peutinger, Iacobus Spiegel, Ioannes Huttichius, Sebastianus Munsterus, Ioachimus Vadianus, Gerhardus Nouiomagus, Petrus Appianus, Hieronymus Gebuylerus, Iohãnes Schonerus, Iohannes Carion, & alij quorum nomina nondum teneo. Et forsan hic noster conatus etiam posteros excitabit: unde mihi laudi ducam, si meo exemplo si non adiuuero, saltem excitauero alios ad celebrandam Germaniam. Nam si singularum gentium nationum'q; Germaniæ eruditi in hoc incumberent, ut suæ gentis originem, auctum, antiquas historias eruerent, daremus eã Germaniæ descriptionem, qualẽ suæ terræ nec Græci nec Latini dedissent. Quærant igitur Saxones suæ gentis incunabula, historias, ueteres terræ cultores, & quoties illos mutarit. Idem faciant Marchiæ habitatores, Pomerani, Prussij, Silesij, Moraui, Bohemi, Lusatij, Misnij, Voitlandi, Toringi, Franci, Sueui, Elsatæ, Rheni accolæ, Hessi, Vuestuali, Geldrij, Hollandi, Frisij, Holsatæ, ac alij Germanorum populi. Vide num ea ratione non simus lucem uetustati, historijs & patriæ daturi? Tradant nobis Rheti & Heluetij Rheni fontem cum suis adiacentibus uetustis locis & monumẽtis. Sequantur Rheni accolæ Rauraci, Tribochi, Nemetes, Vangiones, Vbij, Bataui, & describãt cursum amnis, ubi aliquando Romani aut alij populi castra monumenta'q; fixerint: quid magnificum in suis sedibus ad huius fluminis ripam dextram aut sinistram gestum sit: ut integrum Rheni alueum, fluxum, fontem & ostia habeamus. Depingant nobis Sueui, Alemanni, Boij, Norici, Pannones Danubium, ubi per ipsorum regiones graditur, cum uicinis agris, uetustis Romanorum præsidijs, nouis'q; urbibus, castris ac gentibus. Bohemi, Lu

mi, Lusatij. Misnij, Marchiani, Saxones, Albim cum adiacentibus locis & adcurrentibus fluuijs tradant; & quicquid uetustarum rerum inuenerint. Amisiam & Luppiam Vuestuali, Frisijq́. Visurgim Hessi ac Vuestuali. Oderam, Sueuum, Vistulã ipsorum accolæ Silesii, Marchiani, Pomerani, Prussii, & Poloni. Mœnum Frãci. Dent eruditi quisq; suæ patriæ amnes: nam puto in fluuiorum descriptione nos plurimum illustraturos Germaniam. Sunt enim amnes plerunq; discriminatores ditionũ, prouinciarum, populorum, diœcesium, præfecturarum, & agrorum limites: multa prælia prope commissa sunt, hostes uicti aut uictores. Multa adiacent uetusta ac nouitia munimenta, urbes, uiciq́. Quemadmodum ego Rheni, Danubij, Mœni, Albisq́ descriptionem his commentarijs paucis & imperfectius deliniaui: sed quibus me alijs materiam administrasse uolo, quæ hic extremis digitulis attigimus, & ceu progymnasma quoddam exhibuimus, alij absoluant & perfectius tradant. Hæc interim gratanter recipiant Germani, quæ non sine magnis sudoribus congessimus. Si posthac aliquid mihi ab eruditis communicatũ fuerit ad huius libelli aut Germaniæ illustrationem, quæ hisce commentarijs adijcienda essent, seorsim ac priuatim curabo excudi & apponi: quomodo aliquot periti ante me appendicem suis lucubrationibus adiecerunt. Si denique Lectores candidi observauerint quæpiam non satis dilucide tradita, aut ubi penitus ab scopo aberrauerim, ipsi explicent, aut saltem ad me perscribant ad illustrationem Germaniæ nostræ: ut deinceps quisq; domi suæ totam Germaniam oculis suis uelut in speculo queat perlustrare. His uale optime Lector & nostris tamdiu utere, donec meliora fuerint oblata.

Amnes limites sunt.

FINIS

Ioannis Bohemi Aubenſis Epigramma ad And. Althamerum amicum dulciſſ.

Deſcripſit Tacito Germanas doctius oras
Nemo, qui ueterum condidit acta Ducum.
Plus lucis Tacito nemo te, plusq; decoris
Attulit eximio qui grauis ore uales.
Ambo laude pari celebrandi poſteritati,
Tu quia declaras, hic quia ſcripſit opus.

In Cor. Taciti Germaniam ab Andrea Althamero illuſtratam, Epigramma Ioannis Hornburgij.

Primus ab ærumnis Alcidæ & fortibus armis
Aeneæ, qui ingens texuit author opus,
Ingentem meruit laudem, ingentiq; labore
Immortale ſuum nomen ad aſtra tulit.
Eſt maior uirtus Taciti, qui facta Quiritum
Non ſolum inſigni retulit hiſtoria,
Quin etiam alterius ſi fama aut gloria gentis
Enituit, tacitam præteriiſſe nequit.
Nullus et ex priſcis rerum ſcriptoribus alter
Germanam ſcripſit uerius hiſtoriam.
Huic igitur primas, iuſtamq; adſcribere palmam
Ne dubites, æquus ſi modo cenſor ades.
Althamer ingenio, cura & quo ductus amore
In patriam nobis explicat huius opus.
Quo tantum meruit, quantum, qui primus obiuit
Hoc onus, à doctis laudis habere decet.
Nec minus interpres quàm conditor ipſe placebit,
Laudabitq; ſuus pulcher utrunq; labor.

Ioannes Serranus Campodunensis Lectori.

Mos fuit antiquis Scriptoribus atq; Poetis,
Fortia clarorum pandere facta uirûm.
Græcorum uirtus sic est celebrata per orbem,
His quod Scriptorum copia magna fuit.
Sic quoq; Romanis aderant, qui carmine iusto
Magnanimûm canerent fortia facta Ducum.
Et fuit haud facinus, modo cum uirtute peractum,
Quod non Scriptores laudibus eueherēt.
Ergo ubi Germani cœpere ostendere uires
Ingenuas animi, corporis atq; sui,
Inuenere suos Scriptores atq; Poetas,
Qui calamo celebrent nomina clara pio.
Hunc sequitur, ductus patrio Althamerus amore,
Solerti studio Teuthona gesta canens.
Nam docet is, quæ sit Germanæ gentis origo,
Qui mores, ritus, Relligio'q; sacra.
Teuthonidum fines'q; locos & flumina larga
Describit certo nomine quæq; suo.
Multimodam rerum ueterum declarat & idem
Noticiam, priscos quæ latuere uiros.
Ergo quisquis aues Germanam noscere gentem,
Huc ades, hunc librum non sine fruge leges.

Norimbergæ apud Ioh. Petreium,
Anno M. D XXXVI.


EMANUELE

